KUR'ÂN-I KERÎM
VE HZ. PEYGAMBER'İN
ASR-I SAÂDET ARAP ŞİİRİ'NE
ETKİSİ

عَدِمْنَا خَيْلَنَا إِنْ لَمْ تَرَوْهَا تُثِيرُ النَّقْعَ مَوْعِدُهَا كَدَاءُ

فَإِمَّا تُعْرِضُوا عَنَّا اعْتَمَرْنَا وَكَانَ الْفَتْحُ وَانْكَشَفَ الْغِطَاءُ

وَإِلَّا، فَاصْبِرُوا لِجِلَادِ يَوْمٍ يُعِزُّ اللَّهُ فِيهِ مَنْ يَشَاءُ

وَجِبْرِيلُ رَسُولُ اللَّهِ فِينَا وَرُوحُ الْقُدْسِ لَيْسَ لَهُ كِفَاءُ

emin yayinleri
Sertifika No: 21217
ISBN: 978-605-9955-24-9

171
KUR'ÂN-I KERÎM VE HZ. PEYGAMBER'İN
ASR-I SAÂDET ARAP ŞİİRİ'NE ETKİSİ
Dr. Mehmet YILMAZ

EMİN YAYINLARI

KUR'ÂN-I KERÎM
VE HZ. PEYGAMBER'İN
ASR-I SAÂDET ARAP ŞİİRİ'NE
ETKİSİ

Dr. Mehmet YILMAZ

EMİN YAYINLARI

KUR'ÂN-I KERÎM
VE HZ. PEYGAMBER'İN
ASR-I SAÂDET ARAP ŞİİRİ'NE ETKİSİ

Dr. Mehmet YILMAZ

EMİN YAYINLARI

Emin Yayınları 171

Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in Asr-ı Saâdet Arap Şiiri'ne Etkisi

Dr. Mehmet Yılmaz

1. Baskı: Bursa 2015

Tasarım
Emin Özdamar

Baskı:
Dört Renk Matba Koğukçınar Mahallesi
Dr. Sadık Ahmet Cd No: 29-21 Osmangazi /Bursa
Sertifika No:15226

EMİN YAYINLARI
Fethiye Mah. Kırlangıç Sok. No: 2 Nilüfer/BURSA
Tel: (0224) 2422898, Fax: (0224) 2412569
www.eminyayinlari.com

© Bütün yayın hakları Yazara aittir aittir. Kitap, yayıncının ve yazarın izni olmaksızın hiçbir surette (baskı, fotokopi, elektronik, manyetik, mekanik ve sesli ortamlarda ya da başka bir şekilde) kısmen veya tamamen çoğaltılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)
Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in Asr-ı Saâdet Arap Şiiri'ne Etkisi
Mehmet Yılmaz
1. Şiir 2. Edebiyat
ISBN: 978-605-9955-24-9
Sertifika No: 21217

ÖNSÖZ

Geçmişten bu yana edebiyat çevrelerinde '*Sanat sanat içindir*' sloganıyla her tür gayri ahlâkî yaklaşımların edebiyat çalışması/çalışmaları adı altında servis edildiği görülmektedir. Batı dünyasında bilinen '*İnsan zihninin ürettiği her şey*' şeklindeki edebiyat anlayışından farklı olarak İslâm literatüründe edebiyat, öncelikle '*ahlâk*' esası üzerine kuruludur.

Kur'ân-ı Kerîm'in ve Allah Resûlü'nün bir edebiyat türü olan şiire yaklaşımı genelde edebiyatın, özelde şiir sanatının doğru mecralara kanalize edilmesi bağlamında büyük önem arz etmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'i hayatlarında rehber edinen Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirler incelendiğinde Allah Resûlü tarafından yapılan yönlendirmeler doğrultusunda şiir sanatının hayır yolunda ve İslâm dininin savunmasında kullanıldığı görülmektedir. Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerîm'in ve Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet Arap şiirine etkisi gibi bir konu üzerinde çalışma imkânı sağlayan Yüce Rabbime ne kadar şükretsem azdır.

Bu çalışma giriş, üç bölüm, sonuç ve kaynakça'dan oluşmaktadır.

Giriş kısmında, araştırmanın konusu, amacı, yöntemi ve kaynakları gibi çalışmanın seyriyle ilgili yol haritası çizilmiştir.

'*Cahiliye Devri ve Asr-ı Saâdet Arap Toplumuna Genel Bakış*' başlıklı **birinci bölüm**'de Asr-ı saâdet öncesi ve sonrası Arap toplumları, her iki dönemde Arap şiirinin yeri ve Asr-ı saâdet'te Arap şiirinin gerilediği iddiası gibi çalışmaya ışık tutacak mahiyette ön bilgiler sunulmuştur.

'*Kur'ân-ı Kerîm ve Hadislerde Şiir*' başlıklı **ikinci bölüm**'de 'Kur'ân-ı Kerîm'de Şiir Kavramı, Allah Resûlü'nün Şair olmadığı,

Kur'ân-ı Kerîm'in Şiir Olmadığı, Müslim ve Gayrimüslim Şairler, Allah Resûlü'nün Şiire İlgisi, Şiir Rivayetine Sansür, Şiiri Yerme ve Şiire Övgü' konuları incelenmiştir.

'*Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in Arap Şiirine Etkisi*' başlıklı **üçüncü bölüm**'ün ilk yarısında, 'Kur'ân-ı Kerîm'in Arap Şiirine Etkisi', ikinci yarısında ise, 'Hz. Peygamber'in Arap Şiirine Etkisi' konuları etraflıca değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Son olarak çalışmanın özet bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Burada başta babam, annem, ağabeyim ve danışman hocam Prof. Dr. Ramazan DEMİR olmak üzere yetişmemde emeği geçen herkese teşekkürü borç bilirim. Yine çalışma boyunca her türlü fedakarlığı esirgemeyek çalışmanın sona gelmesinde büyük katkısı olan muhtereme eşim aynı zamanda meslektaşım fedakâr insan Öğr. Gör. Rumeysa İrem YILMAZ'a da teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **iii**

İÇİNDEKİLER ..... **v**

KISALTMALAR ..... **ix**

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, İDDİALARI, YÖNTEMİ, KAYNAKLARI, SINIRLANDIRILMASI VE SUNUMU

1. Araştırmanın Konusu ve Seçilmesi 1
2. Araştırmanın Amacı, İddiası ve Soruları 2
3. Araştırmanın Yöntemi 3
4. Araştırmanın Kaynakları 4
5. Araştırmanın Sınırlandırılması ve Sunumu 4

BİRİNCİ BÖLÜM

CAHİLİYE DEVRİ VE ASR-I SAÂDET ARAP TOPLUMUNA GENEL BAKIŞ

1. Cahiliye Devri Arap Toplumu 8
   1.1. Sosyal Zemin 10
   1.2. Siyasal Zemin 13
   1.3. Kültürel Zemin 16
   1.4. Dinî Zemin 17
2. Asr-ı Saâdet Arap Toplumu 19
   2.1. Sosyal Zemin: 21

2.2. Siyasal Zemin: 23
2.3. Kültürel Zemin: 24
2.4. Dinî Zemin:..... 25
3. Cahiliye Devri ve Asr-ı Saâdet Arap Şiiri 26
3.1. Cahiliye Devri Arap Şiiri 26
3.2. Asr-ı Saâdet Arap Şiiri 49
3.3. Asr-ı Saâdet Şiir Hareketinin Gerilediği İddiası..... 74
3.3.1. Erken Dönem 74
3.3.1.1. Asma'î..... 74
3.3.1.2. Muhammed b. Sellâm el-Cumahî..... 80
3.3.1.3. İbn Haldûn..... 81
3.3.1.4. el-Kâdî Ali b. Abdulaziz el-Curcânî 83
3.4. Çağdaş Dönem..... 86
3.4.1. Carl Brockelmann..... 86
3.4.2. Corcî Zeydân 87
3.4.3. Şukrî Faysal..... 91
3.4.4. Necîb Muhammed el-Behbîtî 94
3.5. Asr-ı Saâdet Şiir Hareketinin İvme Kazandığı İddiası 98
3.5.1. Carlo Alfonso Nallino..... 99
3.5.2. Şevki Dayf 99
3.5.3. 'Âişe 'Abdurrahmân 101

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'I KERÎM VE HADİSLERDE ŞİİR

1. Kur'ân'ı Kerîm'de Şiir 104
1.1. Kur'ân-ı Kerîm'de 'Şiir' Kavramı:..... 105
1.2. Allah Resûlü'nün Şair Olmadığı: 107
1.3. Kur'ân-ı Kerîm'in Şiir Olmadığı: 120
1.4. Müslim ve Gayrimüslim Şairler: 124
2. Hadislerde Şiir..... 130

2.1. Allah Resûlü'nün Şiire ilgisi:..... 130
2.2. Şiir Rivayetine Sansür:..... 136
2.3. Şiiri Yerme:..... 140
2.3.1. Şiirin Tümden Yerildiği Rivayetler:..... 140
2.3.2. Şiirin Kısmen Yerildiği Rivayetler:..... 150
2.4. Şiire Övgü:..... 154

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM VE HZ. PEYGAMBER'İN ARAP ŞİİRİNE ETKİSİ

1. Kur'ân-ı Kerîm'in Arap Şiirine Etkisi..... 165
1.1. İslâmî Terimler Getirmesi Yönüyle Etkisi:..... 168
1.2. İslâm İnancına Özgü Tasavvurlar Getirmesi Yönüyle Etkisi:..... 193
1.3. Kur'ân Âyetlerinden İktibas Yapılması Yönüyle Etkisi:..... 226
2. Hz. Peygamber'in Arap Şiirine Etkisi..... 232
2.1. Allah Resûlü'nün İlgi Duyduğu Şiir Türleri:..... 234
2.2. Hz. Peygamber'in Şairleri Yönlendirmesi:..... 241
2.3. Asr-ı Saâdet Şiirinde Allah Resûlü:..... 252
2.4. Bedevî Şairlerin Şiirlerinde Hz. Peygamber:..... 281
2.5. Hz. Peygamber'in Şiir Temalarına Etkisi:..... 287
2.5.1. Övgü/Medh:..... 287
2.5.2. Özür Dileme/ İ'tizâr:..... 309
2.5.3. Mersiye:..... 319
2.5.4. Hiciv:..... 324
2.5.5. Övünme/Fahr:..... 331
2.5.6. Gazel/ Kadın Temalı Şiir:..... 335
2.5.7. Tebliğ /Davet:..... 337

2.6.Teknik Özellikler: 339
2.6.1. Lafız:..... 340
2.6.2. Vezin ve Kafiye: 346
2.6.3. Duygu/İnfial:..... 347
2.6.4. Kurgu/Edebî Tasvir:..... 349
2.6.5. Kalıp:..... 353

SONUÇ 359

KAYNAKÇA..... 367

KISALTMALAR

bnt.	:	Bint-i
bk.	:	Bakınız
by.	:	Basım yeri yok
DİA	:	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
h.ö.	:	Hicretten önce
mür.	:	Müracaat
r.a.	:	Radıyallahu anhu
s.	:	Sayfa
s.a.v.	:	Sallallahu aleyhi ve sellem
şrh.	:	Şerh
takd.	:	Takdim
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
tert.	:	Tertip
thk.	:	Tahkik
thrc.	:	Tahric
trc.	:	Terceme
ts.	:	Tarihsiz
tsh.	:	Tashih
v.	:	Vefat
(v. .../…)	:	Vefat tarihi bilinmiyor
vd.	:	Ve diğerleri
yy.	:	Yayım yeri yok

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, İDDİALARI, YÖNTEMİ, KAYNAKLARI, SINIRLANDIRILMASI VE SUNUMU

Çalışmaya geçmeden önce, çalışmanın içeriği ve sistemi hakkında ön bilgiler takdim edilecektir. Bu bakımdan giriş mahiyetindeki bu bölümde araştırmanın konusu, amacı, kapsamı, yöntemi ve kaynakları ele alınacaktır.

1. Araştırmanın Konusu ve Seçilmesi

Vahiy doğrultusunda hareket eden Allah Resûlü, '*Asr-ı saâdet*' adıyla bilinen yirmi üç yıllık kısa zaman diliminde Arapların yaşam biçimine devrim niteliğinde değişiklikler getirmiş ve büyük İslâm medeniyetine kapı aralamıştır. Farklı alanlardaki söz konusu değişikliklerle ilgili geçmişten bu yana yurt içinde ve dışında birçok çalışma yapıldığı halde, araştırmalarımızda Asr-ı saâdet'te Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in Arap şiirine etkisi hususunda çalışma yapıldığına dair herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Bu alandaki boşluğu giderme arzusu '***Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in Asr-ı Saâdet Arap Şiirine Etkisi***' başlıklı çalışmayı tez konusu yapmada önemli faktördür.

Öte yandan, '***Günümüz Arap Edebiyatında İslamî Edebiyat***

Akımına Bir Bakış' başlıklı yüksek lisans çalışmasını İslâmî edebiyat alanında yaptığımdan, İslâmî edebiyat akımının milâdı konumundaki Asr-ı saâdet şiir hareketini ilgili yönüyle inceleme arzusu da, doktora tez çalışmamı yine bu alanda yapmaya sevk eden bir diğer önemli faktördür.

Buna göre, söz dizimiyle de mucize kitap Kur'ân-ı Kerîm'in ve vahiy doğrultusunda hareket eden Allah Resûlü'nün Câhiliye şiirinin devamı niteliğindeki Asr-ı saâdet şiirine olan yansımaları çalışma konusudur.

2. Araştırmanın Amacı, İddiası ve Soruları

Çalışmanın başlığından da anlaşılacağı üzere araştırmanın amacı, Kur'ân-ı Kerîm'in ve Allah Resûlü'nün Câhiliye şiirinin devamı niteliğindeki Asr-ı saâdet şiirine olan yansımalarını gün yüzüne çıkarmaktır.

Asr-ı saâdet öncesi dönemde şair, gayrı ahlâkî ifadeler içeren sözlere beyitlerde kayıtsız şartsız yer verirken, vahiy doğrultusunda hareket eden Allah Resûlü, fahiş söz söylemeyi yasaklamış ve Müslümanları güzel ahlâka yönlendirmiştir. Hal böyle olunca geçmişten bu yana bazı araştırmacılar Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin durağanlaştığını hatta gerilediğini öne sürmüşlerdir. Söz konusu araştırmacılar öne sürdükleri görüşlere referans olarak, İslâm dininin ahlâk anlayışı ile şiir sanatının birbiriyle bağdaşmadığını adres göstermektedirler.

Çalışmada sona gelindiğinde, öne sürülenin aksine, Asr-ı saâdet Arap şiirinde durağanlıktan veya gerilemeden söz edilemeyeceği görülecektir. Zira Asr-ı saâdet'te meydana gelen her olayın ardından söylenen çok sayıda kaliteli şiir örneklerine temel kaynaklarda yer verilmektedir. Kur'ân ayetleri ve Allah Resûlü tarafından yapılan tek şey, şiir sanatının şer aracı olmaktan çıkarılarak erdeme ve hakka kanalize edilmiş olmasıdır. Bu bakımdan çalışmada sona gelindiğinde, Kur'ân

ayetlerinin ve Allah Resûlü'nün, Câhiliye döneminde kullanılan terimlere yeni anlamlar yükleyerek ve İslâm dinine has terimler geliştirerek Asr-ı saâdet Arap şiirini zenginleştirdiği anlaşılacaktır.

Bu sonuçlara ulaşılırken arka planda sorgulanan bazı sorular olacaktır:

Büyük İslâm medeniyetine kapı aralayan ve Arap toplumlarına köklü değişikler getiren Kur'ân ayetleri ve Allah Resûlü tarafından Asr-ı saâdet Arap şiirine herhangi bir etki olmuş mudur?

Asr-ı saâdet Arap şiirinde gerileme iddiası hangi gerekçelere dayanmaktadır ve söz konusu gerekçelerin doğruluk derecesi nedir?

Kur'ân-ı Kerîm'in şiir sanatına bakışı nasıldır?

Allah Resûlü'nün şiir sanatına bakışı nasıldır?

Kur'ân ayetlerinin Asr-ı saâdet şiirlerine yansımaları nelerdir?

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiirlerine yansımaları nelerdir?

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, öncelikle bir tespit çalışmasıdır. Bu bakımdan başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere hadis kitapları, İbn Hişâm'ın '*Siret*'i, Nemerî'nin '*İstî'âb*'ı, Cezerî'nin '*Usdu'l-ğâbe*'si ve dönem şairlerine ait şiir divanları gibi kaynaklarda ulaşılabilen bulgular değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Ayrıca çalışmada mukâyese metoduna da başvurulacak ve terimlerin geçmişteki kullanımları ile Asr-ı saâdet'te bu terimlere yüklenen yeni anlamlar arasında

kıyaslamaya gidilerek Kur'ân-ı Kerîm'in Asr-ı saâdet Arap şiirine etkileri gün yüzüne çıkarılmaya çalışılacaktır. Yine söz konusu metot ile Allah Resûlü tarafından yapılan yönlendirmelerin Arap şiirine yansımaları tespit edilmeye çalışılacaktır. Bunun akabinde varılan kanaatler sonuç bölümünde özetlenecektir.

4. Araştırmanın Kaynakları

Bu çalışma bir tespit çalışması olduğundan Asr-ı saâdet ve Asr-ı saâdet öncesi dönemle ilgili ulaşılabilen tarihî, dinî, edebî ve sözlük türü neşirlerden istifade edilmeye çalışılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm, hadis kitapları, İbn Hişâm'ın '*Siret*'i, Nemerî'nin '*İstî'âb*'ı, Cezerî'nin '*Usdu'l-ğâbe*'si, İbn Manzûr'un '*Lisânu'l-'Arab*'ı ve dönem şairlerine ait şiir divanları söz konusu kaynaklardan sadece bir kaçıdır.

5. Araştırmanın Sınırlandırılması ve Sunumu

Adından da anlaşılacağı üzere bu çalışma, Kur'ân-ı Kerîm ve Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet Arap şiirine etkisini incelemektedir. Hicretten önce Müslümanların şiir söylemelerini gerektirecek pek fazla münasebet bulunmadığından, araştırma Allah Resûlü'nün vefatına kadar olan on yıllık Medine dönemini kapsamaktadır.

Arap yarımadasının dört bir yanına dağılmış kabîleler Mekke'nin fethinden sonra İslâm dinine girmişlerdir. Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerîm'in ve Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet Arap şiirine etkisi daha çok Allah Resûlü etrafında kenetlenen Hassân b. Sâbit, Abdullah b. Ravâha ve Ka'b b. Züheyr gibi İslâm şairlerine ait çalışmalarda kendisini göstermektedir. Hal böyle olunca Kur'ân-ı Kerîm'in ve Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet Arap şiirine etkisi daha çok söz konusu şairlere ait şiirlerde ulaşılmaya çalışılmıştır. İlgili kaynaklarda Allah Resûlü'nün vefatına müteakip

Müslüman şairler tarafından söylenen çok sayıda mersiyeye yer verildiği görülmektedir. Ancak söz konusu mersiyeler başlıbaşına tez konusu yapılabileceğinden çalışmaya dâhil edilmemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

CAHİLİYE DEVRİ VE ASR-I SAÂDET ARAP TOPLUMUNA GENEL BAKIŞ

Arapça '*asr'* (devir, zaman, çağ)[1] ve '*saâdet'* (mutluluk, bahtiyarlık)[2] kelimelerinden meydana gelen '*asr-ı saâdet'* terkibi "mutluluk dönemi, insanların en bahtiyar oldukları çağ" manasını taşımaktadır.[3]

Terim olarak *'asr-ı saâdet'*, genellikle Kur'ân-ı Kerîm'in nâzil olduğu, bütün insanlığa rahmet ve örnek olarak gönderilen Hz. Peygamber'in yaşadığı, ashabını terbiye edip yetiştirdiği, İslâmiyet'in tebliğ edildiği ve tam anlamıyla uygulandığı Hz. Peygamber dönemini ifade eder.[4]

Zaman itibarıyla Asr-ı saâdet, Cahiliye devrinin devamı niteliğindedir. Bu bakımdan Asr-ı saâdet'te Kur'ân-ı Kerîm'in ve Hz. Peygamber'in Arap şiirine etkisini sağlıklı biçimde ortaya koyabilmek için, ön bilgi mahiyetinde her iki dönemin sosyal,

---

1 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab,* Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts. IV, 2968. ('Ayn Bâbı)

2 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab,* III, 2011. (Sîn Bâbı)

3 Özaydın, Abdülkerim, "Asr-ı saâdet", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1988, III, 501.

4 Özaydın, "Asr-ı saâdet", *DİA*, III, 501.

siyasal, kültürel ve inanç zeminine kısaca değinmek uygun düşecektir.

1. Cahiliye Devri Arap Toplumu

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; coğrafi konum itibarıyla Arap yarımadası Asya kıtası'nın güney batı kısmında yer almaktadır. Arap yarımadası doğudan Basra ve Umman körfezleri, batıdan Kızıldeniz, güneyden Hint okyanusu ve kuzeyden Şam ile Irak steplerine kadar uzanır.[5]

Arap yarımadasında ikamet eden Araplar, soybilimcileri tarafından '*el-'Arab el-'âribe'/gerçek Araplar* ve '*el-'Arab el-muta'âribe'* veya '*el-'Arab el-musta'ribe'/halis ve hakiki olmayan Araplar*[6] olmak üzere iki ayrı grupta kategorize edilmektedirler.

'*el-'Arab el-'âribe'* ile Arapların ilk atası Ya'rûb b. Kahtân soyuna mensup Yemenli Araplar kastedilir. *el-Ezd* ve *Kinde* gibi Kahtân soyuna mensup Yemenli Araplar zamanla Arap yarımadasının değişik bölgelerine hicret etmişlerdir. [7]

'*el-'Arab el-muta'âribe'* veya '*el-'Arab el-musta'ribe'* ile de, İsmâil b. İbrahim'e (a.s.) dayanan 'Adnân soyuna mensup Araplar kastedilir. Hâcer (a.s.) Arap olduğu halde İsmâil b. İbrahim'in (a.s.) Arap soyundan gelmemesi sebebiyle '*el-'Arab el-muta'âribe'* veya '*el-'Arab el-musta'ribe'/ halis ve hakiki olmayan Araplar* diye adlandırılmışlardır. *Kureyş* ve *Temîm* gibi Adnân soyuna mensup Araplar *Hicaz* ile kuzeyde kalan *Tihâme* bölgelerine yerleşmişlerdir.[8]

---

5 Serhân, Muhammed Ebû'n-Necâ vd., *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuh*, Matâbi'u'r-Riyâd, Riyad, 1957, s. 26; Büyükcoşkun, Kudret, "Arabistan", *DİA*, III, 248-249.

6 Furat, Ahmet Subhi, *Arap Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul,1996, s. 20.

7 el-Hâmid, b. Abdullah b. Hâmid vd., *Suvarun mine't-târîhi'l-İslâmî*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, 2004, s. 18.

8 Hâmid, *Suvarun mine't-târîhi'l-islâmî*, s. 18.

Öte yandan Arap yarımadasında yaşanan İslâm öncesi döneme '*Câhiliye dönemi'* denilmektedir. '*Câhiliye'* kavramı sözlükte, *'bilgi yokluğu, akıl, idrak eksikliği, düşüncesiz ve akılsız davranış*'[9] gibi anlamlara gelmektedir. Ancak söz konusu kelime, terim olarak Arapların İslâm'dan önce en fazla iki yüz yıllık zaman dilimi[10] içerisindeki durumlarını belirtmek için kullanılmaktadır.[11]

Câhiliye Arapları arasında sudan sebeplere dayalı taşkınlıklara sıkça rastlandığından[12] '*Câhiliye'* kavramı ile Cahiliye devri Araplarının yaşam biçimleri arasında güçlü bir alâka söz konusudur. Nitekim Câhiliye Şairi 'Amr b. Kulsûm (v. 584), beyitte bu alâkaya işaret etmekte ve şunları söylemektedir:[13] (Vâfir)

أَلَا لَا يَجْهَلَنَّ أَحَدٌ عَلَيْنَا فَنَجْهَلَ فَوْقَ جَهْلِ الْجَاهِلِينَا

> Dinleyin! Sakın ola kimse bize aptalca davranış sergilemeye kalkmasın ki biz de aptalca davranış sergileyenlere (pişmanlık duyacakları daha zorlu bir) taşkınlıkla karşılık vermeyelim.

Görüleceği üzere beyitte şair, mensubu bulunduğu kabîleye karşı düşüncesizce yapılacak herhangi bir girişime, kabîle mensupları tarafından çok sert biçimde karşılık verileceği yolunda tehdit savurmaktadır.

---

9 İbn Zekeriyâ, Ahmed b. Fâris, *Mu'cemu makâyîsi'l-luga,* thk. 'Abdusselâm Hârûn, Dâru'l-Fikr, Kahire, 1979, I, 489.

10 el-Câhız, Ebû 'Usmân 'Amr b. Bahr, *el-Hayavân*, thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, Şeriketu Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbi el-Halebî ve Evlâduh, Kahire, 1965, I, 74.

11 Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi*, s. 57.

12 Dayf, Şevkî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-câhilî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1960, s. 39.

13 'Amr b. Kulsûm, *Dîvân*, thk. Emîl Bedî' Ya'kûb, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1991, s. 78.

Hal böyle olunca kabîleler arasında sürüler, otlaklar ve su kaynakları yüzünden yıllarca süren savaşlar çıkmaktadır.[14] Dolayısıyla Câhiliye döneminin sosyal, siyasal, kültürel ve dinî zemini hakkında özet bilgi vererek konuya giriş yapmak yerinde olacaktır.[15]

1.1. Sosyal Zemin

Câhiliye Arapları, kentliler ve çölde yaşayan bedevîler olmak üzere iki farklı grupta toplanmaktadırlar.

Bedevîlere kıyasla sayıca çok az olan kentli Araplar, daha çok Mekke, Medine (eski adıyla Yesrib), Yemen, Hicaz ve civar köylerde ikamet etmektedirler. Kentlerde evler, taş ve kireçten inşa edilirken, köylerde ise kerpiç, tuğla ve balçıktan yapılmaktadır.[16]

Yine kentlerde yaşayan Araplar, ticaret ve ziraat işleriyle uğraşmaktadırlar. Sözgelimi, Mekke halkı geçmişten bu yana ticaretle ün salmışlardır.[17] Mekkeli tüccarlar Bizans, Habeşistan ve İran sınır makamlarıyla ticarî anlaşmalar yapmakta ve geniş ticaret faaliyetlerine girişmektedirler. Yılda iki defa kuzeye ve güneye büyük kervanlar yollanmaktadır. Yılın diğer zamanlarında daha küçük kervanlar gönderilmektedir.[18] Medine ve civar köylerde yaşayan halk ise, hayatlarını tarımla kazanmaktadırlar.[19]

---

14 Büyükcoşkun, "Arabistan", *DİA*, III, 254.

15 Geniş bilgi için bk. Hasen, Hasen İbrâhîm, *Târîhu'l-İslâm*, Mektebetu'n-Nahda'l-Mısriyye, Kahire,1964, I, 22-69; Çağatay, Neş'et, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1957, s. 87-139.

15 el-Faysal, 'Abdulazîz b. Muhammed, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuh*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, 1405, s. 38.

16 Faysal, *el-Edebu'l-'arabî ve târîhuh*, s. 38.

17 Hasen, *Târîhu'l-İslâm*, I, 61.

18 Büyükcoşkun, "Arabistan", *DİA*, III, 254.

19 Büyükcoşkun, "Arabistan", *DİA*, III, 254.

Çölde yaşayan bedevî Araplar otlak peşinde koştuklarından göçebe tarzı hayat sürdürmektedirler. Bu bakımdan çöl Arapları yün, deve kılı ve deriden yaptıkları çadırlarda ikamet etmektedirler.[20]

Kentlerde yaşayan Araplar, bedevîlere kıyasla konforlu sayılabilecek bir hayat içindedirler. Nitekim kentli Araplar, bedevîlerin sahip olmadığı türden elbise ve yatak gibi lüks eşyalara sahiptirler. Sözgelimi, Câhiliye Şairi en-Nâbiğatu'z-Zubyânî (v. 604), beyitlerde Şam'ın *Cillak* kentinde yaşayan soylulara özgü yaşam biçiminden bir kesit yansıtmakta ve şunları söylemektedir:[21] (Tavîl)

رِقَاقُ النِّعَالِ طَيِّبٌ حُجْزَاتُهُم يُحَيَّوْنَ بِالرَّيْحَانِ يَوْمَ السَّبَاسِبِ

تُحَيِّيهُمُ بِيضُ الْوَلَائِدِ بَيْنَهُم وَأَكْسِيَةُ الْإِضْرِيجِ فَوْقَ الْمَشَاجِبِ

يَصُونُونَ أَجْسَاداً قَدِيماً نَعِيمُهَا بِخَالِصَةِ الْأَرْدَانِ خُضْرِ الْمَنَاكِبِ

Ayakkabıları (kaba değil) zariftir. Uçkurları da (iffetsizliğe çözülmemiştir) temizdir. Bayram günleri çiçeklerle karşılanırlar.

Onları aralarındaki beyaz tenli genç câriyeleler selâmlar. Elbise askılarının üzerinde kırmızı ipekten elbiseler (asılıdır.)

Geçmişten bu yana kolları aynı cinsten omuzları da yeşil saf kumaştan dikili elbiselerle refah içinde yaşayan bendenleri korurlar.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere, Câhiliye toplumlarındaki soylu kimseler, altından kumaşlar, pahalı elbiseler ve cariyelerle dolu lüks bir hayat sürdürmektedirler.

---

20 Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuh*, s. 38.

21 en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, *Dîvân*, şrh. 'Abbâs 'Abdu's-Sâtir, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1996, s. 32-33.

Buna mukabil, köylerde yaşayan Araplar, daha çok hurma, tahıl ve az da olsa etli yiyeceklerden elde ettikleri gıdalarla beslenmektedirler.[22]

Çöl bedevîleri ise, devenin sütü ve etinin yanı sıra küçükbaş hayvan eti tüketmektedirler.[23]

Arapların günlük hayatta uğraş verdikleri meslekler de, yaşadıkları koşullara bağlı olarak farklılık arz etmektedir. Şöyle ki; çöl bedevîleri çobanlık, hayvan yetiştirme ve yaban hayvanlarını avlama gibi çöl iklimine uygun işlerde çalışmaktadırlar. Bedevî kadınlar ise, günlük hayatın gerektirdiği örgü örme ve peynir yapma türünden ev işleri yürütmektedirler. Yine bedevî kadınlar savaş gibi olağanüstü durumlarda yaralılarla ilgilenmektedirler.[24]

Câhiliye Arapları ahde vefâ gösterme, muhtaç kimselere yardım etme ve güçsüzleri koruma gibi aralarındaki insanî ilişkileri düzenleyen bazı değer yargıları da geliştirmişlerdir. Ayrıca çöl şartlarının beraberinde getirdiği zorlu koşullar nedeniyle eli açık cömert kimseler toplumda önemli bir konumdadırlar.[25]

Bununla birlikte Câhiliye toplumlarında içki içme, zina etme, faiz yeme, kumar oynama, hırsızlık yapma, güçsüzlere zulmetme, çocukları namus adına veya fakir kalma endişesiyle öldürme[26] ve kız çocuklarını canlı olarak toprağa gömme[27] gibi ahlâkî değerleri iflas noktasına getiren davranış bozuklukları oldukça yaygındır.

---

22 Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuh*, s. 39.
23 Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuh*, s. 39.
24 Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuh*, s. 39.
25 Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuh*, s. 38.
26 Şemsuddîn, Muhammed Mehdî, *Beyne'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, el-Muessesetu'd-Devliyye, Beyrut, 1995, s. 29.
27 Hasen, *Târîhu'l-İslâm*, I, 65.

1.2. Siyasal Zemin

Çölde yaşayan bedevî Araplarla, kentlilerin yaşam biçimlerindeki sosyal farklılıklar siyasal zeminde de kendisini göstermektedir. Şöyle ki; kabîleler arasında sıkça meydana gelen anlaşmazlıklar ve kargaşalar sebebiyle çölde yaşayan topluluklarda düzenli siyasi bir zemin söz konusu değildir. Bunun yerine kabîle bireyleri kabîlenin çıkarlarını gözetmek zorunda olan ve yaşlılar tarafından seçilen reisin (şeyh veya seyyid) buyrukları doğrultusunda hareket etmek durumundadırlar. Sözgelimi, kabîle reisi civar kabîleye savaş açma emri vermiş ise, kabîle fertleri tarafından kayıtsız şartsız bu emre uyma zorunluluğu söz konusudur.[28] Bu bakımdan çöl ortasında yerleşime dayalı barışçıl bir hayat tarzının benimsenmesi neredeyse imkânsızdır. Dolayısıyla çöl ortasında her kabîle, beraberinde götürdüğü hayvanlar, çadırlar ve zarûri araç gereçlerle müstakil birer göçer kent görünümündedir.[29] Hal böyle olunca Asr-ı saâdet öncesinde kabîleler arasındaki ilişkileri düzenleyecek siyasi bir yapının varlığından söz etmek mümkün gözükmemektedir.

Buna mukabil Mekke, Taif ve Yesrib gibi yerleşim birimleri bedevîlere kıyasla daha istikrarlı bir hayat içerisindedir. Nitekim söz konusu kentlerde yaşayan Araplar komşularıyla olan ilişkilerini düzenleyecek siyasal bir yapı geliştirmişlerdir. Yine söz konusu kentler ticaret, yolculuk, pazaryerleri kurma ve yılın belirli aylarında savaş yapmama gibi sosyal ve siyasal ilişkileri düzenleyecek bazı yasalara sahiptirler.[30]

Öte yandan Mekke sakinleri başlarında bulunan bir lidere

---

28 el-Beyyûmî, Muhammed Receb, *en-Nusûsu'l-edebiyye*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad,1400, s. 9.

29 Beyyûmî, *en-Nusûsu'l-edebiyye*, s. 9.

30 Beyyûmî, *en-Nusûsu'l-edebiyye*, s. 9.

tabidirler. Ancak Mekke halkını yöneten siyasî lider tek başına yönetimi elinde tutmamaktadır. Nitekim Mekke'nin siyasî lideri Kureyş kabîlesine mensup seçkin kimseler arasında görev dağılımı yapmaktadır.[31] Söz konusu görev dağılımı şöyledir:

Sikâye: Mekke'ye gelen hacılara içecek ve su tedarik etme görevidir. Sikâye görevi Hâşim oğullarındadır.[32]

'Ukâb: Kureyşlilerin '*Ukâb'* adında bir sancakları vardır. '*Livâ'* adıyla da bilinen söz konusu sancak, savaş sırasında bir bayraktar tarafından taşınmaktadır. *'Kıyâde/komuta'* adıyla da bilinen '*Ukâb'*ı taşıma görevi, Ebû Süfyân b. Harb' dedir (v. 30/652).[33]

Rifâde: Fakir hacılara yardımcı olmak ve halktan toplanan yardımlarla hacılara yiyecek temin etme görevidir. '*Rifâde'* görevi Nevfel oğullarındadır.[34]

Hicâbe-Sidâne: Kâbe'nin perdedarlığı ve anahtar muhafızlığı görevidir. Kâbe'nin anahtarlarını elinde bulunduran kimseler, hac veya umre niyeti ile gelen ziyaretçilere Kâbe'nin kapılarını açarlar. Yine '*Hicâbe-Sidâne'* görevini üstlenenler her yıl hac mevsiminden önce Kâbe'nin örtüsünü de değiştirirler. '*Hicâbe-Sidâne'* görevi Abdu'd-Dâr oğullarındadır.[35]

Nedve: '*Dâru'n-nedve'* adıyla anılan yapıda toplanan kurula '*Nedve'* denilmektedir. '*Nedve'* yi düzenleme işi 'Abdu'd-Dâr oğullarındadır.[36]

---

31 Beyyûmî, *en-Nusûsu'l-edebiyye*, s. 9.
32 Çağatay, Neş'et, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 106.
33 Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 108.
34 Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuh*, s. 41.
35 Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuh*, s. 41.
36 Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuh*, s. 41.

Öte yandan geçmişte Arap yarımadasının Yemen, Hîre, Şam ve Kuzey bölgelerinde benzer siyasî yapılanmalara da rastlanmaktadır.[37] Söz konusu yapılanmaların en önemlileri şunlardır:[38]

Sebe' Devleti: Başkenti *Me'rib* olan Sebe' Devleti m.ö. 2000 yıllarında Yemen'de kurulmuştur. Sebe Devleti'nde yönetim biçimi krallıktır.

Hımyer Devleti: Başkenti *Zıfâr* olan Hımyer Devleti m.ö. 150 yıllarında eski İranlıların vesayetinde[39] kurulmuştur. Hımyer kralları *'Tebâbi'a'* adıyla bilinmektedirler. Hımyer Devleti'nde yönetim biçimi krallıktır.

Munzir Oğulları Devleti: Başkenti *Hîra* olan Munzir Oğulları Devleti İran vesayeti altında m.s. 268 yılında Irak'ta kurulmuştur. en-Nu'mân b. el-Munzir (v. 608) en meşhur krallarındandır. Munzir Oğulları Devleti, en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, Tarafe b. el-'Abd (v. 564), Mutelemmis (v. 580) ve 'Abîd b. el-Abras (v. 598) gibi Arap şairler Munzir Oğullarını övmek ve karşılığında Munzir Oğullarından bağış koparmak amacıyla sıklıkla *Hîra*'ya gitmektedirler. Munzir Oğulları Devleti'nde yönetim biçimi krallıktır.

Gassânîler Devleti: Başkenti *Cillak* olan Gassânîler Devleti, m.s. 500 yıllarında Bizans imparatorluğu himayesinde Şam'da kurulmuştur. en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, A'şâ (v. 7/628) ve Hassân b. Sâbit (v. 54/674) gibi Arap şairler Gassânîleri övmek amacıyla *Cillak*'a gitmektedirler. Gassânîler Devleti'nde yönetim biçimi krallıktır.

Kinde Devleti: Başkenti *Necd* olan Kinde Devleti, m.s. 200 yıllarında şimdiki Suudî Arabistan'ın *Cevf*, *Teymâ*, *Hâil* ve *Kasîm*

---

37 Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuh*, s. 42.
38 Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuh*, s. 42-43.
39 Hasen, *Târîhu'l-İslâm*, I, 30.

kentlerini içine alan Kuzey bölgesinde kurulmuştur. Meşhur Câhiliye Şairi İmru'u'l-Kays'ın (v. 544) babası Hucr Âkilu'l-murâr b. Mu'âviye b. Sevr (v. .../…), en meşhur krallarındandır. Kinde devletinde yönetim sistemi krallık olup, devletten çok, büyük bir kabîle görünümündedir.[40]

1.3. Kültürel Zemin

Geçimlerini ziraat ve ticaretle sağlayan Câhiliye Araplarının toprak, toprağın sulanması ve kurdukları şehirlerin inşası hakkında bilgileri olması beklenecek durumdur. Yetiştirdikleri ürünlerin yanısıra Hindistan ve Çin'den gelen malları kuzeyde Mısır, Suriye ve Filistin gibi yerlere satmaları[41] ticaret sahasında da bazı tecrübe ve bilgilere sahip olduklarını göstermektedir.

Mekkeli tüccarlar ticaret kervanlarıyla Mısır, Suriye ve İran'a gitmektedirler. Öte yandan Munzir Oğulları Devleti, İran'la doğrudan temas halindedir. Gassânîler Devleti de Bizans imparatorluğu ile yakın ilişki içerisindedir. Aynı zamanda Araplar Hicaz ve Yemen'de Yahudilerle iç içe yaşamaktadırlar.[42]

Câhiliye Arapları Bizans ve İran gibi temas halinde oldukları uluslardan bazı harp sanatı ve araçları ile onların efsânevî tarihlerine dair basit bilgiler edinmişlerdir.[43]

Câhiliye Arapları, civar uluslardan edindikleri basit bilgilere ek olarak, içinde yaşadıkları coğrafi şartların zorunlu kıldığı alanlarda geniş bilgilere de sahiptirler. Sözgelimi, Araplar şecerelere ve kabîleler arasında geçen tarihi olaylara dair geniş bilgi sahibidirler.[44] Ayrıca çöl ortasında suya duyulan ihtiyaç, Câhiliye

---

40 Beyyûmî, *en-Nusûsu'l-edebiyye*, s. 10.
41 Büyükcoşkun, "Arabistan", *DİA*, III, 253.
42 Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi*, s. 60.
43 Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi*, s. 60-61.
44 Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuh*, s. 44.

Araplarını gökyüzü ve bulutlar hakkında bilgi sahibi olmaya zorlamaktadır. Bu bakımdan Câhiliye Arapları yıldızların doğuşlarını, batışlarını ve insicamlı hareketlerini takip etmektedirler.

Yine Câhiliye Arapları, tıbba dair tecrübeye dayalı birtakım bilgilere de sahiptirler. Nitekim Câhiliye Arapları hastalarını otlardan elde ettikleri karışımlarla, kızgın demirle dağlamakla ve civar uluslardan getirdikleri ilaçlarla tedavi etme cihetine gitmektedirler.[45]

Câhiliye Arapları spor, binicilik, savaşlarda ileri geri manevra yapma ve savaş aletlerini kullanma gibi savaş tekniklerinde de ustadırlar. Zira savaşlarda zafer elde etmek, söz konusu teknikleri çok iyi bilmeye dayalıdır. Dolayısıyla Câhiliye Arapları, Arap atının her bir uzvu, hastalıkları ve tedavi biçimleri alanında uzmandırlar.[46]

Son olarak Câhiliye Arapları fasih ve beliğ şiir söyleme tekniğinin[47] yanısıra hitabet alanında da oldukça ileridirler.[48] Bu bakımdan çalışmanın ileri safhalarında belirtileceği üzere, Câhiliye Arap toplumlarında şair ile hatip çok önemli bir yer işgal etmektedir.

1.4. Dinî Zemin

Cahiliye devri Arap toplumlarındaki dinî zemine bakıldığında birden çok din anlayışı ile karşılaşılmaktadır. Nitekim Câhiliye dönemi Arap yarımadasında putperestler, Hıristiyanlar, Yahudiler, Hanîfler (tek tanrıya inananlar) ve Sâbie (yıldıza tapanlar) bulunmaktadır.

---

45 Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 133-134.
46 Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuh*, s. 45.
47 Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 135.
48 Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuh*, s. 43.

Putperestlik, çeşitli tabiat unsurlarının sahibi olduğu görünmez güçlere tapma esasına dayalıdır.[49] Putperestler bir yaratıcının varlığına ve ölümden sonra tekrar dirilmeye inanmakla birlikte, peygamberleri inkâr etmekte ve putlar sayesinde Allah'a yaklaşacaklarını düşünmektedirler.[50] Bu bakımdan putperestler, tahtadan, altından, gümüşten insan şeklinde heykelleri[51], ağaçları ve dikili taşları[52] Allah'a şirk koşmaktadırlar. Hemen her kabîlenin kendine mahsus bir putu bulunmaktadır.

Putperestliğin yanısıra Arap yarımadasında Yahudilik dini de bazı Araplar tarafından benimsenmiştir. Nadîr ve Kurayza oğulları Medine'de mukim Yahudilerdendir. Hayber ve Teymâ bölgesinde mukim Yahudi kabîleler de bulunmaktadır.[53] Meşhur Câhiliye Şairi Semev'el b. 'Âdiyâ (v. 560), Teymâlı Yahudilerdendir.[54]

Yine Arap yarımadasında Hıristiyanlık dini de bazı Araplar tarafından kabul görmüştür. Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan *'el-Uhdûd'* hadisesi[55] Necrân bölgesinde mukim Araplar arasında Hıristiyanlık dinin yaygın olduğuna işaret etmektedir. Yine Gassânî Devleti de Hıristiyan Araplar tarafından yönetilmiştir. Hıristiyanlık dini Tağlib kabîlesinde ve Munzir Oğulları Devletinde de yaygındır.[56]

---

49 Büyükcoşkun, "Arabistan", *DİA*, III, 254.

50 Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi*, s. 59.

51 el-Kelbî, Hişâm b. Muhammed b. Sâib, *Kitâbu'l-asnâm*, thk. Ahmed Zeki Bâşâ, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1995, s. 53.

52 Büyükcoşkun, "Arabistan", *DİA*, III, 254.

53 Duğaym, Semîh, *Edyân ve mu'tekadâtu'l-'Arabi kable'l-İslâm*, Dâru'l-Fikri'l-Lubnânî, Beyrut, 1995, s. 56.

54 'Urvetu b. el-Verd ve's-Semev'el, *Dîvân*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts., s. 68.

55 Burûc 85/1-7.

56 Duğaym, *Edyân ve mu'tekadâtu'l-'Arabi kable'l-İslâm*, s. 68.

Arap yarımadasında az da olsa İbrâhim'in (a.s.) dinini sürdüren hanîfler de bulunmaktadır.[57] Kureyş kabîlesine mensup Varaka b. Nevfel (v. …/…), 'Ubeydullah b. Cahş (v. 3/625), 'Usmân b. el-Huveyris (v. 580) ve Zeyd b. 'Amr'ın (v. 605), putperestliği bırakarak hanîf dinini benimseyeceklerine dair söz birliği ettikleri[58] günümüze ulaşan rivayetler arasındadır.

Son olarak Arap Yarımadasında yıldızlara tapan ve '*Sâbie*' adıyla bilinen az sayıda Araplar da bulunmaktadır.[59] Kureyş kabîlesine mensup boylardan birine '*Abdu Şems*[60] adı verilmesi bu durumun açık göstergesidir.

Acaba İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Arap toplumundaki sosyal, siyasal, kültürel ve dinî zeminlerde ne gibi değişiklikler meydana gelmiştir?

Çalışmanın bu aşamasında Asr-ı saâdet Arap toplumunda sosyal, siyasal, kültürel ve inanç yapısı hakkında da özet bilgi vermek uygun düşecektir.

2. Asr-ı Saâdet Arap Toplumu

Câhiliye Arapları konukları karşısında cömert olmak gibi takdire şayan moral değerlere sahiptirler. Bununla birlikte Câhiliye Arapları, konuklara ikramda bulunmak adına çölde karşılaştıkları kimselerin mallarını yağmalamakta beis görmemektedirler. Yine Câhiliye Arapları çöl ortasında yolculuk yapan kervanlara haksız yere saldırılar düzenlemekte ve bu saldırılarda hem masum insanların canlarına kıymakta hem de ele geçirdikleri

---

57 Duğaym, *Edyân ve mu'tekadâtu'l-'Arabi kable'l-İslâm*, s. 47.

58 İbn Hişâm, Ebû Muhammed 'Abdulmelik, *Sîretu'n-Nebi*, thk. Mecdî Fethi es-Seyyid, Dâru's-Sahabe Li't-Turâs, Tanta, 1995, I, 285.

59 Duğaym, *Edyân ve mu'tekadâtu'l-'Arabi kable'l-İslâm*, s. 139.

60 Duğaym, *Edyân ve mu'tekadâtu'l-'Arabi kable'l-İslâm*, s. 145.

malları yağmalamaktadırlar.[61]

Öte yandan Câhiliye Arapları arasında kabîle taassubu ve kabîlenin şöhretini koruma arzusu had safhadadır. Ne var ki Câhiliye Arabı aile reisi olma adına öz amcaoğluna karşı düşmanca tavır almakta ve amcaoğlunu öldürmekte mâni görmemektedir. Dahası Câhiliye Arabı öz kardeşini öldürmekte, öz kardeşinin mallarına el koymakta ve eşlerine de sahip çıkmaktadır. Nitekim kabîlesiyle övünen Emevî şairi Katâmî (v. 130/748), Câhiliye Araplarının içinde bulundukları bu durumu beyitte özetlemekte ve şunları söylemektedir:[62] (Vâfir)

وَأَحْيَاناً عَلَى بَكْرٍ أَخِينَا إِذَا مَالَمْ نَجِدْ إِلَّا أَخَانَا

Kardeşimizden başkasını bulamazsak bazı zamanlar kardeşimiz Bekr'e de saldırırız.

Beyitten de anlaşılacağı üzere, Câhiliye toplumunda saldıracak kabîlelerin bulunmaması durumunda öz kardeşlere karşı herhangi bir kural tanınmadan saldırılar düzenlenmekte ve kardeşlere ait eşyalara el konmaktadır.

Yine içkiye düşkün Câhiliye Arap toplumlarında suç oranı da yüksektir.[63]

Ukaz panayırında Bedr b. Muş'ir el-Ğıfârî (v. .../…) adındaki bir şahsın Arapların en soylusu olduğunu iddia etmeye kalkışması gibi Câhiliye toplumunda soy ve sopla aşırı övünmeye dayalı sudan sebeplerle savaşlar da çıkmaktadır.[64]

Câhiliye toplumunda tek kadınla birden çok erkek aynı

---

61 Bek, Muhammed Ahmed Câd'ul-Mevlâ vd., *Eyyâmu'l-'Arab fi'l-câhiliyye*, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l- 'Arabiyye, Kahire, 1942, s. 3.

62 el-Katâmî, 'Umeyr b. Şubeym b. 'Amr b. 'Abbâd, *Dîvân*, thk. İbrahim es-Sâmarrâî vd., Dâru's-Sekâfe, Beyrut, 1960, s. 77.

63 Beyyûmî, *en-Nusûsu'l-edebiyye*, s. 27.

64 Bek, *Eyyâmu'l-'Arab fi'l-câhiliyye*, s. 322.

anda evlilik yapmakta ve bu yolla kadının hamile kalması sağlanmaktadır. Söz konusu evlilik sonucunda dünyaya gelen çocuk, belirli bir yaştan sonra annesinin seçtiği erkeklerden birine gönderilmekte ve o şahsın evladı kabul edilmektedir.[65]

Yine Câhiliye toplumunda erkek, soylular tabakasından sayılmak ve soylu nesil kazanmak adına eşinin soylulardan hamile kalmasını sağlamaktadır.[66]

Câhiliye toplumunda kabul gören bir başka nikâh türü de kapısında bayrak asılı kadınla dileyen erkeklerin birlikte olmasıdır. Kadın hamile kalmış ve çocuk doğurmuş ise çocukla aralarında benzerlik bulunan erkek, çocuğun babası kabul edilmektedir.[67]

Tam da böyle bir ortamda İslâm dini Mekke'de zuhur etmiş ve beraberinde getirdiği değişikliklerle büyük İslâm medeniyetine kapı aralamıştır. Bu bakımdan Asr-ı saâdet'te İslâm dininin sosyal, siyasal, kültürel ve dinî zeminlerde getirdiği söz konusu değişikliklere de ön bilgi mahiyetinde kısaca değinmek uygun düşecektir.

2.1. Sosyal Zemin

İslâm dini Mekke'de ortaya çıktıktan bir süre sonra Allah Resûlü Medine'ye hicret etmiş ve Medine'de muhâcirlerle ensârı kardeş yapmıştır. Aynı zamanda bütün inananlar, vahiy yoluyla kardeş ilan edilmiştir.[68] Kuşkusuz vahiy yoluyla ve Allah Resûlü kanalıyla inananlar arasındaki kardeşlik bağlarının güçlendirilmesi, toplumda bozgunculuğa götürecek etkenlerin meydana gelmesini engellemeye yöneliktir.

---

65 et-Turmânînî, 'Abdusselâm, *ez-Zevâc 'inde'l-'Arab fi'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, 'Âlemu'l-Ma'rife, Kuveyt, 1984, s. 17.

66 Turmânînî, *ez-Zevâc 'inde'l-'Arab fi'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, s. 17.

67 Turmânînî, *ez-Zevâc 'inde'l-'Arab fi'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, s. 23.

68 Hucurât, 49/10.

Yine İslâm dini, insanî ilişkilerde insaflı olmayı ve insanlar arasında adâlet prensibine göre hükmetmeyi istemiştir.[69] Dahası Yüce Allah, haksızlık yapmayı kendi zatına ve kullara haram kıldığı gibi, insanlar arasında haksızlık yapılmamasını emretmiştir.[70] Dolayısıyla haksızlıkların had safhaya ulaştığı bir dönemde ortaya çıkan yeni dini tanımlayabilecek en uygun terim '*silm'* kökünden '*barış'*[71] anlamını içeren '*İslâm'* kavramı olmuştur.

İslâm dini haksız yere insanların mallarını yemeyi ve faizle işlem yapmayı yasaklamıştır.[72] Yine İslâm dini, içki içmeyi ve kumar oynamayı şeytanın pisliği olarak nitelemiştir.[73] Hal böyle olunca zihinler durulmuş ve hayırlı iş yapma yolu netleşmiştir.

Öte yandan İslâm dini asabiyeti kaldırmış, insanlar arasında üstünlüğün ancak takva ile olabileceğini deklare etmiş ve haksız yere kan dökülmesini yasaklamıştır.[74]

İslâm dini, neslin korunması ve temiz kalması adına Câhiliye döneminde kabul gören birçok nikâh türüne de zina gerekçesiyle yasaklama getirmiştir.[75]

Yine İslâm dini, kişinin gerçek îman seviyesine ancak kendisi için sevdiğini Müslüman kardeşi için de sevmesi durumunda ulaşabileceğini bildirmiştir.[76] Dolayısıyla İslâm dininin beraberinde getirdiği benzer öğretiler sayesinde saflar birleşmiş, dağı-

---

69 Nisa, 4/58.

70 Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Muslim*, thk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâki, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1991, Kitâbu'l-birr ve's-sılati ve'l-âdâb, 55. (IV, 1994)

71 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab,* III, 2079. (Sîn Babı)

72 Bakara, 2/275.

73 Mâide, 5/90.

74 İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *el-Musned,* thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1995, XVII, 12. (Hadis no: 23381)

75 İsrâ 17/32.

76 Muslim, *Sahîh,* Kitâbu'l-Îmân, 71. (I, 67)

nıklıklar giderilmiş ve Müslümanlar kardeş olmuşlardır. Nitekim Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[77]

> «Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'ân'a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz.»

2.2. Siyasal Zemin

Yemen'in eski İran tarafından işgal edilmesiyle birlikte Arap yarımadasının güneyinde Araplara yönelik siyasal aktivite en alt seviyeye inmiştir.[78] Irak'ta Munzir Oğulları Devleti yok olmuş[79] ve Şam diyarında Gassân Oğulları Devleti de sarsılmıştır.[80] Dolayısıyla Arap yarımadasında İslâm dini henüz ortaya çıkmadan hemen önce Mekke dışında Araplara ait bağımsız siyasal bir zeminden söz etmek mümkün gözükmemektedir.

Mekke kenti, Kâbe'ye ev sahipliği yapmakta ve Kâbe'yi ziyarete gelen hacıların rahat etmelerini sağlamak amacıyla hacla ilgili işleri organize etmektedir. Yine Mekke kenti, haram aylarda savaş halindeki kabîleler arasında ateşkes sağlanmasına ve barış içerisinde kabîlelerin bir araya gelmelerine zemin hazırlamaktadır. Nitekim Mekke kenti bu amaçla haram aylarda panayırlar kurmakta ve ticaret kanallarının kolaylaştırılması için çareler üretmektedir.

---

77 Âl-i 'İmrân, 3/103.
78 Hasen, *Târîhu'l-İslâm*, I, 31-32.
79 Hasen, *Târîhu'l-İslâm*, I, 39.
80 Hasen, *Târîhu'l-İslâm*, I, 44.

Mekke kentinin aksine Arap yarımadasının iç bölgelerinde yaşayan kabîleler arasında süre gelen çatışmalar ve kan davaları durmak bilmemektedir. Bu bakımdan çöl bedevîlerinin sahip oldukları güç, çatışmalar ve kan davaları sebebiyle şer ve bozgunculuk yolunda heder olup gitmektedir.

Böyle bir ortamda İslâm dini ortaya çıkmış ve öğretilerinin bütün insanlar arasında yayılmasını istemiştir. Bu amaçla Allah Resûlü'nün etrafında kenetlenen Müslümanlar İslâm dininin Arap yarımadasında yayılması yolunda gayret sarf etmişlerdir. Nitekim Müslümanlar, İslâm öğretilerinin Arap yarımadasında yayılmasını arzu etmeyen kabîlelere karşı yapılan savaşlarda canlarını feda etmişlerdir. Hal böyle olunca İslâm dini kısa sürede Arap yarımadasını tek bir bayrak altında toplamayı başarmıştır. Böylece Kur'ân-ı Kerîm, İslâm ümmetinin yeni düsturu olmuştur. İslâm dini, vahye dayalı kurallar geliştirmiş, yeni moral değerleri düzenlemiş ve hikmete dayalı uygun metotlarla Allah'a davet etmiştir. Bu bakımdan İslâm dini vahye dayalı prensipleri ile yükselme döneminde Roma İmparatorluğunun sekiz asır boyunca yapamadıklarını seksen yıllık kısa zaman dilimi içerisinde hayata geçirmeyi başarmıştır.[81]

Görüleceği üzere Asr-ı saâdet'te siyasal zemin, insanlığı tümden kapsayacak biçimde erdem seviyesini yükseltmeyi hedefleyen ve bozgunculuğa meydan vermeyen reformist bir yapıya sahiptir.

2.3. Kültürel Zemin

İslâm dini, dünya ve ahiret hayatını kapsayacak biçimde insanlığın refaha kavuşması adına doğru düşünme metodu ortaya koyar. Nitekim İslâm dini, insanoğlunu yere, göğe, gece ile gündüzün oluşumuna, insanlar arasındaki farklılıklara ve yaratılan-

---

81 Beyyûmî, *en-Nusûsu'l-edebiyye*, s. 29.

lara bakarak düşünmeye teşvik eder. Böylece İslâm dini, zihinlerin canlı tutulmasını ve farklı düşüncelerin ortaya konularak fikir alışverişinde bulunmayı hedefler. Bir başka ifadeyle İslâm dini, kör taklit yerine araştırmacı ve gözleme dayalı sorgulayıcı bir ruhun oluşmasını ister.

Buna mukabil İslâm dini, büyücülük, falcılık ve muskacılık gibi Câhiliye anlayışı hurafeleri yasaklar.[82]

Bu ve benzer sebeplerle insanlığı cehaletin karanlıklarından alıp bilimin ışığına sevk edecek zihinsel bir misyona sahip olduklarını fark eden Müslümanlar, Asr-ı saâdet'ten itibaren Kur'ân ayetlerini, Allah Resûlü'nün hadislerini ve evreni incelemeye koyulmuşlardır. Bunun akabinde de aşamalı olarak tefsir, hadis ve fıkıh gibi İslâmî ilimlerin yanısıra tıp, matematik, kimya ve coğrafya gibi pozitif ilimlerde insanlık medeniyetine katkılarda bulunmuşlardır.

2.4. Dinî Zemin

Asr-ı saâdet'te İslâm prensiplerinin sosyal, siyasal ve kültürel zeminin oluşmasında oynadığı role ön bilgi mahiyetinde kısaca değinildi. Kuşkusuz Asr-ı saâdet'te sözü edilen sosyal, siyasal ve kültürel zeminler, İslâm dininin ortaya koyduğu insanî, ahlâki ve medenî değerler hakkında yeterli bilgi vermektedir. Zira dünya ve ahiret hayatını içine alan ve tüm insanlığa gönderilen İslâm dini, yaşamın bütün aşamalarında söz sahibidir. Dolayısıyla İslâm dini, dinamizm, çalışma, yaşama ve moral değerler dinidir.

Acaba Asr-ı saâdet öncesinde ve Asr-ı saâdet'te Arap şiiri ne konumdadır? Çalışmanın bundan sonraki aşamasında Asr-ı saâdet öncesi ve sonrası Arap şiirinin konumuna da kısaca değinilecektir.

---

[82] İbn Hanbel, *el-Musned*, IX, 240. (Hadis no: 9502).

3. Cahiliye Devri ve Asr-ı Saâdet Arap Şiiri

Asr-ı saâdet'te Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in Arap şiirine etkisini sağlıklı biçimde ortaya koyabilmek için Cahiliye devri ve Asr-ı saâdet Arap şiirinin konumuna da ön bilgi mahiyetinde değinmek uygun düşecektir.

3.1. Cahiliye Devri Arap Şiiri

Cahiliye devrinde Mekke, Medine ve Taif gibi yerleşim birimleri dışında Arap yarımadasının zorlu çöl şartları gereği dağınık halde yaşayan yerli halk, iletişim kanallarının sınırlı olması nedeniyle neredeyse dış dünyadan bağımsız yaşamaktadır. Hal böyle olunca daha çok hayvan otlatma peşinde koşan göçebe Araplar, mensubu bulundukları kabîleler kadar hiçbir gruba aidiyet duygusu ile bağlı değildirler. Kabîle bireyleri, düşman kabîle tarafından kendilerine veya mensubu bulundukları kabîlelere yönelik haksızlığa maruz bırakıldıklarını hissetmeleri durumunda, süratle hasım kabîleden intikam alma cihetine gitmektedirler. Bu sebeple Câhiliye Arapları, yaşamlarının büyük bir bölümünü kabîleler arasında durmak bilmeyen savaşlarla geçirmektedirler.[83] Bu durumun doğal sonucu olarak Cahiliye devri Arap toplumlarında yaşam biçimi, politik, sosyal ve ekonomik birliği esas alan kabîle sistemi üzerine kuruludur.[84] Söz konusu sistem, aralarında şairlerin de olduğu[85], kabîleyi koruyacak ve adının gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacak seçkin şahsiyetlerin bulunmasını gerektirmektedir. Bu bakımdan kabîleler arasında zafer kazananları övecek, kahramanlıkları dillendirecek ve mensubu bulundukları

---

83 Durant, Will Ariell, *Kıssatu'l-hadâra,* trc. Fuad Andraus, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1988, XIII, 10-11.

84 'Ali, Cevâd, *el-Mufassal fî târîhi'l-'Arab kâble'l-İslâm,* Câmi'atu Bağdâd, Bağdat, 1993, IV, 392.

85 Câhız, *el-Hayavân*, I, 71-72.

aşiretlerle övünecek şairler temayüz etmektedir.[86]

Arap yarımadasının değişik bölgelerinde şiir yarışmalarının da düzenlendiği mevsimlik panayırlar kurulmakta ve şairler tarafından okunan şiirlerde kabîlenin geçmişte yaşadığı övgüye değer olaylar kayıt altına alınmaktadır. Yine şairler tarafından söz konusu panayırlarda dile getirilen beyitlerde kabîlelere has güzel hasletler tescil edilmektedir.[87]

Bu niteliklere sahip olmaları nedeniyle toplumda büyük değer gören şairler tarafından dillendirilen beyitler, uzman rivayetçiler kanalıyla süratle kitlelere ulaştırılmaktadır.[88] Çölün ortasında seyahat eden develerin ayak seslerinden çıkan ve '*huda'*[89] adıyla da bilinen ritim eşliğinde bedevîler tarafından terennüm edilen söz konusu şiirler[90] kolayca ezberlenmektedir. Hal böyle olunca kabîlenin beyitler yoluyla zikredilen güzel hasletleri Arap Yarımadasının dört bir yanına hızla yayılmaktadır. Sözgelimi, Şair el-Museyyeb b. 'Ales (v. 575), *Temîm* kabîlesinin ileri gelenlerinden[91] el-Ka'kâ' b. Ma'bed b. Zurâra'yı (v. 8/629) övdüğü[92] beyitlerde bu hususa işaret etmekte ve şunları söylemektedir:[93] (Serî')

فَلَأُهْدِيَنَّ مَعَ الرِّيَاحِ قَصِيدَةً مِنِّي مُغَلْغَلَةً إِلَى الْقَعْقَاعِ

---

86 Zeydân Corcî, *Târîhu âdâbi'l-luğa el-'Arabiyye,* mür. Şevkî Dayf, Dâru'l-Hilâl, ys., ts., I, 62

87 Serhân, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuh fi'l-'asri'l-câhilî,* Matâbi'u'r-Riyâd, Riyad, 1957, s. 47.

88 Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 142.

89 Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğa el-'Arabiyye,* I, 62.

90 Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s.191.

91 ez-Ziriklî, Hayruddîn, *el-A'lâm,* Dâru'l-'İlm Li'l-Melâyîn, Beyrut, 2002, V, 202.

92 ed-Dabbî, Ebû'l-'Abbâs el-Mufaddal b. Muhammed, *el-Mufaddaliyyât,* thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd., Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1942, s. 60.

93 Dabbî, *el-Mufaddaliyyât*, s. 62.

تَرِدُ المِيَاهَ فَمَاتَزَالُ غَرِيبَةً فِي الْقَوْمِ بَيْنَ تَمَثُّلٍ وَسَمَاعِ

Elbette Ka'k'a'ya rüzgârlar eşliğinde (her yana yayılacak) bir şiir hediye edeceğim.

(Arap yarımadasını kuşatan deniz) sularına kadar ulaşacak ve (sahibini) tanımadıkları halde halk arasında (yüksek kalitesinden ötürü) örnek gösterilerek okunacak ve dinlenecek (bir şiir.)

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere, el-Museyyeb b. 'Ales'in el-Ka'kâ' b. Ma'bed b. Zurâra hakkında söylediği bu beyitler, kabîleler arasında süratle yayılmakta ve beyitleri dilden dile dolaşarak deniz sahillerine kadar ulaşmaktadır.

Şairin üstlendiği rol sebebiyle kabîlede sadece çocuk dünyaya gelmesi, şiir becerisine sahip bir kimse tebarüz etmesi ve doğurgan kısrak ele geçirilmesi gibi münasebetlerle kabîleler birbirlerini tebrik etmektedirler. Nitekim İbn Raşîk el-Kayravânî (v. 456/1063), '*el-'Umde*' adlı eserinde konuyla ilgili olarak şu ifadelere yer verir:[94]

"Arap kabîlelerinden birinde şair temayüz etmesi durumunda diğer kabîleler şairin mensubu bulunduğu kabîleyi tebrik etmeye gelirlerdi. Yemekler pişirilir ve kadınlar düğünlerdeki gibi zurnalar eşliğinde oynarlardı. Yetişkin erkeklerle delikanlılar kabîlelerinde şairin ortaya çıkmasını, gelecekte namuslarının korunacağı, kabîlenin savunmasının kuvvet bulacağı, şöhretinin ebedileşeceği ve kabîle bireylerinin uzun süre yâd edileceği şeklinde yorumlayarak iyimser bir havaya girerlerdi. Birbirlerini ancak bir çocuk dünyaya geldiğinde, aralarında şair temayüz ettiğinde ve doğurgan kısrak çıktığında tebrik ederlerdi."

---

[94] İbn Raşîk, Ebû 'Ali el- Hasen el-Ḳayravânî, *el-'Umde fî mahâsini'ş-şi'r ve âdâbihi ve nakdih*, thk. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1981, I, 65.

Kuşkusuz kabîlede çocuk dünyaya gelmesi, usta şair çıkması ve doğurgan kısrak elde edilmesi gibi münasebetlerle yapılan karşılıklı tebrik alışverişlerinin arka planında, söz konusu münasebetlerden her birinin, Arapların yaşam tarzlarına güç katacak etken olacağı düşüncesinin yattığı aşikârdır. Bu bakımdan Abbâsî dönemi edebiyatçılarından Câhız (v. 255/869), Arap şiirini, övünülecek hasletleri tescil etme ve tarihe yazılan kahramanlıkları ebedileştirme aracı olarak görmektedir. Nitekim Câhız, '*el-Hayavân'* adlı eserinde konuyla ilgili olarak şunları söyler:[95]

> "Her ulus kahramanlıklarını ve menkıbelerini koruma altına almak için bir şekilde kendine dayanak bulur. Câhiliye Arapları ise bu hususta vezinli şiiri ve kafiyeli sözü dayanak edinerek akıllıca davranmaktadılar. Zira şiir Arapların sicil defteridir."

Câhız gibi Muhammed b. Sellâm el-Cumahî de (v. 231/846), Arap şiirini, Câhiliye Araplarına has bilgi birikimlerinin sicil defteri ve hikmetli sözlerin doruk noktasını temsil eden bir yapılanma şeklinde tanımlamaktadır. Nitekim İbn Sellâm el-Cumahî, '*Tabakât*'ında konuyla ilgili olarak şu ifadelere yer vermektedir:[96]

> "Câhiliye Arapları nezdinde şiir, bilgi birikimlerinin sicili ve hikmetli sözlerinin doruk noktası idi. Aldıklarını sadece şiirden alıyorlar ve en son yine şiire başvuruyorlardı."

Şiir yoluyla nesilden nesile aktarılan değerlerin kayıt altına alınması ileri aşamada olduğundan, zorda kalan kimseye sebep sormaksızın kabîlenin diğer fertleri tarafından yardım eli uzatılması, uyulması zorunluluk arz eden mutlak kurallardandır.

---

95 Câhız, *el-Hayavân*, I, 71-72.

96 İbn Sellâm, Muhammed el-Cumahî, *Tabakâtu fuhuli'ş-şu'ara*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, Dâru'l-Medenî, Cidde, ts., I, 24.

Câhiliye şairlerinden Kurayt b. Uneyf el-'Anberî et-Temîmî (v. …/…),[97] aşağıdaki beyitlerde bu duruma işaret etmekte ve şunları söylemektedir:[98] (Basît)

قَوْمٌ إِذَا الشَّرُّ أَبْدَى نَاجِذَيْهِ لَهُمُ طَارُوا إِلَيْهِ زَرَافَاتٍ وَوُحْدَانَا

لَا يَسْأَلُونَ أَخَاهُمُ حِينَ يَنْدُبُهُمُ لِلنَّائِبَاتِ عَلَى مَا قَالَ بُرْهَانَا

Şer iki azı dişini (Mâzin oğullarına) gösterdiği vakit (kardeşlerine yardım için) gruplar halinde ve tek tek uçarcasına koşarlar.

Kardeşleri zor durumlarda onları yardıma çağırdığında doğru söyleyip söylemediğini (test etmek için) kendisinden delil talep etmezler.

Aslında haklı ya da haksız olduğuna bakmaksızın muhtaç kimsenin imdadına yetişme geleneği Câhiliye toplumunda sadece belirli tabakalara has bir durum değildir. Aksine hikmet şairi Züheyr b. Ebî Sulmâ (v. 13/609) gibi toplumda görüşüne başvurulan hikmet ehli kimseler de aynı anlayışı sergilemektedirler. Nitekim Züheyr b. Ebî Sulmâ, ağır başlılığına rağmen silahıyla aşiretini savunmayan ve insanlara haksızlık etmeyen kimsenin haksızlığa uğrayacağını dile getirmekte ve aşağıdaki beyitte şunları söylemektedir:[99] (Tavîl)

وَمَنْ لَمْ يَذُدْ عَنْ حَوْضِهِ بِسِلَاحِهِ يُهَدَّمْ وَمَنْ لَا يَظْلِمِ النَّاسَ يُظْلَمِ

Kim silahıyla halkını savunmazsa yıkılır. Ve kim insanlara haksızlık yapmazsa haksızlığa maruz bırakılır.

Bu bağlamda Şair Dureyd b. es-Sımme de (v. 10/632), kabîle törelerinin, kendisine birey olarak özgür iradesini kullanma

---

97 el-Merzûkî, Ebû 'Ali Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen, *Şerhu Dîvânı'l-Hamâse*, nşr. Ahmed Emîn vd., Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1991, 22.

98 Merzûkî, *Şerhu Dîvânı'l-Hamâse*, I, 27-29.

99 Zuheyr b. Ebî Sulmâ, *Dîvân*, thk. Hamdo Tammâs, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2005, 70.

hakkı tanımadığına gönderme yapmakta ve konuyla ilgili olarak şöyle demektedir:[100] (Tavîl)

وهَلْ أَنَا إِلَّا مِنْ غَزِيَّةَ إِنْ غَوَتْ غَوَيْتُ وإِنْ تَرْشُدْ غَزِيَّةُ أَرْشُدِ

> Sonuçta ben Gaziyye (kabîlesi) mensupları arasında değil miyim? Gaziyye kabîlesi doğru yolda ise ben de doğru yolda olurum yoldan çıkarsa ben de çıkarım.

İbn Kuteybe de (v. 276/889), Cahiliye devri Arap şiirine biçilen misyona dikkat çekmekte ve şiiri semavî kitaplarla aynı konuma oturtmaktadır. Dahası İbn Kuteybe, Arap şiirinin Yüce Allah tarafından koruma altına alındığını da öne sürmektedir. İbn Kuteybe, '*Te'vîlu muşkili'l-Kur'ân*' adlı eserinde konuyla ilgili olarak şunları söyler:[101]

> "Yüce Allah, Araplara diğer uluslara gönderdiği kitaplar yerine şiiri telkin etmiş, onu bilgi birikimlerinin mahzeni, edebiyatlarının koruyucusu, soylarının kütük defteri ve tarihlerinin ebedî sicili kılmıştır. Bu bakımdan üzerinden uzun süre geçse bile Arap şiiri yok olmaz. Zira Yüce Allah vezni, kafiyesi, düzgün nazmı ve kaliteli yazımı ile orijinalliğini korumak ve yabancı unsurlarla karışmasını önlemek amacıyla şiiri himaye altına almıştır."

Görüleceği üzere Araplar nazarında şiir, Yüce Allah tarafından koruma altına alınan şerefli ve mukaddes bir sanat dalıdır.

İbn Kuteybe gibi İbn Haldûn da '*el-Mukaddime*'sinde konuyla ilgili olarak benzer ifadelere yer vermekte ve şunları

---

[100] el-Asfâhânî, Ebû'l-Ferec, *Kitâbu'l-ağânî*, thk. İbrahim es-Se'âfîn vd., Dâru Sâdır, Beyrut, 2008, X, 9.

[101] İbn Kuteybe, 'Abdullah b. Muslim, *Te'vîlu Muşkili'l-Kur'ân*, şrh. es-Seyyid Ahmed Sakr, Dâru't-Turâs, Kahire, 1973, s.17-18.

söylemektedir:[102]

> "Şiir sanatının Araplar nazarında şerefli bir sanat dalı sayılması sebebiyle şiiri ilimlerinin ve tarihte yaşanan hadiselerinin sicil defterine dönüştürdüler. Aynı zamanda şiiri doğrularının ve yanlışlarının da tanığı yaptılar. Yine şiiri çoğu ilimlerin ve hikmetlerin esası saydılar."

İbn Haldûn ise, Cahiliye devrinde kaliteli şiirlerin Kâbe duvarına asıldığını öne sürmekte ve şöyle demektedir: [103]

> "Önde gelen Araplar, şairler tarafından beyitlerde övgüyle bahsedilmelerini sağlamak amacıyla şairlerin gönüllerine girmek için birbirleriyle yarıştılar. Bu amaçla şairler '*Ukaz Panayırı*'nın yolunu tuttular. Her şair, halkın karşısına çıkmadan önce hazırladığı şiiri, eleştirel gözle bakmaları için usta şairlere ve basiret sahibi kimselere arz etti. En sonunda Araplar, şairler tarafından dile getirilen kaliteli şiirleri Kâ'be duvarına asmaya kadar götürdüler."

Her ne kadar Cahiliye devrinde kaliteli şiirlerin mukaddes sayılan Kâ'be örtüsüne asıldığı yolundaki haberler kesinlik kazanmasa[104] bile, İbn 'Abdi Rabbih el-Endelusî (v. 328/940)[105] ve İbn Raşîk el-Kayravânî (v. 463-1071)[106] gibi ulemanın bu durumu ihtimal dâhilinde görüyor olmaları bile, şiire kazandırılan kutsiyet hakkında ipuçları vermektedir.

Câhiliye âdetleri gereği ölenlerin ardından okunan mersiye

---

102 İbn Haldûn, 'Abdurrahmân, *el-Mukaddime*, thk. 'Abdusselâm eş-Şeddâdî, Beytu'l-Funûn ve'l-'Ulûm ve'l-Âdâb, ed-Dâru'l-Baydâ', Fas, 2005, III, 278.

103 İbn Haldûn, *el-Mukaddime*, III, 301.

104 Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 140.

105 İbn 'Abdi Rabbih, Ahmed b. Muhammed, *el-'Ikdu'l-Ferîd*, thk. 'Abdulmecîd et-Terhînî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1983, IV, 118.

106 İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 96.

şiirlerinden[107] önce abdest alınıyor olması[108] da şiire kazandırılan kutsiyetin bir başka göstergesidir.

Cahiliye devrinde şiire yüklenen misyonun kutsiyet derecesinde önem arz etmesi sebebiyle Câhiliye Arapları, her vesile ile şiir söylemekte ve şiiri terennüm etmektedirler. Nitekim Câhiliye Arapları söyledikleri şiirlerde soylarıyla övünmekte, geçmişte yaşanmış önemli olayları beyitlere aktarmakta ve Arap yarımadasının çetin iklim koşullarında önem arz eden '*el açıklığı*' gibi erdemlere sahip olmakla gurur duymaktadırlar.[109] Meşhur 'Abbâsî şairi Ebû Temmâm (v. 231/845), aşağıdaki beyitte bu duruma işaret etmekte ve şunları söylemektedir:[110](Tavîl)

وَلَوْ لا خِلالٌ سَنَّهَا الشِّعْرُ مَا دَرَى بُغَاةُ النَّدَى مِنْ أَيْنَ تُؤْتَى الْمَكَارِمُ

> Şiirin gelenek haline getirdiği hasletler olmasaydı cömert olmayı arzulayan kimseler asil davranışların nereden getirileceğini bilmezlerdi.

Hal böyle olunca Cahiliye devri Arap toplumlarında hemen her evde şiir söylenmekte veya okunmaktadır. İbn Kuteybe '*eş-Şi'ru ve'ş-şu'arâ*' adlı kitabında bu noktaya işaret etmekte ve şunları söylemektedir:[111]

> "Cahiliye ve İslâm devirlerinde aşiretler ile kabîleler arasında şiir söylemekle şöhret bulmuş şairler

---

107 Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 207.

108 el-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım, *Şerhu'l-kasâidi's-seb'i't-tıvâl el-câhiliyyât*, thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., s. 370.

109 el-Bâbertî, Ekmeluddîn, Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd b. Hamed, *Şerhu't-Telhîs*, thk. Muhammed Mustafa Ramadân Sûfiyye, el-Munşeâtu'l-'Âmme Li'n-Neşri ve't-Tevzî' ve'l-İ'lân, Trablus, 1983, s. 603.

110 et-Tebrîzî el-Hatîb, *Şerhu dîvani Ebî Temmâm*, takd. Râci el-Esmer, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1994, II, 89.

111 İbn Kuteybe, 'Abdullah b. Muslim, *eş-Şi'ru ve'ş-şu'arâ*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1959, I, 60.

> sayılamayacak kadar çoktur. Bu bakımdan bir kimse ömrünü söz konusu şairleri saymaya ve araştırmaya kalksa ömrü kifayet etmez."

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan '*Şu'arâ sûresi'*ndeki '*şu'arâ'* kavramının çoğul formatta gelmiş olması da, Cahiliye devrinde şairlerinin sayıca çokluğu hakkında yeterli ipucu vermektedir.[112]

Cahiliye devrinde şiirin, Yüce Allah tarafından Araplara bahşedilen en önemli övünç vesilesi olduğuna da inanılmaktadır. Sözgelimi, *el-Hîra* kralı en-Nu'mân b. el-Munzir (v. 15/608),[113] bir keresinde müttefiki olan İran Kisrâsı'nın huzuruna çıkar. en-Nu'mân b. el-Munzir, o sırada Kisrâ'nın meclisinde hazır bulunan Romalı, Hindistanlı ve Çinli diplomatlardan oluşan heyetin huzurunda Araplardan övgüyle bahseder. Bunun akabinde en-Nu'mân b. el-Munzir, Yüce Allah tarafından hiçbir ulusa verilmeyen dil özelliklerinin Araplara bahşedildiğini öne sürer ve bu bağlamda şu ifadelere yer verir:[114]

> "Arapların dillerindeki hikmete gelince, onların varlıklar hakkındaki bilgi birikimlerinin, atasözlerinin ve eşyaları tanımlamadaki ustalıklarının yanı sıra, Yüce Allah Araplara şiirlerindeki ve konuşmalarındaki ahenk, güzellik, vezin ve kafiye gibi hususlarda başka hiçbir ulusun dilinde bulunmayan özellikler bahşetmiştir."

Şiire verilen büyük değer nedeniyle Câhiliye Arapları, şairin sivri diline malzeme olmamaya azami dikkat göstermekte ve şöyle demektedirler:[115]

---

112 'Ali, Cevâd, *el-Mufassal fî târîhi'l-'Arab kable'l-İslâm*, IX, 63.

113 Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 43.

114 İbn 'Abdi Rabbih, *el-'Ikdu'l-ferîd*, I, 275-277.

115 en-Nehşelî, 'Abdulkerim el-Kayravânî, *el-Mumti' fî san'ati'ş-şi'r*, thk. Muhammed Zağlûl Sellâm, Munşaâtu'l-Ma'ârif, İskenderiye, ts, s. 197.

> "Akıllı kimse şaire sataşmaz. Çünkü hiç belli olmaz şairin dilinden çıkan bir söz belki sonsuza kadar darbı mesel haline de dönüşebilir."

Zira şairin dilinden dökülecek ağır sözler, yıllarca ağızlara sakız olacak ve beyitler yoluyla nesilden nesile aktarılacaktır. Hal böyle olunca, şairin düşman kabîleye esir düşmesi durumunda, ileride kabîleyi hicvetmemesi ve hakkında kötü söz söylememesi için şairden teminat istenmekte ve bu amaçla şaire galiz yeminler ettirilmektedir.[116] Dahası ileride kabîleyi hicvetmesini ve kabîle hakkında kötü söz söylemesini engellemek amacıyla esir düşen şairin diline kabîle fertleri tarafından '*nis'a*'[117] adını verdikleri deriden iple gem dahi vurulmaktadır.[118]

Bu duruma Cahiliye devrinde *Sa'd* oğulları ile *er-Rabâb* kabîleleri arasında meydana gelen ve '*Kulâb günü*"[119] diye bilinen savaşta *Teym* aşiretine esir düşen Şair 'Abdu Yağûs b. Vakkâs el-Hârisî'yi (v. …/…) örnek göstermek mümkündür.

'Abdu Yağûs b. Vakkâs el-Hârisî, vefatından önce esareti boyunca maruz bırakıldığı içler acısı duruma ağlamasına ve ağıtlar yakmasına izin vermeleri için son kez *Teym* oğullarına ricada bulunur. *Teym* oğulları, şairin son arzusunu yerine getirirler ve bu amaçla diline vurdukları gemi çıkarırlar. 'Abdu Yağûs b. Vakkâs el-Hârisî, esaret hayatında karşılaştığı sıkıntıları ve çektiği acıları beyitlere döker. Şair, söz konusu beyitlerin bir bölümünde *Teym* aşireti tarafından diline vurulan geme gönderme yapar ve şunları söyler:[120] (Basît)

---

116 el-Câhız, Ebû 'Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-tebyîn*, thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, Mektebetu'l-Hancî, Kahire, 1998, IV, 45.

117 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab,* VI, 4410. (Nûn Bâbı)

118 Câhız, *el-Beyân ve't-tebyîn*, IV, 45.

119 el-Hamevî, Şihâbuddîn, Yâkût b. 'Abdullah, *Mu'cemu'l-buldân*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1977, IV, 470.

120 Câhız, *el-Beyân ve't-tebyîn,* IV, 45.

أَقُولُ وقَدْ شَدُّوا لِسَانِي بِنِسْعَةٍ أَمَعْشَرَ تَيْمٍ أَطْلِقُوا لِسَانِيَا

Dilime 'nis'a' ile gem vurulmuş ve ben şöyle diyorum: "Ey Teym Cemaati! (Yeter artık) çözün dilimi.

Hiciv şiirinin Araplar üzerinde bıraktığı derin etki nedeniyle Muhârık b. Şihâb (v. …/…), 'Alkame b. 'Ulâse (v. …/…) ve Abdullah b. Cud'ân (v. …/...) gibi şairlerin gözyaşlarına hâkim olamayıp zaman zaman ağladıkları da gelen rivayetler arasındadır.[121]

Câhiliye Arapları, atalardan miras aldıkları inançlar doğrultusunda *'hiciv şiiri'* ile '*lanetlenme'* arasında güçlü bir ilişkinin varlığına da inanmaktadırlar. Bu bakımdan kabîleler arasında çıkan savaşlarda, düşman kabîleden elde ettikleri ganimetler arasında kabîle şairine ait deve varsa ve şair de beyitler aracılığıyla devesini kaçıranları hicvedeceğine dair tehditler savurmuşsa, kendilerini deveyi şaire iade etmek zorunda hissetmektedirler.[122] Sözgelimi, el-Hâris b. Varkâ el-Esedî (v. …/…), bir keresinde şair Züheyr b. Ebî Sulmâ'nın aşiretine saldırır ve aralarında Züheyr'in devesinin de bulunduğu sürüyü gasp eder. Bunun üzerine Züheyr, beyitler aracılığıyla el-Hâris b. Varkâ el-Esedî'yi ağır bir dille hicvetme tehdidinde bulunur. Şair, el-Hâris b. Varkâ el-Esedî'ye tehdit savurduğu beyitler arasında şu ifadelere de yer verir:[123] (Basît)

لَيَأْتِيَنَّكَ مِنِّي مَنْطِقٌ قَذِعٌ بَاقٍ كَمَا دَنَّسَ الْقُبْطِيَّةَ الْوَدَكُ

Elbette benden sana okkalı pis bir söz glecek yağın beyaz Kıptî kumaşını kirlettiği gibi kalıcı (pis bir söz).

Beyitler, el-Hâris b. Varkâ el-Esedî'nin kulağına gidince, el-Hâris b. Varkâ el-Esedî telaşa kapılır ve aldığı develeri Züheyr b.

121 Câhız, *el-Hayavân*, I, 364.
122 Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 197.
123 Zuheyr b. Ebî Sulmâ, *Dîvân*, s. 44.

Ebî Sulmâ'ya iade eder.[124]

Câhiliye Arapları tarafından şiir, kabîleler arasında sıkça rastlanan kan davalarında öldürülen kimselerin intikamını almak için bir tür teşvik aracı olarak da kullanılmaktadır.[125] Sözgelimi, '*Abs* ve *Zubyân* kabîleleri arasında meydana gelen *Dâhıs ve Ğabrâ*[126] savaşında oğlunu yitiren Umm Nudbe, evladının kanına karşılık kocası Huzeyfe b. el-Yemân'ın (v. …/…) hasım kabîle tarafından teklif edilen diyeti kabul etmesini eleştirmekte ve kocasını aşağılamaktadır. Umm Nudbe, '*korkaklıkla*' yaftalanmasından endişe duyduğu kocasını oğlunun intikamını almaya teşvik etmekte ve şöyle demektedir:[127] (Vâfir)

حُذَيْفَةُ لا سَلِمْتَ مِنَ الْأَعَادِي وَلا وُقِّيتَ شَرَّ النَّائِبَاتِ

أَيَقْتُلُ نُدْبَةَ قَيْسٌ وتَرْضَى بِأَنْعَامٍ وَسَوْقٍ سَارِحَاتِ

أَمَا تَخْشَى إِذَا قَالَ الْأَعَادِ حُذَيْفَةُ قَلْبُهُ قَلْبُ بَنَاتِ

فَخُذْ ثَأْراً بِأَطْرَافِ الْعَوَالِ وَبِالْبِيْضِ الْحِدَادِ الْمُرْهَفَاتِ

لَعَلَّ مَنِيَّتِي تَأْتِي سَرِيعاً وتَرْمِينِي سِهَامُ الْحَادِثَاتِ

أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ بَعْلٍ جَبَانٍ تَكُونُ حَيَاتُهُ أَرْدَا الْحَيَاةِ

Huzeyfe! Düşmanlardan selâmet bulmayasın. Felâketlerin şerrinden de korunmayasın.

Kays (Kabîlesi) Nudbe'yi öldürecek de deve ve başıboş sığırlara razı mı geleceksin?

---

124 Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s.197.

125 Ma'rûf, Nâyif, *el-Edebu'l-islâmî fî 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1990, s. 91.

126 Şemsuddîn İbrâhîm, *Mecmû'u eyyâmi'l-'Arab fi'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2002, s. 55

127 Ma'rûf, *el-Edebu'l-İslâmî*, s. 91.

Düşmanlar Huzeyfe'nin kalbi kızların kalbi gibi derse korkmaz mısın?

O halde mızrakların uçlarıyla ve ince keskin kılıçlarla intikam al.

Umarım ecelim bir an evvel gelir de beni felâketlerin okları yakalar.

Zira yaşamı en adi türden olan korkak kocayla yaşamaktansa (kahrederek ölmem) daha caziptir bana.

Beyitlerden de kolayca anlaşılacağı üzere, Umm Nudbe, hayli sitemkâr ifadelerle kocası Huzeyfe'yi oğlunun intikamını almaya teşvik etmektedir.

Öte yandan literatürde, sosyal düzeyi düşük iken şiir sayesinde hatırı sayılır konumlara yükselen veya iyi durumda iken acınacak hallere düşen kimselere ait çok sayıda rivayet yer almaktadır.[128] Örnek vermek gerekirse, Câhiliye döneminde miskinliği ve tembelliği ile ün salan Muhallak (v. …/…), kendisinden sıkça söz edilen şahsiyetlerden biridir. Halk arasında pek fazla kabul görmeyen Muhallak, meşhur şair A'şâ tarafından Mekke'de okunan bir şiir sayesinde şöhret bulur ve toplum nazarında saygınlık kazanır.[129]

---

[128] İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 40.

[129] Muhallak'ın öyküsü şöyledir:

A'şâ, bir vesile ile günümüz Riyad kentini de içine alan *Necd* bölgesinden yola çıkar ve uzun mesafeler kat ettikten sonra nihayet Mekke'ye ulaşır. Şöhreti Arap yarımadasının dört bir yanına yayılan şairin Mekke kentine ulaştığı haberi kısa sürede halk arasında duyulur. Muhallak'ın eşi, A'şâ'nın Mekke'de olduğu haberini alınca şairi evlerinde ağırlamaları için kocasına teklifte bulunur ve şunları söyler:

"A'şâ Mekke'ye geldi. Ağzı da iyi laf yapar. Şiirde de iyidir. Kimi övmüşse yüceltmiş, kimi hicvetmişse rezil rüsva etmiştir. Sen de kız babası fakir bir adamsın ve halk arasında miskinlikle şöhret bulduğunun farkındasın. Bizim de sayesinde geçimimizi sağladığımız tek bir devemiz var. Keşke başkalarından önce davransan da A'şâ'yı yemeğe davet etsen ve devemizi onun için kessen. Biraz da

Cahiliye devrinde kişilere hoşlanmayacakları türden lakaplarla hitap edildiği de vakidir. Bu durumda şair, söz konusu lakaplara güzel sıfatlar uyarlamakta ve halk nazarında hoş karşılanmalarını sağlamaktadır. 'بنو أنف الناقة/ *Deve burnu oğulları'* lakabıyla da şöhret bulan *Ca'fer b. Kuray'* oğullarını bu duruma örnek göstermek mümkündür.[130]

---

yudumlaması için içki satın almanın bir yolunu bulsan. Bu eylemin senin adına iyi sonuçlar doğuracağını ümit ediyorum."

Eşinin mantıklı yaklaşımı Muhallak'ın aklına yatar ve başkalarından önce davranarak evinde A'şâ'yı arkadaşlarıyla birlikte konuk eder. Muhallak, hatırı sayılır konuğunu ağırlamak adına tek devesini boğazlar. A'şâ ve arkadaşları devenin en iyi yerinden kendileri için özel hazırlanmış eti yiyip içtikten sonra ikram edilen içkiyi de yudumlarlar. Yeme içme faslı bittikten sonra A'şâ, Muhallak'a döner ve aile efradıyla ilgili sorular sorar. A'şâ, aldığı cevaptan Muhallak'ın ve kızlarının zor durumda olduğunu sezinler. 'A'şâ, ev sahibine "Bu işi bana bırak kızlarının durumunu ben üstleniyorum" der. Daha sonra meşhur '*Ukaz'* panayırına gelir ve orada şu beyitle başlayan beyitleri yüksek sesle okumaya koyulur: (Tavîl)

أَرِقْتُ وَمَا هَذَا السُّهادُ الْمُؤَرِّقُ وَمَا بِيَ مِنْ سُقْمٍ وَمَا بِيَ مَعْشَقُ

Uykum kaçtı. Nedir bu uykuyu kaçıran? (Hâlbuki) ne bir hastalık var bende ne de bir sevdalık.

A'şâ sona geldiğinde, dinleyiciler Muhallak'a yönelirler ve kendisini tebrik ederler. O gün beyitlerin üzerlerinde bıraktığı derin etki ile kabîlelerin ileri gelenleri Muhallak'ın kızlarıyla evlenmek için adeta yarışırlar. Karanlık basmadan Muhallak'ın kızlarından her biri, sosyal ve ekonomik bağlamda babalarından bin kat daha iyi konumdaki erkeklerle evlenirler. Bk. İbn Raşîk, *el-'Umde,* I, 48.

130 *Ca'fer b. Kuray' oğulları'*nının öyküsü şöyledir:

*Ca'fer b. Kuray' oğulları'*nın dedeleri Kuray'(v. …/…), bir keresinde deve boğazlar ve etini hanımları arasında paylaşır. Bu sırada Cafer'in annesi Şemûs, deveden geriye bir şey kalıp kalmadığını öğrenmesi için küçük Cafer'i babasına gönderir. Babasına koşan Cafer, hayvandan geriye sadece kafatası kaldığını görür. Cafer, kafatasındaki burun deliklerine parmaklarını sokar ve kafatasını ardı sıra sürüklemeye koyulur. Cafer, kendisine " Bu nedir?" diye soranlara, "Devenin burnu" şeklinde cevap verir. Bu hadiseden sonra halk, baba Kuray''a '*Devenin burnu'* lakabıyla hitap ederler. Kuray''ın soyundan gelen sonraki kuşak ise, hiçte hoşlanmadıkları bu lakaba nispetle '*Devenin burnu oğulları*'

Arapların şiir karşısındaki aşırı duyarlılıkları sebebiyle şiirden iktibas ettikleri övünç içerikli bazı ifadeleri de şaire yakıştırmaktadırlar. Sözgelimi, Şair Mirsed b. Ebî Humrân (v. .../…), beyitte yer verdiği أُسْعِرْ ifadesi sebebiyle '*el-Es'ar*/ *Savaş kızıştıran*' yakıştırmasına layık görülmüş ve söz konusu yakıştırma ile şöhret bulmuştur.[131] '*el-Es'ar*' yakıştırmasının iktibas edildiği beyitte Mirsed b. Ebî Humrân şunları söyler:[132] (Tavîl)

فَلَا يَدْعُنِي قَوْمِي لِسَعْدِ بنِ مَالِكٍ لَئِنْ أَنَا لَمْ أُسْعِرْ عَلَيْهِمُ وأُثْقِبِ

Üzerlerinde savaş ateşini yakıp da kızıştırmazsam halkım beni Sa'd b. Mâlik'e davet etmesin.

Mirsed b. Ebî Humrân örneğinde olduğu gibi, Şair Muâviye b. Mâlik b. Ca'fer b. Kilâb da (v…/…), beyitlerde yer verdiği أُعَوِّدُ الحُكَمَاء ifadesi sebebiyle 'مُعَوِّدُ الحُكَمَاءِ/ *Hikmet ehlini alıştıran*' lakabıyla şöhret bulur. Nitekim Mu'âviye b. Mâlik b. Ca'fer b. Kilâb aşağıdaki beyitte şunları söyler:[133] (Vâfir)

---

lakabıyla şöhret bulur. Bu durum, '*Devenin burnu oğulları*'nın şair el-Hutay'e (v. 45/665) tarafından şu beyit ile övülmesine kadar sürer: (Basît)

قَوْمٌ هُمُ الأَنْفُ وَالأَذْنَابُ غَيْرُهُمُ وَمَنْ يُسَوِّي بِأَنْفِ النَّاقَةِ الذَّنَبَا

Başkaları kuyruk iken benim halkım burundur. Kim devenin burnunu kuyrukla eş tutar?

'*Devenin burnu oğulları*'nın şair el-Hutay'etarafından övülmesinin ardından durum tersine döner ve bir zamanlar hiciv amaçlı kullanılan söz konusu lakap, *Ca'fer b. Kuray' oğulları* için artık övünç vesilesine dönüşür. Bk. er-Râzî, Ebû Hâtem Ahmed b. Hamdân, *Kitâbu'z-Zîne fi'l-kelimâti'l-islâmiyye ve'l-'arabiyye*, Merkezu'd-Dirâsât ve'l-Buhûsi'l-Yemenî, San'a, 1994, s. 104-105.

131 İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen, *el-İştikâk*, thk. 'Abdusselâm Muhammed b. Harun, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1991, II, 408.

132 İbn Dureyd, *el-İştikâk*, II, 408.

133 el-'Askerî, el-Hasen b. 'Abdullah b. Sa'îd, *Şerhu mâ yaka' fîhi't -tashîf ve't-tahrîf*, thk. 'Abdulazîz Ahmed, Şeriketu Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduh, Kahire,1963, s. 458.

سَأَحْمِلُهَا وَتَعْقِلُهَا[134] غَنِيٌّ وأُورِثُ مَجْدَهَا أَبَداً كِلابَا

أُعَوِّدُ مِثْلَها الحُكَمَاء بَعْدِي إِذَا ما الأمرُ في الحّدَثَانِ نَابا

(Bu güzel hasletleri benden sonraki kuşaklara) taşıyacağım ve Ganiy (kabîlesi de) diyetleri üstlenecek. (Ganiy kabîlesinin) onurunu Kilâb (kabîlesi)ne ilelebed miras bırakacağım.

Zamanla ortaya musîbet çıkarsa gerektiğinde hikmet ehlini de benzer (hasletler)e alıştıracağım.

Beyitlerden iktibas edilen ve şaire yakıştırılan benzer ifadeler şair için övünç vesilesi olabileceği gibi, bazı ifadeler de kendisine sıkıntı ve üzüntü verebilmektedir. Sözgelimi, Şair Mus'ab b. Abdullah ez-Zubeyrî (v. .../…), beyitte yer verdiği عائد terimi sebebiyle '*عائد الكلب/ köpek ziyaretçisi*' yakıştırmasına maruz bırakılmıştır.[135] Şair Mus'ab b. Abdullah ez-Zubeyrî aşağıdaki beyitte şunları söyler: [136] (Recez)

مَا لِي مَرِضْتُ فَلَمْ يَعُدْنِي عَائِدٌ مِنْكُمْ ويَمْرَضُ كَلْبُهُم فَأَعُودُ

Hayırdır! Ben köpekleri (bile) hastalansa ziyaretine gidiyorum da hastalandım ama sizden kimse gelmedi ziyaretime.

Meşhur edebiyatçı Ebû Mansûr es-Se'âlibî'nin (v. 429/1038) '*Letâifu'l-ma'ârif*' adlı kitabında '*Fî elkâbi'ş-şu'arâ ellezîne lukkibû bi eş'ârihim*'[137] başlığı altında lakaplarını söyledikleri şiirlerden alan birçok Câhiliye şairine yer verdiği görülmektedir.

---

[134] Beyitte yer alan تعقل fiili diyet öder anlamındadır. Bk. ed-Dabbî, *el-Mufaddaliyyât*, s. 359.

[135] es-Se'âlibî, Ebû Mansûr 'Abdulmelik b. Muhammed b. İsmail, *Latâifu'l-ma'ârif*, thk. P.De. Jong, E.J. Brill, Academiae Tyipograpus, MDCCCLXVII, 1867, ys., s. 23.

[136] Se'âlibî, *Latâifu'l-ma'ârif*, s.23.

[137] Se'âlibî, *Latâifu'l-ma'ârif*, s.17.

Arap toplumlarında şiir sanatı, şairin konumunu yücelttiği gibi dinleyiciler nazarında kusurlarını da örtmektedir. Tıpkı Şair el-Hâris b. Hıllize'nin (v. 580) *Hîra* Kralı 'Amr b. Hind'in (v. 578) huzurunda *Tağlib* kabîlesine karşı *Bekr* kabîlesini övdüğü şu beyitlerle başlayan meşhur şiirinde yaşandığı gibi:[138] (Hafîf)

آذَنَتْنَا بِبَيْنِهَا أَسْمَاءُ رُبَّ ثَاوٍ يُمَلُّ مِنْهُ الثَّوَاءُ

Bir arada olmanın kişiye bıkkınlık vereceği nice mukim kimseler varken Esma bize (uzak diyarlara) göç edeceğini bildirdi.

Kral 'Amr, cüzam hastası olan şair el-Haris b. Hıllize ile yüz yüze gelmek istemediğinden, şaire beyitlerini perde arkasından söylemesini emreder. el-Haris b. Hıllize, perde arkasından beyitleri okumaya koyulunca, Kral 'Amr adeta coşar ve aralarındaki perdenin kaldırılmasını ister. Bunun akabinde Kral, kendi sofrasına el-Haris b. Hıllize'nin oturmasına ve geceleri seçkin sınıfın katıldığı özel eğlence törenlerine eşlik etmesine izin verir.[139]

Öte yandan kabîleler, şairleri tarafından dile getirilen beyitleri ezberlemekle ve beyitleri çocuklarına öğretmekle yetinmemektedirler. Aksine kabîleler, şairleri tarafından dile getirilen beyitleri gelecek kuşaklara aktarmak için de özel çaba harcamaktadırlar. Örnek vermek gerekirse, *Tağlib oğulları* kabîlesi, şairleri 'Amr b. Kulsûm'un (v. 584) Kâ'be duvarına asıldığı iddia edilen meşhur şiirini küçük büyük demeden hemen herkes ezberlemekte, birbirlerine aktarmakta ve kuşaktan kuşağa tekrarlamaktadırlar. Bu duruma tahammül edemeyen *Bekr b. Vâil*

---

138 ez-Zevzenî, el-Huseyn b. Ahmed b. el-Huseyn, *Şerhu'l-Mu'allakâti's-seb'*, tsh. Fâyiz Terhînî vd., Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 2002, s. 147.

139 el-Câhız, Ebû 'Usmân 'Amr b. Bahr, *Kitâbu'l-Bursân ve'l-'urcân ve'l-'umyân ve'l-hûlân*, thk. 'Abdusselâm Muhammed Harûn, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1990, s. 52-53; el-Hâris b. Hıllize el-Yeşkurî, *Dîvân*, thk. el-'Atıyye Mervân, Dâru'l-İmâm en-Nevevî Li'n-Neşr ve't-Tevzî, Dimaşk, Suriye, ts., s. 55.

kabîlesinden bir şair, *Tağlib oğulları*'nı şu beyitlerle hicveder:[140] (Serî')

أَلْهَى بَنِي تَغْلِبَ عَنْ كُلِّ مَكْرُمَةٍ قَصِيدَةٌ قَالَهَا عَمْرُو بْنُ كَلْثُومُ

يَرْوُونَهَا أَبَداً مُذْ كَانَ أَوَّلُهُمْ يَا لَلرِّجَالِ لِشِعْرٍ غَيْرِ مَسْؤُومِ

'Amr b. Kulsûm'un söylediği bir şiir Tağlib oğullarını her tür iyilikten alıkoydu!

İlk (söyleyenlerinden) bu yana hala aynı şiiri aktarıyorlar. Yetişin Ey Ahali! Ne bıkılmaz bir şiirmiş!

Şaire yakınlıklarıyla bilinen kimselerin ve kabîle fertlerinin yanı sıra, krallar da şiire önem vermektedirler. Sözgelimi, şiir rivayetinde *Kûfe Şiir Ekolü*'nün öncüsü[141] Hammâd er-Râviyeh de (v. 155/ 771), Hîra Kralı en-Nu'mân b. el-Munzir tarafından Araplara ait şiirlerin defterlere kaydedildiğini bildirmekte ve konuyla ilgili olarak şu hadiseyi aktarmaktadır: [142]

> "Hîra Kralı en-Nu'man b. el-Munzir, Araplara ait şiirlerin defterlere kaydedilmesini emreder. Zamanla söz konusu defterler en-Nu'man b. el-Munzir'in beyaz sarayında bir yerlere gömülür. Yıllar sonra el-Muhtâr b. Ebî 'Ubeyd es-Sekafî'ye (v. 67/686) sarayın altında hazine bulunduğu söylenir. Bunun üzerine el-Muhtâr b. Ebî 'Ubeyd es-Sekafî, sarayda kazı yapar ve söz konusu şiirleri gün yüzüne çıkarır. Kûfe ahalisinin, Basralılara kıyasla daha fazla şiir bilmelerinin altında yatan sebep işte budur."

Yine kral, kayda değer beyitlerle karşılaştığında, bunları özel kütüphanesinin duvarına asılmasını emretmektedir.[143]

---

140 Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, XI, 37.

141 Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s.150.

142 es-Suyûtî, 'Abdurrahmân Celâluddîn, *el-Muzhir fî 'ulûmi'l-luğa ve envâihâ*, şrh. Muhammed Ahmed Câdu'l-Mevlâ Bek vd., Mektebetu Dâri't-Turâs, Kahire, 2008, I, 249.

143 İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 96.

Şair, krala doğurdan kendi adıyla '*sen*' veya annesine nispetle '*filan kadının oğlu*' diyerek hitap edebilmektedir. Kral ise şairin bu davranışını olgunlukla karşılamakta ve şaire ses çıkarmamaktadır.[144] Diğer bir ifade ile kral, normal şartlarda hoşuna gitmeyecek davranış biçimlerinin şairlerden meydana gelmesine göz yummaktadır.

Kralların yanı sıra, toplumdaki diğer fertler de değer yargılarıyla çelişki arz eden davranış biçimlerine tolerans göstermezlerken, bu hususta şairlere göz yummaktadırlar. Şiire ve şaire verilen bu değeri, şairler hakkında görüşüne başvurulan şahsiyetlerden birisi şu ifadelerle dile getirmektedir: [145]

> "Şairlerin dışında, yalan söyleyenlerin zemmedilmesine ve (sözlerinde) itidalle davrananların övülmesine sen ne dersin?"

Câhiliye şairleri, aynı zamanda toplumda yönetici konumundadırlar. Bu bakımdan şairler tarafından söylenen sözlere itibar edilmekte ve karşılaştıkları sorunların çözümü hususunda şairlerin yaklaşımlarına göre hükümler verilmektedir. Sözgelimi, Araplar, karşılaştıkları ender kelimelerin anlamları gibi Arap dili ile ilgili hususlarda ihtilafa düştükleri durumlarda doğruluğu üzerinde ittifak ettikleri ve en sağlam kaynak olarak gördükleri şiirlere başvurmaktadırlar.[146]

Yine şairler, insanları güzel eylemlere teşvik etmekte ve onları kötü huylardan uzak durmaya yönlendirmektedirler.[147]

---

144 İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 22.

145 İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 25.

146 Râzî, *Kitâbu'z-Zîne,* I, 94.

147 el-'Alevî, el-Muzaffer b. el-Fadl, *Nudratu'l-igrîd fi nusrati'l-karîd*, thk. Nuhâ 'Ârif el-Hasen, Matbû'âtu Mecma'i'l-Luğa el-'Arabiyye, Dimaşk, 1976, s. 358.

Bu bakımdan şiir becerisine sahip kimseye '*kemale ermiş*'[148], '*bilge*' ve '*hakîm*' yakıştırmaları da yapılmaktadır. Sözgelimi, Ömer b. el-Hattâb (v. 24/644), Ka'bu'l-Ahbâr'a (v. 34/655) Tevrat'ta şairlere dair bilgi olup olmadığı yolunda soru yöneltmesi üzerine, Ka'bu'l-Ahbâr, Ömer b. el-Hattâb'a şu karşılığı verir: [149]

> "Tevrat'ta, İsmail oğullarından hikmetli sözler telaffuz eden, atasözlerinden örnekler sunan ve İncilleri gönüllerinde olan Araplardan başka bildiğimiz bir kavim görüyorum."

Ka'bu'l-Ahbâr'ın Arapları tanımlarken dile getirdiği '*hikmetli sözler telaffuz eden, atasözlerinden örnekler sunan ve İncilleri gönüllerinde olan*' şeklindeki ifadesiyle şiir sanatını kastettiği aşikârdır. Bu bakımdan en önemli şiir rivayetçileri arasında yer alan Asma'î'nin (v. 216/831) şiir rivayetinde *Basra ekolü*'nün öncüsü[150] Ebû 'Amr b. el-'Alâ' (v. 154/771) yoluyla aktardığı bir rivayete göre, Câhiliye Arapları nezdinde şairler, diğer ulusların peygamberlere layık gördükleri en yüksek konumdadırlar.[151]

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Cahiliye devrinde şiir, Arap medeniyetinin ilk evresine ışık tutacak en önemli kaynaklardan biridir. Zira Câhiliye şiiri Arapların inançları, sosyal yaşantıları, savaşları, karakterleri ve ahlâk anlayışları gibi birçok hususta ipuçları sunmaktadır. Diğer bir ifade ile Câhiliye şiiri, Arapların yaşam biçimini bütün yönleriyle günümüze yansıtan ayna konumundadır. Ne var ki, İslâm'dan hemen önce şairler, şehirlilerle kaynaşıp şiiri kazanç kapısı haline getirmeye başlayınca şiir eski saygınlığını yitirmiş[152]

---

148 İbn Kuteybe, 'Abdullah b. Muslim, *'Uyûnu'l-ahbâr*, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1996, V, 168.

149 İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 25.

150 Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 149.

151 Râzî, *Kitâbuz'-zîne*, I, 105.

152 Râzî, *Kitâbuz'-zîne*, I, 105.

ve şiirin yerini düz yazı türünden nutuk almıştır.[153]

Arap şiiri oldukça saygın bir konumda iken kazanç kapısına dönüştürülmesi sebebiyle değerden düşmeye yüz tutması, şair en-Nâbiğatu'z-Zubyânî ile başlar. Bu bağlamda İbn Raşîk, '*el-'Umde*'sinde konuyla ilgili olarak şunları söyler:[154]

> "Şair en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, kralları övmüş, şiir yoluyla kazanç elde etmeye razı gelmiş ve bu hususta en-Nu'mân b. el-Munzir'e boyun eğmiştir. Hâlbuki en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, dilese çevresindeki aşiretine mensup kimseler veya kendisine gelen krallar sayesinde şiiri kazanç kapısı yapmayabilirdi. Hal böyle olunca Şair en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, eski saygınlığını yitirdi. en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, bu yolla o kadar çok mal biriktirdi ki, krallardan elde ettiği altın ve gümüş kaplarda yedi içti."

Şair en-Nâbiğatu'z-Zubyânî'den sonra Arap şiirinin eski saygınlığını yitirmeyi sürdürmesi, şiirlerinde özellikle *Dâhıs ve Gabrâ* savaşında ölenlerin diyetlerini üstlenen[155] Herim b. Sinân'ı (v. 608) övmeye ağırlık veren ve bu yolla şiir sanatını kazanç kapısı haline getiren Züheyr b. Ebî Sulmâ ile devam eder.[156] Züheyr b. Ebî Sulmâ'dan sonra Şair A'şâ da övgü şiirleri yoluyla kazanç elde etmeyi sürdürür ve bu amaçla İran kralının sarayına kadar uzanır.[157]

Son olarak Cahiliye şiirinin büyük ölçüde değerden düşmesi, şiir yoluyla dilenmeyi meslek haline getiren şair Hutay'e (v. 45/665) ile en alt seviyeye iner. Kayravânî, konuyla ilgili olarak şunları söyler:[158]

---

153 İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 83.
154 İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 80.
155 Zuheyr b. Ebî Sulmâ, *Dîvân*, s. 8.
156 İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 80.
157 İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 81.
158 İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 81.

"Hutay'e şiir yoluyla çok dilendi. Kendisi bu hususta oldukça adi ve ısrarcı idi. Bu yüzden halk kendisinden tiksindi ve ailesini de aşağıladı. Böylece şiir yoluyla dilenen kimseler dışlandılar ve mahrum bırakıldılar."

Abbâsî şairi Ebû Sa'îd el-Mahzûmî (v. 230/844), geçmişte şairler tarafından şiir sanatının dilenme aracı haline getirilerek değerden düşürülmesine isyan etmekte ve bu yola tevessül eden şairi köpekle aynı kefeye koymaktadır. Şair Ebû Sa'îd el-Mahzûmî, bu bağlamda beyitlerde şunları söyler:[159] (Serî')

اَلْكَلْبُ وَالشَّاعِرُ فِي حَالَةٍ يَا لَيْتَ أَنِّي لَمْ أَكُنْ شَاعِرَا

أَمَا تَرَاهُ بَاسِطًا كَفَّهُ يَسْتَمْطِرُ الْوَارِدَ وَالصَّادِرَا

Köpekle şairin hali aynıdır. Keşke şair olmayaydım!

Şairi görmez misin? Avucunu açar ve gelip gidenden dilenir.

Şiir sanatının kazanç kapısı haline getirilmesinin yanı sıra, beyitlerde namusa dil uzatılması[160] ve genel ahlâka mugayir yakışıksız ifadelerin kullanılması da Cahiliye devrinde şiir sanatını ve şairleri değerden oldukça düşürmüştür. Bu duruma Hîra kralı en-Nu'mân b. el-Munzir'in huzurunda er-Rabî' b. Ziyâd'ı (v. …/…) gözden düşürmek amacıyla Şair Lebîd (v. 41/661) tarafından söylenen şu beyitleri örnek göstermek mümkündür:[161] (Recez)

مَهْلاً أَبِيتَ اللَّعْنَ[162] لَا تَأْكُلْ مَعَهْ إِنَّ اِسْتَهُ مِنْ بَرَصٍ مُلَمَّعَهْ

---

159 el-'Unnâbî, b. Ali, Ahmed b. Muhammed b. Muhammed, *Nuzhetu'l-absâr fî mahâsini'l-eş'âr*, thk. es-Seyyid Mustafa es-Senûsî vd., Dâru'l-Kalem, Kuveyt, 1986, s. 504.

160 İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 83.

161 Lebîd, b. Rabî'a, *Dîvân*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts, s. 92.

162 'أبيت اللعن/ Lanetleneceğin kötü eylemlerden uzak kalası' anlamında Câhiliye Arapları tarafından kralları selâmlamada kullanılan ifade

وَإِنَّهُ يُدْخِلُ فِيهَا إِصْبِعَهْ يُدْخِلُهَا حَتَّى يُوَارِي أَشْجَعَهْ

كَأَنَّمَا يَطْلُبُ شَيْئاً ضَيَّعَهْ

Yavaş ol -Lanetleneceğin kötü eylemlerden uzak kalası- onunla yemek yeme. Zira onun poposu cüzam (hastalığından) benek benektir.

O yitirdiği bir şeyi ararcasına parmağını tümden kaybolana kadar poposuna sokar.

Şiiri sanat olmaktan çıkaran bu türden çirkin örnekler, şairlerin toplumda istenmeyen kimseler olarak telakki edilmesine yol açmıştır. Nitekim bir şair aşağıdaki beyitlerde bu hususa işaret etmekte ve şunları söylemektedir:[163] (Munserih)

قُلْ لِأَبِي الْفَتْحِ يَحْذَرِ الشُّعَرَا وَيَتَّقِي شَرَّهُمْ مَتَى قَدَرَا

هُمُ نَفَرٌ لَا يَهُولُهُمُ عَدَمُ وَلَا يَخَافُونَ سَطْوَةَ الْأُمَرَا

إِنْ مَدَحُوا الْكَلْبَ أَكْسَبُوهُ عُلاً أَوْ هَجَوا الْمِسْكَ صَيَّرُوهُ خَرَا

Ebû'l-Feth'e söyle de şairlerden uzak dursun ve mümkün oldukça şerlerinden korunsun.

(Zira) onlar yokluğun ürkütmediği bir güruhtur. Hem emirlerin nüfuzundan da korkmazlar.

Köpeği övseler köpeğe değer kazandırırlar veya miski hicvetseler kaka diye yuttururlar.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere İslâm'dan hemen önce şiir sanat olmaktan çıkarılmış ve herhangi bir prensibe hizmet etmeyen salt ahlâksızlık örneği haline dönüştürülmüştür. Şiir hakkındaki görüşü sorulan erken

biçimidir. Bk. el-Elûsî, Mahmûd Şukrî, *Bulûğu'l-ereb fî m'ârifeti ahvâli'l-'Arab*, şrh. Muhammed Behcet el-Eserî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1314, II, 193.

163 el-'Unnâbî, *Nuzhetu'l-absâr fî mahâsini'l-eş'âr*, s. 505.

dönem ulemasından bir şahıs, Câhiliye şiirinin içine düştüğü vahim durumu şu ifadelerle dile getirmiştir:[164]

> "Şiir, şaklabanlık istendiğinde güldürürken, ciddiyet gerektiren durumlarda doğru sözden uzaktır. Bu bakımdan şair, yalan ile şaklabanlık arasında orta bir yerdedir. Hal böyle olunca Yüce Allah Peygamberini bu iki hasletten ve her tür aşağılık eylemlerden uzak tutmuştur."

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde bütünlük arz etmesi bakımından Asr-ı saâdet'te Arap şiiri değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

3.2. Asr-ı Saâdet Arap Şiiri

Her ne kadar Câhiliye şairlerine nispet edilen bazı metinlerin Kâbe duvarına asıldığına dair rivayetler tartışma konusu olsa bile, ana hatlarıyla Câhiliye şiiri, Arap topluluklarının içinde bulunduğu edebî, dinî, fikrî ve ruhî yapılanmalar hakkında ipuçları vermektedir. Zira günümüze ulaşan metinlerden, Câhiliye şiirinin, çağımızdaki medyaya benzer bir misyon üstlendiği ve toplumdaki muhtelif yaşam biçimleri hakkında bilgi verdiği görülmektedir.

Asr-ı saâdet'te de aynı misyonu üstlenen Arap şiiri, özellikle müşriklerle Müslümanlar arasında cereyan eden atışmalar, iki zıt kutup arasında yaşanan hadiselerin birçoğunu günümüze aktarmaktadır. Sözgelimi, elimize ulaşan metinlerde Asr-ı saâdet şairi, mensubu bulunduğu cemaate taraftar kazandırmak adına şiir yoluyla cemaatin güzel yönlerini, savaşlarda elde ettiği başarıları ve geleceğe yönelik beklentilerini dile getirdiği görülmektedir. Yine ilgili metinlerde, müşriklerle Müslümanlar arasında yer yer şiddetlenen savaşlara paralel olarak, karşılıklı

---

[164] Suyûtî, *el-Muzhir*, II, 470.

şiir atışmaları şeklinde cereyan eden söz savaşlarının da şiddetini artırdığı dikkat çekmektedir.

Her ne kadar gayrimüslim şairlere ait şiirlerin birçoğu, İslâm dinine ve Hz. Peygamber'e saldırı içeren unsurlar taşıdığı gerekçesiyle, zaman içerisinde sansürlenerek ilk kaynaklara alınmamış olsa bile, günümüze ulaşan metinlerden dönemin şiir anlayışına ışık tutabilecek ipuçları yakalamak mümkün gözükmektedir.

Asr-ı saâdet şairlerine dair dikkat çeken önemli hususlardan biri de İslâm'a girinceye kadar alışageldikleri kalıplar içerisinde şiir söylemiş olmalarıdır. Bu bakımdan bazı araştırmacılar, şirk üzere vefat eden Asr-ı saâdet şairlerini Câhiliye şairleriyle birlikte tasnif ederler. Sözgelimi, İbn Sellâm el-Cumahî, A'şâ ve el-Esved b. Ya'fûr en-Nehşelî'yi (v. 600) Câhiliye şairleri arasında zikreder.[165] Günümüz akademisyenlerinden Şevki Dayf ise, Dureyd b. es-Sımma, A'şâ, Umeyye b. Ebi's-Salt (v. 5/626) ve el-Esved b. Ya'fûr en-Nehşelî gibi şairlere Câhiliye şairleri arasında yer verir.[166]

İlgili metinlerden yola çıkarak Asr-ı saâdet şairlerini, '*İslâm dinini savunanlar*' ve '*İslâm dinine karşı duranlar*' şeklinde iki ana grupta cemetmek mümkündür. İslâm dinine karşı duran şirk blokuna mensup şairlerin daha çok Mekke'de,[167] Tâif'te[168] ve Yahudilerin yaşadığı bölgelerde;[169] buna mukabil İslâm'ı savunan şairlerin ise, genellikle Medine'de ensârın, muhâcirlerin ve civar kabîlelerden Medine'ye gelen heyetlerin arasında[170] yerlerini

---

165 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 24, I, 65-147.

166 Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî, el-'Asru'l-İslâmî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., s. 47.

167 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 235-257.

168 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 259-269.

169 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 279-294.

170 Cumahî, *Tabakât*, I, 215-226.

aldıkları müşahede edilmektedir.

Peygamber olduktan sonra Kureyşli müşriklerin ağır baskılarına maruz kalan Allah Resûlü, bir süre sonra Mekke'den Medine'ye hicret etmek zorunda kalır. Hicret hadisesinin üzerinden çok geçmeden Mekkeliler ile Medineliler arasında meşhur *Bedir savaşı* vuku bulur. *Bedir* savaşında Kureyşin takipçileri, Kureyşlilerin safında yer alırken, Mekke'den Medine'ye hicret edenler ve Medine halkından Allah Resûlü'ne uyanlar da Allah Resûlü'nün etrafında kenetlenirler. *Bedir* savaşında olduğu gibi, Müslümanlarla müşrikler arasında çıkan savaşlarda her grup, silahlarıyla hasmına yüklenir ve şair ruhlu şahsiyetler şiir aracılığıyla mensubu bulundukları gruba moral vermek ve üstlendikleri davayı savunmak adına çaba sarf ederler. Söz konusu şahsiyetler, beyitlerde karşı safın hoşlanmayacağı galiz yakıştırmalara da yer vererek düşman karşısında psikolojik üstünlük sağlamaya çalışırlar. Bir başka ifadeyle şairler, kendi ideolojilerini savaş aracına dönüştürdükleri şiir yoluyla savunma cihetine giderek fiilen savaşlara katılırlar. Sözgelimi, *Kays 'Aylân* kabîlesine mensup Umeyye b. Ebî's-Salt,[171] *Bedir* savaşında Kureyşlilerden öldürülenlerin ardından söylediği otuz bir beyitlik mersiyede Kureyşlileri Müslümanlardan intikam almaya teşvik eder ve aşağıdaki beyitlerde şunları söyler:[172] (Meczûu'l-Kâmil)

لِلّه دَرُّ بَنِي عَـــــــ لِـيٍّ أَيِّمٍ مِنْهُمْ وَنَاكِحْ

إِنْ لَمْ يُغِيرُوا غَارَةً شَعْوَاءَ تُحْجِرُ كُلَّ نَابِحْ

بِالْمُقْرِبَاتِ الْمُبْعِدَا تِ الطَّامِحَاتِ مَعَ الطَّوَامِحْ

---

171 İbn Kuteybe, *eş-Şi'ru ve'ş-şu'ara*, I, 459.

172 Umeyye b. Ebi's-Salt, *Dîvan,* thk. Sucey' Cumeyyil el-Cubeylî, Dâru Sâdır, Beyrut, 1998, s. 36.

مُرْداً عَلَى جُرْدٍ إِلَى أُسْدٍ مُكَالِبَةٍ كَوَالِحْ

وَيُلَاقِ قِرْنٌ قِرْنَهُ مَشْيَ الْمُصَافِحِ لِلْمُصَافِحْ

بِزُهَاءِ أَلْفٍ ثُمَّ أَلْـ ـفٍ بَيْنَ ذِي بَدَنٍ[173] وَرَامِحْ

Ali oğullarının[174] duluna da evlisine de şaşılır

Dört bir yandan sertçe ve her havlayanı sığınağına kaçıracak bir saldırı gerçekleştirmezlerse eğer.

Tamahkâr kadınlarla birlikte. (Düşmana süratle) yaklaştıran ve uzaklaştıran çevik kısraklarla.

Sırtlarında (Ali oğullarından) genç savaşçılar taşıyan yüzleri asık saldırgan aslanlara doğru.

Tokalaşmak için karşısındakine hızla yürüyen kişi misali rakip rakibiyle artık karşılaşsın.

Zırhlılardan ve mızraklılardan yaklaşık bin (kişi) sonra (bir diğer) bin (kişi) ile.

Bu bağlamda şiir aktivitesini bileyen önemli faktörler arasında savaşların da bulunduğunu belirten ünlü edebiyat eleştirmeni İbn Sellâm el-Cumahî, konuyla ilgili olarak şunları aktarır:[175]

> "Geçmişten bu yana Evs ve Hazrec arasında olduğu üzere kabîlelerin birbirleriyle savaşmaları veya bir kısmının diğerlerine saldırmaları ya da başkaları tarafından saldırıya uğramaları gibi şartların değişmesine paralel olarak şiir aktivitesi de değişim göstermektedir.

---

173 Beyitte yer alan ذي بدن ifadesiyle 'zırh kuşanmış asker' kastedilmektedir. Bk. Umeyye b. Ebi's-Salt, *Dîvan*, s. 37.

174 Beyitte yer alan 'Benî 'Ali' ifadesi ile 'Benî 'Abd-i Menât' kastedilmektedir. Bk. el-Makdisî, Muhammed b. Tâhir b. 'Alî, *Kitâbu'l-ensâb el-muttefaka fi'l-hatti'l-mutemâsile fi'n-nukati ve'd-dabt*, Matba'atu Brill, Leiden, 1248, s. 112.

175 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 259.

Kureyşlilere ait şiirin az olmasının nedeni ise, aralarında husumet bulunmadığından birbirleriyle savaşmamış olmalarıdır."

Cumahî'nin yukarıdaki sözlerinden de anlaşılacağı üzere, gruplar arasında çıkan savaşlar, toplumda infial uyandırdığından şiir diliyle anlatılması gereken hususlara zemin hazırlamaktadır. Bu bakımdan Câhiliye dönemi Mekke'sine ait az sayıda şair ismi telaffuz ediliyor iken, Asr-ı saâdet'te savaş şartlarının artmasına paralel olarak aynı kentte birçok şair ismi ön plana çıkmaktadır. Sözgelimi, Allah Resûlü ile Mekkeliler arasında meydana gelen savaşlarda Ebû Süfyân b. el-Hâris (v. 20/642), Abdullah b. ez-Ziba'ra (v. 15/636), Dırâr b. el-Hattâb el-Fehrî (v. 13/634), Ebû 'Azze el-Cumahî (v. 3/625) ve Hubeyra b. el-Vehb (v. 5/627) gibi şair isimlere sıkça rastlanmaktadır. Asr-ı saâdet'te öne çıkan Mekkeli on şaire Cumahî tarafından '*Tabakât*'da yer verilmiş olması bu durumu destekler mahiyettedir. Yukarıda zikredilen şairlere ek olarak Cumahî tarafından şiirlerinden örnekler sunulan Mekkeli şairler şunlardır:[176]

Ebû Tâlib b. Abdulmuttalib (v. 23/619), ez-Zubeyr b. Abdulmuttalib (v. .../…), Musâfir b. Ebi 'Amr b. Umeyye (v. 613) ve Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî el-Mumezzak (v. 33/653).

Söz konusu isimlere ait şiirlerin genel özelliği, İslâm dininin yayılmasını engellemek amacıyla Allah Resûlü'nü ve Allah Resûlü'ne inananları hedef almış olmalarıdır. Sözgelimi, Mekkeli şair Ebû Süfyân, *Uhud* savaşında Müslümanların yenilgiye uğramalarına şiirde gönderme yapar ve şunları söyler:[177] (Tavîl)

شَقِيتُمْ بِهَا وَغَيْرُكُم أَهْلُ ذِكْرِهَا فَوَارِسُ مِنْ أَبْنَاءِ فَهْرِ بنِ مَالِكِ

[176] İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 233-235.
[177] İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 249.

حَسِبْتُمْ جِلاَدَ الْبِيضِ حَوْلَ بُيُوتِكُم كَأَخْذِكُمُ فِي الْعِيرِ أَرْطَالَ آنُكِ[178]

Bu savaşta perişan oldunuz.[179] Bu savaşın kahramanları siz değil, yaptıklarıyla yâd edilmeye layık başka süvarilerdir. Fehr b. Mâlik oğullarına mensup süvarilerdir.

Evlerinizin etrafında (meydana gelen çarpışmada) kılıçların vuruşmasını ticaret kervanındaki rıtıllarla yaptığınız eritilmiş beyaz kurşun (alışverişi gibi kolay) sandınız.

Yine *Uhud* savaşında bir diğer Mekkeli şair İbn ez-Ziba'ra', *Bedir* savaşı sırasında Hassân b. Sâbit tarafından söylenen beyitlere karşılık şu beyitlerle cevap verir:[180] (Remel)

لَيْتَ أَشْيَاخِي شَهِدُوا جَزَعَ الْخَزْرَجِ مِنْ وَقْعِ الْأَسَلْ

حِينَ أَلْقَتْ بِقَنَاةٍ بَرْكَهَا وَاسْتَحَرَّ الْقَتْلُ فِي عَبْدِ الْأَشَل

فَقَبِلْنَا النِّصْفَ[181] مِنْ سَاداَتِهِم وَعَدَلْنَا مَيْلَ بَدْرٍ فَاعْتَدَل

Keşke Bedir'deki büyüklerim mızrağın saplanması karşısında Hazrec'in kapıldığı dehşete tanıklık etselerdi

Savaş bağrına mızrağı[182] fırlattığında ve Abdu'l-Eşel[183] oğulları safında ölüm kol gezdiğinde.

---

178 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 249.

179 *Uhud* savaşında muhâcirlerden beş ya da altı kişi şehit düşmüş iken ensârdan şehit düşenlerin sayısı altmış beşin üzerinde olmuştur. Şair burada Müslümanların *Uhud* savaşında uğradıkları yenilgiye gönderme yapmaktadır. Bk. İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 249.

180 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 239.

181 Beyitte yer alan النصف lafzı ile 'insaflı ve adâletli olmak' kastedilmektedir. Bk. İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 239.

182 'Savaş bağrına mızrağı fırlattı' ifadesi 'savaş kızıştı' anlamına gelen bir deyimdir. Bk. İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 238.

183 'Abdu'l-Eşel'in aslı 'Abdu'l-Eşhel'dir. Burada şair 'he' harfini vezin uyumunu sağlamak amacıyla kaldırmıştır. Bk. İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 239.

Nihayet efendilerine karşı insaflı olmayı kabul ettik de Bedir cihetine adil davrandık. Böylece sayımız eşitlendi.[184]

Allah'a ve Resûlü'ne karşı düşmanca yaklaşımda bulunan Mekkeli şair Hubeyra b. Ebî Vehb, *Uhud savaşı* sırasında şu beyitleri söyler:[185] (Basît)

قُدْنَا كِنَانَةَ مِنْ أَطْرَافِ ذِي يَمَنٍ عَرْضَ الْبِلَادِ عَلَى مَا كَانَ يُزْجِيهَا

قَالَتْ كِنَانَةُ: أَنَّى تَذْهَبُونَ بِنَا؟ قُلْنَا: النُّخَيْلُ، فَأَمُّوهَا وَمَنْ فِيهَا

Kinâne (kabîlesini) kendilerini taşıyan bineklerin sırtında (Mekke'deki) Zî Yemen[186] (mevkisi) taraflarından yurdun orta kesimine doğru (önümüze katarak) sürdük.

Kinâne: "Bizi nereye götürüyorsunuz?" dedi. Biz de: "Hurmalığa" deyince derhal (Medine'ye ve Medine) halkına yöneldiler.

Aralarında Allah Resûlü'nün amcaoğlu Ebû Süfyân'ın da bulunduğu Mekkeli şairlerin kabîleler arasında İslâm dininin yayılmasını engellemek için şiirin büyüleyici gücünü sonuna kadar kullandıklarını gören Hz. Peygamber, sahabeyi İslâm inancını savunmaya yönlendirir.[187] Allah Resûlü'nün yönlendirmesi doğrultusunda Şair Hassân b. Sâbit, ilk olarak Kureyşli şair Ebû Süfyân b. el-Hâris'e cevap niteliğinde şu

---

184 Beyitin anlamı şöyledir: O gün biz, Müslümanlar tarafından *Bedir* savaşında müşriklerin ileri gelenlerinden öldürülenlerin sayısı kadar hatırı sayılır Müslüman öldürmekle yetindik ve daha fazlasına tamah etmedik. Böylece her iki tarafın da zayiatı eşitlenmiş oldu. Bk. İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 239.

185 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 257.

186 Burada sözü edilen ذو يمن Mekke kentine yakın bir mevki ismidir. Bk. İbn Sellam, *Tabakât*, I, 257.

187 en-Nemerî, Yûsuf b. 'Abdullah, b. 'Abdulazîz el-Kurtubî, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, thrc. 'Âdil Murşid, Dâru'l-A'lâm, Amman, 2002, s. 164.

beyitleri söyler:[188] (Vafir)

هَجَوْتَ مُحَمَّداً فَأَجَبْتُ عَنْهُ وَعِنْدَ اللَّهِ فِي ذَاكَ الْجَزَاءُ
أَتَهْجُوهُ وَلَسْتَ لَهُ بِكُفْءٍ فَشَرُّكُمَا لِخَيْرِكُمَا الْفِدَاءُ
هَجَوْتَ مُبَارَكاً بَرّاً حَنِيفاً أَمِينَ اللَّهِ شِيمَتُهُ الْوَفَاءُ
فَإِنَّ أَبِي وَوَالِدَهُ وَعِرْضِي لِعِرْضِ مُحَمَّدٍ مِنْكُمْ وِقَاءُ

Muhammed'i hicvettin de, O'nun yerine (sana) ben karşılık verdim. (Elbet) bunun Allah katında bir karşılığı vardır.

Dengi olmadığın halde O'nu hiciv mi ediyorsun? Zira ikinizden şerli olan hayırlı olana fedadır.

Karakteri vefâ, Allah'ın güvendiği, iyiliksever ve hanîf olan bir mübareki hicvettin.

O halde (şunu bil ki) babam, babamın babası ve namusum Muhammed'in namusunu (şerriniz)den korumak için birer kalkandır.

Yine Hassân b. Sâbit, *Uhud* savaşında Allah Resûlü'nün amcası Hamza b. Abdulmuttalib'in (v. 3/625) ciğerlerini sökerek çiğneyen ve aynı zamanda Ebû Süfyan'ın da eşi olan Hind bnt. 'Utbe'yi (v. 14/635) şu ağır ifadelerle hicveder:[189] (Kâmil)

أَشِرَتْ لَكَاعِ وَكَانَ عَادَتَهَا لُؤْمٌ إِذَا أَشِرَتْ مَعَ الْكُفْرِ
لَعَنَ الْإِلَهُ وَزَوْجَهَا مَعَهَا هِنْدَ الْهُنُودِ طَوِيلَةَ الْبَظْرِ

[188] Nemerî, *el-İstîâb*, s. 164. Bu hadise, daha farklı rivayetlerle Sahih-i Müslim'de de yer almaktadır. Bk. Muslim, *Sahîh-i Muslim*, Kitâbu fadâili's-sahâbe, 157. (IV, 1935-1936)

[189] et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu't-Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., III, 525, 526; Ayrıca bk. Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk. 'Abd Muhannâ, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1994, s. 138.

أَخَرَجْتِ مُرْقِصَةً[190] إِلَى أُحُدٍ فِي الْقَوْمِ مُعْنِقَةً عَلَى بَكْرِ

بَكْرٍ ثِقَالٍ لَا حَرَاكَ بِهِ لَا عَنْ مُعَاتَبَةٍ وَلَا زَجَرِ

وَعَصَاكِ إِسْتُكِ تَتَّقِينَ بِهَا دَقَّ الْعُجَايَةِ عَارِيَ الْفِهْرِ

قَرِحَتْ عَجِيزَتُهَا وَمَشْرَجُهَا مِنْ نَصِّهَا نَصّاً عَلَى الْقَهْرِ

ظَلَّتْ تُدَاوِيهَا زَمِيلَتُهَا بِالْمَاءِ تَنْضَحُهُ وَبِالسِّدْرِ

أَقْبَلْتِ زَائِرَةً مُبَادِرَةً بِأَبِيكِ وَابْنِكِ يَوْمَ ذِي بَدْرِ

وَبِعَمِّكِ الْمَسْلُوبِ بِزَّتَهُ وَأَخِيكِ مُنْعَفِرَيْنِ فِي الْجَفْرِ

وَنَسِيتِ فَاحِشَةً أَتَيْتِ بِهَا يَاهِنْدُ وَيْحَكِ سُبَّةَ الدَّهْرِ

فَرَجَعْتِ صَاغِرَةً بِلَا تِرَةٍ مِمَّا طَلَبْتِ بِهَا وَلَا وَتْرِ

زَعَمَ الْوَلَائِدُ أَنَّهَا وَلَدَتْ وَلَداً صَغِيراً كَانَ مِنْ عَهْرِ

Adi kadın şımardı. Küfürle birlikte adileştiği vakit aşağılık olmak adetiydi onun.

Allah onunla birlikte kocasına da lanet etsin. Uzun klitoristli Hindu'l-Hunûd'e!

Salınarak mı çıktın Bekir (oğullarının) başında Uhud'a halkın arasında?

Ne azardan ne de yasaktan anlayan yerinden kımıldamayan hantal Bekir oğullarının başında.

Popondur (binek) hayvanının kemiklerinden sakındığın bastonun.

(Hind'in) kahrından koşaradım yürümesi ve bitkin düşmesi sebebiyle poposuyla anüsü iltihaplandı.

---

190 Buradaki 'مرقصة ifadesi, متمايلة/salınarak' anlamında izah edilmektedir. Bk. Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* s. 138.

Bayan arkadaşı (iltihaplanan bölgelere su) serperek ve sidr ağacı(ndan paraçalar sürerek) iltihaplarının tedavisini sürdürdü.

Bedir Günü babanı ve oğlunu ziyaretle işe koyuldun.

Ve silahı elinden alınmış amcanla ve de toza toprağa karışmış halde kuyudaki kardeşinle.

Be Hind! Sana, hayatın yüzkarasına yazıklar olsun! İşlediğin fahişeliği unuttun da

İstediğini elde edemeden ve öç alamadan zelil olarak geri döndün.

Küçük yaştaki anneler (Hind'in) zinadan peydahlama küçük bir oğlan çocuğu dünyaya getirdiğini öne sürdüler.

Burada Hassân b. Sâbit'in, düşman karşısında psikolojik üstünlük sağlamak amacıyla Kureyş liderinin eşi Hind bnt. 'Utbe hakkında ağza alınmayacak en müstehcen ifadeleri seçtiği anlaşılmaktadır. Hassân b. Sâbit, büyük olasılıkla Hind bnt. 'Utbe'nin fuhuş yapmadığını bilmektedir. Ancak zafer elde etmek için düşmanı psikolojik olarak çökertmenin büyük önem arz ettiğini bilen Hassân b. Sâbit'in, böyle bir yola bilerek başvurduğu muhakkaktır. Zira Mekke'nin fethinden sonra Hind bnt. 'Utbe'nin tövbe ederek Allah Resûlü'ne biat ettiği sırada Allah Resûlü'nün biatın şartları arasında 'zina etmemeyi' de zikredince "Hür kadın zina eder mi?"[191] diyerek şaşkınlığını dile getirmiş olması bu durumu destekler mahiyettedir.

Hassân b. Sâbit'in yanı sıra Ka'b b. Mâlik (v. 50/670) ve Abdullah b. Ravâha (v. 8/629) gibi şairler de, Allah Resûlü'nün yönlendirmesine kulak vermişler ve İslâm dinini beyitler yoluyla savunmaya koyulmuşlardır.[192] Hal böyle olunca Allah

[191] et-Temîmî, Ahmed b. Ali b. el-Musenî, *Musnedu Ebî Ya'lâ el-Mavsılî*, thk. Huseyin Selîm Esed, Dâru'l-Me'mûn Li't-Turâs, Dimaşk, 1986, VIII, 195. (398 no'lu hadis)

[192] Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, IV, 107.

Resûlü'nün şairleriyle Mekkeli şairler arasında hiciv tarzı şiir atışmaları gün geçtikçe şiddetlenmiştir. Nitekim İbn Hişâm'ın, "*Siret*"inde Müslümanlarla müşrikler arasında yaşanan savaşlarda meydana gelen hadiseleri anlattığı her bölümün ardından, ilgili savaşların ve hadiselerin dile getirildiği çok sayıda beyitlere yer verilmiş olması bu durumu destekler mahiyettedir.

Mekkeli şairler karşısında Allah Resûlü'nü ve Müslümanları savunma pozisyonunda olan Müslüman Şair Ka'b b. Mâlik, *Uhud* savaşı sırasında Hubeyra b. Ebî Vehb'e karşılık verdiği[193] bazı beyitlerde şunları söyler:[194] (Tavîl)

فَجِئْنَا إِلَى مَوْجٍ مِنَ الْبَحْرِ وَسْطَهُ أَحَابِيشُ، مِنْهُمْ حَاسِرٌ وَمُقَنَّعُ

ثَلَاثَةُ آلَافٍ، وَنَحْنُ نَصِيَّةٌ ثَلَاثُ مِئِينٍ، إِنْ كَثُرْنَا وأَرْبَعُ

فَرَاحُوا سِرَاعًا مُوجِفِينَ، كَأَنَّهُمْ جَهَامٌ هَرَاقَتْ مَاءَهُ الرِّيحُ مُقْلِعُ

وَرُحْنَا وَأُخْرَانَا تَطَانَا، كَأَنَّنَا أُسُودٌ عَلَى لَحْمٍ بِبِيشَةَ ظُلَّعُ

Ortasında kimi silahsız kimi miğferli Hubşîlerden oluşan[195] denizden bir dalga (gibi kalabalık orduya) geldik.

---

193 Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Dîvân*, thk. Sâmî Mekkî el-'Ânî, Mektebetu'n-Nahda, Bağdat, 1966, s. 224.

194 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 220.

195 Şair, burada حُبْشِي lafzının çoğulu olan أحابيش kelimesini Mekke'nin eteklerinde yer alan ve حُبْشِي adıyla bilinen bir dağa nispetle kullanmıştır. Bk. İbn Habîb Ebû Cafer, Muhammed, *Kitabu'l-Muhabbar*, Dâru'l-Âfâk el-Cedîde, Beyrut, ts., s. 267.
Medine Yahudilerinden Benî Mustalik ve Beni'l-Hûn b. Huzeyme kabîleleri adı geçen dağın bulunduğu mevkide Kureyşlilerle buluşmuşlar ve: "Vallahi, gece ile gündüzün birbirini takip ettiği ve "Hubşî"nin de yerinde durduğu müddetçe biz başkalarına karşı tek yumruğuz" diyerek Müslümanlara karşı Kureyş Kabîlesiyle iş birliği yapmak üzere anlaşmışlardır. Bu nedenle kendilerine söz konusu dağa

Üç bin kişilik (bir orduya.) Biz ise seçkinlerden oluşan üç yüz kişiyiz taş çatlasa dört yüz.

Rüzgarın esmesiyle yağmurunu boşaltan ve hızla dağılan hafif bulut kümesi gibi (korkudan) titreyerek süratle geri çekildiler.

(Bize gelince savaştan sonra) Bîşe'de[196] (avının) etini göğüs kemiklerine kadar yiyen (ve aşırı tokluk sebebiyle salına salına yürüyen) aslanlar gibi emin adımlarla ağır ağır çekildik.

Yine Ka'b b. Mâlik, *Hendek* savaşı sırasında şu beyitleri de söyler:[197] (Kâmil)

مَنْ سَرَّهُ ضَرْبٌ يُرَعْبِلُ بَعْضُهُ بَعْضًا كَمَعْمَعَةِ الْأَبَاءِ الْمُحْرَقِ

فَلْيَأْتِ مَأْسَدَةً تُسَلُّ سُيُوفُهَا بَيْنَ الْمَذَادِ وبَيْنَ جِزْعِ الْخَنْدَقِ

Kamış tarlasında yakılmış ateşten çıkan kıvılcım gibi param parça eden kılıç darbesi kimin hoşuna giderse

Mezâd[198] ile Hendek'in kıvrımı arasında kılıçların çekildiği aslanlık alana gelsin.

Ka'b b. Mâlik, Müslüman orduların *Huneyn* denilen mevkide savaşmak üzere Allah Resûlü tarafından Tâif'e gönderildiği sırada şu beyitleri okur:[199] (Vâfir)

---

nispetle '*Kureyş'in Hubşileri'* adı verilmiştir. Sayıları dörtyüz zırhlıdan ibarettir. Bk. ez-Zubeyrî, el-Mus'ab b. 'Abdullah b. el-Mus'ab, *Kitabu Nesebi Kureyş*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., s. 9.

196 بيشة Günümüz Suudi Arabistan'ında Mekke'den Yemen cihetine giderken yol üzerinde bulunan bir kentin adıdır. Câhiliye döneminde aslanlarının çokluğuyla meşhurdur. Bk. İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 220.

197 Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Dîvân*, s. 244.

198 المذاد Medine'de *Hendek* savaşının yapıldığı yere yakın bir mevki isimidir. Bk. Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Dîvân*, s. 244.

199 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 221- 222.

قَضَيْنَا مِنْ تِهَامَةَ كُلَّ رَيْبٍ وَخَيْبَرَ ثُمَّ أَجْمَمْنَا السُّيُوفَا

نُخَيِّرُهَا وَلَوْ نَطَقَتْ لَقَالَتْ قَوَاطِعُهُنَّ: دَوْسًا أَوْ ثَقِيفًا

فَلَسْتُ لِحَاضِنٍ إِنْ لَمْ تَرَوْهَا بِسَاحَةِ دَارِكُمْ مِنَّا أُلُوفاً

فَنَنْتَزِعُ الْعُرُوشَ بِبَطْنِ وَجٍّ وَتُصْبِحُ دُورُكُمْ مِنْكُمْ خُلُوفَا

وَنُرْدِي اللَّاتَ وَالْعُزَّى وَوَدّا وَنَسْلُبُهَا الْقَلَائِدَ والشُّنُوفَا

Tihâme'de[200] ve Hayber'de her şüphenin[201] üstesinden geldik. Ardından kılıçlarımızın hakkını verip kınlara soktuk.

Biz seçimi kılıçlarımıza bırakırız. (Nitekim) kılıçlarımızın keskin tarafları dile gelse şöyle derdi: "Ya Devs'i ya da Sakîf'i[202] (doğramak isteriz.)"

Şayet evinizin avlusunda bizden binlercesini görmezseniz iffetli bir kadının oğlu olmayayım

Ve Tâif'in göbeğindeki meşhur üzüm bağlarını kökünden sökmezsek. Sizden boş kalan evleriniz de ıssız viran kalmazsa.

Lât ve 'Uzza'yı yerle bir etmezsek. Gerdanlıklarıyla[203] küpelerini çekip almazsak.

Cumahî'nin "*Tabakât*"ında beş İslâm şairine yer verdiği

---

200 *Tihâme*, Mekke yakınında Kızıldeniz'e doğru uzanan bölgenin ismidir. Bk. İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 221.

201 Beyitte yer alan ريب lafzıyla 'intikam' kastedilmektedir. Bk. İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 222. Buna göre beyitlerin anlamı '*Tihâme*'de her tür intikamı aldık' şeklinde olmalıdır.

202 *Devs* ve *Sakîf* meşhur iki kabîledir. *Devs*, Tâif civarında bulunan *Surât* dağlarında, *Sakîf* ise *Taif*'e yerleşmişlerdir. Bk. İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 221.

203 Câhiliye döneminde '*Uzza* ve *Lât* adıyla bilinen putların boyunlarına gerdanlıklar, kulaklarına da küpeler takılırdı. Bk. İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 222.

görülmektedir. Söz konusu İslâm şairleri şunlardır:[204]

Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik, Abdullah b. Ravâha, Kays b. el-Hatîm (v. 622) ve Ebû Kays b. el-Eslet (v. 622).

Öte yandan semavî dine mensup olan Medine Yahudilerinden Allah Resûlü'nün yanında saf tutmaları ve Allah Resûlü'nü desteklemeleri beklenirken, Kureyşin yanında yer almış olmaları dikkate şayandır. Bu durumun doğal sonucu olarak Yahudi şairlerin de Kureyşli şairlerle hareket ederek civar kabîleleri Allah Resûlü'ne ve sahabeye karşı kışkırttıkları görülmektedir.

Allah Resûlü'ne ve sahabeye karşı en sert duruşu gösteren Yahudi şairlerin başında Ka'b b. Eşref'in (v. 3/624) ismi ön plana çıkmaktadır. Nitekim Ka'b b. Eşref'in, şiir yoluyla Allah Resûlü'nün ve Müslümanların hanımlarına sataşacak kadar ileri gittiği gelen rivayetler arasındadır.[205] Hal böyle olunca Allah Resûlü, Ensârdan bir grupla birlikte Muhammed b. Mesleme'ye (v. 43/663), Ka'b b. Eşrefi öldürmesini emretmiş ve onlar da Allah Resûlü'nün bu emrini yerine getirmişlerdir.[206] Yahudiler bu hadiseden gereken dersi çıkarmamışlar ve gizli aşikâr İslâm dininin yayılmasını engellemek adına lobiler oluşturmayı sürdürmüşlerdir. En sonunda Allah Resûlü, Yahudileri Medine dışına çıkarmak zorunda kalmıştır.

Ka'b b. Eşref'in söz konusu şiiri, büyük olasılıkla Allah Resûlü'ne ve Müslümanlara saldıran unsurlar taşıdığı gerekçesiyle sansürlenerek kitaplara kaydedilmeyen diğer şiirlerle birlikte zaman içerisinde unutulmuştur. Bununla birlikte Zehebî (v. 748/1348), "*Tarih*"inde İbn İshak'tan (v. 85/703) rivayetle Ka'b b. Eşref'in, el-Abbas b. Abdulmuttalib'in (v. 32/653)

---

204 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 215.
205 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 282.
206 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 282.

eşi Ummu'l-Fadl bnt. el-Hâris'e (v. 30/650) dil uzattığı iddia edilen bir şiirin şu beyitine yer vermektedir:[207] (Basît)

أَرَاحِلٌ أَنْتَ لَمْ تَحْلُلْ بِمَنْقَبَةٍ وَتَارِكٌ أَنْتَ أُمَّ الْفَضْلِ بِالْحَرَمِ؟

(Aramızda) bir menkıbeyle konaklamadan Ummu'l-Fadl'ı Harem'de bırakarak mı göçüyorsun?

Taberî (v.310/923) ise, "*Tarih*"inde söz konusu beyitten sonra şu beyitleri de nakletmektedir:[208] (Basit)

صَفْرَاءُ رَادِعَةٌ لَوْ تُعْصَرُ اعْتَصَرَت مِنْ ذِي الْقَوَارِيرِ وَالْحِنَّاءِ وَالْكَتَمِ

يَرْتَجُّ مَا بَيْنَ كَعْبَيْهَا وَمِرْفَقِهَا إِذَا تَأَتَّتْ قِيَاماً ثُمَّ لَمْ تَقُمِ

أَشْبَاهُ أُمِّ حَكِيمٍ إِذْ تُوَاصِلُنَا وَالْحَبْلُ مِنْهَا مَتِينٌ غير منجذمِ

إِحْدَى بَنِي عَامِرٍ جُنَّ الْفُؤَادُ بِهَا وَلَوْ تَشَاءُ شَفَتْ كَعْباً مِنَ السّقَمِ

فرعُ النساء وَفرع القوم والدها أهلُ التحلّة والإيفاءُ بالذمَمِ

لَم أَرَ شَمْساً بِلَيْلٍ قَبْلَهَا طَلَعَتْ حَتَّى تَجَلَّتْ لَنَا فِي لَيْلَةِ الظلَمِ

(Ummu'l-Fadl) sarışındır, caydırıcıdır. (Ummu'l-Fadl) sıkılsa (parfüm) şişelerinden (sürdüğü güzel koku maddeleri), kına (artıkları) ve gizli kalmış (vücut bölgeleri) ortaya çıkar.

(Yürüyerek) geldiğinde dirseği ile iki topuğunun arası salınır. Sonra ayağa kalkmaz.

Umm-u Hakîm'in benzerleri bizimle beraber oldukları anlarda (bile) Ummu'l-Fadl'ın (bizimle) bağlantısı güçlüdür kopmaz.

---

207 ez-Zehebî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. 'Usmân, *Târihu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîri ve'l-a'lâm*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 2003, I, 98.

208 Taberî, *Târîhu't-Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, II, 488.

Gönül, Âmir oğullarından bir dilbere vuruldu. Dilese (yakalandığı) hastalıktan Ka'b'i kurtarır.

Babası kadınların ve halkın uğrak yeridir. Konaklamaya da elverişlidir. (Buluşmak üzere) verilen sözlerin yerine getirildiği (randevu evidir.)

(Ummu'l-Fadl) gece karanlığında karşımıza çıkmadan önce gece ortaya çıkan bir güneş görmedim.

Bedir savaşı sona erdikten sonra Allah Resûlü, Medine halkına savaşın Müslümanlar lehine zaferle sonuçlandığı müjdesini vermek için Abdullah b. Ravâha ile Zeyd b. Hârise'yi (v. 8/629) Medine'ye gönderir. Ka'b b. Eşref, *Bedir* savaşının Müslümanlar lehine sonuçlandığı yolunda Abdullah b. Ravâha ile Zeyd b. Hârise'den duyduğu habere inanmak istemez ve şöyle der: "Arapların liderlerini ve ileri gelenlerini Muhammed'in öldürdüğüne inanıyor musunuz? Vallahi Muhammed bu şahısları öldürmüş ise toprağın altı üstünden daha hayırlıdır." Ka'b b. Eşref, haberin doğruluğuna kanaat getirince Mekke'ye gitmek üzere yola koyulur. Mekke'de karşılaştığı kimseleri Allah Resûlü'ne karşı kışkırtır ve *Bedir*'de öldürülenlere ağıtlar yakar. Ka'b b. Eşref beyitlerde şöye der:[209] (Kâmil)

طَحَنَتْ رَحَى بَدْرٍ لِمَهْلِكِ أَهْلِهَا وَلِمِثْلِ بَدْرٍ تَسْتَهِلُّ وَتَدْمَعُ

قُتِلَتْ سُرَاةُ النَّاسِ حَوْلَ حِيَاضِهِمْ لا تَبْعُدُوا إِنَّ الْمُلُوكَ تُصَرَّعُ.

نُبِّئْتُ أَنَّ بَنِي الْمُغِيرَةِ كُلَّهُمْ خَشَعُوا لِقَتْلِ أَبِي الْحَكِيمِ وَجُدِّعُوا

وَابْنَا رَبِيعَةَ عِنْدَهُ وَمُنَبِّهٌ مَا نَالَ مِثْلَ الْمُهْلِكِينَ وَتُبَّعُ

نُبِّئْتُ أَنَّ الْحَارِثَ بْنَ هِشَامِهِمْ فِي النَّاسِ يَبْنِي الصَّالِحَاتِ وَيَجْمَعُ

لِيَزُورَ يَثْرِبَ بِالْجُمُوعِ وَإِنَّمَا يَحْمِي عَنِ الْحَسَبِ الْكَرِيمُ الْأَرْوَعُ

[209] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 461-462,

Bedir'de (yaşanan savaş) değirmeni(nin çarkları) halkını helâk etmek için öğüttü. Ve sen Bedir gibi (felâketlere) beyit söylemeye yeniden koyulur gözyaşı dökersin.

Halkın ileri gelenleri yurtlarının etrafında öldürüldü. (Ama üzülmeyin zihinlerinizde) uzağa gitmeyin! Zira krallar da öldürülür.

Aldığım duyuma göre Mugîra oğulları, Ebû'l-Hakîm'in[210] öldürülmesi karşısında topluca boyunları öne eğilmiş burunları sürtmüş.

Ve Rabîa''nın iki oğlu[211] ile Munebbih de[212] (Ebû'l-Hakîm'le) birlikte (öldürülmüş.) (Ebû'l-Hakîm) ve yandaşları, onları öldürenlerin (kazandıkları zafer) benzeri başarı elde edemediler.

Aldığım duyuma göre Hişam b. el-Hâris halkla iyi ilişkiler kuruyor ve (savaşmak için adam) topluyormuş.

Topladığı adamlarla Yesrib'i ziyaret (işgal) etmek amacıyla. Halbuki (yaptığı güzel eylemlerle) hayranlık uyandıracak soylu kimse saygınlığı korur ancak.

İbn Sellâm el-Cumahî'nin '*Tabakât*'ında Medine ve civarındaki Yahudilere ait "*Yahudi şairler*" başlığı altında müstakil bir bölüm açtığı ve sekiz Yahudi şairin şiirlerinden örnekler sunduğu görülmektedir. İbn Sellâm el-Cumahî'nin örnek sunduğu Yahudi şairler şunlardır:[213]

---

[210] *Ebu'l-Hakîm* ve *Ebu'l-Hakem*, Ebû Cehil'in künyesidir. Bk. Hârun, 'Abdusselâm, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1985, s. 144.

[211] Şair burada Rabî'a'nın iki oğluyla 'Utbe b. Rabî'a ve Şeybe b. Rabî'a'yı kastetmektedir. Her ikisi de *Bedir* savaşının ilk aşamasında Hz. Hamza ve Ali b. Ebî Tâlib tarafından öldürülmüştür. Bk. Hârun, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 146.

[212] Şair burada Munebbih'le Munebbih b. el-Haccâc'ı kastetmektedir. Bk. Hârun, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 141.

[213] İbn Sellâm, *Tabakât,* I, 279.

es-Semev'el b. Âdiyâ (v. 560), er-Rabî' b. Ebî'l-Hukayk (v. .../…), Ka'b b. el-Eşref, Şurayh b. 'İmrân (v. .../…), Sa'yeh b. el-'Arîd (v. .../…), Ebû Kays b. Rifâ'ah (v. .../…), Ebû'z-Zeyyâl (v. .../…) ve Dirhem b. Zeyd (v. .../…)

Arap kabîlelere mensup birçok şairin de Kureyşlilerin safında yer aldıkları ve savaşlarda Kureyşten öldürülenlere ağladıkları görülmektedir. Sözgelimi, *Kays 'Aylân* kabîlesine mensup Umeyye b. Ebî's-Salt, *Bedir* savaşında Müşriklerden öldürülenlerin ardından okuduğu mersiyede şunları söyler:[214] (Meczûu'l-Kâmil)

مَاذَا بِبَدْرٍ فَالْعَقَنْـــ قَلِ مِنْ مَرَازِبَةٍ جَحَاجِحْ؟

هَلَّا بَكَيْتَ عَلَى الْكِرَا مِ بَنِي الْكِرَامِ أُولِي الْمَمَادِحْ

Toplumun efendilerine ve müsamahakâr cömertlerine Bedir'de ve el-'Akankal[215] (tümseğinde) ne oldu ?

O cömertlere ve cömertlerin evlatları güzel ahlâk sahibi kimselere ağlamadın mı?

Kin ve nefret duygularını körükleyici otuz bir beyitten oluşan Umeyye b. Ebi's-Salt'a ait mersiyenin insanlar üzerinde bırakacağı olumsuz etki nedeniyle rivayetinin Allah Resûlü tarafından yasakladığı bildirilmektedir.[216]

Irak bölgesinde meskûn *Temîm* kabîlesine mensup Şair el-Esved b. Ya'fur (v. 599), *Uhud* savaşında Kureyş tarafından Müslümanlar karşısında elde edilen zaferde rolü olan el-Hâris b. Hişâm b. el-Muğîra'yı (v. 18/639) över ve beyitlerde şunları söyler:[217] (Kâmil)

---

[214] İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 263.

[215] العقنقل, Bedir'de bir kum tepeciğinin ismidir. Bk. İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 263.

[216] Brockelman, Carl, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî*, trc. 'Abdulhalîm en-Neccâr, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1959, I, 113.

[217] İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 148-149.

إِنَّ الأَكَارِمَ مِنْ قُرَيْشٍ كُلِّهَا قَامُوا فَرَامُوا الْأَمْرَ كُلَّ مَرَامِ

حَتَّى إِذَا كَثُرَ التَّحَاوُلُ بَيْنَهُم فَصَلَ الأُمُورَ الْحَارِثُ بنُ هِشَامِ

وَسَمَا لِيَشْرِبَ لَا يُرِيدُ طَعَامَهَا إِلَّا لِيُصْبِحَ أَهْلَهَا بِسُوَامِ

Kureyş'in her yerinden saygın kimseler hep birden kıyam ettiler de (Uhud'da savaşı kazanma) işini arzuladılar.

Aralarında her tür hile artınca sonunda son sözü el-Hâris b. Hişâm söyledi.

(Yesrib'in) yiyeceğini arzuladığından değil sadece ertesi sabah (Yesrib) halkıyla pazarlık yapmak için Yesrib'e hareket etti[218].

Günümüze ulaşan metinlerden bazı şairlerin Mekke'nin fethine müteakip bir süre İslâm'a karşı direniş göstermeyi sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Sözgelimi, *Ğatafân* kabîlesinin tapındığı ve '*Uzza'* adıyla bilinen ağacın hizmetkârı Dubeyye es-Sulemî (v. .../…), Halid b. el-Velîd (v. 21/642) tarafından öldürülünce, Huzeyl kabîlesinin meşhur şairi Ebû Hırâş (v. 15/636), Dubeyye'nin ardından şu mersiyeyi okur: [219] (Basît)

مَا لِدُبَيَّةَ مُنْذُ الْعَامِ لَمْ أَرَهُ وَسْطَ الشُّرُوبِ وَلَمْ يُلْمِمْ وَلَمْ يَطِفِ

لَوْ كَانَ حَيّاً لَغَادَاهُم بِمُثْرَعَةٍ فِيهَا الرَّوَاوِيقُ مِنْ شِيزَى بَنِي الْهَطِفِ

كَابِي الرَّمَادِ عَظِيمُ الْقِدْرِ جَفْنَتُهُ عِنْدَ الشِّتَاءِ كَحَوْضِ الْمَنْهَلِ اللَّقِفِ

أَمْسَى سُقَامٌ خَلَاءً لَا أَنِيسَ بِهِ إِلَّا السِّبَاعُ وَمَرُّ الرِّيحِ بِالْغَرَفِ

---

[218] Şair burada سما ليثرب ifadesiyle Kureyş'in Mekke'den Uhud'a doğru Müslümanlarla çarpışmak için yola koyulduğuna işaret etmektedir. Bk. İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 149.

[219] *Dîvânu'l-Huzeliyyîn*, thk. el-Kısmu'l-Edebî fi Dâri'l-Kutubi'l-Mısrıyye, Dâru'l-Kutubi'l-Mısrıyye, Kahire, 1995, II, 155.

Dubeyye'nin nesi var? Onu bir yıldır ayyaş dostların arasında görmez oldum. Ne cismi ne de hayali uğradı.

Hayatta olsaydı içinde saf şarap bulunan Benî el-Hatıf yapısı abanozdan bir fıçı ile sabah vakti ayyaş dostlara kesin uğrardı.

(Dubeyye) kış vakti bol küllüdür, dibi delik havuz misali büyük kazanlıdır.[220]

Sukâm[221] akşam vakti cana yakın bir dost bulunmadan ıssızlaştı. Yırtıcı hayvanlar ve rüzgârın ağaçlarda esmesi dışında kimse kalmadı.

Görüleceği üzere beyitlerin Câhiliye şiir kalıpları içerisinde söylenmiş olması dikkat çekmektedir. Zira beyitlerde şair, Dubeyye'yi yiyecek sıkıntısının had safhada olduğu çöl şartlarında büyük önem arz eden '*el açıklığı*' sıfatıyla tanımlamak için Câhiliye şairlerinin sıkça kullandıkları '*bol küllü*', '*büyük kazanlı*' ve '*dibi delik havuz*' vb. ifadelerle anlatmaya çalışmaktadır.

Yine Tâif'te yaşayan *Sakîf* kabîlesine mensup Şair Kinâne b. Abdi Yâlîl de (v. 15/636) İslâm'a karşı direnmeyi sürdüren şairler arasındadır. Sözgelimi, *Huneyn* savaşında *Sakîf* kabîlesine komuta eden Kinâne b. Abdi Yâlîl, *Huneyn* savaşı sırasında dile getirdiği beyitlerde şunları söyler:[222] (Tavîl)

مَنْ كَانَ يَبْغِينَا يُرِيدُ قِتَالَنَا فَإِنَّا بِدَارٍ مُعْلَمٍ لَانَرِيمُهَا

وَجَدْنَا بِهَا الْآبَاءَ مِنْ قَبْلِ مَا تُرَى وَكَانَتْ لَنَا أَطْوَاؤُهَا وَكُرُومُهَا

وَقَدْ جَرَّبَتْنَا قَبْلَ عَمْرُو بْنِ عَامِرٍ فَأَخْبَرَهَا ذُو رَأْيِهَا وَحَلِيمُهَا

وَقَدْ عَلِمَتْ إِنْ قَالَتِ الْحَقَّ أَنَّنَا إِذَا مَا أَبَتْ صُعْرُ الْخُدُودِ نُقِيمُهَا

220 'Bol küllü' ve 'büyük kazanlı' türünden ifadeler çok cömert anlamında kinayedir.

221 Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 226.

222 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, IV, 133.

نُقَوِّمُهَا حَتَّى يَلِينَ شَرِيسُهَا وَيَعْرِفَ لِلْحَقِّ الْمُبِينِ ظَلُومُهَا

عَلَيْنَا دِلَاصٌ مِنْ تُرَاثِ مُحَرِّقٍ كَلَوْنِ السَّمَاءِ زَيَّنَتْهَا نُجُومُهَا

نُرَفِّعُهَا عَنَّا بِبِيضٍ صَوَارِمٍ إِذَا جُرِّدَتْ فِي غَمْرَةٍ لَا نَشِيمُهَا

Kim bizimle savaşmayı arzuluyorsa (bilsin ki) malum bir yurttayız ve o yurdu da terk etmeyiz.

Sen henüz ortalıkta yok iken biz bu topraklarda atalarımızı bulduk. Etrafı da bizimdi üzüm bağları da.

(Bu topraklar) 'Amr b. 'Âmir'den önce bizi sınamıştı da ona gerçeği görüş sahibi ve yumuşak başlısı bildirmişti.

Bu topraklar doğruları dile getirirse şunu iyi bilmiştir: Biz yanaklar böbürlendiğinde (sahibini) hizaya getiririz.

Kavgacı sahibini yatışıncaya ve mutlak adâleti öğreninceye kadar hizaya getiririz.

Üzerimizde yıldızların süslediği gökyüzü gibi parıldayan Muharrık'tan[223] miras kalma zırhlar var.

Savaşın ortasında kınlarından çıkarılmışsa kınlarına geri sokmadığımız keskin kılıçlarla çıkarırız üzerimizden o zırhları.

Kinâne b. Abdi Yâlîl, Taif'in İslâm ordusu tarafından fethedildiğini görünce halkından bazı kimselerle birlikte Şam bölgesine kaçar ve orada vefat eder.[224]

Mekke'nin fethinden sonra Arap yarımadasının dört bir yanında bulunan kabîleler, İslâm dininin hâkimiyetine girmeye başlar. Kabîle heyetleri, mensubu bulundukları kabîlelerin İslâm

[223] Şairin burada kendisiyle övündüğü Muharrık isimli şahıs, ecdadından Ğassân Kralı el-Hâris b. Cebele el-Ğassânî'dir. Bk. Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 275.

[224] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 233.

dinini benimsediklerini ilan etmek amacıyla yer yer, Medine'de Allah Resûlü'nün huzuruna çıkarlar. Bu sırada Ka'b b. Züheyr (v. 26/646) gibi bazı şairler de, Allah Resûlü'nden af dileme arayışına girerler ve Medine'ye gelerek Allah Resûlü'nün huzurunda şiir söylerler. [225]

Öte yandan, başta Medineliler olmak üzere, Müslüman şairler, Allah Resûlü'nü ve İslâm dinini beyitler yoluyla överler. Dahası Allah Resûlü ile hiç karşılaşmamasına ve İslâm dinine girmemiş olmasına rağmen A'şâ'nın da (v. 7/628), Allah Resûlü'nü yirmi dört beyitlik bir şiirle övdüğü rivayet edilmektedir. A'şâ'nın Allah Resûlü'nü övdüğü söz konusu şiir şu beyitle başlar:[226] (Tavîl)

أَلَمْ تَغْتَمِضْ عَيْنَاكَ لَيْلَةَ أَرْمَدَا وَبِتّ كَمَا بَاتَ السّلِيمُ مُسَهّدَا

(Ağlamaktan gözlerin) çapaklanıp da akrep sokmuş kimse gibi uykusuz mu geçirdin o geceyi?[227]

Allah Resûlü'nü amcası Ebû Tâlib de (v. 619), beyitler yoluyla över. Ebû Tâlib tafafından Allah Resûlü'nün övüldüğü söz konusu beyitlerin birinde şu ifadeler yer alır:[228] (Tavîl)

---

225 Ya'kûb, Emîl Bedî' vd., *el-Mu'cemu'l-mufassal fil'l-luğati ve'l-edeb*, Dâru'l-'İlm Li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987, I, 287.

226 İbn Kays, Meymûn, *Dîvânu'l-A'şâ el-Kebîr*, thk. Muhammed Huseyn, Mektebetu'l-Âdâb bi'l-Cemâmîz, İskenderiye, 1950, s. 135.

227 Arapçada geçmişten bu yana, hasta kimseye sağlığına kavuşması ümidiyle سليم yani '*sağlıklı*' yakıştırması yapılmaktadır. Bk. İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, III, 1965. (Sîn Bâbı). Bu beyitte ise şair سليم lafzıyla akrep sokan kimseyi kastetmektedir. Bk. İbn Cendel, Meymûn b. Kays, *Kitabu's-Subhi'l-Munîr fi şi'ri Ebi'l-Basîr*, Adolf Hitler Matbaası, Houston, 1927, s. 101.

228 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 336, Ayrıca bk. el-Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrâhîm b. el-Muğîra el-Cu'fî, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhibbuddîn el-Hatîb vd, el-Mektebetu's-Selefiyye, Kahire, 1400, Kitâbu'l-istiskâ', 3. (I, 318).

وَأَبْيَضُ يُسْتَسْقَى الْغَمَامُ بِوَجْهِهِ رَبِيعُ الْيَتَامَى عِصْمَةٌ لِلْأَرَامِلِ

O, yüzündeki nurla rahmet bulutları yağması beklenen, yetimlerin baharı ve dulların koruması mütebessim bir (peygamberdir.)

Şair el-'Abbas b. Mirdâs[229] (v. 18/639) da, Allah Resûlü'nü övdüğü bazı beyitlerde şunları söyler:[230] (Tavîl)

نَبِيٌّ أَتَانَا بَعْدَ عِيسَى بِنَاطِقٍ مِنَ الْحَقِّ فِيهِ الْفَصْلُ مِنْهُ كَذَلِكَا

أَمِينًا عَلَى الْفُرْقَانِ أَوَّلُ شَافِعٍ وَآخِرُ مَبْعُوثٍ يُجِيبُ الْمَلاَئِكَا

O, içerisinde hakla batılın kesin çizgilerle ayrıldığı (ayetlerle) Hakk'ı anlatan (Kur'ân)'ı İsa'dan sonra bize getiren Peygamber'dir.

Furkân'ın mutemedi, ilk şefaatçı ve meleklerle konuşan son Peygamber olarak (gönderilmiştir.)

Asr-ı saâdet'te müşriklerle Müslümanlar arasında meydana gelen savaşlar sırasında her iki taraftan ölenlerin ardından söylenen çok sayıda mersiyelere de rastlanmaktadır. Sözgelimi, Kuteyle bnt. el-Hâris'in (v. 20/640), *Bedir* savaşı sırasında Ali b. Ebi Talib tarafından öldürülen kardeşi en-Nadr b. el-Hâris'in (v. 2/624) ardından söylediği mersiye meşhurdur. Kuteyle bnt. el-Hâris, on beyitlik söz konusu mersiyenin bazı beyitlerinde şunları söyler:[231] (Kâmil)

يَا رَاكِباً إِنَّ الأُثَيْلَ مَظِنَّةٌ مِنْ صُبْحِ غَادِيَةٍ وَأَنْتَ مُوَفَّقُ

---

229 'Abbâs b. Mirdâs, *Dîvân*, thk. Yahya el-Cebbûrî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1991, s. 37-39-55-74-76.

230 Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, XIV, 194.

231 el-Husarî, Ebû İshak b. İbrâhîm b. 'Ali el-Kayravânî, *Zehru'l-âdâb ve semeru'l-elbâb*, thk. Salahuddîn el-Hevârî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Sayda, Beyrut, 2001, I, 56.

أَبْلِغْ بِهَا مَيْتاً بِأَنَّ تَحِيَّةً مَا إِنْ تَزَالُ بِهَا النَّجَائِبُ تَخْفِقُ

مِنِّي إِلَيْهِ وَعَبْرَةً مَسْفُوحَةً جَادَتْ بَدْرَتُهَا وَأُخْرَى تَخْنُقُ

هَلْ يَسْمَعَنَّ النَّضْرُ إِنْ نَادَيْتُهُ إِنْ كَانَ يَسْمَعُ مَيِّتٌ لا يَنْطِقُ

Be hey Atlı! el-Useyl[232] şüpheli bir yerdir. Yağmur yüklü bulutlarla (kaplı) sabah vaktinde (Useyl'e ulaşmaya) muvaffak olasın.

Soylu develer halâ emin adımlarla yol kat ediyorlarsa orada yatan bir ölüye (benden) selâm ulaştır

(Yine) o ölüye cömertçe akıtılan, sel olup giden ve boğazda düğümlenen bir bir gözyaşı (da ulaştır.)

Konuşmayan bir ölü işitiyorsa eğer Nadr'a ses versem kesin duyar mı?

Allah Resûlü, duygu yüklü söz konusu mersiyeyi duyunca gözleri yaşarır ve "Bunu önceden duysaydım Nadr'ın öldürülmesine izin vermezdim" buyurur.[233]

Kuteyle örneğinde olduğu gibi, her iki taraftan kadın şairler savaş meydanlarında ölenlerin ardından gözyaşı dökmek ve erkekleri intikam almaya teşvik etmek suretiyle bilfiil savaşlarda rol alırlar. Bu bağlamda Kureyşli kadın şair Hind bnt. 'Utbe b. Rabîa'[234] ile Safiyye bnt. el-Hâris'i (v. 50/670)[235] örnek göstermek mümkündür. Müslümanların safından ise Meymûne bnt. 'Abdillah[236] (v. .../…), Safiyye bnt. Abdulmuttalib[237] (v. 20/641) ve Hind bnt. Usâse'yi (v. 10/632)[238] zikretmek mümkündür.

---

[232] الأثيل Nadr'ın öldürüldüğü mevkinin adıdır. Bk. Husarî, *Zehru'l-âdâb*, I, 56.

[233] Husarî, *Zehru'l-âdâb*, I, 57.

[234] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 50.

[235] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 448.

[236] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 463.

[237] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 145.

[238] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 449.

Sözgelimi, Hind bnt. 'Utbe b. Rabî'a, *Uhud* savaşında Kureyşlileri Müslümanlara karşı kışkırtmak amacıyla şu beyitleri söyler:[239] (Meczûu'r-Recez)

نَحْنُ بَنَاتُ طَارِقْ نَمْشِي عَلَى النَّمَارِقْ

إِنْ تُقْبِلُوا نُعَانِقْ أَوْ تُدْبِرُوا نُفَارِقْ

فِرَاقَ غَيْرِ وَامِقْ

Biz çoban yıldızının kızlarıyız. Yastıklar üzerinde yürürüz.

(Düşmanla savaşmaya) yönelirseniz sizinle kucaklaşırız yoksa sırtınızı düşmana verip kaçarsanız size uzak dururuz

Tıpkı sevmeyen kimsenin (nefret ettiği kişiden) uzak durması gibi.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet'te hemen her dil şiir söylemektedir. Asr-ı saâdet'te meydana gelen her hadisenin ardından söylenen çok sayıda şiire İbn Hişâm'ın "*Siret*"inde yer verilmiş olması bu duruma delâlet eden göstergelerden sadece biridir. Yine yapılan izahlardan ve verilen örneklerden Asr-ı saâdet şiiriyle ilgili günümüze ulaşan çalışmaların Asr-ı saâdet'te yaşanan her hadiseyi en ince ayrıntılarıyla kayıt altına aldığı anlaşılmaktadır. Kuşkusuz Asr-ı saâdet'ten günümüze ulaşan ilgili şiirlere zaman içerisinde bazı eklemeler yapılmış olması beklenecek bir durumdur. Ancak İbn Sellâm el-Cumahî gibi sika ravilerin aktardığı şiirler nazarı dikkate alındığında, onlarca şaire ait azımsanmayacak miktarda şiir metninin günümüze ulaştığı aşikârdır. Ne var ki, geçmişten günümüze bazı araştırmacılar tarafından İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte, Arap şiir hareketinde gerileme yaşandığı yolunda iddialar öne

[239] Nemerî, *el-İstî'âb*, s. 492.

sürülmektedir.

3.3. Asr-ı Saâdet Şiir Hareketinin Gerilediği İddiası

Asr-ı saâdet şiir hareketinin Câhiliye şiirine kıyasla gerilediği ve dönemin şiirlerinde şiirselliğin zayıfladığı yolunda geçmişten günümüze Asma'î, Muhammed b. Sellâm el-Cumahî, İbn Haldûn (v. 808/1406), el-Kâdî Ali b. Abdulaziz el-Curcânî (v. 392/1002), Carl Brockelmann (v. 1375/1956), Corcî Zeydân (v. 1332/1914) ve Şukrî Faysal (v. 1402/1985) gibi araştırmacılar tarafından iddialar öne sürülmektedir. Yeterli araştırmalar yapmadan eskilerin ilgili söylemlerinden yola çıkan Ali Ahmed Sa'îd bir diğer ismiyle Adonis gibi bazı çağdaş araştırmacılar da, İslâm'ın şiir sanatına sıcak bakmadığı ve Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin bu yüzden aktivitesini yitirdiğini öne sürmektedirler. Konu hakkında bir kanaate varmak amacıyla çalışmanın bu bölümünde erken dönem araştırmacıları tarafından Asr-ı saâdet şiiriyle ilgili öne sürülen yaklaşımlara değinilecektir. Ardından ilgili yaklaşımların çağdaş araştırmacılar üzerinde bıraktığı yansımalara ve iddia edilenin aksine dönemin şiir hareketinde ivme yaşandığı yönünde öne sürülen görüşlere yer verilecektir.

3.3.1. Erken Dönem

Asr-ı saâdet şiirinin gerilediği yolunda ilk defa, Hicrî II. ve III. Asır ulemasından Asma'î ve Muhammed b. Sellâm el-Cumahî gibi isimlerin fikir beyan ettikleri görülmektedir.

3.3.1.1. Asma'î

Asma'î, prensip olarak İslâm dinine has ahlâkî değerler ile şiir sanatı arasında çelişkiler bulunduğunu öne sürmektedir. Asma'î, iddiasına gerekçe olarak Hassân b. Sâbit'in Câhiliye ve Asr-ı saâdet dönemlerinde dillendirdiği farklı şiir örneklerini dayanak göstermektedir. Asma'î'ye göre, Asr-ı saâdet'te Hassân b. Sâbit'in, '*hayır*/*iyilik*'e teşvik edici temalara çalışmalarında yer

vermiş olması, şiiri değerden düşürmüştür. Asma'î bu bağlamda şunları söyler:[240]

> "Şiiri hayır yoluna sevk edersen şiir yumuşar. Hassân b. Sâbit'i görmez misin? Hassân b. Sâbit, Câhiliye ve İslâm dönemlerinde ön planda idi. Ancak, Allah Resûlü'nün, Hamza'nın, Cafer'în (v. 8/629) (Allah kendilerinden razı olsun) ve diğer vefat eden Müslümanların ardından söylediği mersiyelerde olduğu gibi, Hassân b. Sâbit'in şiirleri hayır kapısından girmeye başlayınca yumuşadı. Şiirin metodu, İmru'u'l-Kays, Züheyr ve Nâbiğa gibi usta şairlerin, yaşadıkları yurtları, binek hayvanlarını, atı ve savaşları betimlemede, hiciv, övgü ve kadınlarla ilgili aşk şiirlerini söylemede ve övgü şiirini kurgulamada uyguladıkları metottur. Dolayısıyla, şiiri hayır işine sokarsan şiir yumuşar (arınır)."

Asma'î'nin فَإِذَا أَدْخَلْتَهُ فِي بَابِ الْخَيْرِ لَانَ şeklindeki orijinal ifadesinin de yer aldığı yukarıdaki söylemde, Hassân b. Sâbit'in Cahiliye devrinde söylediği şiirlerde sıkça kullanılan hamaset, kadın, içki, kabadayılık, hiciv ve '*şer*' sayılabilecek her tür kavrama Asr-ı saâdet'te rastlanmadığına gönderme yaptığı açıktır. Asr-ı saâdet'te ise söz konusu kavramlar yerine şairin Allah Resûlü tarafından yapılan yönlendirmeler doğrultusunda daha çok takvaya, ahlâkî değerlere, ölen Müslümanların ardından söylenen mersiyelere ve '*hayır*' sayılabilecek ifadelere ağırlık verdiğine dikkat çekmektedir. Kuşkusuz Asma'î'nin burada, Hassân b. Sâbit'e ait '*hayır*' içerikli Asr-ı saâdet şiirlerindeki sanat değerinin azlığına işaret etmesi önemli bir tespittir. Ancak Asma'î'nin, Hassân b. Sâbit'e ait şiirlerin içerik itibarıyla '*hayır*'a teşvik etmesini gerekçe göstererek Asr-ı saâdet

---

[240] el-Merzabânî, Muhammed b. 'İmrân b. Mûsâ, *el-Muvaşşah fî ma'âhizi'l-'ulemâi 'ale'ş-şu'arâ* thk. Muhammed Huseyn Şemsuddîn, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1985, s. 78.

şiirinin şiirselliğini yitirdiği, dolayısıyla gerilediği yolunda genel bir sonuca varmasının gerçeklerle örtüştüğünü söylemek mümkün gözükmemektedir. Zira bir metindeki sanat değerinin ölçüsü, temasının '*hayır*' ya da '*şer*' olması değil, aksine şairin şiir sanatına olan yatkınlığı ve duygularındaki gerçekçiliği çalışmasına yansıtabilme becerisidir.[241] Nitekim kötülüğe kanalize edecek faktörler karşısında kişilerin duygu yoğunluğu yaşamaları söz konusu olabileceği gibi, iyiliğe yönlendirecek etkenler karşısında da aynı yoğunluğu yaşamaları mümkündür. Dahası iyiliğe kanalize edecek etkenlerin kişide uyandıracağı duygu yoğunluğunun, şiirselliği zirveye çıkarması da mümkündür. Sözgelimi, edebiyat tarihinde Züheyr b. Ebî Sulmâ, Ebû'l-'Atâhiye (v. 211/826), Ebû Temmâm (v. 231/845) ve Ahmed Şevkî (v. 1351/1932) gibi şiirlerinde hayır işinden ve ahlâk prensiplerinden ödün vermeyen şairlere ait çok sayıda şiirin sanat değeri bakımından zengin olması bu durumu destekler mahiyettedir.

Asma'î'nin, Hassân b. Sâbit'e ait şiirlerde '*hayır/iyilik*'e teşvik eder mahiyette temaların bulunmasından yola çıkarak Asr-ı saâdet şiirinde sanat değerinin azaldığı yolunda öne sürdüğü yaklaşımın tutarlı olmadığı aşikârdır. Zira Hassân b. Sâbit'e ait şiirlerin teması tümden '*şer*' olmadığı halde, Asmaî'nin "*Fuhûletu'ş-şua'r*â" adlı kitabında, Hassân b. Sâbit'i '*فحول الشعراء/ esaslı şairler*' arasında zikretmektedir.[242] Bununla birlikte dilcilik yönü ağır basan Asma'î'nin, " فَإِذَا أَدْخَلْتَهُ فِي بَابِ الْخَيْرِ لَانَ/ şiiri hayır işine sokarsan şiir yumuşar" ifadesiyle aslında, İslâm disiplinin ince ruhlu bir kişilik kazandırdığı Hassân b. Sâbit'e ait şiir örneklerinde, daha önce kullandığı tedavülden kalkmış

---

241 'Ali, Ahmed Muhammed, *el-Edebu'l-islâmî darûra*, Râbitatu'l-Câmiâti'l-İslâmiyye, Kahire, 1991, s. 91.

242 el-Asma'î, *Kitâbu fuhûleti'ş-şuarâ*, thk. Ş. Tuvarrî, takd. Salahuddîn el-Muneccid, Dâru'l-Kutubi'l-Cedîd, Beyrut, 1980, s. 11.

bedevîlere has ağır ve garip terimlere rastlanmadığına işaret ettiği şeklinde bir yoruma hamletmek mümkündür. Zira Asma'î'nin burada kullandığı *yumuşadı*/ لَانَ fiili, Arap dilinde *zayıfladı*/ ضَعُفَ fiilinden daha çok, *inceldi*/ رَقَّ ve *kolaylaştı*/ سَهُلَ anlamlarına gelmektedir.[243] Nitekim Asma'î'nin bedevî şairler tarafından kullanılan garip terimlerin ve fesâhatle şöhret bulmuş kabîle lehçelerinin dışındaki ifade kalıplarına itibar etmediği[244] yolunda gelen rivayetler de bu durumu destekler mahiyettedir.

Asma'î'nin Hassân b. Sâbit'e ait şiirlerle ilgili yaklaşımını farklı yorumlayan bazı modernistler, '*din*' ve '*ahlâk*' kavramları ile '*şiir sanatı*' arasında herhangi bir alâkanın varlığından söz edilemeyeceğini öne sürmektedirler. Sözgelimi, meşhur modernist şair ve eleştirmen Ali Ahmed Sa'îd namı diğer Adonis, bu bağlamda şunları söylemektedir:[245]

> "Asma'î'nin nazarında gerçek şair, dini ve ahlâkı şiire bulaştırmayan şairdir. Dolayısıyla Asma'î'nin din veya ideoloji içerikli şiiri uygun görmediğini söyleyebiliriz."

Yapılan izah ve açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Asma'î'nin Hassân b. Sâbit'e ait şiirlerle ilgili değerlendirmesinden yola çıkan edebiyat eleştirmeni Adonis'in, '*din*' ve '*ahlâk*' kavramlarıyla '*şiir sanatı*' arasında herhangi bir alâkanın varlığından söz edilemeyeceği yolundaki iddiası isabetli değildir. Kaldı ki Adonis'in '*tarihselcilik*' felsefesine sarılarak bu türden sübjektif yaklaşımlarla Kur'ân dili Arapçayı bozma çabası içerisinde olduğu hususunda özellikle İslâmî edebiyat çevreleri

---

243 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'arab*, III, 10706. (Ha Babı) ve V, 4117. (Lâm Babı)

244 el-Halebî, Ebu't-Tayyib 'Abdulvâhid b. 'Ali el-Lugavî, *Merâtibu'n-nahviyyîn*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Mektebetu Nahdati Mısr, Kahire, 1955, s. 49.

245 Adonis, *es-Sâbit ve'l-Mutahavvil*, Dâru's-Sâkî, Beyrut, 1994, II, 41.

hemfikirdir.[246]

Öte yandan Asma'î'nin Asr-ı saâdet'te şiirin gerilediği yolundaki iddiasıyla Adonis'in ilgili yaklaşımlarının, şiir sanatındaki yaratıcılık alanını daraltmak anlamına geleceğini söylemek de mümkündür. Zira böyle bir yaklaşım, '*hayır*' alanlarında şiir sanatını icra etmeyi yasaklarken, '*şer*'e açılan kapıları sonuna kadar aralayacaktır.

Burada çağdaş edebiyat tarihçilerinden Şevkî Dayf'ın, Hassân b. Sâbit'e ait Asr-ı saâdet şiirlerinde sanat değerinin azaldığı yolundaki yaklaşımları kabul etmediğini belirtmek yerinde olacaktır. Şevkî Dayf'a göre, Hassân b. Sâbit'e ait şiirlerde zayıf addedilebilecek hususların, Medinelilere nispet edilen şiirlerin çok olmasını arzu eden müteahhirûn tarafından sonradan yapılan eklemelerden kaynaklanmaktadır.[247]

Aslında Asma'î, Hassân b. Sâbit'in şiirlerine sonradan ilaveler yapıldığını kabul ettiği ve şiirlerindeki sanat değerinin azlığını söz konusu ilavelere bağladığı görülmektedir. Nitekim Asma'î'nin Ebû Hâtem adında bir şahsa hitaben "Hassân b. Sâbit usta şairlerden biridir" dediği ve Ebû Hâtem'in de kendisine "Ama Hassân b. Sâbit'in zayıf şiirleri bulunmaktadır" şeklinde karşılık verince, "Hassân b. Sâbit'e bazı şeyler nispet edilmektedir. Ancak bunlar doğru değildir" şeklinde cevap verdiği ilgili kaynaklarda yer almaktadır.[248]

Çağdaş eleştirmenlerden Muhammed Kutub (v. 1435/2014) ise, Asma'î'nin, Hassân b. Sâbit'e ait Asr-ı saâdet şiirlerinde sanat değerinin az olduğu yolundaki görüşüne, başlangıçta İslâm dininin beraberinde getirdiği büyük eksen kaymasının sanata

---

246 Semîr, Hamîd, *Hitâbu'l-hadâse kırâe nakdiyye*, Vuzâratu'l-Evkâf Ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt, 2009, s. 141.

247 Dayf, *el-'Asru'l-İslâmî*, s. 80-81.

248 Nemerî, *el-İstî'âb*, s.165.

yatkın kimselerde duygu yoğunluğunu tetikleyecek sanat anlayışını henüz oluşturmadığı şeklinde yorumlamaktadır. Muhammed Kutub bu bağlamda şunları söyler:[249]

> "Aslında ortaya çıkan yeni inanç tarzı, insanların anlayış biçimlerini yeniden inşa ediyordu. Gönülleri Câhiliye döneminden kalma pisliklerden, sapık anlayışlardan ve yanlış tasavvurlardan temizliyordu. Ortaya çıkan boşluğu ise, yeni tasavvurlar, anlayışlar, duygular, davranışlar ve eylemler manzumesiyle dolduruyordu. Hal böyle olunca, eski birikim, yeni sanat anlayışını üretmeye kifayet etmiyordu. Zira uygun sanat anlayışını üretecek birikim, yeni çağrıya kulak veren gönüllerde henüz mevcut değildi. Çünkü yeni çağrıya kulak veren körpe gönüller, eski kültür mirasını üzerinden atmış, dolayısıyla Câhiliye dönemine ait duygu, eylem ve yakınlık gibi her türlü bağlantılardan sıyrılmıştı. Yeniler geçmişe karşı nefret duyguları besliyor ve geçmişten tiksiniyordu. Dolayısıyla yeni birikim, öne atılmayı arzulayan duygu yoğunluğunu dile getirecek sanat anlayışına uygun tarzda henüz gelişmemişti."

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, şiirsellikte ölçünün, sanata yatkınlık ve duygu yoğunluğundaki gerçekçiliği çalışmalara yansıtabilme becerisi olduğu nazarı dikkate alındığında, Asma'î tarafından şiirin '*hayır*'a kanalize edilmesi durumunda sanat değerini yitireceği yolunda öne sürülen yaklaşımın sağlıklı olmadığı açıktır. Bununla birlikte Asma'î'nin "şiiri hayır işine sokarsan şiir yumuşar" ifadesiyle, meseleyi dil yönüyle ele aldığını ve İslâm ahlâkıyla olgunlaşan Hassân b. Sâbit'in Asr-ı saâdet şiirlerinde bedevîlere has kaba anlatım üslûplarına yer vermediğine gönderme yaptığı şeklinde bir yoruma hamletmek mümkündür.

---

[249] Kutub, Muhammed, *Menhhecu'l-fenni'l-İslâmî*, Dâru'ş-Şurûk, Beyrut, 1987, s. 6-7.

3.3.1.2. Muhammed b. Sellâm el-Cumahî

İslâm dininin öğretileri ile şiir sanatı arasında tezatlar bulunduğunu öne sürerek Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin gerileme sürecine girdiği ve dönem şairlerine ait şiirlerde sanat değerlerinin azaldığı iddiasında bulunan bir diğer isim de Muhammed b. Sellâm el-Cumahî'dir. Cumahî iddiasına gerekçe olarak Ömer b. el-Hattâb'ın (v. 24/644) Câhiliye Arapları hakkında söylediği şu rivayeti öne sürer:[250]

كَانَ الشِّعْرُ عِلْمَ قَوْمٍ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ عِلْمٌ أَصَحُّ مِنْهُ

> "Şiir, bir ulusun ilmiydi ve bu ilimden daha sağlam başka ilimleri yoktu."

Muhammed b. Sellâm el-Cumahî, Ömer b. el-Hattâb tarafından Araplar hakkında sarf edilen yukarıdaki ifadeyi şu şekilde yorumlamaktadır:[251]

> "İslâm dini ortaya çıkınca Araplar İslâm diniyle meşgul oldular. Perslere ve Romalılara karşı savaş halinde olduklarından cihada yoğunlaştılar. Hal böyle olunca şiirle ve şiir rivayetiyle yeterince ilgilenmediler. Böylece şiirden ve şiir rivayetinden sarfınazar ettiler. İslâm dini güç bulup Müslümanların sayısı artınca ve fetihler peş peşe gelmeye başlayıp ortam durulunca şiir rivayetine döndüler. Ancak ellerinin altında itimat edecekleri yazılı bir şiir kaynağı ya da kitap bulamadılar. Zamanla bu duruma alıştılar. Çünkü normal ölümler ve çıkan savaşlar neticesinde verilen zayiatlar sonucunda Araplardan çok kimse yok olmuştu. Hal böyle olunca Araplar, çok az sayıda şiiri zabtı rabt altına alabildiler. Geri kalan ezici çoğunluktaki şiir zayi olup gitti."

İbn Sellâm'a ait yukarıdaki ifadenin gerçeklerle bağdaştığını

---

250 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 24.

251 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 25.

söylemek neredeyse imkânsızdır. Zira İslâm kültür mirasının Asr-ı saâdete ait yüzlerce şiir örneklerini günümüze ulaştırmış olması, İbn Sellâm'ın ilgili yaklaşımıyla çelişki arz etmektedir. Bununla birlikte İbn Sellâm'ın ilgili yaklaşımını, erken dönemde şiir rivayetinin sözlü yapılabildiği gerçeği nazarı dikkate alındığında, çok sayıda Arap şiirinin kayıt altına alınmadan zaman içerisinde yok olduğu şeklinde bir yoruma hamletmek de mümkündür.

3.3.1.3. İbn Haldûn

Muhammed b. Sellâm el-Cumahî'den sonra gelen araştırmacıların, Cumahî'nin, Asr-ı saâdet'te Arapların şiirden sarfınazar ettikleri yolundaki söyleminden, dönemin şiir hareketinin gerilediği ve sanat değerinin azaldığı sonucunu çıkardıkları görülmektedir. Sözgelimi, İbn Haldûn, '*Mukaddime*'sinde Cumahî'nin yukarıdaki ifadelerinden yola çıkarak şunları söyler:[252]

> "Daha sonra Araplar, İslâm'ın ilk dönemlerinde yeni dinle, Peygamberlikle ve vahiyle meşgul olduklarından şiiri ihmal ettiler. Yine Araplar, Kur'ân'ın üslûbu ve nazmı karşısında yaşadıkları şaşkınlık nedeniyle bir süre sustular. Hal böyle olunca şiir ve nesirle yeterince ilgilenemediler. Her şey yerli yerine oturduktan sonra Kur'ân'da şiiri yasaklayıcı bir ayetin bulunmadığını ve Allah Resûlü'nün Arap şiirini hem dinlediğini hem de övdüğünü görünce yeniden şiirle ilgilenmeye koyuldular."

İbn Haldûn'un yukarıdaki ifadelerinden vahyin indiği dönemlerde Müslüman Arapların şiir söylemekten sarfı nazar ettikleri anlamı çıksa bile, bu durumun müşrik şairler için geçerli olmadığı açıktır. Zira söz konusu dönemde müşrik Araplar, vahiy, peygamberlik ve İslâm dininin öğretileri gibi İslâm'ı

---

252 İbn Haldûn, *el-Mukaddime*, III. 301.

yakından ilgilendiren meselelerle meşgul olmamışlardır. Çünkü Arap yarımadasının dört bir yanına dağılmış olan Arap kabîleleri, ancak hicretin sekizinci yılında Mekke'nin fethinden sonra İslâm'a girmeye başlamışlardır. Dolayısıyla Arapların bir süre şiirden sarfınazar ettikleri varsayımı dikkate alınsa bile, bu durumun en fazla Allah Resûlü'nün vefatına kadar olan iki yıllık kısa zaman dilimi için geçerli sayılacağı muhakkaktır.

Öte yandan, İbn Haldûn'un yukarıdaki söyleminde önemli bir ayrıntı dikkat çekmektedir. Şöyle ki; İbn Haldûn'un, Arapların şiirden uzak durmalarına gerekçe olarak, yeni dinin beraberinde getirdiği peygamberlik ve vahiy gibi meselelere odaklanmalarını gerekçe gösterirken, aynı zamanda vahyin ve Allah Resûlü'nün şiiri yasaklamadığını, aksine Hz. Peygamber'in şiiri övdüğünü ve şiir dinlemekten büyük haz aldığını açıkça telaffuz etmektedir. Dolayısıyla İbn Haldûn'un yukarıdaki söyleminden, İslâm'ın şiir sanatına menfi baktığı yolundaki görüşlere katılmadığı sonucu da çıkarılabilir. Dahası İbn Haldûn, "*Mukaddime*"nin bir başka yerinde dönemin Müslüman şairlerini belâgat ve edebiyat zevki açısından Câhiliye şairlerinin de ötesinde en üst tabakaya oturtmaktadır. Sözgelimi, İbn Haldûn, Hassan b. Sâbit ile Hutay'e'yi, Nâbiğa, 'Antera (v. 600), İbn Kulsûm (v. 584), Züheyr, 'Alkama b. 'Abde (v. 603) ve Tarafe b. el-'Abd gibi Câhiliye dönemi usta şairlerinin de üstünde ayrı bir tabakaya yerleştirmekte ve bu durumu Müslüman Arapların Kur'ân ve Hadis'te en yüksek seviyeden belâgatli söz işitmiş olmalarına bağlamaktadır. İbn Haldûn, bu bağlamda şunları söylemektedir:[253]

> "Müslüman Arapların sözleri, belâgat ve belâgat zevki itibarıyla Câhiliye Araplarının nesir ve nazımlarından daha üstün bir düzeydedir. Zira biz belâgat açısından Hassân b. Sâbit'in ve Hutay'e'nin şiirlerini Câhiliye

[253] İbn Haldûn, *el-Mukaddime*, III, 294-295.

> Araplarının nesir türü sözlerinden, Nabiğa'nın, 'Antera'nın, İbn Kulsûm'un, Züheyr'in, 'Alkama b. 'Abde'nin ve Tarafe b. el-'Abd'ın şiirlerinden daha üst seviyede görmekteyiz. Böyle görmemizin nedenine gelince, Müslüman Arapların Kur'ân ve Hadis'te en yüksek seviyeden belâgatli söz işitmiş olmalarıdır. Nitekim hiç kimse Kur'ân'ın ve Hadis'in belağatine eşdeğer söz söyleyememiştir. Hal böyle olunca, Kur'ân'ın ve Hadis'in üslûbu, Müslümanların kalplerine işlemiş ve onların karakterlerini şekillendirmiştir. Dolayısıyla Müslümanların belağat zevkleri, bu denli yüksek seviyeden bir söz işitmemiş olan Câhiliye Araplarından daha fazla gelişmiştir."

İbn Haldûn'un yukarıdaki ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet şiirinin Câhiliye şiiri karşısında baskın gelmesinin asıl nedeni, yeni şiir zevkini, derin düşünce tarzını ve kendine has üslûbunu beraberinde getiren Kur'ân ve Sünnet disiplini olduğu aşikârdır.

Bununla birlikte İbn Haldûn tarafından, İslâm'ın ilk dönemlerinde Müslüman Arapların yeni dinin meselelerine odaklandıkları için şiirden sarfınazar ettikleri yolundaki öne sürülen görüşün, müşrik şairlere ait şiirleri kapsamayacağından isabetli olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Bu durumun Asma'î, İbn Haldûn ve Cumahî için de geçerli olduğu aşikârdır.

3.3.1.4. el-Kâdî Ali b. Abdulaziz el-Curcânî

Asr-ı saâdet şiir sanatının gerilediği yönünde fikir beyan eden âlimler arasında el-Kâdî Ali b. Abdulaziz el-Curcânî de zikredilmektedir.

Bazı araştırmacılar, Curcânî'nin, "الدِّينُ بِمَعْزِلٍ عَنِ الشِّعْرِ/ Din, şiirden uzaktır" şeklinde sarf ettiği bir ifadeden yola çıkarak din

ile şiirin farklı kulvarlarda yarıştığını ve birbirine zıt kavramlar olduğunu öne sürmektedirler. Yine aynı eleştirmenler, Curcânî'nin ilgili ifadesinden onun edebiyatla din arasında herhangi bir bağlantının varlığını kabul etmediği[254] sonucunu çıkarmaktadırlar.

Ne var ki ilgili ifadenin yer aldığı bağlam bir bütün olarak incelendiğinde, Curcânî'nin söz konusu ifadeyi çok daha farklı bir amaçla söylediği anlaşılmaktadır. Şöyle ki; Curcânî burada meşhur Abbasî Şairi Mutenebbî'ye (v. 354/965) ait bazı beyitlerde rastlanan dine mugayir ifadeler nedeniyle şiirselliğin göz ardı edilmesine olan tepkisini dile getirmektedir. Nitekim Curcânî bu bağlamda şunları söyler:[255]

> "Eğer şiirde din bir kusur sayılsaydı ve inanç bozukluğu da şairin gerileme nedeni kabul edilseydi, Ebû Nuvâs'ın (v. 198/813) isminin şiir kitaplarından kaldırılması gerekirdi. Yine Ebû Nuvâs'ın isminin şairlerin sınıflandırıldığı tabakalardan da silinmesi gerekirdi. Sırf bu nedenle öncelikli olarak Câhiliye şairleri ve ümmetin küfre girdikleri yolunda şahitlik ettiği diğer şairlerin isimleri söz konusu tabakalardan silinmesi gerekirdi. Ka'b b. Züheyr (v. 26/646) ve İbnu'z-Ziba'râ gibi şiirlerinde Allah Resûlü'nü hicveden ve sahabeyi ayıplayan şairlerin dilsiz bırakılarak susturulmaları gerekirdi. Bu şairlerin de çok ağlamaları gerekirdi. Halbuki bu iki durum birbirinden tamamen farklıdır. Zira din, şiirden uzaktır."

Curcânî'nin yukarıdaki söylemlerinde onun "din şiirden uzaktır" ifadesiyle inandığı bir düşünceyi dile getirmekten daha çok, şiirin '*hayır*' ya da '*şer*' içermesinin şiirsellik için ölçüt

---

254 'Ali, Ahmed Muhammed, *el-Edebu'l-İslâmî darûra*, s. 89.

255 el-Curcânî, el-Kâdî, Ebu'l-Hasen 'Ali b. 'Abdulazîz, *el-Vasâta beyne'l-Mutenebbî ve husûmih*, thk. Ahmed 'Ârif ez-Zeyn, Matba'atu'l-'İrfân, Sayda, 1331, s. 58

sayılamayacağına vurgu yaptığı kolayca anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile Curcânî, ahlâksızlık ve inanç noksanlığı gibi toplumun değer yargılarına mugayir yaklaşımların edebiyat çalışmalarında yaratıcılığa halel getirmeyeceğine işaret ettiği aşikârdır. Curcânî, buna gerekçe olarak aralarında Ka'b b. Züheyr ve Abdullah b. ez-Zib'arâ (v. 15/636) gibi Asr-ı saâdet şairlerinin de bulunduğu birçok şairin İslâm dışı söylemler içeren şiirlerine kültür mirası kitaplarda yer verilmesini örnek göstermektedir. Curcânî, bununla Ebû Nuvâs'a ait şiirlerin şiirselliği hakkında menfi eleştiri yapmaktan kaçınan eleştirmenlerin hüküm verirken objektif olmalarını ve Mutenebbî'nin şiirleri için de aynı tavrı sergilemelerini amaçlamaktadır.[256]

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere Curcânî'nin söylemlerinde din ile şiir arasında tezat teşkil edecek veya dini şiirden ayrı tutmayı gerektirecek herhangi bir çağrışımın varlığından söz etmek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla Cürcânî'nin "Din şiirden uzaktır" söyleminden hareket ederek Asr-ı saâdet'te İslâm dininin şiire olumsuz baktığı ve şiir hareketini zayıflattığı şeklinde bir sonuç çıkarmak gerçekleri yansıtmamaktadır.

Burada Curcânî'nin ilgili görüşüne ek olarak, şairin dindarlığının veya ahlâkî değerlere bağlı kalmasının da şiirlere sanat değeri bakımından zenginlik katmayacağını da belirtmek yerinde olacaktır.

Sonuç olarak erken dönemde İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte şiir hareketinin gerilediğini açık bir şekilde savunan ulemanın bulunmadığı söylenebilir. Ancak zikri geçen ulemanın bazı ifadeleri bağlamından koparmak suretiyle adeta

---

256 'Ali, Ahmed Muhammed, *el-Edebu'l-İslâmî Darûra*, s. 90.

cımbızlanarak şiir hareketinin İslâm diniyle birlikte zayıfladığı iddiası onlara izafe edilmektedir.

Erken dönem uleması tarafından Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin gerilediği yolunda öne sürülen algıların yankıları günümüzde de devam etmiştir. Nitekim ulemanın yukarıda değerlendirmeye tabi tutulan görüşlerinden yola çıkan bazı çağdaş araştırmacılar, İslâm tarihi hakkında zihinlerde kuşku uyandırmak amacıyla İslâm dini ile edebiyat çalışmaları arasında tezatlar bulunduğunu ve Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin zayıfladığını öne sürmüşlerdir. Buna mukabil bazı araştırmacılar da Asr-ı saâdet'te şiir hareketinde gelişmeler kaydedildiğini savunmuşlardır.

3.4. Çağdaş Dönem

Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin zayıfladığı yolunda görüş bildiren çağdaş edebiyat tarihçilerinin başında Oryantalist Carl Brockelmann ismi ön plana çıkmaktadır.

3.4.1. Carl Brockelmann

Carl Brockelmann, Allah Resûlü'nün aslında şiiri ve şairleri sevmediği, ancak kabîle şairlerine cevap yetiştirecek şahsiyetlere duyulan ihtiyaçtan ötürü Müslüman şairlere itimat ettiği şeklinde bir tez ortaya atmakta ve bu bağlamda şunları söylemektedir:[257]

> "Allah Resûlü şiiri ve şairleri hiç sevmezdi. Bununla birlikte, çoğu defa Medine'ye Müslüman olduklarını ilan etmek amacıyla gelen kabîle heyetlerinin şairlerine karşılık verecek bir şaire ihtiyaç duymaktaydı."

Allah Resûlü'nün, Abdullah b. Ravâha, Hassân b. Sâbit ve Ka'b b. Mâlik gibi Müslüman şairleri şiir söylemeye teşvik etmekle kalmayıp, gayrimüslim Umeyye b. Ebi's-Salt'ın şiirlerini

---

[257] Brockelmann, Carl, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., I, 152.

dinlediği[258] ve bundan büyük haz aldığı[259] gerçeğinden hareket edildiğinde, Oryantalist Carl Brockelmann'ın iddialarının tarihi hakikatlerle örtüşmediği ve bunların delillerle desteklenmeye muhtaç olduğu anlaşılmaktadır. Oryantalizmin amaçlarından birinin İslâm dini ve İslâm tarihi hakkında yalanlar uydurarak zihinlerde şüphe uyandırmak olduğu[260] nazarı dikkate alındığında, Oryantalist Carl Brockelmann'ın neden bu türden mesnetsiz düşünceleri gündeme taşıdığı daha net anlaşılmaktadır. Kaldı ki Carl Brockelmann'ın "*Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*"sinin bir başka yerinde Asr-ı saâdet şairlerinden Hassân b. Sâbit'e ait şiirlerin şöhret bulmasını temasının büyüklüğüne bağlayarak yukarıdaki söylemleriyle çeliştiği görülmektedir. Carl Brockelmann bu bağlamda şunları söyler:[261]

> "Hassân b. Sâbit'in şiirlerinin bu kadar yaygın olmasının asıl nedeni, temasının büyüklüğünde gizlidir. Zira Hassân'ın şiirlerinin teması Peygamber'i övmek olmuştur."

Burada Carl Brockelmann'ın tarihi gerçekleri bilimsel mesnetlere dayandırmaksızın kendi amacına hizmet edecek biçimde yansıttığını göstermesi bakımından erken dönem edebiyat eleştirmenlerinden İbn Sellâm el-Cumahî'nin Hassân b. Sâbit'i şehirli şairlerin en iyisi şeklinde tarif ettiğini ve onu şiirlerinin çokluğuyla övdüğünü[262] belirtmek yerinde olacaktır.

3.4.2. Corcî Zeydân

İslâm dininin Asr-ı saâdet şiir hareketinde gerilemeye neden

---

258 en-Nevevî, Muhyiddîn, b. Şeref b. Murrî b. Hasen b. Huseyn b. Huzâm, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, el-Matba'atu'l-Mısriyye, Kahire, 1929, XV, 11.

259 Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, XV,11.

260 Ebû Halîl, Şevkî, *el-İskât fî menâhici'l-musteşrikîn ve'l-mubeşşirîn*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1998, s. 7.

261 Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî*, I, 153.

262 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 215.

olduğunu öne süren çağdaş araştırmacılardan Corcî Zeydân isminin de ön plana çıktığı görülmektedir. Corcî Zeydân'a göre, İslâm dini, kabîleler arasında çekişmelere son verdikten ve söz birliği tesis ettikten sonra Câhiliye asabiyeti de kendiliğinden ortadan kalkmış, dolayısıyla artık şiire ihtiyaç duyulmamıştır. Şiir sanatına yatkın kimselerin bu alandaki becerileri ise zaruret gereği İslâm dinini yaymak amacıyla giriştikleri cihatlarda hitabete kanalize edilmiştir. Nitekim Corcî Zeydân bu bağlamda şunları söyler:[263]

> "Câhiliye şairlerinin birçoğu süvarilerden, emirlerden ve savaşçılardan oluşmaktadır. Şiirlerinin teması ise daha çok övünme ve kabîleler arasındaki çekişmeler sırasında gösterdikleri hamaset gibi hususlardır. Kuşkusuz şairlerin işledikleri bu türden temaların kaynağı asabiyete dayanmaktadır. Zira her bir kabîle diğer kabîleler karşısında kendi üstünlüğünü sağlamayı arzulamaktadır. İslâm dini gelip kabîleler arasında söz birliği tesis edince, Câhiliye asabiyeti de ortadan kalkmış, dolayısıyla şairlere ihtiyaç kalmamıştır. Öte Yandan sanat becerisine sahip kimseler ve şiir söylemeye yatkın şahsiyetler İslâm dinini yaymak amacıyla çıktıkları cihatta, savaşlarla ve seferlerle meşgul olmuşlardır. Ayrıca Kur'ân'ın ve nübüvvetin üslûbu karşısında gözleri kamaşmıştır. Himmetleri bileme ve gönülleri cihat için harekete geçirme yolunda duyulan ihtiyaç nedeniyle de şiire olan yatkınlıkları hitabete kanalize edilmiştir."

Corcî Zeydân'ın düşman kabîlelerle girişilen şiir atışmaları sırasında şairler tarafından dile getirilen küfürlü hiciv ve haksız yere övünme gibi, Câhiliye döneminden kalma asabiyet ruhunu taşıyan temalara Müslüman şairlere ait şiirlerde yer verilmemiş olmasını, Asr-ı saâdet'te şairlere ihtiyaç kalmadığı, dolayısıyla

---

263 Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğa el-'arabiyye*, I, 193.

şiir hareketinin gerilediği yolundaki iddiasına dayanak göstermesi doğruları yansıtmamaktadır. Zira Corcî Zeydân'ın iddiasının aksine, İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte şairin önünde yeni ufuklar açıldığı ve Arap şiirinin zenginleştiği çok sayıda Asr-ı saâdet şiir örnekleriyle sabittir. Nitekim asabiyete dayalı Câhiliye ruhunun yansımalarını bariz bir şekilde okuyabildiğimiz Câhiliye şiirlerinde olduğu gibi, İslâm dininin gönüllere nakşettiği izdüşümleri de Hassân b. Sâbit, Abdullah b. Ravaha ve Ka'b b. Mâlik gibi Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde okumamız mümkünüdür. Kaldı ki şiirin "Şairin gönül dünyasında çalkalanan duyguların beyitlerle ifadesi"[264] şeklinde yapılan tanımlamadan hareket edildiğinde, Asr-ı saâdet'te İslâm dininin getirdiği devrim niteliğindeki değişikliklerden şiir sanatına yatkın şahsiyetlerin etkilenmedikleri yolunda öne sürülen iddianın sağlam delillerle desteklenmeye muhtaç olduğu aşikârdır.

Öte yandan Corcî Zeydân'ın Asr-ı saâdet'te Müslümanların cihatla meşgul oldukları için şiir hareketinin gerilediği yolundaki iddiasının da sağlam delillerle desteklenmeye muhtaç olduğu muhakkaktır. Zira çalışmanın ileri safhalarında da görüleceği üzere Corcî Zeydân'ın iddiasının aksine, Müslümanların Allah yolunda yaptıkları cihatlar ve fetihler, şiir becerisini daha da bilemiş ve dönemin şiir anlayışına *'İslâm dinine davet/tebliğ'* gibi yeni düşünceler ekleyerek Arap şiirini zenginleştirmiştir.

Yine Corcî Zeydân'ın Asr-ı saâdet'te Müslümanların Kur'ân'ın ve nübüvvetin üslûbu karşısında gözlerinin kamaşmış olması nedeniyle şiir hareketinin gerilediği yolundaki iddiası da sağlıklı gözükmemektedir. Nitekim Corcî Zeydân'ın söz konusu

---

[264] Vehbe, Mecdî vd., *Mu'cemu'l-mustalahâti'l-'arabiyye fi'l-luğati ve'l-edeb*, Mektebetu Lubnân, Beyrut, 1984, s. 210; el-Bâkıllânî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hatîb, *İ'câzu'l-Kur'ân*, thk. es-Seyyid Ahmed Sakr, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1954, s. 181.

iddiası da herhangi bir mesnede dayanmadığı gibi destekleyici delillerden de yoksundur. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, şairleri şiir söylemekten alıkoymak amacıyla zihinleri efsunlama kitabı değil, bir inanç kitabıdır.[265] Bir başka ifade ile Kur'ân-ı Kerîm, şairin zaman zaman iç dünyasında çalkalanan duyguları beyitlere döktüğü şiir sanatına alternatif olarak gönderilmiş değildir. Aksine Kur'ân-ı Kerîm ve nübüvvet üst seviyeden belâgatı ile şairin önünde yeni ufuklar açmıştır.

Öte yandan Corcî Zeydân'ın iddiasının aksine, Arapların benlikleriyle özdeşleşen ve yaşamlarının bir parçası haline gelen şiirin, Kur'ân-ı Kerim'in üslûbunu, i'câz türlerini ve dizin estetiğini anlamalarını sağlayacak en önemli etkenlerden biri[266] olduğundan, şiire her zamankinden daha fazla ihtiyaç hissettikleri aşikârdır.

Yine Corcî Zeydân'ın, Câhiliye asabiyeti ruhunun ortadan kalkmasıyla İslâm dininin şairlere ihtiyacı kalmadığı, bunun yerine inananları cihada teşvik etmek amacıyla hatiplere ihtiyaç duyulduğu yolunda da iddia öne sürdüğü görülmektedir. Hâlbuki Corcî Zeydân'ın iddiasının aksine, Arapların adeta şiirle özdeşleştikleri, yaşamlarının her alanında şiire ihtiyaç duydukları ve şiirin yaşadıkları hadiseleri zabtı rabt altına aldıkları sicil defteri konumunda olduğu günümüze ulaşan pek çok rivayetle sabittir. Sözgelimi, Allah Resûlü bu bağlamda şöyle buyurur: [267]

لَا تَدَعُ الْعَرَبُ الشِّعْرَ حَتَّى تَدَعَ الْإِبِلُ الْحَنِينَ

---

[265] el-Kurtubî, Ahmed b. 'Umar b. İbrahim, *el-Mufhim limâ eşkel min kitâbi Telhîsi Muslim*, thk. Muhyiddîn Dîb Mesto vd., Dâru İbn Kesîr, Dimaşk, 1996, VI, 394.

[266] ez-Zemahşerî, Cârullah Ebi'l-Kâsım Mahmud b. 'Umar, *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmidi't-tenzîl ve 'uyûni'l-akâvîl fî vucûhi't-te'vîl*, thk. 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd vd., Mektebetu'l-'Ubeykân, Riyad, 1998, III, 439.

[267] İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 31.

> "Deve, yavrusuna duyduğu özlemi bırakmadıkça Araplar şiiri bırakmazlar."

Rivayetten de anlaşılacağı üzere, Arapların yaşamında önemli yer tutan şiir sanatının duyguları harekete geçirmede ve himmetleri bilemede oynadığı rolün göz ardı edilerek hitabete daha fazla ihtiyaç duyulduğu yolundaki iddianın sağlam delillerle desteklenmeye muhtaç olduğu aşikârdır.

3.4.3. Şukrî Faysal

Asr-ı saâdet şiir hareketinin gerilediği iddiasını savunanlar arasında çağdaş edebiyat eleştirmeni Şukrî Faysal isminin de yer aldığı görülmektedir. Şukrî Faysal bu bağlamda şunları söyler:[268]

> "Kuşkusuz Asrı-ı saâdet şiiri, Câhiliye şiirinin zayıflamış, solmuş ve doğal mecrasından kopmuş son halkasıdır. Asr-ı saâdet şiiri, İslâm hayatı ile Câhiliye hayatı arasındaki çatışmaların kızışmasını temsil etmektedir. Şiir sanatından sarfınazar eden şairlere gelince, onlar Kur'ân-ı Kerim'de veya Kur'ân dışındaki başka kaynaklarda daha önceki sanat yaşamlarına alternatif olabilecek yeni bulgular keşfetmişlerdir. Şiir sanatını icra etmeyi sürdüren şairler ise, Kur'ân mucizesinin benliklerine kazdığı şaşkınlığın etkisinden kurtulmaya çalışmışlardır. Söz konusu şairler, aynı zamanda yeni yaşam anlayışına uyum sağlamak için çaba harcamışlardır."

Şukrî Faysal'ın Asr-ı saâdet'te İslâm dininin şiir hareketinde gerilemeye neden olduğu yolundaki iddiasının aksine, bundan önce de belirtildiği gibi Müslüman ve müşrik şairlerin dillendirdiği çok sayıda şiirin kültür mirası içerisinde günümüze ulaştığı sabittir. Kaldı ki Şukrî Faysal'ın "Asr-ı saâdet şiiri İslâm hayatı ile Câhiliye hayatı arasındaki çatışmaların kızışmasını

---

[268] Faysal, Şukrî, *Tatavvuru'l-gazel beyne'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm min İmri'i'l-Kays ilâ İbn Ebî Rabî'ah,* Dâru'l-'İlm Li'l-Melâyîn, Beyrut, s. 190.

temsil etmektedir" şeklindeki ifadesi de bu durumu destekler mahiyettedir. İbn Sellâm el-Cumahî'nin muhadram şairlerden Ebû Zueyb el-Huzelî (v. 27/648) ve mensubu bulunduğu Huzeyl Kabîlesini 'Gerçek şairler' diye tanımlamış olması da Şukrî Faysal'ın iddiasının aksine Asr-ı saâdet döneminde önemli şairler yetiştiğinin bir başka göstergesidir. İbn Sellâm el-Cumahî bu bağlamda şunları söyler:[269]

> "Ebû Zueyb, gerçek anlamda şiirselliği itibarıyla kusursuz ve güçlü bir şairdir. Hassân b. Sâbit'e, 'İnsanların arasında en iyi şair kimdir?' diye sorulduğunda Hassân b. Sâbit, "Kabîle bazında Huzeyl kabîlesidir. Huzeyl kabîlesinde ise en iyi şair tartışmasız Ebû Zueyb'dir" şeklinde cevap vermiştir."

Şiir rivayetinde '*Kûfe ekolü*' diye de bilinen akımın öncülerinden Halef el-Ahmar'ın (v. 180/796) Ka'b b. Züheyr'le ilgili olarak söylediği şu sözleri de Şukrî Faysal'ın iddiasının aksine, Asr-ı saâdet'te önemli şairler yetiştiğini destekler mahiyettedir:[270]

> "İnsanların Züheyr'in beyitlerini yücelttiğini görmeseydim Ka'b'in Züheyr'den daha üstün bir şair olduğunu söylerdim."

Yine Şukrî Faysal'ın Asr-ı saâdet'te İslâm dininin şiir hareketini gerilettiği yolundaki iddiasının aksine, İslâm dininin öğretilerine bağlı kalan Müslüman şairlerin, içeriği, üslûbu ve anlamı itibarıyla *'İslâmî şiir'* denilebilecek yeni bir şiir anlayışı geliştirdiklerini ve Arap şiirini bu yönüyle zenginleştirdiklerini günümüze ulaşan metinlerde okumak mümkündür. Sözgelimi, Abdullah b. Ravâha'nın şiirlerinde olduğu gibi dönemin Müslüman şairleri, Câhiliye ruhunu yansıtan kaba üslûbu, küfür

---

269 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 131.

270 İbn Kuteybe, *eş-Şi'ru ve'ş-şua'râ*, I, 139.

ve saldırı içerikli ifadeleri İslâm'ın ruhuna uygun gelecek biçimde sadeleştirerek şiiri ulvî hedeflere kanalize etmeyi başardıkları görülmektedir.

Her ne kadar Lebîd (v. 41/661) gibi bazı şairlerin İslâm'a girdikten sonra şiirden sarfı nazar ettikleri yolunda rivayetler bulunsa bile, Hassân b. Sâbit, Hutay'e, en-Nabiğa el-Ca'dî (v. 50/670), Ebû Zueyb el-Huzelî, en-Nemir b. Tevleb (v. 14/635), Ka'b b. Züheyr ve Ka'b b. Mâlik'in Asr-ı saâdet'te şiir söylemeyi sürdürdükleri ilgili kaynaklarda sabittir. Şair Lebîd'in de İslâm dini ortaya çıktıktan sonra şiirden sarfınazar ettiği yolundaki rivayetler çelişkili olmakla birlikte Asr-ı saâdet'te söylediği birden çok beyitin kaynaklarda yer aldığı görülmektedir. Sözgelimi İbn Kuteybe, *'eş-Şi'ru ve'ş-şu'arâ'* adlı kitabında Lebîd'in Müslüman olduktan sonra söylediği iddia edilen şu beyite yer vermektedir:[271]

مَا عَاتَبَ الْمَرْءَ الْكَرِيمَ كَنَفْسِهِ وَالْمَرْءُ يُصْلِحُهُ الْجَلِيسُ الصَّالِحُ

Asil kimseyi kendi nefsi kadar bir başka şey yermemiştir. Ve kişiyi ancak oturup kalktığı doğru arkadaş dürüst yapar.

Ebû'l-Ferec el-Asfahânî de (v. 356/967), '*Kitâbu'l-ağânî*'sinde Lebîd'e nispet edilen şu beyitlere yer vermektedir:[272]

أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلُ وَكُلُّ نَعِيمٍ لَا مَحَالَةَ زَائِلُ

Dinleyin! Allah'tan başka her şey batıldır. Kuşkusuz her nimet (de) geçicidir.

Bazı rivayetlere göre Lebîd'in Müslüman olduktan sonra söylediği[273] belirtilen yukarıdaki beyit hakkında Allah

[271] İbn Kuteybe, *eş-Şi'ru ve'ş- şua'râ*, I, 275.
[272] Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, XV, 255.
[273] İbn Kuteybe, *eş-Şi'ru ve'ş- şua'râ*, I, 280.

Resûlü'nün "Arapların söylediği en güzel şiir"[274] diyerek övgüyle bahsettiği nakledilmektedir. Dahası Ebû'l-Ferec el-Asfahânî, Lebîd'in yüz kırk beş yıl yaşadığı ve Müslüman olduktan sonra da ölünceye kadar şiir söylemeyi sürdürdüğü yolunda bir rivayete yer vermektedir.[275]

Yapılan izahlarda ve verilen örneklerde de görüleceği üzere, Corcî Zeydân gibi Şukrî Faysal'ın da Asr-ı saâdet şiirinin, İslâm dini geldikten sonra zayıfladığı yolunda öne sürdüğü iddianın sağlam delillere dayanmayan faraziyeden ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Asr-ı saâdet şiiri hakkında sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek için dönemin şiir anlayışını kuşatan şartları bir bütün olarak değerlendirmeye tabi tutmak gerekmektedir.

3.4.4. Necîb Muhammed el-Behbîtî (v. 1412/1992)

Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin gerilediği düşüncesini benimseyen bir diğer araştırmacı da Necîb Muhammed el-Behbîtî'dir. Behbîtî, konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde özetler:[276]

> "Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin gerilediği teorisi doğrudur. Araplar yüksek seviyeden söz sanatının zevkini iyi bilen fesâhat ve belâgat sahibi kimselerdir. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerîm kendi estetiğiyle Arapların aklını kısa sürede başlarından almıştır. Hal böyle olunca Araplar, Kur'ân-ı Kerim'e yoğunlaşmışlar ve Allah kelâmına kulak vermek için şiirden sarfınazar etmişlerdir. Öte yandan Kureyşli müşriklerin Allah Resûlü'nü şaire benzetmeleri ve Kur'ân'ın da bu anlamda ayetler içermesi, şiirin Câhiliye âdetlerinden biri şeklinde telakki edilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla İslâm dininin savaş açtığı Câhiliye âdetlerinin başına gelenler şiirin de başına gelmiştir. Nitekim insanlar şiiri,

---

274 Muslim, *Sahîh*, Kitâbu'ş-Şi'r, 2. (IV, 1768)

275 Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, XV, 246-247.

276 el-Behbîtî, Necîb Muhammed, *Târîhu'ş-şi'ri'l-'arabî hattâ 'âhiri'l-karni's-sâlisi'l-hicrî*, Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1950, s. 113-114.

putperestliğin karakteristik özelliklerini ve bütün ağırlığıyla kanlı hatıralarını omuzlarında taşıyan mazide kalmış bir asrın izi gibi görmeye başlamışlardır. Ayrıca düşmanları tarafından İslâm'a karşı bir savaş aracı olarak kullanılması da şiirin zayıflamasında etkin rol oynamıştır. Şiire karşı gönüllerde hissedilen hoşnutsuzluğun, İslâm'ın yaygınlaşmasından sonraki süreçte de artarak devam etmesi nedeniyle, Araplar şiirden ve şiir rivayetinden bilinçli olarak uzaklaşmışlardır. Öte yandan şiirin İslâm'dan hemen önceki dönemde, inançlar ve din eksenine kaymaya başlamış olması da şiiri zayıflatan etkenlerdendir. Zira şiirde eksen kayması ancak yaşlanma aşamasında meydana gelmektedir. Dolayısıyla şiirin inanç ve din eksenine kayması, bir yandan eski Arap şiirine göre kalitede düşmeye neden olurken diğer taraftan İslâm'a muhalefeti de durdurmuştur."

Behbîtî'nin Corcî Zeydân ve Şukrî Faysal tarafından öne sürülen söylemlere ek olarak Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin zayıfladığı düşüncesine gerekçe mahiyetinde şu hususlara işaret ettiği anlaşılmaktadır:

- Müşrikler Allah Resûlü'nü şair diye tanımlamışlar ve peygamberlikle şiir arasında bir alâka kurmuşlardır. Bu nedenle Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'in şiir olmadığını ve Hz. Peygamber'de de şairlik vasfı bulunmadığını kesin bir dille deklare etmiştir. Hal böyle olunca şiir, bir tür Câhiliye âdeti sayılmıştır. Dolayısıyla insanlar, diğer Câhiliye âdetlerinden sarfınazar ettikleri gibi şiirden de yüz çevirmişlerdir.

- Düşmanlar İslâm dinine şiirle karşı koydukları için, Müslümanlar şiire mesafeli durmuşlardır.

- İslâm dininin ortaya çıkmasından hemen önce, şiirin inançla ilgili meselelere yönelmesi, şiirdeki eski sanat değerinin azalmasına neden olmuş ve İslâm'a muhalif çizgide yerini belirlemesini sağlamıştır.

Behbîtî'nin Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin gerilediği düşüncesine gerekçe olarak öne sürdüğü yukarıdaki hususların her birini kendi içerisinde değerlendirmeye tabi tutmak uygun düşecektir.

Behbîtî'nin Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin gerilediği düşüncesine gerekçe olarak öne sürdüğü ilk hususta, şiiri yeren veya aşağılayan bir emare bulunmamaktadır. Zira Kur'ân-ı Kerim'in, Allah Resûlü'nü '*ümmî*'/'*okuma yazma bilmeyen*' olarak tanımlaması, okuma ve yazmanın yerileceği anlamına gelmediği gibi, Hz. Peygamber'de şairlik vasfı bulunmadığının deklare edilmesi de, şiirin Câhiliye âdeti sayılacağı anlamına gelmez.[277] Aksine buradaki Kur'ân-ı Kerim'in ve Hz. Peygamber'in şiirle ilişkilendirilemeyeceği vurgusu, çok önemli bir gerçeğe parmak basmaktadır. Şöyle ki; müşrik Araplar, Kur'ân-ı Kerim'i hafife alarak ayetlerin şiir olduğu iddiasında bulunmaktadırlar. Yine müşrik Araplar, Allah Resûlü'nü de şair olmakla itham etmektedirler. Bu bakımdan ilgili ayetler, müşrik Araplar tarafından öne sürülen söz konusu iddialara cevap niteliğinde inmiştir.[278] Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim'in, şiire ve kâhinlerin secî tarzı ifadelerine hiçbir surette benzemeyen eşsiz bir kitap olduğu hususunda İslâm uleması geçmişten bu yana müttefiktir.[279]

Behbîtî'nin, düşmanların İslâm'a şiirle karşı koymuş olmaları sebebiyle Müslümanların şiire mesafeli durdukları yolundaki iddiasının da doğruları yansıttığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Zira Müslümanların müşriklere aynı türden şiir silahıyla karşılık verdikleri günümüze ulaşan ilgili metinlerde sabittir. Sözgelimi Allah Resûlü Hassân b. Sâbit'i şiir söylemeye teşvik etmekte ve şöyle buyurmaktadır:[280]

اُهْجُهُم، فَوَاللهِ لَهِجَاؤُكَ عَلَيْهِمْ أَشَدُّ مِنْ وَقْعِ السِّهَامِ فِي غَلَسِ الظَّلَامِ اُهْجُهُمْ

277 İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 21.

278 Heddâra, Muhammed Mustafa, *el-İltizâm fi'l-edebi'l-islâmî*, Matâbi'u Câmi'ati'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Riyad, 1404/1405, s. 7.

279 İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 21.

280 İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 31.

وَمَعَكَ جِبْرِيلُ، رُوحُ الْقُدْسِ.

"Onları (müşrikleri) hicvet. Allah'a and olsun ki, senin onları hicvedeceğin şiirin kendilerinde bırakacağı etki, alaca karanlıkta üzerlerine okların yağmasından daha şiddetlidir. Cibrîl yani Ruhu'l-kuds de seninledir. Onları hicvet."

Hassân b. Sâbit örneğinden de anlaşılacağı üzere Allah Resûlü, İslâm şairlerini övmüş ve kâfirlere karşı yapılan mücadeledeki rollerini takdir etmiştir. Allah Resûlü'nün bir başka rivayette buyurduğu şu ifadeler bu durumu destekler mahiyettedir: [281]

هَؤُلاءِ النَّفَرُ أَشَدُّ عَلَى قُرَيشٍ مِنْ نَضْحِ النَّبْلِ

"Bu (Müslüman şairler), Kureyş'e okların yağmasından daha ağır gelmektedirler."

Behbîtî tarafından İslâm dininin ortaya çıkmasından hemen önce, şiirin inançla ilgili meselelere yönelmesinin, şiirdeki eski sanat değerinin azalmasına neden olduğu ve İslâm'a muhalif çizgide yerini belirlemesini sağladığı yolunda öne sürülen iddianın da doğruları yansıttığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Zira İslâm dininin ortaya çıkmasından hemen önce, Behbîtî'nin sözünü ettiği inançla ilgili meselelere sadece Umeyye b. Ebi's-Salt'ın şiirleriyle bazı şairlere ait çok az sayıda şiir kesitlerinde rastlanmaktadır. Dolayısıyla az sayıda şiir kesitinin inançla ilgili meseleler içerdiğini öne sürerek Asr-ı saâdet şiirinin gerilediği yolunda bir genellemeye gitmek doğru değildir. Kaldı ki şaire farklı temaları işleyebilme fırsatının verilmesi, iç dünyasında coşan duyguları şiir diliyle daha rahat ifade etme imkânı sağlayacağı muhakkaktır.

---

[281] İbn Raşîk, *el-'Umde,* I, 31.

Çalışmanın buraya kadar olan bölümünde Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin zayıfladığı ve İslâm dini ile şiir sanatı arasında çelişki bulunduğu yolunda öne sürülen görüşlere yer verildi. Ancak Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin zayıfladığı düşüncesi, araştırmacılar tarafından tümden desteklenmediği, aksine bazı çağdaş araştırmacılar tarafından dönemin şiir hareketinde gelişmeler kaydedildiği ve sonraki dönemlerde söz konusu gelişmelerin ivme kazanarak devam ettiği yolunda görüşler de öne sürülmektedir.

3.5. Asr-ı Saâdet Şiir Hareketinin İvme Kazandığı İddiası

Asr-ı saâdet şiir hareketinin gerilediği yolunda öne sürülen iddiaların aksine, Carlo Alfonso Nallino (v. 1357/1938), Şevkî Dayf (v. 1426/2005) ve 'Âişe 'Abdurrahmân (v. 1419/1998) gibi çağdaş araştırmacılar tarafından İslâm dininin şiire teşvik ettiği ve Asr-ı saâdet şiirinin yeni anlayışlardan da etkilenerek ivme kazandığı öne sürülmektedir. Çalışmanın bu aşamasında Asr-ı saâdet şiir hareketinin ivme kazandığı yolunda öne sürülen söz konusu görüşlere de değinmek yerinde olacaktır.

3.5.1. Carlo Alfonso Nallino

Asr-ı saâdet şiir hareketinin ivme kazandığı yolunda fikir beyan eden ilk çağdaş araştırmacı olarak Oryantalist İtalyan Carlo Alfonso Nallino ismi ön plana çıkmaktadır. Nallino, '*Târîhu'l-Âdâbi'l-Luğa el-'Arabiyye*' adlı kitabında İbn Sellâm ve İbn Haldûn'a nispetle Arapların şiirden ve şiir rivayetinden yüz çevirdikleri yolunda öne sürülen iddiaları reddederek şunları söylemektedir:[282]

[282] Nallino, Carlo, *Târîhu'l-âdâbi'l-'arabiyye mine'l-Câhiliyyeti hattâ 'asr-ı Benî Umeyye*, takd. Tâhâ Huseyn, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts, s. 104.

> "Bu iki söz asla gerçekle örtüşmemektedir. Nitekim İbn Hişâm'ın '*Sîretu'r-Rasûl*'ü, Vâkıdî'nin '*Kitâbu'l-Mağâzî*'si, İbn Sa'd'in '*Tabakât*'ı ve Taberî'nin '*Tarih*'i gibi detaylı tarih kitaplarına baktığınızda çok sayıda Asr-ı saâdet şiirini tekrarladıklarını görürsünüz. '*el-Ağânî*' gibi edebiyat kitaplarını karıştırırsanız söz konusu dönemde Arap edebiyatının halâ parlak olduğunu ve şairlerin şiir söyleme becerilerinden yüz çevirmediklerine tanık olursunuz."

Nallino'nun yukarıdaki ifadelerinde sözü edilen kaynaklardaki Asr-ı saâdet şiir örneklerinin çokluğu ve şiirlerde aranan genel ölçüler nazarı dikkate alındığında, araştırmacının Asr-ı saâdet şiirini keyfiyetten daha çok kemiyet açısından ele aldığı anlaşılmaktadır.

3.5.2. Şevki Dayf

Şevkî Dayf, Asr-ı saâdet şiir hareketinin zayıfladığı düşüncesini İslâm dinine haksızlık olarak telakki eder. Şevkî Dayf'a göre İslâm dini şiirin ateşini daha da körüklemiş ve kıvılcımlarının artmasını sağlamıştır. Şevkî Dayf bu bağlamda şunları söyler:[283]

> "İslâm'ın Arapları şiirden alıkoyduğunu ve şiir aktivitesini durdurduğunu söylemek İslâm'a haksızlıktır. Aksine o dönemde şiir her dilde terennüm ediliyordu. Gelişen olaylar da şiirin körelmesine değil parlamasına yardımcı olmuştur. İslâm dini şiirin korunu körükledi ve daha da alevlenmesine neden oldu dersek mübalağa etmiş sayılmayız."

Yine günümüze ulaşan kaynaklarda yer alan Asr-ı saâdet şiir örneklerinin çokluğu ve şiirlerde aranan genel ölçüler nazarı dikkate alındığında Nallino gibi, Şevkî Dayf'ın da Asr-ı saâdet şiirini keyfiyetten çok kemiyet yönüyle ele aldığı anlaşılmaktadır.

---

[283] Dayf, *el-'Asru'l-İslâmî*, s. 46.

3.5.3. ‘Âişe ‘Abdurrahmân

Asr-ı saâdet şiirinin gerilediği düşüncesini reddeden çağdaş araştırmacılardan bir diğeri de ‘Âişe ‘Abdurrahmân’dır. ‘Âişe ‘Abdurrahmân’a göre çağdaş araştırmacılar, Asr-ı saâdet şiiriyle ilgili hüküm verirken İbn Sellâm gibi erken dönem ulemasının etkisi altında kaldıklarından dönemin şiir hareketini doğru anlayamamışlardır.[284] Aslında dönemin şiir hareketinin, Câhiliye ruhunu yansıtan kaba üslûbu, küfür ve saldırı içerikli ifadeleri terk ederek, İslâm’ın ruhuna uygun düşecek yeni ifade kalıplarına yönelmesi, şiirin zayıfladığı şeklinde algılanmasına neden olmuştur. ‘Âişe ‘Abdurrahmân bu bağlamda şunları söyler:[285]

> “Şiirin zayıfladığı iddiasının doğru anlaşılmadığını sanıyorum. Aramızda Hz. Peygamber döneminin şiirle dolup taştığını bilmeyen kimse çıkmaz.”

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, erken dönem uleması, Asr-ı saâdet’te şiir hareketinin gerilediği yolunda iddialar öne sürmekten çok, dönemin şiir anlayışı hakkında görüş beyan etmişlerdir. Dolayısıyla Asr-ı saâdet şiir dilinin Câhiliye ruhunu yansıtan kaba üslûbu, küfür ve saldırı içerikli ifadelerden arındırılarak İslâm ahlâkına uygun düşecek biçimde yeni ifade kalıplarına yönlendirilmesinin, şiir hareketinde gerilemeye neden olduğu şeklinde bir yanılgıya götürdüğü kanaati ağır basmaktadır. Nitekim Asma‘î’nin ‘ فَإِذَا أَدْخَلْتَهُ فِي بَابِ الْخَيْرِ لَانَ/ şiiri hayır işine sokarsan şiir arınır, incelir’ ifadesinde kullandığı ‘*yumuşadı*/ لَانَ’ fiilinin ‘*zayıfladı*/ ضَعُفَ’ manasından çok, ‘*inceldi*/ رَقَّ’ ve ‘*kolaylaştı*/سَهُلَ’ anlamlarına geliyor olması bu durumu destekler mahiyettedir.

---

284 ‘Abdurrahmân, ‘Âişe Bintu’ş-Şâtı’, *Kıyem cedîde li’l-edebi’l-‘arabî el-kadîm ve’l-mu‘âsır*, Dâru’l-Ma‘ârif, Kahire, 1970. s. 76-77.

285 ‘Abdurrahmân, ‘Âişe Bintu’ş-Şâtı’, *Kıyem cedîde*, s. 76-77.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki; Asma'î', '*Tabakât*'ında *'esaslı şairler'* olarak nitelediği yirmiden fazla İslâm şairine yer vermektedir. Asma'î gibi bir otoriter tarafından yirmiden fazla Asr-ı saâdet şairinin *'esaslı şairler'* diye nitelendiriliyor olması, dönemin şiir hareketinde gerileme yaşanmadığının[286] bir başka göstergesidir.

Konunun bütünlük arz etmesi bakımından çalışmanın bundan sonraki bölümünde Asr-ı saâdet'te Kur'ân-ı Kerim'in ve Hz. Peygamber'in şiire yaklaşımı değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

[286] el-Huveymil, Hasen b. Fahd, *el-İslâm ve işkâliyyetu'ş-şi'r*, Mecelletu'l-Edebi'l-İslâmî, Sayı I, Receb, 1414, Riyad, s. 15.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'I KERÎM VE HADİSLERDE ŞİİR

Çalışmanın seyri içerisinde Câhiliye dönemi Arap topluluklarında kabîleler arasındaki bitmez tükenmez kan davalarının ve savaşların başlıca nedeni olarak, kabîlecilik sistemine[1] dayalı politik bir yapının hâkim olmasına değinildi. Kabîlecilik sistemine dayalı söz konusu çarpık politikanın sonucu olarak Arap toplumunda şiddete tevessül etme, başkalarına ait malları yağmalama, tutsakları köle olarak kullanma ve özellikle kadın esirleri adeta bir mal gibi alıp satma olağan bir hal alır.[2]

Onur kırıcı bu çarpık durum Câhiliye toplumunun bir tür sözcülüğünü yapan Arap şiirine de sirayet eder. Nitekim Cahiliye devri Arap şiiri incelendiğinde, topluma moral değerleri kazandıracak misyondan uzaklaştığı, fütursuzca mahremiyetlere dil uzattığı ve kabîleler arasında savaşa sevk edecek nedenleri körükleyerek insanları birbirine düşürdüğü görülmektedir. Tarafe ve İmru'u'l-Kays (v. 544) gibi birçok şair de çölde yol alan kafilelere karşı kanun kaçakları tarafından düzenlenen

---

1 'Ali, Cevâd, *el-Mufassal fî târîhi'l-'Arab kâble'l-İslâm,* IV, 392.

2 Şemsuddîn, Muhammed Mehdî, *Beyne'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm,* el-Muessesetu'd-Devliyye, Beyrut, 1995, s. 29.

yağmalama eylemlerine katılmaları, serserilikleri, eğlence, içki ve kumar gibi kötü alışkanlıklara olan düşkünlükleriyle şöhret bulmuşlardır. Bu ve benzer kural tanımaz davranışlar sergileyen şairler, zaman zaman mensubu bulundukları kabîleler tarafından dışlanmışlardır. Örnek vermek gerekirse Câhiliye şairi Tarafe beyitlerde şunları söyler:[3]

وَمَا زَالَ تَشْرَابِي الخُمُورَ وَلَذَّتِي وبَيْعِي وإِنْفَاقِي طَرِيْفِي ومُتْلَدِي

إِلَى أَنْ تَحَامَتْنِي العَشِيْرَةُ كُلُّهَا وأُفْرِدْتُ إِفْرَادَ البَعِيْرِ المُعَبَّدِ

İçkiye bağımlılığım, zevkime düşkünlüğüm ve atalarımdan kalan mirasım da dâhil elime geçeni satıp savurmam sürdü gitti.

Ta ki aşiret topluca benden uzak duruncaya ve katrana batırılmış uyuz deve gibi yalnızlığa terk edilinceye kadar.

Görüleceği üzere Câhiliye şiiri, Arap toplumunda yapıcı olmaktan çok, bir tür tahrip aracı halini almıştır.

İslâm dininin zuhur etmesiyle birlikte, toplumun inşasını sağlam temellere oturtmak amacıyla '*din kardeşliği prensibi*' deklare edilmiş, insanî ilişkilerde '*eşitlik ilkesi*' zorunlu kılınmış ve şiir de dâhil olmak üzere sanatın her alanında '*iffet anlayışı*' esas alınmıştır. Zira İslâm dini, şiir de dâhil, onur zedeleyecek ve toplumda bozgunculuğa neden olacak gizli aşikâr her tür eylemi ve sözlü anlatımı yasaklamıştır.

Kuşkusuz birinci derecede kaynağını Kur'ân-ı Kerîm'den alan İslâm dinine has değer yargılarının, Asr-ı saâdet'te Müslüman şairlere ait şiirlere de yön vermesi olasıdır.

1. Kur'ân'ı Kerîm'de Şiir

Kur'ân-ı Kerîm'in şiir sanatına yaklaşımını yakından

[3] Tarafe b. el-'Abd, *Dîvân*, thk. 'Abdurrahmân el-Mustâvî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2003, s. 33.

tanımak amacıyla öncelikle Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan şiirle ilgili ayetlere göz atmak yerinde olacaktır.

1.1. Kur'ân-ı Kerîm'de '*Şiir*' Kavramı

Kur'ân-ı Kerîm'de, '*şiir*' ve '*şair*' kavramları altı ayette yer almaktadır. Söz konusu ayetlerde '*şiir*' kavramı bir defa, '*şair*' kavramı ise beş ayrı yerde tekrarlanmaktadır. Yine Kur'ân-ı Kerîm'de '*Şua'râ /Şairler sûresi*' adında bir sûre bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de '*şiir*' ve '*şair*' kavramlarına yer verilen ayetler şunlardır:

بَلْ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلامٍ بَلْ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ الأَوَّلُونَ.

«Hayır, dediler, (bunlar) saçma sapan rüyalardır; bilakis onu kendisi uydurmuştur; belki de o, şairdir. (Eğer öyle değilse) bize hemen, öncekilere gönderilenin benzeri bir âyet getirsin.»[4]

وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمْ الْغَاوُونَ، أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ، وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لا يَفْعَلُونَ، إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيراً وَانتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنقَلَبٍ يَنقَلِبُونَ.

«Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vâdide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi? Ancak îman edip iyi işler yapanlar, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, hangi dönüşe (hangi akıbete) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.»[5]

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلاَّ ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ.

---

[4] el-Enbiyâ, 21/5.

[5] eş-Şu'arâ, 26/224- 225-226-227.

«Biz ona (Peygamber'e) şiir öğretmedik. Zaten ona yaraşmazdı da. Onun söyledikleri, ancak Allah'tan gelmiş bir öğüt ve apaçık bir Kur'ân'dır.»[6]

وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُوا آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ، بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ.

«Mecnûn bir şair için biz tanrılarımızı bırakacak mıyız?» derlerdi. Hayır! O, gerçeği getirdi ve peygamberleri de doğruladı.»[7]

فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلا مَجْنُونٍ، أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ.

«(Resûlüm!) Sen öğüt ver. Rabbinin lütfuyla sen ne bir kâhinsin, ne de bir deli. Yoksa onlar: (O,) bir şairdir; onun, zamanın felâketlerine uğramasını bekliyoruz mu diyorlar?»[8]

فَلا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ، وَمَا لا تُبْصِرُونَ، إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ، وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلاً مَا تُؤْمِنُونَ، وَلا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلاً مَا تَذَكَّرُونَ.

«Görebildikleriniz ve göremedikleriniz üzerine yemin ederim ki, hiç kuşkusuz o (Kur'ân), çok şerefli bir elçinin sözüdür. Ve o, bir şair sözü değildir. Ne de az îman ediyorsunuz! Bir kâhin sözü de değildir (o). Ne de az düşünüyorsunuz!»[9]

'*Şiir*' ve '*şair*' kavramlarına yer verilen ilgili ayetlerin, Allah Resûlü'ne müşrikler tarafından şair yakıştırması yapıldığı Mekke döneminde inmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Zira müşrikleri muhatap alan Mekkî ayetlerde dikkat çeken baskın özellik, tevhid, peygamberlik, ölüm ötesi hayat, mahşer günü, cennet ve cehennem gibi îman esaslarını doğrudan ilgilendiren hususlara

---

6 Yasîn, 36/69.
7 Saffât, 37/36.
8 Tûr, 52/29-30.
9 el-Hâkka, 69/38-39-40-41-43.

ağırlık verilmiş olmasıdır.[10] *'Şiir'* ve *'şair'* terimlerine yer verilen söz konusu ayetlerde ise, îman esaslarıyla doğrudan alâkalı şu üç husus üzerinde durulduğu görülmektedir:

- Allah Resûlü'nün şair olmadığı.

- Kur'ân-ı Kerîm'in şiir olmadığı.

- Müslim ve gayrimüslim şairler.

Ayetlerde yer alan söz konsu hususlara etraflıca değinmek yerinde olacaktır.

1.2. Allah Resûlü'nün Şair Olmadığı

'Şiir' ve *'şair'* kavramlarına yer verilen ayetler incelendiğinde, Allah Resûlü'nün şiir becerisine sahip olmadığına ve kendisine şiir sanatının incelikleri öğretilmediğine vurgu yapıldığı görülmektedir. Yüce Allah ilgili ayetlerde şöyle buyurur:[11]

> «Biz ona (Peygamber'e) şiir öğretmedik. Zaten ona yaraşmazdı da.»[12] «Mecnûn bir şair için biz tanrılarımızı bırakacak mıyız?» derlerdi.»[13] «Yoksa onlar: (O,) bir şairdir; onun, zamanın felâketlerine uğramasını bekliyoruz mu diyorlar?»[14] «Bilakis onu kendisi uydurmuştur; belki de o, şairdir. (Eğer öyle değilse) bize hemen, bir âyet getirsin.»[15]

Mekke halkının *'şair'* yakıştırması yaptıkları Allah Resûlü tarafından okunan vahiy karşısında yaşadıkları şaşkınlık, genel

---

10 el-Kattân, Mennâ', *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur 'ân*, Mektebetu Vehbe, Kahire, ts., s. 59.
11 et-Tûr, 52/29-30.
12 Yasîn, 36/69.
13 es-Sâffât, 37/36.
14 Tûr, 52/30.
15 el-Enbiyâ, 21/5.

siyak sibaktan ve nüzul sebeplerinden anlaşılmaktadır. Şöyle ki; Allah Resûlü, fıtrata hitap eden Kur'ân ayetlerini Mekke halkına arz etmiş, ancak ayetlerin anlaşılır mantığı karşısında şaşkına dönen Mekke halkı ayetlere misliyle cevap verecek gücü kendilerinde bulamamışlardır.[16] Hal böyle olunca Mekke halkı, içine düştükleri çıkmazdan kurtulmak için, Allah Resûlü'ne yalan ve iftiralarla karşı koyma cihetine gitmişlerdir.[17] Sözgelimi, Mekke halkı peygamberlikten önce '*الأمين الصادق*/ *doğru sözlü ve güvenilir*'[18] nitelemesi yaptıkları Allah Resûlü aleyhine, '*şair*', '*büyücü*', '*kâhin*' ve '*deli*' gibi yakıştırmalarla kara propaganda başlatmışlardır. Dahası Mekke halkı, Allah Resûlü'nü perilerden ilham almakla[19] ve geçmiş kavimler hakkında ordan burdan efsaneler derleyerek ayet uyarlamakla[20] itham etmişlerdir.

Kuşkusuz Allah Resûlü'nün Mekke halkı tarafından '*şair*', '*büyücü*', '*kâhin*' ve '*deli*' gibi yakıştırmalarla itham edilmesinin arka planında, Câhiliye insanının şiir ile kâhinlik arasında var olduğuna inandığı alâka[21] söz konusudur. Zira büyüleyici söz söyleme becerisine sahip olan kâhinler, duygulara hitap ettiklerinden muhataplarını kolaylıkla etki altına almakta ve uydurdukları yalanlara insanları inandırmaktadırlar. Kâhinler bunu yaparken kulağa hoş gelen secîli ifadeler kullanmaya özen göstermektedirler. Sözgelimi, Umeyye b. 'Abdi Şems (v. .../…) ve Hâşim b. 'Abdi Menâf (v. .../…) arasında çıkan bir anlaşmazlığın giderilmesi için kendisine başvurulan Kâhin el-Huzâ'î (v. .../…),

---

16 Hûd, 11/13.

17 Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân,* XIXX, 163.

18 Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, XIXX, 163.

19 Kutub, Seyyid, *Fî zılâli'l-Kur'ân,* Dâru'ş-Şurûk, Kahire, 2003, VI, 3842.

20 et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Tefsîru't-Taberî, Câmi'u'l-beyân, 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. 'Abdullah b. 'Abdulmuhsin et-Turkî, Merkezu'l-Buhûs Ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Kahire, 2001, XVII, 400.

21 Suyûtî, *el-Muzhir,* II, 472.

secî sanatı üzerine tesis ettiği şu ifadeleri kullanır:[22]

وَالْقَمَرِ الْبَاهِرْ، وَالْكَوْكَبِ الزَّاهِرْ، وَالْغَمَامِ الْمَاطِرْ، وَمَا بِالْجَوِّ مِنْ طَائِرْ، وَمَا اهْتَدَى بِعَلَمٍ مُسَافِرْ، مِنْ مُنْجِدٍ وَغَائِرْ، لَقَدْ سَبَقَ هَاشِمٌ أُمَيَّةَ إِلَى الْمَآثِرْ، أَوَّلٌ مِنْهُ وَآخِرْ، وَأَبُو هَمْهَمَةَ بِذَلِكَ خَابِرْ.

> "Göz kamaştıran aya, parlayan yıldıza, yağdıran buluta, gökte bulunan kuşa, yolcunun yolunu tayin ettiği tepelere ve ovalara and olsun ki, Hâşim, evvelde ve ahirde övgüye değer davranışlarda Umeyye'yi geçmiştir. Ebû Hemheme de buna tanıktır."

Câhiliye devri Arap toplumunda cin/şeytan topluluğuna mensup '*ilham perileri*' tarafından şairlere ilham verildiğine de inanılmaktadır.[23] Bu bağlamda Câhız, '*el-Hayavân*' adlı kitabında bir Arap şairine nispetle şu beyitlere yer verir:[24]

إِنِّي وَإِنْ كُنْتُ صَغِيرَ السِّنِّ وَكَانَ فِي العَيْنِ نُبُوٌّ عَنِّي

فَإِنَّ شَيْطَانِي أَمِيرُ الجِنِّ يَذْهَبُ بِي فِي الشِّعْرِ كُلَّ فَنِّ

> Henüz küçük yaşta olsam ve göze batmasam bile
>
> Benim şeytanım cinlerin önderidir. Beni şiir sanatında her beceriye yönlendirir.

Görüleceği üzere şair, şiir sanatının her dalında söz söyleyecek biçimde kendisine ilham verdiğine inandığı şeytan/peri başına sahip olmakla övünmektedir.

Yine Câhız, '*el-Hayavân*' adlı kitabında Ebû'n-Necm (v. …/…) adında bir başka şaire nispetle şu beyitlere yer verir:[25]

---

[22] el-Belazûrî, Ahmed b. Yahya, *Ensâbu'l-eşrâf*, thk. Muhammed Hamîdullah, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., I, 61.

[23] Câhız, *el-Hayavân*, VI, 225.

[24] Câhız, *el-Hayavân*, I, 300.

[25] Câhız, *el-Hayavân*, I, 300.

إِنّي وَكُلُّ شاعِرٍ مِنَ البَشَرْ شَيطانُهُ أُنثَى وَشَيطاني ذَكَرْ

> İnsanoğlu arasında her şaire ait şeytan dişidir. Benim şeytanım ise erkek.

Beyitte şair herkesin ilham şeytanı/ perisi dişi iken, kendi payına erkek şeytan düşmüş olmasıyla övünmektedir.

Kur'ân ayetleri, yalanlarından ötürü şeytanlarla iletişim kurdukları iddiasında bulunan kâhinleri ve şairleri yererken genel siyak ve sibak içerisinde onlara özgü söylemlere de değinir. Sözgelimi, Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[26]

> «Şeytanların ise kime ineceğini size haber vereyim mi? Onlar, günaha, iftiraya düşkün olan herkesin üstüne inerler. Bunlar, (şeytanlara) kulak verirler ve onların çoğu yalancıdırlar. Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vâdide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?»

Kuşkusuz Câhiliye insanı tarafından şiir ile şeytanlar/periler arasında var olduğuna inanılan söz konusu alâka, bir sanat olarak şiirden çok şairin şahsıyladır. Hal böyle olunca Câhiliye anlayışını yansıtan bu türden evham ve batıl inanışlara İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte yasaklama getirilmiştir.

Öte yandan Mekke eşrafı, toplumdaki konumlarını yitirme endişesi taşıdıklarından Allah Resûlü'ne vahiy gelmesini hazmedememektedirler. Bu bakımdan Kur'ân ayetlerine karşı her vesile ile savaş açmaktadırlar. Sözgelimi, Allah Resûlü ne zaman halka konuşma yapmak istese, Mekke eşrafından en-Nadr b. el-Hâris (v. 2/624), ayağa kalkar ve yüksek sesle: "Ey Kureyş Halkı! Allah'a and olsun ki; söz söyleme hususunda ben ondan (Muhammed'den) ustayım. Siz onu bırakın ve bana gelin. Ben

[26] eş-Şu'arâ, 26/221-226.

size daha güzelini söyleyeyim"[27] diyerek halktan Allah Resûlü'nün söylediklerine kulak asmamalarını talep etmektedir. Dahası en-Nadr b. el-Hâris, Perslerden ele geçirdiği '*Gılgamış destanı*'ndan okuduğu beyitlerle Kur'ân kıssalarını çürütmeye kalkışmaktadır.[28]

Ne var ki, Kur'ân ayetleri, '*şair*' yakıştırması yapılan Allah Resûlü'ne nispet edildiği halde, şiir sanatında söz sahibi Araplar tarafından vahiy seviyesinde bir sûre bile getirilememektedir. Bu bakımdan «Biz ona (Peygamber'e) şiir öğretmedik. Zaten ona yaraşmazdı da. Onun söyledikleri, ancak Allah'tan gelmiş bir öğüt ve apaçık bir Kur'ân'dır.»[29] ayeti, Kur'ân ayetlerinin şiir de dâhil, vahiy dışında beşer sözü olamayacağını sade bir mantıkla teyid etmektedir. Ayetin «Onun söyledikleri, ancak Allah'tan gelmiş bir öğüt ve apaçık bir Kur'ân'dır.»[30] şeklindeki devamı da katiyet arz eden '*kasr üslûbu*'[31] ile vahyin beşer sözü olamayacağını kesin bir dille ortaya koymaktadır.[32]

Ayetten de anlaşılacağı üzere Allah Resûlü şair değildir. Nitekim Allah Resûlü, beyitlerden örnek vermek gerektiği durumlarda bile orijinal metne bağlı kalamamaktadır. Örnek vermek gerekirse, *Huneyn* savaşı sonrasında *Hevâzin* kabîlesinden ele geçirilen ganimetlerin Allah Resûlü tarafından Müslümanlara dağıtımı sırasında Şair el-'Abbas b.Mirdâs, payına düşen miktara itiraz eder. Allah Resûlü Şair el-'Abbas b.Mirdâs'a

---

[27] İbn 'Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnisiyya Li'n-Neşr, Tunus, 1984, XVIII, 324.

[28] el-Behbîtî, Necîb Muhammed, *el-Mu'allakatu'l-'Arabiyye el-ûlâ*, Dâru's-Sekâfe, ed-Dâru'l-Beydâ, 1982, I, 76.

[29] Yasîn, 36/69.

[30] Yasîn, 36/69.

[31] es-Sa'îdî 'Abdu'l-Mute'âl, *Buğyetu'l-îdâh li telhîsi'l-Miftâh*, Mektebetu'l-Âdâb ve Matba'atuha, Kahire, ts., II, 3.

[32] İbn Ahmed, 'İmâduddîn Ebi'l-Hasen 'Abdulcelîl el-Cebbâr, *Tenzîhu'l-Kur'ân 'ani'l-matâ'in*, Dâru'n-Nahdati'l-Hadîse, Beyrut, ts., s. 350.

şu beyiti hatırlatır ve "Beyitleri söyleyen sen miydin?" buyurur:[33]

فَأَصْبَحَ نَهْبِي ونَهْبَ العُبَيْ دِ بَيْنَ الأَقْرَعِ وَعُيَيْنَة

(Hevâzin kabîlesinden) gasp ederek ele geçirdiğim (ganimetler) ve el-'Ubeyd[34] isimli atım, el-Akra' ile 'Uyeyne arasında (taksim) edildi.[35]

Bu sırada Hz. Ebû Bekir (v. 13/634) araya girer ve: "İkinci beyitte geçen sözlerin doğru şekli بَيْنَ عُيَيْنَة وَالْأَقْرَعِ dır" diyerek Allah Resûlü'nün ifadesini düzeltir. Allah Resûlü, Hz. Ebû Bekir'e cevabında, "İkisi de aynı kapıya çıkıyor" buyurur. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, "Yüce Allah'ın ayette «Biz ona (Peygamber'e) şiir öğretmedik. Zaten ona yaraşmazdı da.» buyurduğu gibi, senin şair olmadığına ve şair olman gerekmediğine tanıklık ediyorum" diyerek Allah Resûlü'nün şairlik vasfı taşımadığını teyit eder.[36]

Allah Resûlü'nün, Suhaym 'Abdu Benî'l-Hashâs'a (v. 40/661) ait delil olarak sunmak istediği bir beyitin orijinal şeklini de

---

33 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, IV, 153.

34 '*el-'Ubeyd*', el- 'Abbâs b. Mirdâs'ın atının ismidir. Bk. el-'Abbâs b. Mirdâs, *Dîvân*, s. 111.

35 Beyitte şair, el-Akr'a ile el-Akr'a b. Hâbis et-Temîmî'yi (v. 31/652) kastetmektedir. Yine beyitte şair 'Uyeyne ile 'Uyeyne b. Hısn el-Fuzârî'yi (v. 12/633) kastetmektedir. *Huneyn* savaşı Müslümanlar lehine sonuçlanınca Allah Resûlü *Hevâzin* Kabîlesi'nden elde edilen ganimetleri savaşa katılan Müslümanlar arasında taksim eder. Ancak ganimetlerin dağıtımında diğer Müslümanlara kıyasla aralarında el-Akr'a b. Hâbis et-Temîmî ile 'Uyeyne b. Hısn el-Fuzârî'nin de bulunduğu İslâm dinine yeni giren Mekkeli müellefe-i kulûbdan her bir nefere yüz deve pay ayırır. Söz konus paylaşımda Şair el-'Abbas b. Mirdâs'ın payına deve yavruları düşer. Bu duruma üzülen şair, yukarıdaki beyitin de aralarında bulunduğu yedi beyitten oluşan maktayı Allah Resûlü'nün huzurunda okur. Bk. İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, IV, 153; el-'Abbâs b. Mirdâs, *Dîvân*, s. 110.

36 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, IV, 153.

bozduğu gelen rivayetler arasındadır.[37] Allah Resûlü, Suhaym 'Abdu Benî'l-Hashâs'a (v. 40/661) nispet edilen ilgili beyiti كَفَى بِالإِسْلامِ وَ الشَّيْبِ نَاهِيا şeklinde okur. Hz. Ebû Bekir, Allah Resûlü'ne şiirin orijinal şeklini hatırlatır ve şöyle der:[38]

كَفَى الشَّيْبُ وَالْإِسْلامُ لِلْمَرْءِ نَاهِيا

> Kişiye (yanlış eylemlerden uzak durması için) yasaklayıcı olarak saçlara ak düşmesi ve İslâm yeterlidir.

Bunun üzerine Allah Resûlü: "Şair değilim ve şair olmam da gerekmez" buyurur. Hz. Ebû Bekir de Allah Resûlü'ne "Ey Allah'ın Resûlü! Senin Allah'ın Elçisi olduğuna tanıklık ediyorum. Zira şiir böyle değildir ve senin şair olman gerekmez"[39] diyerek karşılık verir.

Görüleceği üzere Hz. Ebû Bekir, Allah Resûlü'nün gerçek anlamda şairlik vasfı taşımadığını her iki örnekte de teyit etmektedir.

Allah Resûlü, beyitlerden örnek vermesi gerektiği durumlarda vezni de bozmaktadır. Bu duruma, Tarafe b. el-'Abd'e ait şu beyiti örnek göstermek mümkündür:[40]

سَتُبْدِي لَكَ الأَيَّامُ مَا كُنْتَ جَاهِلاً وَيَأْتِيكَ بِالأَخْبَارِ مَنْ لَمْ تُزَوِّد

> Bilmediklerini günler sana bildirecektir. (Bilgilerle) donatmadığın kimse de sana (sürpriz) haberlerle gelecektir.

Allah Resûlü, Tarafe b. el-'Abd'e ait yukarıdaki beyitin ikinci beyitini değiştirmekte ve وَ يَأْتِيكَ مَنْ لَمْ يُزَوِّدْكَ بِالْأَخْبَار şeklinde

---

37 el-Bağavî, el-Huseyn b. Mes'ûd, *Tefsîru'l-Bağavî ma'âlimu't-tenzîl*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemir, Dâru Taybe, Riyad, 1409, VII, 26.

38 Bağavî, *Tefsîru'l-Bağavî*, VII, 26.

39 Bağavî, *Tefsîru'l-Bağavî*, VII, 26.

40 Tarafe b. el-'Abd, *Dîvân bi şerhi'l-A'lem eş-Şentemerî*, thk. Durriyye el-Hatîb vd., el-Muessesetu'l- 'Arabiyye, Beyrut, 2000, s. 58.

okumaktadır.[41]

Hz. Âişe, Allah Resûlü'nün şiirlerden örnek sunup sunmadığı yolunda kendisine yöneltilen bir soru üzerine: "*Kays* oğullarının kardeşleri Tarafe b. el-'Abd'e ait beytin başını ve sonunu karıştırırdı." cevabını verir.[42]

Kur'ân ayetleri karşısında şaşkına dönen müşrikler tarafından Allah Resûlü'ne yapılan '*şair*' yakıştırmasının yanısıra '*deli*' yakıştırması da söz konusudur. Nitekim Yüce Allah bu hususta «Mecnûn bir şair için biz tanrılarımızı bırakacak mıyız? derlerdi.» [43] buyurmaktadır. Yüce Allah ayetin devamında «Hayır! O, gerçeği getirdi ve peygamberleri de doğruladı.» buyurmak suretiyle Allah Resûlü'ne yapılan '*deli*' yakıştırması da sağlam mantık ve güçlü delillerle boşa çıkmaktadır. Nitekim insanoğlunu aklı kullanmaya ve hayatta olup bitenleri düşünmeye teşvik eden Kur'ân ayetleri, bilimsel gerçeklerle hiçbir surette çelişki arz etmemektedir.[44] Yüce Allah bu bağlamda «Hâlâ Kur'ân'ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı.» [45] buyurmaktadır.

Allah Resûlü, '*şair*' ve '*deli*' yakıştırmalarının yanısıra, '*kâhin*'likle de itham edilmektedir. Hal böyle olunca Yüce Allah, Hz. Peygamber'in '*kâhin*' olmadığını da kati bir dille teyit etmektedir. Nitekim Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:[46]

> «(Resûlüm!) Sen öğüt ver. Rabbinin lütfuyla sen ne bir kâhinsin ne de bir deli. Yoksa onlar: (O,) bir şairdir; onun,

---

41 Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, XIX, 480.

42 Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, XIX, 480.

43 es-Sâffât, 37/36.

44 Bukay, Moris, *et-Tevrât ve'l-İncîl ve'l-Kur'ân ve'l-'ilm*, trc. eş-Şeyh Hasen Hâlid, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1990, s. 19.

45 Nisa 4/82.

46 Tûr, 52/29-30.

> zamanın felâketlerine uğramasını bekliyoruz mu diyorlar?»

Ne var ki, kâfirler ve müşrikler, Allah Resûlü'ne uyarladıkları bu türden yakıştırma ve iftiraları daha da ileri boyutlara götürmekte ve bu sefer Allah Resûlü'nü '*büyücü*' ve '*yalancı*' olmakla da itham etmektedirler. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:[47]

> «Aralarından kendilerine bir uyarıcının gelmesine şaştılar ve kâfirler şöyle dediler: Bu pek yalancı bir sihirbazdır!»

Kur'ân ayetleri kâfirler ve müşrikler tarafından Allah Resûlü'ne yapılan iftiraların ilk olmadığını, aksine İbrahim, Mûsa, Sâlih ve Nûh gibi peygamberlerin de benzer ithamlara maruz bırakıldıklarını haber vermektedir. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur: [48]

> «İşte böylece, onlardan öncekilere herhangi bir peygamber geldiğinde hemen: O, bir büyücüdür veya delidir, dediler.»

Ayetlerden de anlaşılacağı üzere, kâfirler, '*şair*', '*büyücü*', '*kâhin*' ve '*mecnûn*' gibi yakıştırmaları Allah Resûlü'ne karşı başlattıkları karalama kampanyalarında malzeme olarak kullanmışlardır. Bu bakımdan Yüce Allah, Allah Resûlü'nün sadece vahyi insanlara tebliğ eden bir peygamber olduğuna vurgu yapar ve şöyle buyurur:[49]

> «Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir.»

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, müşrikler tarafından Allah Resûlü aleyhine yürütülen karalama kampanyalarında malzeme olarak kullanılan gerçek dışı yalan ve

---

47 Sâd, 38/4.
48 ez-Zâriyât, 51/ 52.
49 Âl-i 'İmrân, 3/144.

iftiraların, vahiy yoluyla boşa çıkarılması, Kur'ân ayetlerinin beşer sözü olamayacağını açıkça ortaya koymaktadır.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki; Allah Resûlü'nün '*şair*' olmadığına dair ayetlerde yapılan vurgu, şiir sanatını değerden düşürecek herhangi bir anlam içermemektedir. Zira Allah Resûlü hakkında bir başka ayette yer alan '*ümmî/ okuma yazma bilmeyen*'[50] şeklindeki tanım, okuma ve yazmayı değerden düşürmeyeceği gibi, Allah Resûlü'ne karşı başlatılan yalan ve iftira kampanyalarının vahiy yoluyla çürütülmesi de şiir sanatını değerden düşürmeyecektir. İbn Raşîk el-Kayravânî, «Biz ona (Peygamber'e) şiir öğretmedik. Zaten ona yaraşmazdı da.»[51] ayetini yorumlarken bu hususa işaret etmekte ve şöyle demektedir:[52]

> "Bizim Peygamber'e öğrettiğimiz şiir değildir. Peygamberin bizden şiir aktarmasına da gerek yoktur. Peygamberin şair olmaması şiiri değerden düşürseydi, okuma yazma bilmemesi de yazıyı değerden düşürmesi gerekirdi. Dolayısıyla müşrikler biraz kafalarını çalıştırsalardı, Allah Resûlü'ne şair yakıştırması yapmakta aceleci davranmazlardı. Zira Allah Resûlü'nün ne peygamberlik öncesi ne de sonrası şiir düzdüğüne dair hiçbir işaret bulunmamaktadır. Allah Resûlü şiiri sadece dinlemekle yetinirdi ve şiirin beyitlerini terennüm etmezdi. Şiirle bir delil sunma zarureti hâsıl olduğunda, sahabeden söz konusu şiiri okumasını talep ederdi. Bununla birlikte bazı vakitler Allah Resûlü, beyitlerin veznini, cümle yapısını ve kelimelerini şiirlik vasfı yok oluncaya kadar kırdıktan sonra şiiri terennüm etme cihetine giderdi."

---

50 A'râf, 7/157.

51 Yasîn, 36/69.

52 İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 21.

Abbasi Halifesi Me'mûn da (v. 218/833), Allah Resûlü'nde şairlik vasfı bulunmamasının şiir sanatını değerden düşürecek bir gerekçe olmadığını belirtmekte ve bu bağlamda Ebû Ya'lâ el-Minkarî (v. .../…) adındaki bir şahsa şunları söylemektedir:[53]

> "Allah Resûlü'nün okuma yazma bilmemesi ve şiir düzmemesi onun için bir erdemdir. Senin gibilerin ise bu hususları bilmemesi eksikliktir. Zira özü itibarıyla şiir ve okuma yazma kusur sayıldığı için değil, hakkında öne sürülebilecek herhangi bir şüpheye mahal bırakmamak adına Allah Resûlü okuma yazmadan ve şiir düzmeden mahrum bırakılmıştır. Nitekim bu bağlamda Yüce Allah şöyle buyurmuştur: وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَاب وَلا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذاً لارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ/ «Sen bundan önce ne bir yazı okur ne de elinle onu yazardın. Öyle olsaydı, bâtıla uyanlar kuşku duyarlardı.»[54]

Allah Resûlü her ne kadar şairlik vasfı taşımasa da yetiştiği şiir ortamının etkisiyle söylemlerinde şiir vezniyle örtüşen bazı ifadelere rastlanmaktadır. Ne var ki araştırmacılar Allah Resûlü'ne ait söylemlerde dikkat çeken özellikle *recez*[55] ölçüsündeki ifadeleri şiirden saymamaktadırlar. Zira *recez* ölçüsü, Arap şiirinde henüz şiirden sayılmayan ilk evreyi temsil etmektedir.[56] *Recez* ölçüsü şiirden sayılmış olsaydı, Allah Resûlü'nün *recez* ölçüsüne uygun söz sarf etmemesi gerekirdi.[57]

Allah Resûlü'nün *recez* ölçüsünde gelen ifadelerine şu durumu örnek göstermek mümkündür:

---

53 İbn 'Abdi Rabbih, *el'Ikdu'l-ferîd*, II, 308.

54 el-'Ankebût, 29/48.

55 Recez: مستفعلن مستفعلن مستفعلن / مستفعلن مستعفلن vezninde gelen bir Arap şiiri ölçüsüdür. Bk. Mûsâ, Mahcûb, *el-Mîzân 'ilmu'l-'arûd kemâ lem yu'rad min kabl*, Mektebetu Medbûlî, Kâhire, 1997, s. 151.

56 Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts, I, 152.

57 el-Bağavî, el-Huseyn b. Mes'ûd, *Şerhu's-Sunne*, thk. Zuheyr eş-Şâvîş vd., el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1983, XII, 372.

Bir keresinde Allah Resûlü seyir halinde iken ayağına taş takılır ve tökezler. Parmağının yaralandığını ve kan çıktığını gören Allah Resûlü, parmağına hitapla şu ifadeleri kullanır:[58]

هَلْ أَنْتِ إِلا إِصْبَعٌ دَمِيتْ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا لَقِيت

"Başına gelenler Allah yolunda iken sen kanayan parmaktan öte bir şey misin?"

Görüleceği üzere buradaki دَمِيت lafzı Arapça'da müennes kabul edilen إصبع lafzına rücu ettiğinden son harfi *kesra* ile harekeli olarak تِ şeklinde gelmesi gerekirken sükûndur. Dolayısıyla ilk beyitin vezni مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ /فَعُنْنْ ölçüsünde olduğundan hiçbir Arap şiir ölçüsüne uymamaktadır. Bu bakımdan bazı araştırmacılar ifadenin *recez* ölçüsüyle de uyuşmadığını[59] öne sürmektedirler.

Yine yetiştiği şiir ortamının doğal sonucu olarak Allah Resûlü, *Huneyn* savaşında çoğu sahabenin etrafından dağıldığı ve sadece birkaç sahabeyle düşmana karşı vurştuğu bir sırada hala hayatta olduğunu sahabeye duyurmak amacıyla yüksek sesle şu ifadeleri kullanır:[60]

أَنا النَّبِيُّ لاَ كَذِبْ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِب

Yalan değil ben gerçek peygamberim yalan değil. Ben Abdulmuttalib'in oğluyum.

İbn 'Abdi Rabbih, '*el-'Ikdu'l-ferîd*' adlı kitabında Allah Resûlü tarafından dile getirilen yukarıdaki vezinli ifadede olduğu gibi, şiir düzme amacı güdülmeyen ifadelere şiir denilemeyeceğini

---

58 el-Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrâhîm b. el-Muğîra el-Cu'fî, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhibbuddîn el-Hatîb vd, el-Mektebetu's-Selefiyye, Kahire, 1400, Kitâbu'l-Edeb, 90, (IV, 118.)

59 Bağavî, *Şerhu's-Sunne*, XI, 372.

60 Bağavî, *Şerhu's-Sunne*, XI, 372.

belirtmekte ve bu bağlamda şunları söylemektedir:[61]

> "Şiir okumak amacıyla söylenmese bile Allah Resûlü'nün bu sözü, şiire uygun düşen düz yazı kabilindendir. Şiir düzmek amacıyla söylenmeyen ama şiir ölçüsüne uygun düşen bu kabilden çok sayıda insan sözü mevcuttur. Dolayısıyla vezne uygun düşse bile şiir söylemek kastedilmediğinden Allah Resûlü'nün yukarıdaki ifadesine şiir denilemez."

Dolayısıyla Allah Resûlü'nün içinde yetiştiği şiir ortamı nazarı dikkate alındığında, bazı ifadelerinin şiir vezniyle örtüşüyor olması kaçınılmazdır.

Son olarak ayetlerde Allah Resûlü'ne nispetle kişide bulunan bir sıfata işaret eden *ism-i fâil* kalıbındaki الشاعر ifadesine dört defa yer verilmiş olması da Kur'ân-ı Kerîm'de şiir sanatının özellikle hedef alınmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Öte yandan metot itibarıyla şiir sanatı, nübüvvetin ruhuna ters düşmektedir. Zira şiir sanatı daha çok, evham, hayal gücü ve mübalağa esasları üzerine kaim iken, nübüvvetin ruhunda, açık delil, anlaşılır mantık, yakîn bilgi ve güçlü kanaat anlayışları hâkimdir. Bu bakımdan Suyûtî (v. 505/911), şiiri eğence türünden kabul etmekte ve Allah Resûlü'nün şiir düzme melekesine sahip olmamasını, eğlencenin peygamberlikle yakışık almayacağına hamletmektedir. Suyûtî, bu bağlamda şu ifadelere yer vermektedir:[62]

> "Aruz bilginleri aruz sanatı ile ritim sanatı arasında fark olmadığı hususunda ittifak etmiştirler. Ancak ritmin icrası, zamanı nağmelere taksim etmekle mümkün iken, aruz sanatının icrası ise zamanı işitilebilen harflere bölmekle

---

61 İbn 'Abdi Rabbih, *el-'Ikdu'l-Ferîd*, VI, 132-133.

62 Suyûtî, *el-Muzhir*, II, 470.

> yapılır. Şiirin ritme uygun düşen ölçüde gelmesi sebebiyle ve ritmin de bir tür eğlence sayılması nedeniyle Allah Resûlü'nün şair olması yakışık almaz. Allah Resûlü şöyle buyuruyor: "مَا أَنَا مِنْ دَدٍ وَلاَ الدَّدُ مِنِّى /Ne ben oyun ve eğlenceden ne de oyun ve eğlence bendendir."

Görüleceği üzere, Tarafe ve İmru'u'l-Kays gibi Câhiliye toplumunda içki, kumar ve eğlenceye olan aşırı düşkünlükleriyle de tanınan şairlere has sıfatların Allah Resûlü'nde bulunmasının vahyin özüyle bağdaşmayacağı aşikârdır.

'*Şiir*' ve '*şair*' terimlerine yer verilen ayetlerde dikkat çeken bir diğer husus da Kur'ân-ı Kerîm'in şiir olmadığı vurgusudur.

1.3. Kur'ân-ı Kerîm'in Şiir Olmadığı

Çalışmanın seyri içerisinde inanmayanlar tarafından Allah Resûlü'ne yapılan '*şair*' yakıştırması ile vahyin '*şiir*' olduğu yolunda öne sürülen iddialar arasındaki alâkaya işaret edildi. Allah Resûlü'ne yapılan '*şair*' yakıştırması vahiy yoluyla boşa çıkarıldığı gibi, ayetlerde vahye nispet edilen '*şiir*' yakıştırması da sade ve anlaşılır bir mantıkla çürütülmektedir. Zira ayetlerin özünde Allah Resûlü şairlik vasfı taşımadığına göre, Kur'ân-ı Kerîm'in şair sözü olmasından söz edilemeyeceği vurgusu yapılmaktadır. Diğer bir ifade ile ayetlerde Cebrail aracılığıyla Allah'tan aldığı vahyi insanlara tebliğ eden Hz. Peygamber'in şiiri fiilen düzmediği gerçeğinden hareket edilerek, Kur'ân-ı Kerîm'de şiir türlerinin varlığından söz edilemeyeceğine vurgu yapılmaktadır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyuruyor:[63]

> «Görebildikleriniz ve göremedikleriniz üzerine yemin ederim ki, hiç kuşkusuz o (Kur'ân), çok şerefli bir elçinin sözüdür. Ve o, bir şair sözü değildir. Ne de az îman ediyorsunuz! Bir kâhin sözü de değildir (o). Ne de az düşünüyorsunuz!»

---

63 el-Hâkka, 69/38-39-40-41-43.

Ayetlerden de anlaşılacağı üzere, şiir sanatı hakkında az çok bilgi sahibi olan herkes, düz yazıdan bileşik Kur'ân ayetlerinin kafiye ve vezin gibi şiir ölçülerinde gelmediğini kolaylıkla ayırt edecektir. Yine akıl sahibi herkes, anlamı ve nazmı itibarıyla Kur'ân ayetlerinin kâhinler tarafından kullanılan ifadelerle benzerlik arz etmediğini kolayca farkedecektir.[64] Bu bakımdan ayette «Görebildikleriniz ve göremedikleriniz üzerine yemin ederim ki» buyuran Yüce Allah, sınırlı havsalayla ihata edilmesi imkânsız olan koca evrene yemin etmekle, Kur'ân-ı Kerîm'e '*şair ve kâhin sözü'* gibi yakıştırmalar yapan insanoğluna akıl ve mantık ölçülerinin dışına çıktığını kesin bir dille hatırlatmaktadır.

Diğer ayetlere de aynı çerçeveden bakıldığında, anlaşılır bir mantık kurularak Kur'ân-ı Kerîm'in ısrarla şiir olmadığına vurgu yapılmasının özünde, vahyin hiçbir beşere nispet edilemeyeceği düşüncesinin yattığı anlaşılmaktadır.

Câhız (v. 255/868), *'el-Beyân ve't-tebyîn'* adlı kitabında Asr-ı saâdet'te olduğu gibi Kur'ân ayetlerine yapılan şiir türünden yakıştırmaların kıyamete kadar süreceğine dikkat çekmekte ve bu hususta تَبَّتْ يَدَا أَبِى لَهَبٍ وَتَبَّ[65] ayetinin مستفعلن مفاعلن vezniyle örtüşmesinden yola çıkan bazı kimselerin Kur'ân ayetleri hakkında şüphe uyandırmaya çalıştıklarını[66] öne sürmektedir.

Câhız, Kur'ân'ı Kerîm'in şiir olduğu yolunda öne sürülen

---

64 İbn 'Âşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, XXIX, 143.

65 el-Mesed, 101/1.

66 Câhız, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 288.
Kur'ân-ı Kerîm'in şiir olduğu yolunda şu ayetler de dayanak gösterilmektedir:
وَمَنْ تَزَكَّى فَإِنَّمَا يَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لا يَحْتَسِبُ وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحاً فَالْمُورِيَاتِ قَدْحاً هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ
Bk. Ma'rûf, *el-Edebû'l-islâmî fî 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn*, s. 130.

iddialara şu ifadelerle karşılık vermektedir:[67]

> "İnsanlar arasında geçen konuşmaları, attıkları nutukları ve yazdıkları mektupları değerlendirmeye tâbi tutsan, içerisinde مستفعلن ـ مستفعلن ve مستفعلن ـ مفاعِلن gibi ölçülere rastlaman mümkündür. Kimse söz konusu söylemlerin bu miktarda şiir ölçüleri barındırdığı gerekçesiyle şiir olduğu iddiasında bulunmaz. Satıcılardan biri من يشترى باذنجان؟ diyerek bağırsa, مستفعلن ـ مفعولات ölçüsünde bir söz söylemiş olur. Satıcı şiir söylemeyi amaçlamadığı halde onun bu sözü nasıl şiir sayılabilir ki? Söylenen her sözün içerisinde bu miktarda şiir vezni muhakkak bulunur. Ancak şiir söylemek amacıyla, şiirin yapısı ve ölçü bilgisi dâhilinde gelmesi durumunda söz konusu miktarı şiir diye nitelemek mümkündür. Bir arkadaşımın yanında çalışan hizmetçilerden birinin iltihap kapması sonucunda karnında sarı su birikince diğer hizmetçilere "اذهبوا بى إلى الطبيب و قولوا قد اكتوى/ Beni doktora götürün ve dağlandığımı söyleyin" dediğini işittim. Kölenin bu sözü فاعلاتن مفاعلن فاعلاتن مفاعلن ölçüsünde gelmektedir. Kölenin söz konusu ifadeyi şiir düzmek amacıyla söylemediği aşikârdır. Bu tarz ifadelere günlük hayatta sıkça rastlanır."

İbn 'Abdi Rabbih gibi Câhız'ın ifadelerinde de görüleceği üzere, her ne kadar Kur'ân-ı Kerîm'deki bazı ayetler beyitlerle uygun düşecek biçimde Arap şiir vezinleriyle örtüşse bile, şiir söylemek kastedilmediğinden[68] Kur'ân-ı Kerîm'de şiirin varlığından söz etmek mümkün gözükmemektedir.

Zemahşerî de (v. 538/1143), Kur'ân-ı Kerîm'deki Arap şiir vezin ölçüleri konusunda yaptığı araştırmalar sonucunda Câhız'la aynı kanaate varır. Nitekim Zemahşerî, '*el-Keşşâf*' adlı

---

[67] Câhız, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 288-289.

[68] el-Curcânî, 'Ali b. Muhammed eş-Şerîf, *Kitâbu't-Ta'rîfât*, Mektebetu Lubnân, Beyrut, 1985, s. 132.

tefsir çalışmasında konuyla ilgili olarak şunları söyler:[69]

> "Her sözü bu tarzda incelediğinde Arap şiir vezinleri ölçüsünde gelenlerin sayısının hiç de azımsanmayacak kadar fazla olduğunu görürsün."

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, bazı ayetlerin Arap şiir vezinleriyle örtüşmesinden yola çıkarak vahyin şiir olduğu iddiasında bulunmak sağlıklı değildir. Kaldı ki Yüce Allah, vahyin şiir olmadığını açık bir dille deklare ederek bu hususta hiçbir şüpheye mahal bırakmamaktadır.

Günümüzde bazı oryantalist yazarlar tarafından da Kur'ân-ı Kerîm'in şiir olduğu yolunda iddialar öne sürülmekte ve bu yolla İslâm hakkında şüphe uyandırmaya çalışılmaktadır. Sözgelimi, Oryantalist M. Clément Huart (v. 1435/1926), Journal of Asiatic Society, Str X, t, IV (1904) p, 125'te yayınladığı makalede Cahiliye Şairi Umeyye b. Ebi's-Salt'a ait beyitlerde Kur'ân-ı Kerîm'e dayanak teşkil eden kaynaklardan birini keşfettiğini öne sürmekte[70] ve bu keşfin kendisine ait olmasıyla övünmektedir.[71]

Ne var ki oryantalistler, İslâm dinini Hıristiyanlığın Arap dünyasındaki uzantısı[72] şeklinde yorumlamakla Allah Resûlü'nün Kur'ân ayetlerini Umeyye b. Ebi's-Salt'ın şiirlerinde görülen Hıristiyanlık ve Yahudilik izlerinden esinlenerek yazdığı yolundaki iddialara zemin oluşturmayı amaçlamaktadırlar.[73]

Kaldı ki semavî dinlerden İslâm, Hıristiyanlık ve Yahudilik disiplinleri arasında bazı benzerlikler bulunsa bile, «Allah

---

69 Zemahşerî, *el-Keşşâf*, V, 190.

70 Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî*, I, 113.

71 Nöldeke, Theodor, *Târîhu'l-Kur'ân*, trc. Georges Tamer, Muessesetu Conrad, Beyrut, 2004, s. 18.

72 Nöldeke, *Târîhu'l-Kur'ân*, s. 18.

73 Nöldeke, *Târîhu'l-Kur'ân*, s. 18.

nezdinde yegâne hak din İslâm'dır.»[74] ayeti gereği diğer dinlerin hükümsüz olduğu ortadadır.

'*Şiir*' ve '*şair*' terimlerine yer verilen ayetlerde dikkat çeken bir diğer husus, Müslim ve gayri müslim olmak üzere şairler arasında sınıflandırmaya gidilmesidir.

1.4. Müslim ve Gayrimüslim Şairler

Yüce Allah '*Şu'arâ Sûresi*'nin son ayetlerinde Müslimler ve gayrimüslimler olmak üzere iki farklı şair grubundan bahseder ve şöyle buyurur: [75]

> «Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vâdide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi? Ancak îman edip iyi işler yapanlar, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, hangi dönüşe (hangi akıbete) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.»

Görüleceği üzere ayetlerde şairler, şiir sanatına olan yatkınlık yerine, sergiledikleri davranış biçimi, kabullendikleri inanç ve benimsedikleri hayat tarzına göre[76] sınıflandırılmaya tabi tutulmuşlardır. Buna göre şairler, şiirlerde işledikleri tema itibarıyla Allah rızasını kazanan Müslümanlar veya gazabını celp eden gayrimüslimlerdir.

Ayetlerin Allah Resûlü'nü hicvetmek amacıyla bir araya gelen Mekkeli şairler Abdullah b. ez-Zib'arâ, Hubeyra b. Ebî Vehb, Musâf'i b. Abdi Menâf (v. .../…), Ebû 'Azze el-Cumahî ve Sakîf'li şair Umeyye b. Ebi's-Salt hakkında indiği rivayet edilmektedir.[77] Söz konusu şairler kendilerini dinlemek amacıyla

---

74 Âl-i 'İmrân, 3/19.

75 eş-Şu'arâ, 26/224- 227.

76 İbn 'Âşûr, *Tefsîru't-tahrîri ve't-tenvîr*, XIX, 208.

77 Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 425.

etraflarında toplanan bedevîlere seslenerek "Görüyor musunuz biz de Muhammed gibi söz söylüyoruz" diye haykırmaktadırlar.[78] Bu bakımdan ayette kastedilen sapıkların, Allah Resûlü'nü hicveden şairlerle onları dinlemek amacıyla toplanan Bedevî Araplar olduğu[79] öne sürülmektedir. Bu bağlamda Hasan Basrî (v. 110/728), şiiri sapıklıkla ilişkilendirmekte ve şunları söylemektedir:[80]

> "Allah'a and olsun ki, biz onların birilerini sövmekten veya övmekten öteye gitmeyen sözlü sataşmalarda bulundukları kulüplere şahit olduk"

Ka'b b. Züheyr[81] ve Ka'b b. Eşref[82] gibi Müslümanlara şiir yoluyla ağır hakaretlerde bulunan bazı şairler hakkında Allah Resûlü tarafından ölüm emri verilmiş olması da, ayette kastedilen sapıkların Allah Resûlü'nü hicveden şairler olduğunu destekler mahiyettedir. Yine Araplar nazarında, en iyi şiirin en çok yalan barındıran şiir olduğu yolundaki yaygın düşünce[83] de bu durumu destekler mahiyettedir.

Öte yandan İbn Kesîr tarafından yer verilen rivayete göre, «Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar.» ayeti indiğinde Hassân b. Sâbit, Abdullah b. Ravâha ve Ka'b b. Mâlik, Allah Resûlü'ne gelirler ve "Yüce Allah bu ayeti indirdiği vakit bizim şair olduğumuzu muhakkak biliyordu" diyerek ağlarlar.[84] Bunun üzerine Allah Resûlü, ayetin devamını okur ve "İstisna ile kastedilen şairler sizlersiniz" buyurur.

---

78 Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 425.

79 Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 425.

80 İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, X, 385.

81 İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâluddîn 'Abdullah, *Şerhu Kasîdeti Bânat Su'âd*, el-Matba'atu'l-Meymeniyye, Kâhire, 1307, s. 3-4.

82 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 255.

83 el-Curcânî, 'Abdulkâhir, 'Abdurrahmân b. Muhammed, *Esrâru'l-belâğah*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, Dâru'l-Medenî, Cidde, 1991, s. 271.

84 İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, X, 387.

Bu bakımdan ayet, «Ancak îman edip iyi işler yapanlar, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır.» ifadesiyle, şiirin sapıklık ve delâlet gibi yıkıcı yaklaşımlara hizmet edecek biçimde kullanılmasının önüne geçmektedir.

Ayetteki istisna üslûbundan yola çıkan 'Askerî, "*Kitâbu's-sınâ'ateyn*" adlı kitabında vahyin bir sanat olarak şiiri hedef almadığını öne sürmekte ve bu bağlamda şu ifadelere yer vermektedir:[85]

> "Şairler konusunda Yüce Allah'ın istisna üslubu kullanmış olması, zemmin sadece doğruyu bırakıp da yanlışa yönlendiren, haksızlığa sevk eden ve insaftan uzak duran şiire delâlet ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla söz konusu özelliklerin şiirde bulunmaması durumunda şiirin zemminden söz edilemez. Zira türü itibarıyla şiir hedef alınmış olsaydı her durumda zemmi gerekirdi."

Ne var ki ayetlerin şiir sanatını sapıklık ve dalalet yolunda kullanan şairlere işaret ettiği ve bunun dışında kalan şairleri istisna bıraktığı halde Abbâsîler döneminin en önemli edebiyat eleştirmenleri arasında gösterilen Câhız, Kur'ân-ı Kerîm'in şiiri ve şairleri tümden dışladığı yolunda ilginç bir iddia öne sürmektedir. Câhız, "*el-Beyân ve't-tebyîn"* adlı eserinde konuyla ilgili olarak şöyle der:[86]

> "Yüce Allah أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِى كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ، وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لا يَفْعَلُونَ ayetinde herhangi bir kısıtlamaya gitmeden genelleme yapmıştır. Bu bakımdan becerisi olmadığı halde şiir sanatını biliyormuş edasıyla yapmacık eğilimler gösterme, kibir, şiirle fazla ilgilneme sebebiyle çoğu kez Allah'a itaatten yüz çevirme ve şiir sanatında yapmacık tavır

---

85 'Askerî, *Kitâbu's-sınâ'ateyn*, s.138.

86 Câhız, *el-Beyân ve't-tebyîn*, IV, 29-30.

> sergileyenlere uyma gibi davranışlar Yüce Allah'ın şairleri zemmettiği hasletlerdendir."

Görüleceği üzere Câhız, Yüce Allah'ın kendilerinden razı geldiği ve istisna edatı ile genelleme dışında bıraktığı mümin şairlere değinmemektedir. Câhız'ın yukarıdaki ifadelerine göre ayette belirtilen zem bütün şairlere şamildir.

Abdu'l-Kâhir el-Curcânî (v. 471/1079), "*Delâilu'l-i'câz*" adlı kitabında konuya açıklık getirmekte ve Kur'ân ayetlerinde şairlerin zemmedilmiş olmasının şiiri değerden düşürmeyeceğini öne sürmektedir. Abdu'l-Kâhir el-Curcânî konuyla ilgili olarak şunları söyler:[87]

> "Akıl sahibi hiç kimsenin Allah'ın kitabında şairlerin zemmedildikleri şartları, şiirin zemmedildiğine, hor görüldüğüne, ezberlenemeyeceğine, rivayet edilemeyeceğine, belâgatının, edebinin ve hikmetinin öğrenilemeyeceğine delil göstereceğini sanmıyorum. Zira böyle bir yaklaşım, Kur'ân'ın ve garip hadisin tefsirinde İmru'u'l-Kays'ın ve diğer Câhiliye ehlinin şiirlerini delil gösteren ulemayı kusurlu görmeyi gerektirmektedir. Yine aynı yaklaşım, Allah Resûlü'nün şiir söylemeyi emrettiği, şiiri dinlediği ve onu hoş gördüğü hadisleri reddetmeyi gerektirmektedir."

İbn Raşîk el-Kayravânî de, Kur'ân-ı Kerîm'in tümden şiir ve şairleri hedef gösterdiği yolundaki yanlış kanaatlere işaret etmekete ve şöyle demektedir:[88]

> "وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ، أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِى كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ، وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لا يَفْعَلُونَ ayetinde kastedileni anlamayanların öne sürdükleri bahaneleri yersiz olup bunun nedeni ayeti

---

87 el-Curcânî, 'Abdu'l-Kâhir b. 'Abdurrahmân b. Muhammed, *Delâilu'l-i'câz*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1984, s. 27.

88 İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 31.

yanlış algılamalarından kaynaklanmaktadır. Zira bu nasta kastedilenler, Allah Resûlü'nü şiirleriyle hicveden ve ona eziyet veren müşrik şairlerdir. Allah Resûlü'nü şiirleriyle hicveden ve ona eziyet veren müşrik şairler dışında kalan müminler ise, hiçbir surette ayette kastedilen şairler değildirler. Zira Yüce Allah'ın ayetin devamında إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيراً وَانتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا buyurarak mümin şairlere işaret ettiğini ve onları nasıl istisna yaptığını görmez misin? Yüce Allah burada istisna yaparak Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik ve Abdullah b. Ravâha gibi Allah Resûlü'nü savunan ve onun adına müşriklere karşılık veren şairlerini kastetmektedir."

İbn Raşîk el-Kayravânî'nin ifadelerinden kolayca anlaşılacağı üzere, ayetin doğru şekliyle okunması durumunda şairlerin insanî açıdan değerlendirilerek iki farklı grupta kategorize edildikleri açıktır.

Buna göre birinci grubu, Allah'a ve Peygamber'e karşı savaş açan, inananlara eziyet eden ve bozgunculuk peşinde koşan müşrik şairler oluşturmaktadır. Ayette yıkıcı eylemleri şiirlere tema yapan müşrik şairler uyarılmakta ve ölüm ötesi hayatta akıbetlerinin cehennem olacağı haber verilmektedir.

Buna mukabil ikinci grubu ise, Allah'a ve Resûlü'ne îman eden, şiir becerisini sorumluluk bilinci içerisinde hakka hizmet yolunda kullanan ve sanat anlayışını yıkıcı yaklaşımlardan uzak tutan mümin şairler oluşturmaktadır. Dolayısıyla ayette, söz konusu eylemleri şiirlere tema yapan ve Yüce Allah'ın rızasını gözeten şairler, ölüm ötesi hayatta akıbetlerinin cennet olacağı yolunda müjdelenmektedirler.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Kur'ân-ı Kerîm'in şiire ve şaire yaklaşımı özetle şu şekildedir:

Kur'ân-ı Kerîm'de bir sanat türü olarak şiirin yasaklandığına

ve zemedildiğine dair açık bir nas bulunmamaktadır. Bununla birlikte genel söz zımnında şiirin de haktan uzaklaşması durumunda zemedileceğine dair bir uyarı yapılmaktadır.

İnanmayanlar tarafından Allah Resûlüne yapılan *'şair'* yakıştırmasının, tıpkı *'kâhin'*, *'büyücü'* ve *'deli'* benzetmelerinde olduğu gibi vahiy yoluyla boşa çıkarılması, şiiri değerden düşürmeyi değil, nübüvveti teyit etmeyi amaçlamaktadır.

Yine inanmayanlar tarafından Kur'ân-ı Kerîm'e yapılan *'sihir'*, *'büyü'* ve *'efsane'* yakıştırmalarında olduğu gibi *'şiir'* benzetmesinin de vahiy yoluyla boşa çıkarılması, Kur'ân-ı Kerîm'in Allah kelâmı olduğunu teyit etmektedir. Kaldı ki Yüce Allah ayetlerde «Eğer (Peygamber) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu kıskıvrak yakalardık. Sonra onun can damarını koparırdık (onu yaşatmazdık).»[89] buyurmak suretiyle de bu duruma işaret etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'in bir sanat olarak şiire yaklaşımı, insanoğlunun diğer aktivitelere olan yaklaşımından farklı değildir. Dolayısıyla İslâm dininin genel çerçevesi dışına çıkmayan ve hakkı savunan şiir takdir edilirken, İslâm'ın özüyle çelişen şiir türü zemmedilmektedir. Kaldı ki dizim özellikleriyle söz sanatının en mükemmel örneğini teşkil eden ve belâgat ehli Arapları mükemmelliği karşısında hayretlere düşüren Kur'ân-ı Kerîm'den, söz dizimine dayalı bir sanat olarak şiire olumsuz bakması beklenecek bir durum değildir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde bir bütünlük arz etmesi amacıyla Kur'ân-ı Kerîm'den sonra İslâm dininin ikinci kaynağı olan sünnetin diğer bir ifade ile Allah Resûlü'nün şiire yaklaşımı değerlendirmeye tâbi tutulacaktır.

---

89 el-Hâkka, 69/44-46.

2. Hadislerde Şiir

Allah Resûlü'ne isnat edilen söz, fiil, takrir ve sıfat[90] anlamına gelen hadislerin, Asr-ı saâdet'te Müslüman şairlere ait şiirlere de yön verdiği muhakkaktır. Bu bakımdan şiir ortamında yetişen Allah Resûlü'nün şiire olan ilgisine ve yaklaşımına da değinmek yerinde olacaktır.

2.1. Allah Resûlü'nün Şiire ilgisi

Câhiliye Arapları güzel ve kaliteli söze fazlasıyla önem vermekte ve hoş nağmeler karşısında coşmaktadırlar.[91] Araplar Mekke'de kurdukları '*Ukaz panayırı'*nda şiir yarışmaları düzenlemekte ve seçkin şairler tarafından dillendirilen şiirleri dinlemenin tadını çıkarmaktadırlar.[92] Kaldı ki Câhiliye toplumunda hemen her Arap kolayca şiir söylemektedir.[93] Bu bakımdan Arapların fıtratları itibarıyla şair bir ulus olduklarını söylemek mümkündür.

Şiire bu denli önem veren Arap toplumu içerisinde yetişen Allah Resûlü de her Arap gibi şiiri dinlemekte, şiire ilgi duymakta ve şiirden etkilenmektedir. Sözgelimi, Allah Resûlü peygamberlikten önce sırf şiir dinlemek amacıyla annesiyle birlikte '*Ukaz Panayırı'*na geldiği ve orada Câhiliye Şairi 'Amr b. Kulsûm'u meşhur "*Mu'allaka*"sını okurken dinlediği günümüze ulaşan rivayetler arasındadır.[94]

Allah Resûlü'nün şiire olan ilgisi peygamberlikten sonra da

---

[90] et-Tahhân, Mahmûd, *Teysîru mustalahi'l-hadîs*, Merkezu'l-Hudâ li'd-dirâsât, İskenderiye, 1415, s. 17.

[91] Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, *el-'Asru'l-câhilî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1960, s. 191.

[92] Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 134.

[93] Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 186.

[94] 'Ali, Cevâd, *el-Mufassal fî târîhi'l-'arab kable'l-İslâm*, Câmi'atu Bağdâd, Bağdat, 1993, IX, 89.

devam eder.[95] Nitekim Allah Resûlü, beyitlerde yer alan bazı ifadelerin anlamlarını pek çok sahabeye kıyasla daha iyi bilmektedir. Sözgelimi, Ka'b b. Züheyr, Allah Resûlü'nden özür dilediği meşhur '*Burde kasîdesi*'inde şu beyitlere yer verir:[96] (Basît)

قَنْوَاءُ في حُرَّتَيْها لِلْبَصِيرِ بِهَا عِتْقٌ مُبِينٌ وفي الْخَدَّيْنِ تَسْهِيلُ

(Asil deve) eğik burunludur. Uzmanı asil devenin kulaklarında açık seçik bir asalet ve yanaklarında pürüzsüzlük görür.

Allah Resûlü, sahabeye beyitte yer alan حُرَّتَيْها lafzıyla neyin kastedildiğini sorar. Sahabenin Allah Resûlü'ne cevabı "Devenin iki gözü kastedilmektedir." şeklinde olur. Bazı sahabe de cevap vermek yerine susmayı tercih eder. Bunu gören Allah Resûlü, beyitteki حُرَّتَيْها ifadesi ile "Devenin iki kulağı kastedilmektedir." buyurarak şiirde sözü edilen devenin asaletine vurgu yapıldığını belirtir.[97]

el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî (v. 173/789), Allah Resûlü'nün şiire olan ilgisini, "Allah Resûlü'ne şiir, çoğu söz biçiminden daha hoş gelirdi."[98] şeklinde ifade etmektedir.

Şairlerin dilinde şiir akışının nasıl meydana geldiği hususu da Allah Resûlü'nün ilgisini çekmektedir. Sözgelimi, İbn 'Asâkir'in (v. 571/ 1176) "*Târîhu Dimaşk*" adlı kitabında yer verdiği rivayete göre Allah Resûlü, Şair Abdullah b. Ravâha'ya: "Şiir

---

95 et-Tebrîzî, Ebû Zekeriyya Yahya b. Ali el-Hatîb, *Şerhu kasîdeti K'ab b. Zuheyr fî en-Nebî sallallâhu 'aleyhi ve sellem*, thk. F. Kranko, Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, Beyrut, 1978, s. 26.

96 Ka'b, b. Zuheyr, *Dîvân*, thk. Derviş el-Cuveydî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, 2008, s. 129.

97 Tebrîzî, *Şerhu Kasîdeti K'ab b. Zuheyr*, s. 26.

98 eş-Şevkânî, Muhammed b. 'Ali b. Muhammed, *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenney er-rivâye ve'd-dirâye*, mür. Yusuf el-Ğûş, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2007, IV, 500.

nedir?" diye sorar. Abdullah b. Ravâha da: "Kişinin gönlünde kıpırdayıp da dilinden şiir olarak dökülen şeydir" cevabını verir.[99] Bunun üzerine Allah Resûlü: "O halde şiirden bir şey söyleyebilir misin?" buyurarak Abdullah b. Ravâha'dan şiir söylemesini ister. Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nün çehresine bir göz atar ve oracıkta şu beyitleri okur:[100] (Basît)

إِنِّي تَوَسَّمْتُ فِيكَ الْخَيْرَ نَافِلَةً وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَنِّي ثَابِتُ الْبَصَرِ

ثَبَّتَ اللَّهُ مَا أَتَاكَ مِنْ حَسَنٍ تَثْبِيتَ مُوسَى وَنَصْرًا كَالَّذِي نُصِرُوا

يَا آلَ هَاشِمٍ إِنَّ اللَّهَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْبَرِيَّةِ فَضْلا مَا لَهُ غِيَرُ

Elbet sende fazlasıyla gördüm iyiliği. Allah biliyor yanılmam algımda.

Allah sana bahşettiği güzel (dinde) sebatını artırsın Mûsa'nın sebatı(nı artırdığı) gibi ve zafer bahşetsin zaferin nasiplileri gibi.

Ey Hâşim oğulları! Allah size insanların ötesinde eşi benzeri görülmemiş farklı bir değer verdi elbet.

Allah Resûlü'nün şiire olan ilgisi, huzurunda okunan beyitlerin doğruluğunu test etmek istemesinde de görülmektedir. Allah Resûlü ve Hz. Ebû Bekir, *Şeybe* oğullarının kapısında bulundukları bir sırada yanlarından geçen bir şahsın şu beyitleri okuduğunu işitirler:[101]

---

[99] İbn 'Asâkir, Ebu'l-Kâsım, 'Ali b. el-Hasen b. Hibetullah b. 'Abdullah eş-Şâfi'î, *Târîhu medîneti Dimaşk*, thk. Muhibbuddîn Ebû Sa'îd vd., Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1995, XXVIII, 93; es-Suyûtî, Celâluddîn, *ed-Durru'l-mensûr fi't-tefsîri bi'l-me'sûr*, thk. 'Abdullah b. 'Abdulmuhsin et-Turkî, Merkezu Hecr Li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Kahire, 2003, XI, 327.

[100] İbn 'Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, XXVIII, 94.

[101] el-Kâlî, Ebû Ali İsmail el-Kâsım, *Kitâbu'l-emâlî*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, ts, I, 241.

يَا أَيُّهَا الرَّجُلُ الْمُحَوِّلُ رَحْلَهُ أَلاَ نَزَلْتَ بِآلِ عَبْدِ الدَّارِ

هَبَلَتْكَ أُمُّكَ لَوْ نَزَلْتَ بِرَحْلِهِمْ مَنَعُوكَ مِنْ عُدْمٍ وَمِنْ إِقْتَارِ

Ey bineğinin yönünü değiştiren Adam! 'Abduddâr oğullarının (yurdunda) konaklayamaz mıydın?

Anan doğurmayaydı seni! ('Abduddâr oğullarına ait) bineklerin bulunduğu yurtta konaklasaydın yokluk içerisinde yaşamana ve kızlarını onursuz kimselerle evlendirip onurlarının zedelenmesine izin vermezlerdi.

Allah Resûlü, Hz. Ebû Bekir'e dönerek: "Şair böyle mi söylemişti?" buyurur. Ebû Bekir de: "Seni hak üzere gönderen Allah'a and olsun ki, şair böyle söylememiştir. Şairin söylediği beyitler şunlardır" der ve aşağıdaki beyitleri okur:[102](Recez)

يَا أَيُّهَا الرجُلُ الْمُحَوِّلُ رَحْلَهُ أَلاَ نَزَلْتَ بآلِ عَبْدِ مَنَافِ

هَبِلَتْكَ أُمُّكَ لو نَزَلْتَ برَحْلِهِمْ مَنَعوكَ من عُدْمٍ ومن إقرافِ

الخالطينَ فَقيرَهم بغِنيّتِهم حتى يعود فَقيرُهم كالكافي

ويُكَلِّلون جِفانَهم بسَديفِهِمْ حتّى تَغيبَ الشمسُ في الرَّجَّافِ

مِنْهُمْ عَلِيٌّ وَالنَّبِيُّ مُحَمَّدٌ القَائِلَانِ هَلُمَّ لِلْأَضْيَافِ

Ey bineğinin yönünü değiştiren Adam! 'Abdu Menâf oğullarının (diyarında) konaklayamaz mıydın?

Anan doğurmayaydı seni! ('Abdu Menâf oğullarına ait) bineklerin bulunduğu yurtta konaklasaydın yokluk içerisinde yaşamana ve kızlarını onursuz kimselerle evlendirip de onurlarının zedelenmesine izin vermezlerdi.

Kendi yağıyla kavrulan kimse gibi ayakları üzerinde durana kadar fakirlerini zenginleriyle bir arada tutarlar.

---

102 Kâlî, *Kitâbu'l-emâlî*, I, 241.

> Ve güneş deniz(in ortasında) batıncaya kadar tahta çanaklarını iç yağı ile taçlandırırlar.
>
> Konuklara: "Haydin (ziyafete!)" diyen Ali ve Peygamber Muhammed onlardandır.

Bunun akabinde Allah Resûlü tebessüm eder ve: "Şiiri rivayet edenlerin bu şekilde okuduklarını işitmiştim." buyurur.[103]

Allah Resûlü, karşılaştığı zor anlarda azmini güçlendirmek ve şiirle teselli bulmak amacıyla şairlere ait bazı beyitleri okumaya çalışır. Sözgelimi, *Ahzâb* savaşı sırasında Müslümanlar Medine etrafına hendek kazmaktadırlar. Hendek kazma işi bitmeden her an müşriklerin saldırıya geçme ihtimali yüksek olduğundan sahabe durmadan duraksamadan çalışmaktadırlar. Sahabeyle birlikte aç, yorgun ve bitkin düşen Allah Resûlü, Câhiliye şairi 'Âmir b. el-Ekva''a (v. 7/628)[104] ait beyitleri söyleyerek güç toplamaya çalışır.[105] Buhârî (v. 256/870), bu bağlamda *el-Câmi'u's-Sahîh*'de şu rivayete yer verir:[106]

> Ahzâb günü Allah Resûlü'nü toprak taşırken gördüm. O kadar ki, toprak karnını kaplamıştı –veya karnı toza karışmıştı.- Allah Resûlü aynı zamanda 'Âmir b. el-Ekva''a ait beyitleri okuyor ve şöyle diyordu: (Medîd)
>
> وَاللَّهِ لَوْلَا اللَّهُ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا صُمْنَا وَلَا صَلَّيْنَا
>
> فَأَنْزِلَنْ سَكِينَةً عَلَيْنَا وَثَبِّتْ الْأَقْدَامَ إِنْ لَاقَيْنَا
>
> إِنَ الْأُلَى قَدْ بَغَوْا عَلَيْنَا إِذَا أَرَادُوا فِتْنَةً أَبَيْنَا

---

103 Kâlî, *Kitâbu'l-emâlî*, I, 242.

104 İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdu'l-Melik, *Sîretu'n-Nebi*, thk. Mecdî Fethi es-Seyyid, Dâru's-Sahabe Li't-Turâs, Tanta, Mısır, 1995, III, 332.

105 el-Bâşâ, 'Abdurrahmân Ra'fet, *Nahve mezheb islâmî fi'l-edebi ve'n-nakd*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, 1985, s.12.

106 Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitâbu'l-Mağâzî, 29. (III, 116.)

Allah'a andolsun ki; Allah'(ın inayeti) olmasaydı doğru yola girmezdik. Oruç da tutmazdık namaz da kılmazdık

O halde (Ey Rabbim), üzerimize bir sükûnet indir kesin ve ayaklarımızı (düşmanla) karşılaştığımızda sabitleştir.

Onlar bize saldırmışsa karşı koyarız fitne arzuladıklarında.

Rivayetin devamında Allah Resûlü'nün beyitlerde son kelimeyi tekrarlayarak: "Karşı koyarız! Karşı koyarız!" diye sesini yükselttiği aktarılır.[107]

Görüleceği üzere, 'Âmir b. el-Ekva''ın beyitleri hidayet, namaz ve oruç gibi İslâm prensiplerinden bahsetmektedir. Yine 'Âmir b. el-Ekva''ın beyitleri savaş gibi zor durumlarda Yüce Allah'tan düşman karşısında Müslümanlara sebat bahşetmesi yolunda dua içermektedir. Allah Resûlü, *Huneyn* savaşı örneğinde olduğu gibi, zora düştüğü anda hakkı anlatan 'Âmir b. el-Ekva''ın beyitlerini okumak suretiyle himmetini bilemekte ve coşkuyla "Reddederiz! Reddederiz!" diye sesini yükseltmektedir.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, güzel söze büyük önem veren şair bir ulus arasında yetişen Allah Resûlü, şair olarak nitelenmese de şiire ilgi duymuş, şiirden etkilenmiş ve şairlere ait bazı beyitler okumaya çalışmıştır. Peygamberlikten sonra da Allah Resûlü'nün şiire olan ilgisi beyitlerin anlamlarını sahabeden daha iyi idrak edecek düzeyde artmıştır.

Bununla birlikte Allah Resûlü tarafından bazı şiir rivayetine sansür uygulandığı, bir kısmının zemmedildiği ve bazılarının da övüldüğü günümüze ulaşan rivayetler arasındadır. Allah Resûlü'nün şiir sanatına yaklaşımını yakından tanımak amacıyla ilgili rivayetleri değerlendirmeye tabi tutmak yerinde olacaktır.

---

[107] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 332.

2.2. Şiir Rivayetine Sansür

Allah Resûlü'nün özellikle iki şiir metnine sansür uyguladığı[108] gelen rivayetler arasındadır. Söz konusu rivayetler sırasıyla şunlardır:

İbn Ebî Hadred es-Eslemî (v. 71/691) yoluyla gelen rivayete göre, Muhammed b. Seleme (v. 43/666), Allah Resûlü'nden şu hadiseyi aktarır:[109]

> Bir gün Allah Resûlü'nün yanında iken Allah Resûlü (s.a.v) Hassân b. Sâbit'e: "Ey Hassân! Câhiliye şiirinden bana bir şiir oku. Zira Allah, şiirin zirvesini Câhiliye şiiri ile Câhiliye şiirinin rivayetinde kılmıştır" buyurdu. Hassân b. Sâbit de, Allah Resûlü'ne A'şâ'nın 'Alkame b.'Ulâse'yi (v. 20/640) hicvettiği şiirlerden aralarında şu beyitin de bulunduğu bir şiir okudu:
>
> عَلْقَمُ مَا أَنْتَ إِلَى عَامِرِ[110] النَّاقِضِ الأَوْتَارَ وَالْوَاتِرِ[111]
>
> 'Alkam! Sen öç almak için (düşmanın) ahdettiği sözleri bozan ve kimsenin kendisinden öç almaya cesaret edemediği 'Âmir'le (v. 11/632) kıyaslanacak (adam) değilsin.
>
> Akabinde Allah Resûlü (s.a.v.): "Ey Hassân! Bu meclisimden sonra bir daha bana bu şiiri okuma!" buyurdu. Hassân b. Sâbit de: "Ey Allah'ın Resûlü! Bana

---

108 el-'Ânî, Sâmî Mekkî, *el-İslâm ve'ş-şi'r*, 'Âlemu'l-Ma'rife, Kuveyt, 1996, s. 56.

109 İbn Ebî'd-Dunyâ, Ebû Bekir, Abdullah b. 'Ubeyd b. Sufyân el-Kuraşî, *Kitâbu kadâi'l-havâic*, thk. Muhammed 'Abdu'l-Kâhir 'Atâ, Muessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1993, s. 63.

110 Şair "*Âmir*' lafzıyla 'Âmir b. et-Tufeyl'i kastetmektedir. Bk. İbn Kays, Meymûn, *Dîvânu'l-A'şâ el-Kebîr*, thk. Muhammed Huseyn, Mektebetu'l-Âdâb bi'l-Cemâmîz, İskenderiye, 1950, s. 139.

111 Beyitte yer alan الواتر lafzı, 'Düşmanın kendisinden öç almaya cesaret edemediği kimse' anlamına gelmektedir. Bk. İbn Kays, Meymûn, *Dîvânu'l-A'şâ el-Kebîr*, s. 141.

> Kayser'in yanında ikamet eden müşrik bir kimseyi mi yasaklıyorsun?" diyerek karşılık verince, Allah Resûlü: "Ey Hassân! İnsanlara fazlasıyla şükreden kimse, Allah'a en çok şükreden kimsedir. Nitekim Kayser, Ebû Süfyan b. Harb'e (v. 30/656) beni sordu. Ebû Süfyan da aleyhime ileri geri konuşmak suretiyle bana dil uzattı. (Kayser) Alkame'ye de hakkımda soru sorunca o, benimle ilgili güzel şeyler söyledi." buyurdu. Böylece Allah Resûlü (s.a.v.) kendisine bu (eyleminden) ötürü teşekkür etti.

Yukarıdaki beyitin de yer aldığı A'şâ'nın divanındaki altmış beyitten[112] oluşan ilgili şiirde, aynı minval üzere 'Alkam'ı aşağılayıcı çok sayıda ifadelere yer verilmektedir. Allah Resûlü'nün A'şâ'ya nispet edilen söz konusu şiirin Müslümanlar arasında kin ve nefret duygularını körüklemeye elverişli olduğunu sezinlediğinden rivayetini yasakladığı kuvvetle muhtemeldir. Nitekim İbn Raşîk el-Kayravânî'nin *'el-'Umde'* sinde 'Âmir b. et-Tufeyl'in (v. 11/633) söz konusu şiirde 'Alkame hakkında A'şâ tarafından kullanılan ifadelerden dolayı 'Alkame'ye karşı nefret duyguları beslediğine[113] yer vermiş olması da bu durumu destekler mahiyettedir. Kaldı ki Allah Resûlü'nün yukarıdaki rivayet dışında A'şâ'ya nispet edilen diğer şiirlere herhangi bir yasaklama getirmemiş olması da yine bu durumu desteklemektedir.

Ayrıca rivayetten Allah Resûlü'nün yapılan iyilikler karşısında insanlara teşekkür etmemeyi âdet haline getirme durumunda, sayısız nimetleriyle insanları kuşatan Yüce Allah'a şükür borcunun ifasında da ihmalkâr davranılacağına vurgu yaptığı sonucunu çıkarmak mümkündür.

Allah Resûlü'nün rivayet edilmesini yasakladığı öne

---

[112] İbn Kays, Meymûn, *Dîvânu'l-A'şâ el-Kebîr*, s. 139-147.

[113] İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 54.

sürülen diğer şiir metni ise, Umeyye b. Ebî's-Salt'ın *Bedir* savaşında öldürülen Müşriklerin ardından ağıt yaktığı mersiyedir.

Cumahî, Umeyye b. Ebî's-Salt'a ait otuz bir beyitten oluşan[114] söz konusu mersiyeden sadece şu iki beyite "*Tabakât*"ında yer vermektedir:[115] (Meczûu'l-Kâmil)

مَاذَا بِبَدْرٍ فَالْعَقَنْـــ قَلِ مِنْ مَرَازِبَةٍ جَحَاجِحْ؟

هَلَّا بَكَيْتَ عَلَى الْكِرَا مِ بَنِي الْكِرَامِ أُولِي الْمَمَادِحْ

Toplumun efendilerine ve müsamahakâr cömertlerine Bedir'de ve el-'Akankal[116] (tümseğinde) ne oldu ?

O cömertlere ve cömertlerin evlatları güzel ahlâk sahibi kimselere ağlamadın mı?

Umeyye b. Ebi's-Salt'a nispet edilen söz konusu şiirin küfrü yüceltmesi ve İslâm dinine saldıran ifadeler içermesi sebebiyle rivayetine Allah Resûlü tarafından yasak getirilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Zira Allah Resûlü'nün Umeyye b. Ebi's-Salt'a nispet edilen hikmet içerikli birçok şiiri hayranlıkla dinlediği yolunda gelen rivayetler bu durumu destekler mahiyettedir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, 'Abdulkâdir b.'Umar el-Bağdâdî (v. 1093/1682), '*Hızânetu'l-edeb*'inde 'Alkame b. 'Ulâse'nin hicvedildiği beyitler ile Umeyye b. Ebi's-Salt'a nispet edilen yukarıdaki beyitler dışında kalan şiirlerin tümüne Allah Resûlü

---

114 Umeyye b. Ebi's-Salt, *Dîvan,* thk. Sucey' Cumeyyil el-Cubeylî, Dâru Sâdır, Beyrut, 1998, s. 31.

115 İbn Sellâm, *Tabakât,* I, 263.

116 العقنقل, Bedir'de bir kum tepeciğinin ismidir. Bk. İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 263.

tarafından ruhsat verildiğini öne sürmektedir.[117]

Bu bağlamda Bezzâr'ın (v. 292/905) '*Musned*'inde yer verdiği bir rivayete göre, yasaklanan hiciv şiirlerinin sadece yukarıdaki rivayetlerle sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Bezzâr'ın '*Musned*'inde yer verdiği ilgili rivayette Allah Resûlü şöyle buyurmaktadır:[118]

مَنْ قَالَ فِي الْإِسْلاَمِ هِجَاءً مُقْذِعاً فَلِسَانُهُ هَدَرٌ

> "Kim İslâm'da küfür içerikli hiciv söylerse dilinin koparılması helaldir."

Görüleceği üzere Allah Resûlü, toplumda kin ve nefret duyguları körükleyen veya İslâm dinine karşı düşmanca tavır sergileyen şiir türlerine ve bu tarz şiirlerin rivayetlerine yasak getirmektedir. Buna mukabil Allah Resûlü, insanoğlunun fıtratıyla örtüşen şiir türlerine ise herhangi bir yaptırım uygulamamaktadır. İmam-ı Buharî'nin (v. 256/870) '*Sahîh*'inde yer verdiği Simâk b. Harb (v. 123/741) yoluyla gelen rivayet bu durumu destekler mahiyettedir:[119]

> Câbir b. Semura'ya (v. …/…) dedim ki: "Peygamber'le (s.a.v.) beraber mi oturuyordun?" (O da): "Evet, sahabesi de oturup şiir söylüyorlardı ve Câhiliye meselesinden bir şeyler zikredip gülüyorlardı. Onlar güldüğünde (Allah Resûlü) de beraberlerinde tebessüm ediyordu" dedi.

Allah Resûlü toplumda fitne ve bozgunculuğa sebep

---

[117] el-Bağdâdî, 'Abdulkâdir b.'Umar, *Hızânetu'l-edeb ve lubbu lubâbi lisâni'l-'Arab,* thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1997, III, 401.

[118] el-Bezzâr, Ahmed b. 'Amr b. 'Abdilhâlik el-'Atkî, *el-Bahru'z-Zahhâr*, thk. 'Âdil b. Sa'd vd. Mektebetu'l-'Ulûm Ve'l-Hıkem, el-Medînetu'l-Munevvera, 2003, X, 290.

[119] el-Bağavî, el-Huseyn b. Mes'ûd, *Şerhu's-Sunne*, thk. Zuheyr eş-Şâvîş vd., el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1983, XII, 318.

olabilecek şiir türlerine sansür uygularken aynı zamanda bazı şiirleri yermiş ve bazılarını övmüştür. Allah Resûlü'nün şiir sanatını algılayış biçimi hakkında sağlıklı bir sonuca varmak için şiirin yerildiği ve övüldüğü rivayetlere de değinmek yerinde olacaktır.

2.3. Şiiri Yerme

Allah Resûlü'nün şiiri yerdiği yolundaki rivayetler ele alındığında, şiirin tümden ve kısmen zemmedildiği hadisler olmak üzere iki ayrı kategoride değerlendirilmeleri mümkündür.

2.3.1. Şiirin Tümden Yerildiği Rivayetler

Ebû Sa'îd el-Hudrî (v. 74/694), şiirin yerilmesiyle ilgili olarak Allah Resûlü'nden şu hadiseyi aktarır:[120]

> "'el-'Arc Köyünde[121] Allah Resûlü'yle birlikte yürürken aniden karşımıza şiir söyleyen bir şair çıktı. Bunun üzerine Allah Resûlü şöyle buyurdu:

خُذُوا الشَّيْطَانَ، أَوْ أَمْسِكُوا الشَّيْطَانَ، لأَنْ يَمْتَلِئَ جَوْفُ رَجُلٍ قَيْحاً، خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلِئَ شِعْراً.

> "Şeytanı alın!" veya "Şeytanı tutun! Kişinin karnının içi şiir dolmaktansa irin dolması daha hayırlıdır."

Zahiri itibarıyla hadis, ilk bakışta Allah Resûlü'nün şiir sanatını tümden zemmettiği çağrışımı uyandırmaktadır. Ancak zahire göre hareket edilmesi durumunda hadisin şiirden övgüyle bahseden ve şiir söylemeye teşvik eden diğer hadislerle çelişki arz ettiği açıktır. Bu bakımdan Nevevî (v. 676/1277) gibi bazı ulemanın yukarıdaki hadisi söz konusu çelişkiyi ortadan

---

120 en-Nevevî, Muhyiddîn, b. Şeref b. Murrî b. Hasen b. Huseyn b. Huzâm, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, el-Matba'atu'l-Mısriyye, Kahire, 1929, XV, 15.

121 '*el-'Arc*' Mekke ile Medine arasında kalan bir köy ismidir. Bk. el-Bekrî, Ebû 'Ubeyd 'Abdullah b. 'Abdulazîz, *Mu'cemu me'sta'cem*, thk. Mustafa es-Sakkâ, 'Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1945, III, 930.

kaldıracak ve şiirden övgüyle bahseden diğer hadislerle örtüşecek biçimde tevil etme cihetine gittikleri görülmektedir. Nevevî, "*Sahîhu Müslim*"in şerhinde konuyla ilgili olarak şu ifadelere yer vermektedir:[122]

> "Bazı âlimler bu hadisi, Allah Resûlü'nün "Şeytanı alın!" sözünden hareket ederek fahiş söz içermese bile genel anlamda şiirin azının da çoğunun da hoş karşılanmayacağına hamletmişlerdir. Hâlbuki cumhur fahiş söz içermedikçe şiirin mübah olduğu yönünde fikir beyan etmişler ve "Şiirin iyisi iyi, kötüsü de kötüdür" demişlerdir. Zaten doğrusu da budur. Zira Allah Resûlü şiiri dinlemiş, şiirin okunmasını istemiş ve Hassân'a Müşrikleri hicvetmesini emretmiştir. Sahabe de yolculuk gibi münasebetlerde Allah Resûlü'nün huzurunda şiir söylemişlerdir. Yine halifeler, sahabenin imamları ve selefin erdemlileri de şiir söylemişlerdir. Halifeler, sahabe imamları ve selefin erdemlilerinden hiç kimsenin şiiri yadırgadığı asla varit olmamıştır. Sadece şiirin zemmedilen cinsinden olanını yasaklamışlardır. Şiirin zemmedilen cinsi ise, içeriği fahiş söz türünden olanıdır."

Şeytanın kulları doğru yoldan saptırmak için sinsi ve habis eylemler peşinde olduğu nazarı dikkate alındığında, Allah Resûlü'nün hadiste sözü edilen şairi *'şeytan'* diye adlandırmasından, sözü edilen şairin beyitlerde İslâm'a muhalif sözler sarf ettiği olasıdır. Dolayısıyla Nevevî'ye göre sözü edilen şairin ya gayrimüslim ya da İslâm dininin kurallarına gerektiği gibi riayet etmeyen Müslüman bir kimse olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Yine Nevevî'ye göre söz konusu şairin Müslümanları hicvetmek amacıyla İslâm düşmanları tarafından uydurulan şiirlerden birini söylemiş olması da ihtimal dâhilindedir. Zira hadisin râvisi Ebû Sa'îd el-Hudrî'nin إِذْ عَرَضَ

122 Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, XV, 14.

شَاعِر ifadesini kullanmış olması, söz konusu şairin Allah Resûlü'ne eşlik eden sahabe tarafından tanınmayan bir kimse olduğuna işaret etmektedir. Nevevî, bu hususta şu ifadelere yer vermektedir:[123]

> "Allah Resûlü'nün şiir söylediğini işittiği kişiyi *'şeytan'* diye adlandırmasına gelince onun kâfir veya şiir bağımlısı bir kimse olduğu ya da o an için zemmedilen türden şiir söylediği muhtemeldir. Kısacası Allah Resûlü'nün kendisini *'şeytan'* diye adlandırması tüm bu ihtimalleri akla getirmektedir. Dolayısıyla hadiste tümden şiirin zemmedildiği yolunda herhangi bir genelleme söz konusu değildir. Bu bakımdan Allah Resûlü'nün yukarıdaki hadisine dayanarak şiirin tümden zemmedildiğini öne sürmek yanlıştır."

Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (v. 224/838) da "*Garîbu'l-hadîs*"inde Allah Resûlü'nün yukarıdaki hadisini şiirden övgüyle bahseden ve şiir söylemeye teşvik eden diğer hadislerle örtüşecek biçimde tevil etmekte ve şöyle demektedir:[124]

> "Bana göre hadiste hangi tür şiir olursa olsun bağımlı bir kimsenin kendisini tümden şiire kaptırarak Kur'ân-ı Kerim'den ve Allah'ı anmaktan tamamen uzaklaşması kastedilmektedir. Bu bakımdan bizce Kur'ân-ı Kerim'in ve ilmin kendisine galebe çaldığı kimse hakkında içinin şiirle dolu olduğu söylenemez."

Buhâri de (v. 256/870), yukarıdaki hadisi Nevevî ve Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm gibi algılamaktadır. Nitekim Buhâri "*Sahih*"inde yer verdiği bir bölüme "Kur'ân-ı Kerim'den ve Allah'ı Zikretmekten Alıkoyacak Derecede Kişiye Şiirin Baskın

---

123 Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, XV, 15.

124 el-Heravî, Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Ğaribu'l-hadîs*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2003, I, 32.

Gelmesinin Keraheti Bâbı"[125] adını vermiştir.

Söz konusu hadisin Müslim'deki (v. 261/875) rivayetine ek olarak, Buharî'de "هُجِيتُ بِهِ/ hicvedildiğim" şeklinde gelen bir başka rivayeti daha bulunmaktadır. Ne var ki 'Askalânî 'ye (v. 852/1449) göre, Hz. 'Âişe'den "هُجِيتُ بِهِ/ hicvedildiğim" şeklinde gelen söz konusu ilave kesinlik kazanmamıştır.[126] Bununla birlikte "هُجِيتُ بِهِ/ hicvedildiğim" şeklinde gelen rivayete itibar edilmesi durumunda dahi, şiirin tümden yerildiği anlamı çıkarılamayacağı açıktır. Zira rivayette zemmedilen şiir Allah Resûlü'nün hicvedildiği şiirle sınırlıdır.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere yukarıdaki hadisin zahiri itibarıyla şiirden övgüyle bahseden diğer hadislerle çelişki arz ediyor olması nazarı dikkate alındığında, Nevevî'nin konuya yaklaşımı daha sağlıklıdır. Buna göre hadiste tümden şiiri zemmedecek bir genellemeye gidilmemiş, aksine İslâm'a saldıran, fitne yayan, kötülüğe teşvik eden ve kişiyi Allah'a yönelik görevlerini yerine getirmekten alıkoyan şiirler eleştirilmiştir. Dolayısıyla her söz gibi şiir de '*kötü*' veya '*iyi*' sıfatıyla tanımlanabilecektir.

Zahiri itibarıyla şiirin zemmedildiği çağrışımı veren hadislerden bir diğeri de 'Amr b. Şu'ayb (v. 128/746) yoluyla gelen şu rivayettir:[127]

نَهَى عَنْ تَنَاشُدِ الْأَشْعَارِ فِي الْمَسْجِدِ

"(Allah Resûlü (s.a.v.)) mescitte karşılıklı şiir okumayı yasakladı."

---

125 Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Kitâbu'l-Edeb, 92. (IV, 120)

126 'Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, 1379, X, 549.

127 et-Tirmizî, Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ, *el-Câmi'u'l-kebîr*, thk. Beşşâr 'Avvâd M'arûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1996, es-Salât, 124. (I, 353-354)

İlk bakışta yukarıdaki hadisin Allah Resûlü'nün mescitte şiir söylemeyi yasakladığı izlenimi verdiği aşikârdır. Hadisin zahirine itibar edilmesi durumunda Allah Resûlü'nün mescitte şiir söylemeye onay verdiği diğer rivayetlerle çelişki arz edeceği açıktır. Sözgelimi, Ebû Hüreyre'nin (v. 57/676) aktardığı şu rivayete göre Allah Resûlü, mescitte şiir söylemeye teşvik etmektedir:[128]

> "Hassân b. Sâbit mescitte şiir söylerken Ömer b. el-Hattâb yanına uğramış ve gözünün ucuyla onu süzmüştür. Bunun üzerine Hassân b. Sâbit: "Ben mescitte senden daha hayırlısı var iken de şiir okuyordum" demiştir. Sonra Ebû Hüreyre'ye dönerek: "Allah aşkına Allah Resûlü'nün " أَجِبْ عَنِّى اللَّهُمَّ أَيِّدْهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ/ Benim namıma sen cevap ver! Allah'ım bunu Ruhu'l-kuds ile teyit buyur!" derken işittin mi? diye sormuştur. Ebû Hüreyre de: "Ey Allahım evet!" cevabını vermiştir.

Yine Allah Resûlü'nün mescitte şiir söylemeye teşvik ettiğine dair Âişe (r.a.) yoluyla gelen şu hadis de günümüze ulaşan rivayetler arasındadır:[129]

> "Allah Resûlü (s.a.v.) Hassân için mescide bir minber koyuyordu. Hassân b. Sâbit de üzerine çıkıyor ve Allah Resûlü'nü hicvedenlere karşılık veriyordu. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.v.): " إِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ مَعَ حَسَّانَ مَا نَافَحَ عَنْ رَسُولِ الله -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-/ Gerçekten Rûhu'l-kuds (Cebrâil) Allah Resûlü'nü savunduğu sürece Hassân'ladır" buyurmuştur."

---

[128] Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Muslim*, thk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâki, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1991, Kitâbu fadâili's-sahâbe, 151. (IV, 1932)

[129] el-Bustî, Ebû Suleymân Hamed b. Muhammed el-Hattâbî, *Ma'âlimu's-sunnen, Şerhu Suneni Ebî Dâvûd*, tsh. Muhammed Râğıb et-Tabbâh, el-Matbaatu'l-'İlmiyye, Halep, 1932, IV, 138.

Nevevî, yukarıdaki hadisin yorumunu yaparken mescitte mübah şiir söylemeye ruhsat olduğunu ve İslâm'ı ve Müslümanları öven şiirin de teşvik edildiğini belirtmektedir. Nevevî, bu hususta şu ifadelere yer vermektedir:[130]

> "Bu hadiste mescitte mübah şiir söylemeye ruhsat vardır. Yine söz konusu hadiste İslâm'ı ve Müslümanları övüyorsa şiire teşvik vardır. Hassân b. Sâbit'in şiiri de bu türdendir."

Buhârî'nin şârihlerinden İbn Receb'e (v. 795/1393) göre ulema, 'Amr b. Şu'ayb'ın rivayet ettiği hadisi Câhiliye şiirlerine ve mescitlerde söylenmesi uygun görülmeyecek türden şiirlere hamletmişlerdir. Yine İbn Receb'e göre cumhur, mübah sayılan şiirlerin mescitlerde söylenmesine cevaz vermiştir. Söz konusu âlimler, görüşlerine gerekçe olarak mescitlerde şiir söylemeye ruhsat veren sahih hadislerin çokluğunu ve buna karşılık şiiri eleştiren rivayetlerin senetleri itibarıyla sağlam olmağını öne sürmüşlerdir.[131]

Öte yandan Allah Resûlü'nün mescitte şiir söylemeyi tümden değil, muhtemelen şiir söylenirken mescidin saygınlığıyla bağdaşmayacak derecede ölçünün kaçırılması veya ibâdet esnasında mescitte gerekli sükûnetin ihlal edilmesi gibi nedenlerle yasaklamış olması da imkân dâhilindedir. İbn Hacer'in şu ifadeleri bu durumu destekler mahiyettedir:[132]

> "Mescitte şiir söylenmesine yasak getirilmesinin nedeni, şiir atışmasının mescittekileri meşgul edecek derecede baskın olmasındandır."

---

130 Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, XVI, 45.

131 el-Hanbelî, Zeynuddîn, Ebu'l-Ferec b. Receb, *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Mahmûd b. Şa'bân b. 'Abulmaksûd vd., Mektebetu'l-Ğurabâ el-Eseriyye, el-Medînetu'l-Munevvera, 1996, III, 335.

132 'Askalânî, *Fethu'l-Kadîr*, I, 549.

Kaldı ki *Sunen en-Nesâî*'nin şarihlerinden Senedî'ye (v. 1138/1726) göre hadiste şiirin tümden yasaklanması söz konusu değildir. Aksine hadiste yasaklanan şiir sadece zemmedilen türden olanıdır. Senedî, bu bağlamda şu ifadelere yer vermektedir:[133]

> "Burada yasaklanan şiir zemmedilen türden olanıdır. Bunun dışında kalanlar övülen şiir türlerine hamledilmelidir. Burada zemmedilen şiir türünün çoğunluk arz etmesi nedeniyle yasaklama getirilmiştir. Hadiste sözü edilen yasaklama zemmedilenlerin dışında kalan şiirler tenzih amaçlıdır. Dolayısıyla zemmedilenlerin dışında kalan şiirler cevâza hamledilmelidir."

Görüleceği üzere her ne kadar rivayet, zâhiri itibarıyla mescitlerde şiir okumaya genel anlamda bir yasaklama getirdiği yolunda çağrışım yapsa bile, böyle bir yaklaşım şiir söylemeye teşvik eden diğer rivayetlerle çelişki arz etmektedir. Dolayısıyla geçmişten bu yana rivayeti yorumlamaya çalışan ulemanın algıladığı gibi burada bir genellemeden ziyade, İslâm dininin öğretileriyle çelişen şiir türüne yasaklama getirilmiş olma ihtimalinin ağır bastığını söylemek mümkündür.

İbn Mes'ûd (v. 32/650) yoluyla gelen şu rivayet de, Allah Resûlü'nün şiiri yerdiği çağrışımı yapmaktadır:[134]

قَالَ النَّبِيُّ – صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ–:"اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَهَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ" قَالَ: هَمْزُهُ الْمُوْتَةُ، وَنَفْثُهُ الشِّعْرُ، ونَفْخُهُ الْكِبْرُ

> Allah Resûlü (s.a.v.): "Allah'ım! Kuşkusuz ben taşlanmış şeytandan, onun hemzinden (çılgınlığından), nefsinden

---

133 es-Suyûtî, Celâluddîn, *Şerh'u Suneni'n-Nesâî ve Hâşiyetu's-Senedî*, thk. Mektebu Tahkîki't-Turâsi'l-İslâmî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts. I, 378-379.

134 İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce bi şerhi'l-İmam Ebî'l-Hasen es-Senedî*, thk. Halîl Me'mûn Şîha, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1996, İkâmetu's-salât ve's-sunnetu fîhâ, 808. (I, 444)

(üfürmesinden) ve nefhinden (pohpohlamasından) sana sığınırım." buyurdu. (Allah Resûlü'ne 'Şeytan'ın hemzi', 'nefsi' ve 'nefhi'nin ne olduğu sorulunca):[135] " 'Hemzi' delilik (çılgınlık), 'nefsi' (üfürmesi) şiir ve 'nefhi' (pohpohlaması) kibirdir" buyurdu.

Erken dönem muhaddislerinden Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'a göre Allah Resûlü'nün şiiri '*şeytan üfürüğü*'ne benzetmesinin nedeni, şairin beyitleri normal ifade tarzlarından farklı olarak şiire has bir üslûpla üfürüyor gibi okumasıdır. Yine Allah Resûlü'nün çılgınlığı '*şeytan dürtmesi*' diye adlandırmasının nedeni de çılgın kimsenin anormal davranışlar sergilemesi sebebiyle kolaylıkla alay konusu olmasındandır.[136]

Görüleceği üzere hadiste Allah Resûlü'nün şeytanın vesvesesi sonucunda eyleme dönüştürülebilecek şer ve kibirle aynı siyak ve sibak içerisinde şiirden Allah'a sığınmış olması, şiirin tümden zemmedildiği yolunda bir çağrışım uyandırmaktadır. Ancak Cahiliye devrinde şairlerin ilhamlarını şeytanlardan diğer bir ifade ile ilham perilerinden aldıkları yolundaki güçlü inanış dikkate alındığında, Allah Resûlü'nün daha çok şeytanın vesveseleriyle söylenmiş şer odaklı şiirlerin şerrinden Allah'a sığınmış olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Yine Allah Resûlü'nün Müslümanları fıtrata uygun düşen ve hayra yönlendiren eylemlere teşvik etmesi ve kötülüklerden Allah'a sığınmış olması da rivayette şer odaklı şiirlerin kastedildiği ihtimalini artırmaktadır. Kaldı ki rivayetin şârihlerinden Senedî'nin de rivayette kastedilen şiirin sadece zemmedilen türden olduğuna işaret etmesi bu durumu destekler mahiyettedir. Senedî, konuyla ilgili olarak şu ifadelere yer vermektedir:[137]

---

135 Heravî, *Ğaribu'l-Hadîs*, I, 412.

136 Heravî, *Ğaribu'l-Hadîs*, I, 412.

137 İbn Mâce, *Sunen,* İkâmetu's-salât ve's-sunnetu fîhâ, 808, (I, 444)

> "Hadiste kastedilen şiir, zemmedilen şiirdir. Yoksa bazı şiirlerde hikmet bulunduğu yolunda Allah Resûlünden rivayetler vardır."

Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm da rivayette kastedilen şiirin, Müşrikler tarafından Allah Resûlü'ne saldırı mahiyetinde söylenen türden olduğu yolunda fikir beyan etmektedir. Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, bu hususta şöyle demektedir:[138]

> "Hadisin anlamı, müşriklerin Allah Resûlü (s.a.v.) ve sahabesi hakkında söyledikleri şiirlerden öte bir şey değildir. Zira Allah Resûlü'nün, kendisi ve sahabe hakkında söylenen şiirleri istisna tutarak şiir söylemeye ruhsat verdiği yolunda rivayetler bulunmaktadır."

Zahiri itibarıyla hadis, şiire teşvik eden diğer rivayetlerle çelişmektedir. Sözgelimi, Allah Resûlü, Hassân b. Sâbit'i düşman karşısında Hz. Peygamber'i savunan ve İslâm'ın güzelliklerini yansıtan şiirleri nedeniyle övmektedir. Dahası çalışma içerisinde de değinildiği üzere Allah Resûlü, Hassân b. Sâbit'in şiirleri aracılığıyla İslâm Peygamberi'ni ve İslâm'ın değerlerini düşman karşısında savunduğu müddetçe '*Rûhu'l-kuds*' tarafından destek bulacağını haber vermektedir.

Kaldı ki Allah Resûlü, şiirle ilgili olarak Abdullah b. 'Amr yoluyla gelen bir başka rivayette şöyle buyurmaktadır:[139]

والشِّعْرُ بِمَنْزِلَةِ الْكَلَامِ، حَسَنُهُ كَحَسَنِ الْكَلَامِ وَقَبِيحُهُ كَقَبِيحِ الْكَلَامِ

> "Şiir söz konumundadır. İyisi sözün iyisi gibidir. Kötüsü sözün kötüsü gibidir."

Zehebî, rivayetten yola çıkarak, Ebû Nuvâs, İbn el-Haccâc (v. 391/1001) ve İbn el-Fârid (v. 632/1235) gibi şairlere ait genel

---

138 Heravî, *Ğaribu'l-Hadîs*, I, 412.

139 el-Elbânî, Muhammed Nâsıruddîn, *Sahîhu'l-edebi'l-mufred li'l-İmâmi'l-Buhârî*, Mektebetu'd-Delîl, el-Cubeyl, Suudî Arabistan, 1997, s. 321.

ahlâka ve İslâm inancına ters düşen şiirleri çok fazla ezberlemekle uğraşmanın haram olduğu yolunda fikir beyan etmektedir. Zehebî, genel ahlâk ve İslâm inanç prensipleriyle örtüşen şiirlerle etraflıca ilgilenmeyi ise mübah görmektedir. Zehebî bu bağlamda şöyle demektedir:[140]

> "Söylenen her söz gibi şiirin iyisi iyidir kötüsü de kötüdür. Şiirle uğraşmak mübahtır. Ancak Ebû Nuvâs, İbn el-Haccâc ve İbn el-Fârid gibi şairlere ait şiir örneklerini ezberlemek için uğraş vermek bunun dışındadır. Zira Ebû Nuvâs, İbn el-Haccâc ve İbn el-Fârid gibi şairlere ait şiir örnekleriyle şiir ezberlemek uğruna gereğinden fazla uğraşmak haramdır. Çünkü senin Peygamberin bu türden şiirler hakkında şöyle buyurmuştur: "Kişinin karnının içi şiir dolmaktansa, irin dolması daha hayırlıdır."

Abbâsî şairi Ebû Nuvâs'ın Arap şiir geleneğinde ilk defa '*sübyancılık*'a teşvik etmesi,[141] İbn el-Haccâc'ın ahlâk'a mugayir şiirler nazmetmesi[142] ve İbn el-Fârid'in de beyitlerde '*vahdeti vücud'* düşüncesine sıkça yer vermesi[143] nazarı dikkate alındığında Zehebî'nin söz konusu şairlere ait şiirlerle ilgilenmeyi haram görme nedeni anlaşılmaktadır.

Yapılan açıklamalarda da görüleceği üzere, hadiste şiirin tümden yerildiği yolunda bir işaret bulunmamaktadır. İlhamını vahyin prensiplerinden alan veya moral değerleriyle örtüşen şiirin sahibine sevap kazandıracağı ve içeriği itibarıyla da dinleyenlere yarar sağlayacağı nazarı dikkate alındığında, Allah

---

[140] ez-Zehebî, Şemsuddîn, Muhammed b. Ahmed b. 'Usmân, *Sittu Resâil*, thk. Câsim Suleymân ed-Devserî, ed-Dâru's-Selefiyye li'n-Neşri ve't-Tevzî', Kuveyt, 1988, s. 209.

[141] Dayf, Şevkî, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî el-'asru'l-'abbâsiyyi'l-evvel*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1966, s. 220.

[142] Zehebî, *Sittu Resâil*, s. 209. (Dipnot)

[143] Zehebî, *Sittu Resâil*, s. 209. (Dipnot)

Resûlü'nün hayra teşvik eden şiirlerden Allah'a sığınmayacağı muhakkaktır. Dolayısıyla hadiste Allah Resûlü'nün sadece ilhamını şeytanın vesveselerinden alarak şerre teşvik eden şiir türlerinden Allah'a sığındığı açıktır.

Bununla birlikte Allah Resûlü'nün bazı rivayetlerde şiiri kısmen yerdiği de görülmektedir. Konu hakkında sağlıklı kanaat edinmek amacıyla Allah Resûlü'nün şiiri kısmen yerdiği hadislere de değinmek yerinde olacaktır.

2.3.2. Şiirin Kısmen Yerildiği Rivayetler

Allah Resûlü, özellikle hiciv içerikli bazı şiir türlerini söylemeyi yasaklamaktadır. Allah Resûlü, Hz. 'Âişe (r.a.) yoluyla gelen rivayette hiciv içerikli şiir söyleyen kimseyi insanların en iftiracısı olarak nitelemekte ve şöyle buyurmaktadır:[144]

إِنَّ أَعْظَمَ النَّاسِ فِرْيَةً لَرَجُلٌ هَجَا رَجُلا، فَهَجَا الْقَبِيلَةَ بِأَسْرِهَا، وَرَجُلٌ انْتَفَى مِنْ أَبِيهِ وَزَنَّى أُمَّهُ.

> "Kuşkusuz insanların en büyük iftiracısı, (şiiriyle) bir adamı hicvedip de (hicvedilen adamın) mensubu bulunduğu kabîlenin tümünü hicvetmiş olan kişi ve babasından olmadığını ileri sürerek anasını zina ile itham eden adamdır."

Buhârî'inin '*el-Edebu'l-mufred*'inde yer alan bir başka rivayette ise hadisin metni şöyledir:[145]

إِنَّ أَعْظَمَ النَّاسِ جُرْماً إِنْسَانٌ شَاعِرٌ يَهْجُو الْقَبِيلَةَ مِنْ أَسْرِهَا، وَرَجُلٌ انْتَفَى مِنْ أَبِيهِ.

> "Kuşkusuz insanların en büyük günahkârı, kabîleyi tümden hicveden şair kimse ve babasından olmadığını öne süren adamdır."

---

144 İbn Mâce, *Sunen*, Kitâbu'l-Edeb, 43. (IV, 230)

145 Elbânî, *Sahîhu'l-edebi'l-mufred li'l-İmâmi'l-Buhârî*, s. 324.

Hadiste yerilen hiciv türünün şair bir kimseden sadır olması, ilk bakışta hiciv içerikli şiirlerin tümden yasaklandığı izlenimi vermektedir. Ne var ki, çalışmanın ileri safhalarında da belirtileceği üzere hadisin etraflıca ele alınması durumunda Allah Resûlü'nün burada şairleri yönlendirmeyi amaçladığı, dolayısıyla şairlerden hicvedecekleri kimselerin mensubu bulundukları kabîleyi tümden hedef alacak ifadelerden uzak durmalarını istediği anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile Allah Resûlü, Müslüman şairlerden Müslümanların sözlü saldırılara maruz kalacakları savaş hali gibi olağanüstü durumlarda şiir yoluyla suçsuz kimseleri hedef almamalarını talep etmektedir. Nitekim çalışmanın ileri safhalarında değinileceği üzere Allah Resûlü, Kureyş halkının hem silah hem de şiir yoluyla İslâm'a karşı koyduklarını görünce Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik ve Abdullah b. Ravâha gibi Müslüman şairlerden müşrikleri hicvetmelerini bir başka ifade ile müşriklere kendi silahlarıyla karşılık vermelerini istemektedir.[146] Allah Resûlü tarafından kendisine gösterilen özel ilgi nedeniyle '*Allah Resûlü'nün şairi*' lakabını[147] alan Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamber'in isteği doğrultusunda müşrikleri şu beyitlerle hicvetmiştir:[148] (Vâfir)

وَمَا جُمَحٌ وَلَوْ ذُكِرَتْ بِشَيْءٍ وَلاَ تَيْمٌ، فَذَلِكُمُ الرَّعَاعُ
لأَنَّ اللُّؤْمَ فِيهِمْ مُسْتَبِينٌ إِذَا كَانَ الْوَقَائِعُ، وَالْمِصَاعُ
وَمَخْزُومٌ هُمُ وَعَدِيُّ كَعْبٍ لِئَامُ النَّاسِ، لَيْسَ لَهُمْ دِفَاعُ

Cumah (oğulları) bir şeyle anılsalar bile hiçtirler. Teym (oğulları) da (öyle). Zira onlar ayak takımıdır.

146 Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, XVI, 45.

147 en-Nemerî, Yûsuf b. 'Abdullah, b. Abdulazîz el-Kurtubî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thrc. 'Âdil Murşid, Dâru'l-A'lâm, Amman, 2002, s. 163.

148 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk. 'Abd Muhannâ, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1994, s. 161.

> Çünkü savaş ve çatışmalar ortaya çıktığında adilik kendini onlarda belli eder.
>
> Ve Mahzûm (oğulları.) Onlar ve Ka'b kabîlesinin 'Adiyy kolu da adi kimselerdirler. (Düşman karşısında) savunma becerisine sahip de değillerdir.

Bu bakımdan İbn Kudâme (v. 620/1223), *'el-Muğnî'* adlı kitabında Allah Resûlü'nün sadece Müslümanlara ve Müslümanların mukaddesatına saldıran hiciv şiirlerine cevaz vermediğini[149] belirtmektedir.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, Allah Resûlü sadece Müslümanlara ve Müslümanların mukaddesatına saldırı içeren şiirlere cevaz vermemektedir. Zira Allah Resûlü, sahabeyi düşman şairlere karşılık vermeye teşvik etmekte ve onların şiir sanatını kullanarak İslâm inancını savunmalarını '*cihâd'* olarak nitelemektedir.[150] Dolayısıyla hadisten, Allah Resûlü'nün şiiri tümden yerdiği yolunda bir sonuç çıkarmak mümkün gözükmemektedir.

Allah Resûlü medih (övgü) içerikli şiirleri de yermektedir. Sözgelimi, Müslim'in '*Sahîh*'inde yer verdiği Hemmâm b. el-Hâris (v. .../…) yoluyla gelen rivayette Allah Resûlü meddahların yüzüne toprak serpilmesini istemektedir:[151]

> "Bir adam Osman'ı (v. 35/656)[152] methetmeye koyuldu. Mikdâd da (v. 33/653) davranarak iki dizinin üzerine

---

149 İbn Kudâme, Muvaffakuddîn, Ebû Muhammed 'Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, *el-Muğnî*, thk. 'Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî vd., Dâru 'Âlemi'l-Kutub, Riyad, 1997, XIV, 165.

150 el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. 'Ali, *es-Sunen el-Kubrâ*, Dâiratu'l-Ma'ârif en-Nizâmiyye, Haydarâbâd, 1344, Kitâbu'ş-Şehâdât, Bâbu Şehâdeti'ş-Şu'arâ, X, 238.

151 Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, XVIII, 128.

152 Rivayette yer alan 'Osman' ile Hulefâ-i râşidînden III. Halife Osmân b. Affan kastedilmektedir. Bk. Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, XVIII, 127.

> oturdu. Kendisi iri yarı bir zattı. Hemen adamın yüzüne çakıl taşı serpmeye koyuldu. Bunun üzerine Osman kendisine: "Senin neyin var?" dedi. Mikdâd da: Kuşkusuz Allah Resûlü (s.a.v): "إِذَا رَأَيْتُمُ الْمَدَّاحِينَ فَاحْثُوا فِى وُجُوهِهِمُ التُّرَابَ/ Meddahları gördüğünüz vakit, yüzlerine toprak serpin!" buyurdular diye karşılık verdi."

Hadiste doğrudan şiirle ilgili bir ifade bulunmamakla birlikte, öteden beri övgü amaçlı kaleme alınan şiirler nazarı dikkate alındığında, genel anlam bütünlüğü içerisinde yerginin şiiri de kapsadığı aşikârdır. Ne var ki kişinin yüzüne karşı övülebileceği yolunda günümüze ulaşan bazı sahih rivayetlerden, hadiste sözü edilen yerginin şiiri tümden kapsamayacağı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Nevevî, hadisi açıklarken bazı kimselerin "Meddahları gördüğünüz vakit, yüzlerine toprak serpin!" ifadesini "Meddahlara medihlerinden ötürü bir şey vermeyerek emellerini boşa çıkarınız" şeklinde yorumladıklarını belirtmektedir.[153] Dolayısıyla Allah Resûlü'nün söz konusu hadisi övgüde makul sınırı aşan bir kimse hakkında söylemiş olabileceği ihtimali yüksektir. Nitekim Hattâbî (v. 388/988) '*Ma'âlimu's-sunen'*de hadiste sözü edilen meddahların meddahlığı meslek haline getirerek insanları sömüren kimseler olduğunu belirtmekte ve şu ifadelere yer vermektedir:[154]

> "Burada meddahlarla, meddahlığı âdet edinen ve bunu kendilerine meslek haline getirerek insanları sömüren kimseler kastedilmektedir. Güzel eylemi ve övgüye değer davranışı nedeniyle kişiyi övmek ise takdire şayan bir durumdur. Kişiyi söz konusu eylemlerinden ötürü övmek insanları benzer davranışlar sergilemeye teşvik için gerekli bir durumdur. Bu bakımdan övgü içerikli güzel sözleriyle

---

153 Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, XVIII, 128.

154 Bustî, *Ma'âlimu's-Sunen*, IV, 111.

kişiyi övse bile söz konusu şahsa meddah sıfatı yakıştırılması doğru değildir."

Hadisin orijinalinde الْمَدَّاحِينَ lafzının mübalağa formatında gelmiş olması, Hattâbî'nin hadiste sözü edilen meddahların meddahlığı meslek haline getirerek insanları sömüren kimseler olduğu yolundaki görüşünü destekler mahiyettedir. Kaldı ki Allah Resûlü, Ka'b b. Züheyr'in meşhur '*Burde kasîdesi*'nde olduğu gibi sahabeyi şiirleri yoluyla kendisini övmekten alıkoymamıştır.

Görüleceği üzere hadiste Allah Resûlü'nün şiiri tümden yerdiği yolunda bir işaret bulunmamaktadır. Bununla birlikte hadisteki yerginin, geçmişte devlet erkânının saraylarında olduğu gibi çıkar amaçlı şiir söylemeyi meslek haline getiren ve kişileri hak etmediği sıfatlarla öven şairleri de içereceğini söylemek mümkündür. Kaldı ki çalışmanın seyri içerisinde de belirtildiği üzere Allah Resûlü'nün şiiri övdüğüne dair günümüze ulaşan rivayetlere de rastlanmaktadır. Bütünlük arz etmesi bakımından çalışmanın bundan sonraki bölümünde Allah Resûlü'nün şiiri övdüğü rivayetlere de değinmek yerinde olacaktır.

2.4. Şiire Övgü

Allah Resûlü'nün İslâm dinine cephe alan ve şerre davet çıkaran şiir türlerine yasaklama getirmesi beklenecek bir durumdur. Aynı zamanda şiir sanatının önem arz ettiği Arap toplumunda yetişen ve fıtrat dininin peygamberi olan Allah Resûlü'nden şairin fıtratında bulunan şiire tümden yasaklama getirmesi de düşünülemez. Nitekim Allah Resûlü'nün şiiri övdüğüne dair rivayetlere de rastlanmaktadır. Allah Resûlü'nün şiiri övdüğü yolunda ulaşılabilen rivayetleri şu şekilde değerlendirmeye tabi tutmak mümkündür:

Allah Resûlü hakkı savunan şairlere büyük önem

vermektedir. Sözgelimi, Allah Resûlü şair Hassân b. Sâbit için mescide minber koyar, Hassân b. Sâbit de minbere çıkarak Allah Resûlü'nü öven ve Müşriklere karşı onu savunan şiirler söyler. Akabinde Allah Resûlü, vahiy meleği Cebrâil (a.s.)'in Hassân b. Sâbit'i ilham yoluyla desteklediğini bildirir. Bu bağlamda Tirmizî (v. 279/892), "*el-Câmi'u'l-kebîr"*de Hz. 'Âişe'den aktarılan şu rivayete yer vermektedir:[155]

كَانَ النَّبِيُّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-يَضَعُ لِحَسَّانَ مِنْبَراً فِي الْمَسْجِدِ يَقُومُ عَلَيْهِ قَائِماً يُفَاخِرُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-أَوْ قَالَتْ: يُنَافِحُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-، وَيَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "إِنَّ اللَّهَ يُؤَيِّدُ حَسَّانَ بِرُوحِ الْقُدْسِ، مَا يُفَاخِرُ أَوْ يُنَافِحُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-"

> "Allah Resûlü (s.a.v.), mescidde Hassân b. Sabit'e bir minber koyar, Hassân da bu minber üzerinde ayakta durarak Allah Resûlü (s.a.v.)'nü övücü -veya şöyle dedi-: destekleyici şiirler söylerdi. Allah Resûlü (s.a.v.) de şöyle buyururdu: **"**Allah'ın peygamberini övdüğü veya savunduğu sürece Şair Hassân'ı Allah, Ruhu'l-kudus (Cibril)'le destekler**."**

Kuşkusuz Allah Resûlü'nün şair Hassân b. Sâbit için mescide minber koyması şaire verdiği önemin göstergesidir. İslâm dininden başka hiçbir semavî din şairleri bu kadar önemli bir konuma getirmemiştir. Nitekim Allah'ın evi mescitte şiir meclisi kurulmakta ve başlarında Allah Resûlü olduğu halde sahabe de dinleyici sıfatıyla söz konusu mecliste hazır bulunmaktadır. Allah Resûlü burada "Allah, Ruhu'l-kudus (Cibril)'le Hassân'ı destekler" buyurarak ilham yoluyla[156] şairi kuşatacak ilâhî desteği müjdelemektedir.

---

[155] Tirmizî, *el-Câmi'u'l-kebîr*, el-Edeb, Bâbu mâ câe fî inşâdi'ş-şi'r, 104. (IV, 528-529). Ayrıca bk. 'Askalânî, *Fethu'l-Bârî,* I, 548-549.

[156] Bâşâ, *Nahve mezheb İslâmî*, s. 6.

Öte yandan hadiste vahiy meleği Cibril, '*temiz*' ve '*duru*'[157] anlamlarına gelen '*Ruhu'l-kudus*' ismiyle anılmaktadır. Bu bakımdan Cibril'in, şairin gönlüne temizi ve duruyu diğer bir ifade ile İslâm'ın prensipleriyle örtüşen güzel ilhamları vereceği açıktır. Dolayısıyla Allah Resûlü iki tarafı da keskin kılıç mahiyetindeki şiir sanatının fıtrata uygun düşenini, şerden uzak olanını ve İslâm'a hizmet edenini övmektedir.

Allah Resûlü Asr-ı saâdet'te şiiri övmenin de ötesinde, şiire yeni bir rol biçerek İslâm dininin yayılması yolunda icra edilmesini zorunlu kılmaktadır. Ebû Dâvûd'un '*Sunen*'inde yer verdiği Enes b. Mâlik (v. 93/712) yoluyla gelen rivayette, Allah Resûlü şöyle buyurmaktadır:[158]

جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وأَلْسِنَتِكُم.

> "Müşriklere karşı mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle cihat ediniz."

Rivayetin şiirle alâkası bağlamında Beyhakî (v. 458/1066), "es-*Sunen el-kubrâ*"sında şu hadise yer vermektedir:[159]

> Ka'b b. Mâlik, Allah Resûlü'ne (s.a.v.) şöyle demiştir: "Allah (c.c.) şiir hakkında indirdiğini (yeterince) indirdi." (Allah Resûlü de) şöyle buyurdu: " إِنَّ الْمُؤْمِنَ يُجَاهِدُ بِسَيْفِهِ وَلِسَانِهِ /بِيَدِهِ لَكَأَنَ مَا تَرْمُونَهُمْ بِهِ نَضْحُ النَّبْلِ وَالَّذِى نَفْسِى Kuşkusuz Mümin kimse kılıcıyla ve diliyle cihat eder. Nefsim elinde olana and olsun ki sizin onlara attıklarınız, ok darbeleri gibidir."

Görüleceği üzere Allah Resûlü burada şiir yoluyla İslâm'ı savunan şairleri, mallarını ve canlarını aynı amaç uğruna feda

---

157 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, V, 3550. (Kaf Bâbı)

158 Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sunen-i Ebî Dâvud*, thk. Şu'ayb el-Arnaût vd., Dâru'Risâleti'l-'Âlemiyye, Dimaşk, 2009, Kitâbu'l-Cihâd, 17. (IV,158)

159 el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. 'Ali, *es-Sunen el-Kubrâ*, Kitâbu'ş-Şehâdât, Bâbu Şehâdeti'ş-Şu'arâ, X, 238.

eden müminlerle aynı kefeye koymaktadır. Diğer bir ifade ile Allah Resûlü, duygulara hitap eden sanat dilinin savaş gibi toplumun kaderini belirleyecek hassas durumlarda kitle psikolojisi üzerinde bırakacağı derin etkiye işaret etmekte ve sanatın en az mal ve can kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla Allah Resûlü, şiir sanatını daha çok mahfillerde duyguların dile getirildiği eğlence ve teselli aracı olmaktan çıkararak İslâm'a hizmet gibi ulvî bir amaca yönlendirmektedir.

Mekke müşrikleri tarafından İslâm dininin yayılmasını engellemek amacıyla şiirin sihirli gücünden yararlanıldığını gören Allah Resûlü, aynı silahla sahabeyi müşriklere karşı İslâm'ı savunmaya da teşvik etmektedir. Müslim, konuyla ilgili olarak "*Sahîh*"inde Hz. 'Âişe yoluyla gelen şu rivayete yer vermektedir:[160]

> Allah Resûlü şöyle buyurdu: اُهْجُوا قُرَيْشاً فَإِنَّهُ أَشَدُّ عَلَيْهَا مِنْ رَشْق بالنَّبْل "Kureyş'i hicvedin, çünkü bu, onlara ok atmaktan daha ağır gelir." (Allah Resûlü) İbn Ravâha'ya haber salarak "اهْجُهُمْ/ Onları hicvet" buyurdu. O da Kureyş'i hicvetti ancak Peygamber'i (s.a.v.) razı edemedi. Bunun Üzerine (Allah Resûlü), Ka'b b. Mâlik'e, daha sonra Hassân b. Sâbit'e haber saldı. Hassân huzuruna girince: "(Demek) kuyruğu ile vuran bu arslana (haber) salmanızın zamanı gelmiştir" dedi. Sonra dilini çıkararak onu oynatmaya başladı ve: "Seni Hak (din) ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, onları dilimle deri parçalar gibi parçalayacağım!" dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.v.): "Ebû Bekir, Kureyş'in neseplerini en iyi bilen kimsedir ve benim de aralarında bir nesebim bulunmaktadır. (Bu bakımdan) acele etme ve benim nesebimi sana özetleyinceye kadar (sabırlı ol!)" buyurdu. Hassân hemen

[160] Muslim, *Sahîh*, Kitâbu Fadâili's-Sahâbe, 157, (IV, 1935)

Ebû Bekir'e gitti. Bir süre sonra döndü ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Bana senin nesebini özetledi. Seni hak (din) ile gönderen Allah'a and olsun ki, seni onlardan hamurdan kıl çeker gibi çekip çıkaracağım" dedi. Âişe (rivayetin devamında): "Bunun üzerine Allah Resûlü'nün (s.a.v.) Hassân'a: "إِنَّ رُوحَ الْقُدْسِ لَا يَزَالُ يُؤَيِّدُكَ مَا نَافَحْتَ عَنْ رَسُولِهِ/ Kuşkusuz Allah'ı ve Resûlü'nü savunduğun müddetçe Ruhu'l-kuds seni desteklemeyi sürdürecektir!" buyururken işittim" dedi. Âişe şunu da ekledi: "Ben Allah Resûlü'nü (s.a.v.): "هَجَاهُمْ حَسَّانُ فَشَفَى وَاشْتَفَى/ Hassân onları hicvetti. Böylece hem intikamımızı alarak bizi rahatlattı hem de kendi intikam ateşini söndürdü." buyururken işittim."

Allah Resûlü, düşman karşısında İslâm'ı savunmak için şairlere başvurmakla şiirin toplum psikolojisi üzerindeki önemine ve genel anlamda sanata biçtiği role dikkat çekmektedir. Dolayısıyla hadisten, yaşamın temel unsurlarından biri olduğu Asr-ı saâdet'te de fark edilen şiirin, erdemli toplumun inşası için sorumluluk bilinci taşıyan şairler tarafından her zaman doğru icra edilmesi gerektiği şeklinde bir ders çıkarmak da mümkündür.

Yine Allah Resûlü, doğrudan duygulara hitap eden şiirlerin dinleyici üzerinde bırakacağı etkiye dikkat çekmekte ve bu amaçla bazı şiir türlerinde hikmet bulunduğunu belirtmektedir. Sözgelimi, Buhârî'nin, "*el-Câmi'u's-sahîh*"inde yer verdiği rivayete göre Allah Resûlü "إِنَّ مِنَ الشِّعْرِ لَحِكْمَةً/ Kuşkusuz şiirden bir kısmı hikmettir"[161] buyurmaktadır.

Geçmişte kazanılan deneyimlerin hülâsası[162] anlamına gelen hikmetli sözler, kişileri doğrulara yönlendirmede büyük önem arz etmektedir. Zira hikmetli sözler, nasihat, hatırlatma, azarlama

---

161 Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitâbu'l-edeb, 90. (IV, 118)

162 el-Mâverdî, 'Ali Muhammed b. Habîb, *el-Emsâl ve'l-hikem*, thk. Fuâd 'Abdu'l-Mun'im Ahmed, Dâru'l-Vatan Li'n-Neşr, Riyad, 1999, s. 22.

ve manevî anlamları elle tutulur nesnelerle tasvir etme gibi zihinleri uyarıcı öğeler içermektedir.[163] Bu bakımdan hikmetli sözlerin doğrudan duygulara hitap eden şiir sanatı içerisinde yoğrularak sunulması dinleyicide uzun süreli etki bırakacaktır. Hikmet içerikli birçok şiirin geçmişten bu yana kabul görerek günümüze ulaşmış olması bu durumu destekler mahiyettedir. Dolayısıyla Allah Resûlü tarafından burada duygulara hitap eden hikmet şiirinin kişiler üzerinde bırakacağı sihirli etkiye gönderme yapıldığı âşikârdır. Buhârî'nin yine "*el-Câmi'u's-sahîh*"inde yer verdiği bir başka rivayet, bu durumu destekler mahiyettedir:[164]

> Medîne'nin doğusunda kalan (Necd)[165] ahalisinden iki kişi[166] geldi. Bu şahıslar konuşma yaptılar. Halk onların fesâhatine hayran kaldı. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurdu: "إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْراً وَإِنَّ بَعْضَ الْبَيَانِ لَسِحْرٌ/ Kuşkusuz fesâhatli sözlerden sihir (gibi dinleyiciler üzerinde etkili) olanları vardır" veya "Fesâhatli sözlerin bir kısmı sihirdir (dinleyiciyi esir alır)"

İbn Kuteybe ed-Dîneverî'nin "*Uyûnu'l-ahbâr*"ında yer verdiği rivayete göre, Allah Resûlü söz konusu ifadeleri şair el-'Alâ b. el-Hadramî (v. 14/636) tarafından okunan bazı beyitleri dinledikten sonra dile getirmiştir.[167] Şair el-'Alâ b. el-Hadramî'nin ilgili beyitleri şunlardır: [168] (Tavîl)

---

[163] Mâverdî, *el-Emsâl ve'l-hikem*, s. 22.

[164] Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, *Kitâbu't-Tıbb*, 51. (IV, 49)

[165] el-'Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed, '*Umdetu'l-kârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Tsh. 'Abdullah Mahmûd Muhammed 'Umar, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2001, XXI, 424.

[166] Rivayette sözü edilen kişiler 'Amr b. el-Ehtem ile ez-Zibrikân b. Bedr olup hicretin IX. Yılında bir heyetle Necd bölgesinden Medine'ye gelmişlerdir. Bk. 'Aynî, *'Umdetu'l-kârî*, XXI, 424.

[167] İbn Kuteybe, 'Abdullah b. Muslim, *'Uyûnu'l-ahbâr*, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1996, IV, 18.

[168] İbn Kuteybe, *'Uyûnu'l-ahbâr*, IV, 18.

حَيِّ ذَوِي ٱلأَضْغَانِ تُسْبِ قُلُوبَهُمْ تَحِيَّتَكَ ٱلْقُرْبَى فَقَدْ تُرْقَعُ النَّعَلُ

وَإِنْ دَحَسُوا بِالْكُرْهِ فَاعْفُ تَكَرُّماً وَإِنْ خَنَسُوا عَنْكَ الْحَدِيثَ فَلاَ تَسَلِ

فَإِنَّ الَّذِي يُؤْذِيكَ مِنْهُ سَمَاعُهُ وَإِنَّ الَّذِي قَالُوا وَرَاءَكَ لَمْ يُقَلِ

Yakınlarını selâmladığın gibi kindar kimseleri de selâmla ki kalplerini kazan. Zira ayakkabının (yırtığını) dikmek mümkündür.

Eğer insanlar arasında nefret (tohumları) yaydılarsa lütfunla onları bağışla. Senden sözü gizlerlerse sakın ola bir şey sorma.

Zira (sana) arkandan konuştukları şey söylenmemiştir.

Görüleceği üzere Allah Resûlü, kişiler hakkında kötü zan beslemekten uzak durulması gerektiği yolundaki düşüncenin şair tarafından hikmet formatına uyarlanarak duygulara hitap edecek biçimde beyitlerle dillendirilmesi karşısında duygulanmış ve "Kuşkusuz bazı şiirde hikmetler vardır ve bazı fesâhatli söz büyüleyicidir."[169] buyurmuştur.

Allah Resûlü, Kur'ân-ı Kerîm'de kapalılık arz eden bir durumla karşılaşılması halinde Arap şiirine başvurulmasını da istemekte ve bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[170]

إِنَّ مِنَ الشِّعْرِ لَحِكْمَةً فَإِذَا أُلْبِسَ عَلَيْكُمْ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ فَالْتَمِسُوهُ فِي الشِّعْرِ فَإِنَّهُ عَرَبِيٌّ.

"Kuşkusuz bazı şiirlerde hikmet vardır. O halde Kur'ân'dan bir şeyi karıştırırsanız onu şiirde arayınız. Zira şiir Arapçadır."

Yaşanan deneyimlerin hülâsasını özünde taşıyan Arap

169 İbn Kuteybe, *'Uyûnu'l-ahbâr*, IV, 18.

170 Beyhakî, *es-Sunen el-Kubrâ*, Kitâbu'ş-Şehâdât, Bâbu Şehâdeti'ş-Şu'arâ, X, 241.

şiirinin, Kur'ân ayetlerinde kapalılık arz eden hususların açığa kavuşmasına ve anlaşılmasına katkı sağladığı da aşikârdır. Sözgelimi, müfessirlerin Kur'ân ayetlerini anlama yolunda Emevî şairlerinden Hıristiyan Ahtal'ın (v. 90/708) şiirlerinde kullandığı terimlerden yararlanmış olmaları[171] bu durumu destekler mahiyettedir.

Allah Resûlü gerekçelerini de belirterek bazı şiir türlerini övmekte ve diğerlerine yeğlemektedir. Sözgelimi, Müslim, '*Sahîh*'inde konuyla ilgili olarak şu rivayete yer vermektedir:[172]

> Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Bir şairin söylediği en doğru söz, Lebîd'in şu ifadesidir: "أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَاخَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ/ İyi bilin ki Allah'tan başka her şey bâtıldır."[173]

Görüleceği üzere Allah Resûlü burada Allah'tan başka herşeyin geçici olduğu gerçeğinin sanat diliyle beyitlere dökülmesini ölçü almakta ve aynı gerekçe ile şair Lebîd'in beyitini diğerlerine tercih etmektedir.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki, İslâm'ın ilk dönemlerinde sanat becerilerini neredeyse tümden düşman karşısında Allah Resûlü'nü savunmaya tahsis eden sahabe,[174] zamanla Müşriklere karşı zafer elde edip güç kazanınca, şiiri toplumu bilinçlendirme ve eğitme amaçlı da kullanmışlardır. Buhârî'nin "*el-Câmi'u's-sahîh*"inde yer verdiği rivayette, râvî el-Heysem b. Ebî Sinân (v. .../…) konuyla ilgili olarak şunları aktarmaktadır:[175]

---

171 el-Mucâşi'î, 'Ali b. Fudâl, *en-Nuket fi'l-Kur'ân*, thk. İbrahim el-Hâc 'Ali, Mektebetu'r-Ruşd, Mekke-i Mukerreme, 2003, s. 593.

172 Muslim, *Sahîh*, Kitâbu'ş-Şi'r, 2. (IV, 1768)

173 Şair burada باطل ifadesiyle 'zâil ve yok olan' anlamlarını kastetmektedir. Bk. Muslim, *Sahîh*, Kitâbu'ş-Şi'r, 2. (IV, 1768)

174 Bâşâ, *Nahve mezheb islâmî fi'l-edebi ve'n-nakd*, s. 10.

175 Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitâbu'l-Edeb, 91. (IV, 119)

Ebû Hureyre'yi (bir cuma günü)[176] ayakta arkadaşlarına menkıbe anlatırken (vaaz verirken)[177] gördüm. Vaazında şöyle diyordu: Allah Resûlü Abdullah b. Ravâha'yı kastederek[178] "Kuşkusuz sizin bir kardeşiniz fahiş söz söylemezdi" buyurdu. Abdullah b. Ravâha, (Allah Resûlü'nü şiiriyle övüyor ve şöyle) diyordu: (Tavîl)

وَفِينَا رَسُولُ اللَّهِ يَتْلُو كِتَابَهُ إِذَا انْشَقَّ مَعْرُوفٌ مِنَ الْفَجْرِ سَاطِعُ

أَرَانَا الْهُدَى بَعْدَ الْعَمَى فَقُلُوبُنَا بِهِ مُوقِنَاتٌ أَنَّ مَا قَالَ وَاقِعُ

يَبِيتُ يُجَافِي جَنْبَهُ عَنْ فِرَاشِه إِذَا اسْتَثْقَلَتْ بِالْكَافِرِينَ الْمَضَاجِعُ

Allah'ın elçisi aramızdadır. Tan yeri ağarıp fecri sâdık yükseldiğindne (Allah'ın) Kitâb'ını okur.

Bize körlükten sonra doğru yolu gösterdi. Dolayısıyla kalplerimiz tereddütsüz şuna inanır: O'nun söylediği mutlak gerçektir.

Yataklar kâfirlerle ağırlaştığında O, geceyi yan tarafını yatağından uzakta geçirir.

Görüleceği üzere Allah'ın evi mescitte halka vaaz verilirken Kur'ân ayetleri, hadisler ve şiir yan yana zikredilmektedir. Kuşkusuz sahabe tarafından Kur'ân ayetleri ile hadislerin yanısıra şiir rivayetiyle de toplumu bilinçlendirme ve eğitme cihetine gidilmesi, hakka teşvik eden şiire verilen değeri gözler önüne sermektedir.

Yapılan izahlardan ve sunulan örneklerden de anlaşılacağı üzere, şiir sanatının büyük önem arz ettiği Arap toplumunda yetişen Allah Resûlü, pratikte şiire ilgi duymuş, şiiri övmüş ve

---

176 el-Makdisî, el-Hâfız 'Abdu'l-Ğanî b. 'Abdu'l-Vâhid b. 'Alî, *Ehâdîsu'ş-Şi'r*, thk. İhsân 'Abdu'l-Mennân el-Cibâlî, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, Amman, 1989, s. 59.

177 'Aynî, '*Umdetu'l-kârî*, VII, 311.

178 'Aynî, '*Umdetu'l-kârî*, VII, 311.

şiirin sihirli gücünden yararlanarak düşman karşısında bir tür psikolojik savaş aracı olarak kullanılmasını istemiştir. Yine Allah Resûlü, şairleri hakka ve İslâm öğretilerine uygun gelecek türden şiir söylemeye teşvik etmiştir. Dahası Allah Resûlü, Kur'ân ayetlerinin doğru anlaşılması yolunda şiire başvurulmasını da tavsiye etmiştir. Tarihte yaşanan hadiseleri ve Arapların soy ağaçlarını tespit etmek için de şiire ihtiyaç duyulmuştur.[179] *'Şiir sanatı, Arapların sicil defteridir/* الشِّعْرُ دِيوَانُ الْعَرَبِ'[180] ifadesinin, nesilden nesile aktarılarak günümüze ulaşmış olması, bu durumun açık göstergesidir.

Bununla birlikte günümüze ulaşan İslâm kültür mirasında şiiri zemmeden rivayetler de yer almaktadır. Şunu bilmek gerekir ki, Allah Resûlü, şairlere bahşedilen sanat becerisini yaratılış gayesine uygun gelecek biçimde hak yoluna kanalize etmekle, şiir sanatını içine düştüğü bataklıktan çıkarmayı ve layık olduğu yüksek makama oturtmayı amaçlamaktadır.[181] Bu bakımdan şiirin zemmedildiği ilgili rivayetler, fıtrata ters düşen ve toplumun değer yargılarına zarar verebilecek türden şer odaklı şiirlerle sınırlıdır. Nitekim geçmişten bu yana hakkı yansıtan beyitler, Allah'ın evi olan mescitlerde Kur'ân ayetleri ve hadislerle birlikte zikredilmektedir. Yine geçmişten bu yana ilim erbabı, gerektiğinde şiirlerden deliller sunmakta ve mübah sayılacak türden şiirler söylemektedirler.[182] Dolayısıyla şiirin zemmedildiği yolunda günümüze ulaşan rivayetlerin, bir sanat dalı olarak şiiri özellikle hedef almadığı âşikârdır. Kaldı ki Yüce

---

179 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* XIV, 164.

180 el-Câhız, Ebû 'Usman 'Amr b. Bahr, *el-Hayavân*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Şeriketu Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbi el-'Halebî ve Evladuh, Kahire, I, 71-72.

181 Bâşâ, *Nahve mezheb islâmî fi'l-edebi ve'n-nakd*, s. 20.

182 en-Nemerî, Yûsuf b. 'Abdullah b. Muhammed b. 'Abdi'l-Birr, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-ma'ânî ve'l-esânîd,* thk. Mustafa b. Ahmed el-'Alevî vd., Rabat, 1967, XXII, 194.

Allah tarafından âlemlere rahmet olarak gönderilen Allah Resûlü'nden, insanlığı bütün yönleriyle kuşatacak yeni bir metot ortaya koyarken şiir sanatını hesaba katmaması mantık açısından da beklenecek bir durum değildir.

Kuşkusuz Kur'ân ayetlerinin yanısıra şiiri layık olduğu yüksek makama oturtmayı amaçlayan Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiirine etkilerinin olacağı muhakkaktır. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Kur'ân-ı Kerîm'in ve Hz. Peygamber'in Asr-ı saâdet şiirine olan etkileri değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM VE HZ. PEYGAMBER'İN ARAP ŞİİRİNE ETKİSİ

1. Kur'ân-ı Kerîm'in Arap Şiirine Etkisi

Cahiliye devri Arap toplumunda ahlâkî değerleri iflas noktasına getiren davranış bozukluklarının hayli yaygın olduğuna çalışmanın seyri içerisinde değinildi.

Câhiliye toplumunda adâlet kavramı da işlevini yitirdiğinden, bireyler çoğu defa kaba kuvvet zoruyla hak arama cihetine gitmektedirler. Yine Câhiliye toplumunda sudan sebeplerle çıkan savaşlar, yağmalama yoluyla kazanç elde etmeyi ve otorite kurmayı amaçlamaktadır.[1] Stratejik konuma haiz Mekke kentini ele geçirmek isteyen kabîleler arasında sıkça yaşanan savaşlar nedeniyle kente '*boyun koparan'* anlamında بَكَّة isminin verilmiş olması[2] bu durumu destekler mahiyettedir.

"*Muallakât"* sahiplerinden Şair İmru'u'l-Kays'ın "*muallaka*"sında da görüleceği üzere, Câhiliye toplumunda sıkça

---

[1] Şemsuddîn, Muhammed Mehdî, *Beyne'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, el-Muessesetu'd-Devliyye, Beyrut, 1995, s. 29.

[2] 'Abdu'l-Vehhâb, Abdullah b. eş-Şeyh Muhammed b. 'Abdu'l-Vehhâb, *Muhtasaru Sîreti'r-Rasûl sallallâhu 'aleyhi ve selem*, el-Matba'atu's-Selefiyye, Riyad, 1396, s. 18.

rastlanan ahlâk dışı[3] davranış bozukluklarından sanat çalışmaları da nasibini almıştır.

Kardeşlerin öz anneleriyle evlilik yapabilmeleri[4] gibi, toplumda türlü sapıklıkların yaygınlaşmasına paralel olarak, ahir zaman peygamberinin ortaya çıkması ve insanlığı doğru yola sevk edecek adımlar atması yolunda beklentiler de hızla artmıştır.[5]

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Kur'ân ayetlerini kendilerine hayat düsturu edinen[6] Müslüman Araplar, gayretlerini Kur'ân okumaya, Kur'ân'ı dinlemeye[7] ve Kur'ân'ın prensiplerini pratikte hayata geçirmeye sarf etmişlerdir. Hal böyle olunca İslâm dini, yirmi üç yıllık kısa zaman diliminde Arapların ahlâk anlayışına ve törelerine devrim niteliğinde yenilikler getirmeyi başarmıştır.[8]

Sahabe tarafından hayat düsturu edinilen ve hemen her alanda hayata uyarlamaya çalışılan Kur'ân ayetlerinin Asr-ı saâdet şiirlerine de yansımalarının olacağı muhakkaktır. Zira vahiyle iç içe yaşayan İslâm şairlerine ait şiirlerin özellikle içerik yönünden Câhiliye şiirinin devamı niteliğinde olması beklenecek

---

3 Sözgelimi İmru'u'l-Kays, kadınlar tarafından erkeklerin arzulanmadığı emzirme dönemlerinde dahi cazibesine kapılan emzikli kadınların kendisiyle gayri meşru ilişki kurmak için âdeta yarıştıklarından söz etmektedir. Dahası emzikli kadınlardan biri, ağlayan çocuğuna meme verdiği sırada dahi İmru'u'l-Kays ile cinsel ilişki yaşamaktadır. Bk. İmru'u'l-Kays, *Dîvân,* tsh. Mustafa 'Abdu'ş-Şâfî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2004, s. 113.

4 Sakkâl, Dîzîre, *el-'Arab fi'l-'asri'l-câhilî,* Dâru's-Sadâka el-'Arabiyye, Beyrut, 1995, s. 48.

5 el-Gazâlî, Muhammed, *Fıkhu's-sîre,* Dâru'l-Kutubi'l-Hadîse, Kahire, 1965, s. 27.

6 es-Sâlih, Subhî, *Mebâhis fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1977, s. 60.

7 Sâlih, *Mebâhis fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, s. 67.

8 Dâğır, Es'ad, *Hadâratu'l-'Arab,* Matba'atu Hindiyye, Kahire, 1918, s. 50.

bir durum değildir.[9]

Ünlü filolog İbn Fâris (v. 395/1004), "*es-Sâhibî"* adlı kitabında İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Arap dilinde meydana gelen değişikliklere dikkat çekmekte ve bu bağlamda şunları söylemektedir:[10]

> "Câhiliye Arapları, dilleri, edebiyatları, adakları ve kurbanları hususunda atalardan kalma mirasa göre hareket etmekte idiler. İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte şartlar değişince dinlere ait hükümler kalktı ve alışılagelen birçok şey iptal edildi. Yine İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte yapılan yeni düzenlemeler ve dile eklenen ilaveler sonucunda Arap dilinde bazı terimler eski kullanım alanlarından çıkarak yeni formlara taşındı. Hal böyle olunca, ortaya çıkan son durum, dilin ilk konumunu yok etti."

Çalışmanın bu bölümünde geçmişten bu yana Arapların aşina olduğu ifade kalıplarına farklı anlamlar yükleyen ve Arap diline yeni kavramlar getirerek Arap dilini zenginleştiren mucize kitap Kur'ân-ı Kerîm'in Asr-ı saâdet şiirine etkisi değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'in Asr-ı saâdet şiirine etkisi, daha çok Kur'ân'da yer alan bazı terimlerin ve tasavvurların şiirlere yansıması şeklinde tezâhür etmektedir. Bu bakımdan öncelikle Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde dikkat çeken İslâmî terimler tasnife tabi tutulacaktır.

---

9 Mansûr Sa'îd Huseyn, *Hareketu'l-hayâti'l-edebiyye beyne'l-cahiliyyeti ve'l-İslâm*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt, 1981, s. 107.

10 İbn Zekeriyyâ, Ahmed b. Fâris, *es-Sâhibî fî fıkhı'l-luğati'l-'Arabiyyeti ve mesâilihâ ve suneni'l-Arabi fi kelâmihâ*, thk. Ahmed Hasen Besec, Beyrut, 1997, s. 44.

1.1. İslâmî Terimler Getirmesi Yönüyle Etkisi

Öncelikle şu hususu belirtmek gerekir ki; İslâmî terimler ve ifade kalıpları, Kur'ân ayetlerinin farklı dönemlerde inmesine paralel olarak zaman içerisinde şekil almıştır. Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerîm'in Asr-ı saâdet şiirine etkisi daha çok ileri aşamalarda Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik ve Abdullah b. Ravâha gibi Allah Resûlü'nün etrafında kenetlenen İslâm şairlerine ait şiirlerde kendini göstermektedir.[11]

Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde yer alan ve Kur'ân ayetlerinin etkisini taşıyan İslâmî terimleri şu alt başlıklar altında tasnif etmek mümkündür:

-Kur'ân ve Kur'ân İsimleri.

-İslâm İnancı.

-Nübüvvet/Peygamberlik.

-Ölüm Ötesi Hayat.

-Diğer İslâmî Terimler.

Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde dikkat çeken sözkonusu terimleri yukarıdaki alt başlıklara göre sırasıyla ele alalım.

Kur'ân ve Kur'ân İsimleri

Kur'ân ve Kur'ân İsimleri bağlamında Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde dikkat çeken terimlerin başında '*Kur'ân*' gelmektedir.

Sözlükte '*temizlik*', '*hayız*' ve '*eşyaları biriktirme*'[12] anlamlarına gelen اَلْقَرْءُ lafzı, '*Kur'ân*' terimi ile aynı kökten türemektedir. Türevi itibarıyla '*Kur'ân*' terimi, Cahiliye döneminde Araplar

---

11 el-'Ânî, Sâmî Mekkî, *el-İslâm ve'ş-şi'r*, 'Âlemu'l-Ma'rife, Kuveyt, 1996, s. 214.

12 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts, V, 3564. (Kaf bâbı)

tarafından bilinse bile, teknik anlamda *'İslâm dinin temel kitabı'*[13] manasına hamli İslâm dininin ortaya çıkmasıyla başlar. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır: [14]

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآناً عَرَبِيّاً لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

«Kuşkusuz biz onu, anlamanız için Arapça bir Kur'ân olarak indirdik.»

'*Kur'ân-ı Kerîm*'le bağlantılı isimlerin Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlere de yansıdığı görülmektedir. Sözgelimi, Asr-ı saâdet şairlerinden Ka'b b. Züheyr, meşhur '*Burde kasîdesi*'nde *'el-Kur'ân'* lafzına yer vermekte ve şöyle demektedir:[15] (Basît)

مَهْلاً هَدَاكَ الَّذِي أَعْطَاكَ نَافِلَةَ الْـ قُرْآنِ فِيهَا مَوَاعِيظُ وتَفْصِيلُ

Hele yavaş ol! Tavsiyeler ve detaylar içeren Kur'ân hediyesini sana bahşeden (Yüce Allah) seni doğru yola sevk etti.

Ka'b b. Züheyr örneğinde olduğu gibi, Allah Resûlü'nün şairlerinden Hassân b. Sâbit de Yahudi Şair Cebel b. Cuvâl'a (v. …/…) cevap niteliğinde söylediği beyitte *'el-Kur'ân'* lafzına yer vermektedir:[16] (Vâfir)

كَفَرْتُمْ بِالْقُرْآنِ وَقَدْ أُتِيتُم بِتَصْدِيقِ الَّذِي قَالَ النَّذِيرُ

Size uyarıcı (Peygamber'in) söylediğini doğrulayan (vahiyle) gelindiği halde nankörlük ettiniz Kur'ân'a!.

Her iki şaire ait beyitlerde yer alan *'el-Kur'ân'* lafzı, ayetle bire bir örtüşmektedir.

---

13 İbn Manzûr, Lisânu'l-'Arab, V, 3563. (Kaf bâbı)

14 Zuhruf, 43/3.

15 Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, thk. Derviş el-Cuveydî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, 2008, s. 133.

16 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk. 'Abd Muhannâ, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1994, s. 118.

'el-Kitâb' lafzı da Kur'ân ayetlerinde yer alan ve '*Kur'ân-ı Kerîm'* anlamında kullanılan İslâmî terimlerdendir. Kur'ân anlamına gelen *'el-Kitâb*' lafzı ayette şöyle yer almaktadır: [17]

حم تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ

«Hâ Mîm. Bu kitabın indirilmesi, azîz ve hakîm olan Allah tarafındandır.»

Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'nü övdüğü beyitte *'el-Kitâb'* lafzını Kur'ân anlamında kullanmaktadır:[18] (Tavîl)

نَبِيٌّ يَرَى مَا لَا يَرَى النَّاسُ حَوْلَه وَيَتْلُو كِتَابَ اللَّهِ فِي كُلِّ مَسْجِدِ

(O), etrafında insanların görmediğini gören ve her mescitte Allah'ın kitabını okuyan bir peygamberdir.

Beyitte yer alan '*el-Kitâb'* lafzı da ayetle örtüşmektedir.

'*Sûreler'* anlamına gelen *'es-suvar'* da Kur'ân ayetlerinde yer alan ve '*Kur'ân-ı Kerîm'* ile bağlantılı olan İslâmî terimlerdendir.

Şair Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nü övdüğü beyitte السُوَرُ lafzına yer vermektedir: [19] (Basît)

نُجالِدُ الناسَ عَن عُرضٍ فَنَأسِرُهُم فِينَا النَبِيُّ وَفِينَا تَنْزِلُ السُوَرُ

Bir cihetten insanlara kılıçlarla saldırırız da esir alırız onları. Bizdedir Peygamber ve bizde iner sûreler.

Beyitte yer alan السور lafzı سورة الفاتحة ve سورة البقرة gibi Kur'ân sûrelerine tekabül etmektedir.

'*Seb'u'l-mesânî*', '*Fatiha sûresi*'ne verilen isimlerdendir.[20] Şair

---

17 Ahkâf, 46/2.

18 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 60.

19 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, thk. Velîd Kassâb, Dâru'l-'Ulûm, Riyad, 1982, s. 159.

20 er-Râzî, Muhammed Fahruddîn, *Tefsîru'l-Fahr er-Râzî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1981, I, 181.

Hassân b. Sâbit, vahiy kâtiplerinden Zeyd b. Sâbit'i övdüğü beyitte '*el-mesânî'* lafzına yer vermektedir:[21] (Tavîl)

مَنْ لِلْقَوَافِي بَعْدَ حَسَّانَ وَابْنِهِ وَمَنْ لِلْمَثَانِي بَعْدَ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ

Hassân ve oğlundan sonra kim kalır kafiyelere? Zeyd b. Sâbit'ten sonra kim kalır 'el-mesânî'ye?

Beyitte yer alan '*el-mesânî'* lafzının وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ayetiyle[22] aynı olduğu açıktır.

Sözlükte '*sembol'*, '*işaret'* ve '*ilhâm'*[23] anlamlarına gelen '*vahiy'* kavramı, İslâm literatüründe, *'Kur'ân ayetlerinin ilham veya Cebrail aracılığıyla Allah Resûlü'ne inmesi'*[24] manasındadır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[25]

وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ۚ مَا كُنتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَٰكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا

«İşte sana da emrimizle, bir ruh (kalpleri dirilten bir kitap) vahyettik. Sen kitap nedir, îman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi, kendisiyle doğru yola eriştireceğimiz bir nur yaptık.»

Şair Hassân b. Sâbit, Medinelilere ait hayvanlara saldırı düzenleyen 'Uyeyne b. Husayn (v. .../…) adındaki bir şahsı hicvetmek amacıyla dile getirdiği[26] beyitlerde *'el-vahy'* terimini *'Kur'ân ayetleri'* anlamında kullanmakta ve şöyle demektedir:[27] (Mutekârib)

---

21 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 48.
22 Hicr, 15/ 87.
23 Sâlih, *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, s. 23.
24 Sâlih, *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, s. 24.
25 Şûrâ, 42/52.
26 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 128.
27 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s.128.

رَّسُولٌ نُصَدِّقُ مَا جَاءَهُ مِنَ الْوَحْيِ كَانَ سَرَاجاً مُنِيرَا

Kendisine vahiyden (ayetler) indiğine inandığımız bir peygamberdir (O.) Işık saçan bir ziya olan (vahiyden)

Beyitte yer alan '*el-vahy*' lafzı da ayetle bire bir örtüşmektedir.

'*Îman*', '*mü'min*', '*hidayet*', '*islâm*', '*küfür*' ve '*şirk*' gibi İslâm inancıyla ilgili terimler de Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde yer alan ve Kur'ân ayetlerinin etkisini yansıtan İslâmî terimlerdendir.

İslâm İnancı

İslâm inancına özgü '*îman*', '*mü'min*', '*hidayet*', '*islâm*', '*küfür*' ve '*şirk*' gibi terimlere Kur'ân-ı Kerîm'de sıkça rastlanır. Sözgelimi, '*Bakara*' sûresinde '*îman edenler*' anlamındaki آمَنُوا lafzının yer aldığı ayette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:[28]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ والصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

«Ey îman edenler! Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Çünkü Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir.»

Mekkeli Şair Abdullah b. ez-Ziba'râ, Allah Resûlü'nü övdüğü beyitte kalbinin Allah Resûlü'ne iman ettiğini dile getirmekte ve şöyle demektedir:[29] (Kâmil)

فَالْيَوْمَ آمَنَ بِالنَّبِيِّ مُحَمَّدٍ قَلْبِي، وَمُخْطِئُ هَذِهِ مَحْرُومُ

Bu gün kalbim Peygamber Muhammed'e îman etti. Bu (nimetten) nasipsiz olan mahrumdur.

Beyitte yer alan آمَنَ fiilinin, ayetle örtüştüğü aşikârdır.

Abdullah b. ez-Ziba'râ örneğinde olduğu gibi, Şair Hassân b. Sâbit de inanç ile ilgili kavramlar bağlamında '*mü'min*' lafzını

---

28 Bakara, 2/153.

29 en-Nemerî, Yûsuf b. 'Abdullah, b. 'Abdulazîz el-Kurtubî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thrc. 'Âdil Murşid, Dâru'l-A'lâm, Amman, 2002, s. 404.

çoğul formatta beyite taşımakta ve hicretin VIII. yılında Müslümanlarla Roma imparatorluğu arasında meydana gelen *Mu'te* savaşında[30] ölenlerin anısına söylediği mersiyede şöyle demektedir:[31] (Tavîl)

رَأَيْتُ خِيارَ الْمُؤْمِنِينَ تَوَارَدُوا شَعُوبَ وَقَدْ خُلِّفْتُ فِيمَنْ يُؤَخَّرُ

En seçkin müminleri ölüme akın ederken gördüm (mazeretleri sebebiyle savaşa katılamayanlarla birlikte) geride kalmış iken ben.[32]

Hassân b. Sâbit, aynı mersiyenin bir başka beiyitinde de '*mü'minîn*' lafzına yer vermekte ve şöyle demektedir:[33] (Tavîl)

غَدَاةَ غَدَوْا بِالْمُؤْمِنِينَ يَقُودُهُمْ إِلَى الْمَوْتِ مَيْمُونُ النَّقِيبَةِ أَزْهَرُ

(Cafer b. Ebî Tâlib, Zeyd b. Hârise ve Abdullah b. Ravâha)'nın müminleri alıp götürdüğü sabah, Meymûnu'n-nakîb[34] onları ölüme sevk ederken nur saçıyordu.

Görüleceği üzere beyitlerde yer alan ve آمَنَ fiilinden türetilen '*mü'minîn*' kavramı, Kur'ân ayetlerindeki anlamlarla örtüşecek biçimde şiire uyarlanmıştır.

İnanç ile ilgili bir başka İslâmî terim *'doğru yol'* anlamındaki '*hidayet*' lafzıdır. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmaktadır:[35]

---

30 Hârûn, 'Abdusselâm, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1985, s. 238.

31 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 108.

32 Hassân b. Sâbit, elini besleyen damarlardan birinin kopuk olması nedeniyle hiçbir savaşta Allah Resûlü'ne eşlik edememiştir. Bk. Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 108.

33 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 108.

34 Şair burada *Meymûnu'n-nakîbe* ile Zeyd b. Hârise'yi kastetmektedir. Bk. Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 108.

35 Â'li İmrân, 3/8.

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا

«Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme.»

Hassân b. Sâbit, asaletiyle övündüğü bir şiirde '*hidayet*' kavramına yer vermektedir:[36] (Basît)

هَلاَّ سَألتِ–هَدَاكِ اللهُ–مَا حَسَبِي أمَّ الْوَلِيدِ، وَخَيْرُ الْقَوْلِ لِلْوَاعِي

Ummu'l-velîd![37] Asaletimi hiç sormadın mı? Sözün en iyisi anlayanadır. Allah seni doğru yola iletsin.

Abdullah b. Ravâha da hicretin V. yılında Kureyşililer ve civar kabîlelerden oluşan müttefik güçlerle Müslümanlar arasında meydana gelen *Hendek* savaşı[38] sırasında söylediği beyitlerde '*hidayet*' kavramına yer vermektedir:[39] (Maştûru'r-recez)

تَاللَّهِ لَوْلَا اللَّهُ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا

اَلْكَافِرُونَ قَدْ بَغَوْا عَلَيْنَا إِذَا أَرَادُوا فِتْنَةً أَبَيْنَا

Allah'a and olsun ki; Allah(ın inayeti) olmasaydı doğru yola girmezdik. Zekât da vermezdik namaz da kılmazdık.

Kâfirler bize saldırmıştır. Karşı koyarız fitne arzuladıklarında.

Ayete uygun düşecek biçimde beyitlerde yer alan '*hidayet*' kavramının yanı sıra, '*zekât*' anlamına gelen '*sadaka*', '*namaz*' ve '*kâfirler*' gibi İslâmî terimler de dikkate şayandır.

İnanç ile ilgili terimler bağlamında '*İslâm*' kavramı da

---

36 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 156.

37 Beyitte yer alan *Ummu'l-Velîd*, geçmişten bu yana Arap şairlere ait şiirlerde âdet olduğu üzere Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde sıkça yer verdiği sevgilisi *Lemîs*'in künyesidir. Bk. Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 155.

38 Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 188.

39 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 139.

Kur'ân ayetlerinde yer almaktadır.

Sözlükte köken itibarıyla '*selm*' terimi, daha çok '*hastalıktan ve eziyetten uzak olma*'[40] anlamlarına gelmektedir. '*Silm*' terimi de '*savaş*' kavramının zıttı olan '*barış*'[41] anlamında kullanılmaktadır.

'*Selm*' kökünden türeyen '*İslâm*' terimi sözlükte '*boyun eğme*'[42] manasındadır. Buna göre literatürde '*İslâm*' terimi, '*Yüce Allah'ın buyruklarına kayıtsız boyun eğmek*' anlamındadır. Diğer bir ifade ile '*İslâm*' terimi, hak din olan '*İslâm*'ın adıdır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[43]

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الإِسْلَامُ

«Gerçekten Allah katında din ancak İslâm'dır.»

Şair Hassân b. Sâbit, *Mu'te* savaşında ölen Müslümanların isimlerine beyitlerde yer vermekte ve '*İslâm*' terimini literatürdeki ıstılah anlamıyla '*İslâm dini*' manasında kullanmaktadır:[44] (Tavîl)

فَمَازَالَ فِي الْإِسْلَامِ مِنْ آلِ هَاشِمٍ دَعَائِمُ عِزٍّ لَا تُرَامُ ومَفْخَرُ

هُمُ جَبَلُ الْإِسْلَامِ والنَّاسُ حَوْلَهُ رِضَامٌ إِلَى طَوْدٍ يَرُوقُ ويَقْهَرُ

Hala Hâşim oğullarından (savaşta) karşı karşıya gelmenin arzu edilmediği İslâm'ın onur dayanakları ve övünç (vesileleri) vardır.

Onlar İslâm'ın dağıdır. İnsanlar da (o dağın) etrafındaki kocaman kayalar. Koca bir dağ eteklerdeki kayalara baskındır.

Beyitlerde yer alan '*İslâm*' teriminin, ayet ile bire bir

---

40 İbn Zekeriyâ, Ebû'l-Huseyn, *Mu'cemu makâyîsi'l-luğa,* thk. 'Abdussellâm Hârûn, Dâru'l-Fikr, Kahire, 1979, III, 90.

41 İbn Zekeriyâ, *Mu'cemu makâyîsi'l-luğa,* III, 91.

42 İbn Zekeriyâ, *Mu'cemu makâyîsi'l-luğa,* III, 90.

43 Âl-i 'İmrân, 3/19.

44 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 109.

örtüştüğü açıktır.

Kur'ân ayetlerinde yer alan İnanç ile ilgili terimlerden bir diğeri de '*küfür*' kavramıdır.

'*Küfür*' kavramı Cahiliye döneminde sadece '*örtme*' ve '*gizleme*' anlamlarıyla bilinmektedir.[45] Tohumu toprağın altına gizlemesi sebebiyle çiftçiye '*gizleyen*' anlamında '*kâfir*' denmiş olması da bu sebepledir.[46]

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte, '*küfür*' kavramı, kâfir kimsenin İslâm inanç esaslarını reddetmesi sebebiyle '*îmanın zıttı*' manasında kullanılmıştır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[47]

وَمَنْ يَتَبَدّلِ الْكُفْرَ بِالإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالاً بَعِيداً

«Kim îmanı küfre değişirse, kuşkusuz dosdoğru yoldan sapmış olur.»

Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'nün amcası Hamza b. Abdulmuttalib'in *Uhud* savaşında şehit düşmesinin ardından söylediği mersiyede '*küfür*' kavramını ayete uygun düşecek biçimde '*îmanın zıttı*' anlamında kullanmaktadır:[48] (Tavîl)

فَوَاللَّهِ مَا أَنْسَاكَ مَا هَبَّتِ الصَّبَا وَلَأَبْكِيَنْ فِي مَحْضَرِي ومَسِيرِي

عَلَى أَسَدِ اللَّهِ الَّذِي كَانَ مِدْرَهاً يَذُودُ عَنِ الإِسْلَامِ كُلَّ كَفُورِ

Allah'a and olsun ki; seni saba rüzgârı estiği müddetçe unutmayacağım ve ikametimde yolculuğumda hep ağlayacağım

---

45 İbn Zekeriyâ, *Mu'cemu makâyîsi'l-luğa,* V, 191.
46 İbn Zekeriyâ, *Mu'cemu makâyîsi'l-luğa,* V, 191.
47 Bakara, 2/108.
48 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s.113.

(Bir zamanlar) halkın sözcüsü olan ve her azılı kâfire karşı İslâm'ı savunan Allah'ın aslanına.

Hassân b. Sâbit örneğinde olduğu gibi, Şair Abdullah b. Ravâha da *Bedir* savaşını anlattığı beyitte '*küfür*' kavramını ayete uygun düşecek biçimde '*îmanın zıttı*' anlamında kullanmakta ve şöyle demektedir:[49] (Tavîl)

نَزُوعُ قُرَيْشَ الْكُفْرِ حَتَّى نَعُلَّهَا بِخَاطِمَةٍ فَوْقَ الْأُنُوفِ بِمِيْسَمِ

Küfrün Kureyşi'ni bir yular ile önümüze katıp süreriz ta ki burunlar üzerinde dağlama demiri ile onlara zillet içirinceye kadar.

'*Küfür*' kavramını beyitlere taşıyan bir başka şair Ka'b b. Mâlik'dir. Ka'b b. Mâlik, hicretin V. yılında Müslümanlar ile Mekkeli müşriklerden ve civar kabîlelerden oluşan ittifak güçleri arasında meydana gelen *Hendek* savaşı[50] münasebetiyle söylediği beyitte şöyle demektedir:[51] (Tavîl)

يَذُودُونَنَا عَنْ دِينِنَا وَنَذُودُهُم عَنِ الْكُفْرِ وَالرَّحْمَنُ رَاءٍ وَسَامِعُ

Bizi dinimizden kovuyorlar biz de onları küfürden. Rahmân (olan) Allah (her şeyi) gören ve işitendir.

Görüleceği üzere beyitlerde yer alan *'îmanın zıttı'* anlamındaki '*küfür*' kavramı da ayetle örtüşmektedir.

İslâm inancı ile ilgili Kur'ân ayetlerinde sıkça yer alan terimlerden bir diğeri de '*şirk*'dir.

'*Şirk*' kavramı Cahiliye döneminde daha çok '*ortak*'[52] ve

---

49 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 131

50 Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 188.

51 Ka'b b. Mâlik , *Dîvân*, thk. Sâmî Mekkî el-'Ânî, Mektebetu'n-Nehda, Bağdat, 1966, s. 230.

52 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, IV, 2248. (Şın Bâbı)

'*yol*'[53] anlamında kullanılmaktadır.

Terim olarak '*şirk*' kavramı, '*Allah'a ortak koşma*' anlamında İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[54]

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَى إِثْماً عَظِيماً

«Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur.»

Asr-ı saâdet şairlerinden el-'Abbâs b. Mirdâs, hicretin VIII. yılında Müslümanlarla '*Hevâzin*' ve '*Sakîf*' kabîleleri arasında meydana gelen *Huneyn* savaşını[55] anlattığı şiirde '*şirk*' kavramını '*Allah'a şirk koşma*' manasında kullanmaktadır:[56] (Basît)

الضّارِبُونَ رِجَالَ الشِّرْكِ ضَاحِيَةً بِبَطْنِ مَكَّةَ وَالْأَرْوَاحُ تَبْتَدِرُ

Mekke içindeki bir varoşta ruhlar (cesetlerden çıkmak için acele ederken Müslüman askerler) şirk yandaşlarına vuran (kahramanlardır.)

Beyitte yer alan '*şirk*' terimi de ayet ile örtüşmektedir.

Nübüvvet/peygamberlikle ilgili terimler de Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde yer alan ve Kur'ân ayetlerinin izlerini taşıyan İslâmî terimlerdendir.

Nübüvvet/Peygamberlik

Kur'ân-ı Kerîm'de '*nübüvvet*'e delâlet eden İslâmî terimlere sıkça rastlanmaktadır. Bu başlık altında nübüvvetle ilgili söz konusu terimlerden '*resûl*', '*nebî*' ve '*nezîr*' üzerinde durulacaktır.

---

53 el-Feyrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-muhît*, thk. Muhammed Na'îm el-'Irksûsî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2005, s. 948.

54 Nisâ, 5/48.

55 Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 261.

56 el-'Âbbâs, b. Mirdâs, *Dîvân*, thk. Yahyâ el-Cebbûrî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1991, s. 73.

Literatürde '*resûl*' kavramı, terim olarak '*Allah'ın elçisi*' anlamına gelmektedir. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[57]

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ

«Allah'a ve Elçi'ye itaat ediniz. Eğer yüz çevirirlerse muhakkak Allah kâfirleri sevmez.»

'*Resûl*' kavramına, Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde de rastlanmaktadır. Şair Ka'b b. Züheyr, meşhur '*Burde kasîdesi*'nde '*resûl*' kavramına yer vermekte ve şöyle demektedir:[58] (Basît)

أُنْبِئْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَوْعَدَنِي وَالْعَفْوُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ مَأْمُولُ

Allah Resûlü'nün beni tehdit ettiğine dair tarafıma haber ulaştırıldı. Allah Resûlü katında affedilmek bir beklentidir.

Ka'b b. Züheyr örneğinde olduğu gibi Şair Ka'b b. Mâlik de, '*resûl*' kavramını beyitlere taşıyan Asr-ı saâdet şairlerindendir. Ka'b b. Mâlik, hicretin II. yılında Kureyşlilerle Müslümanlar arasında meydana gelen *Bedir* savaşı[59] sırasında Mekkeli Şair Dırâr b. el-Hattâb'a karşılık vermek amacıyla dile getirdiği beyitlerde '*resûl*' kavramına yer vermektedir:[60] (Basît)

وفِينَا رَسُولُ اللَّهِ والْأَوْسُ حَولَهُ لَهُ مَعْقِلٌ مِنْهُمْ عَزِيزٌ ونَاصِرُ

وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ قَدْ قَالَ أَقْبِلُوا فَوَلَّوْا وَقَالُوا: إِنَّمَا أَنْتَ سَاحِرُ

Allah Resûlü aramızdadır. Evs (kabîlesi) de etrafında. O'na (Evs'in adamlarından oluşan) güçlü ve destekli bir sığınak vardır.

---

57 Âl-i 'İmrân, 3/32.

58 Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, s. 133.

59 Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 135.

60 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 200.

Allah Resûlü "Hadi gelin" demişti de onlar yüz çevirmişler ve "Sen sadece apaçık bir büyücüsün" demişlerdi.

Beyitlerde yer alan '*resûl*' teriminin de ayetle örtüştüğü açıktır.

Peygamberlikle ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de sıkça yer alan İslâmî terimlerden bir diğeri de '*nebî/peygamber*'dir.[61] Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmaktadır:[62]

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوباً عِنْدَهُم فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ

«Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyanlar.»

Şair Ka'b b. Mâlik, hicretin IV. yılında Yahudilerin Medine'den çıkarılmaları[63] üzerine söylediği beyitlerde '*nebî*' kavramına yer vermekte ve şöyle demektedir:[64] (Vâfir)

أَرَى اللَّهُ النَّبِيَّ بِرَأْيِ صِدْقٍ وَكَانَ اللَّهُ يَحْكُمُ لَا يَجُورُ

Allah Peygamber'e doğruyu gösterdi. Allah haksızlık yapmadan hükmeder.

Şair el-'Abbâs b. Mirdâs da, '*nebî*' kavramını beyite taşımakta ve hicretin VIII. yılında Müslümanlarla '*Hevâzin*' ve

---

61 Bazı ulema '*resûl*' ve '*nebî*' kavramları arasında fark görmemekte ve iki kavramın eş anlamlı olduğunu öne sürmektedirler. Buna mukabil bir kısım ulema ise '*resûl*' kavramını '*vahiy meleği tarafından kendisine vahiy indirilen kimse*' şeklinde yorumlamaktadırlar. Yine aynı ulema tarafından '*nebî*' kavramı '*ilham ve rüya yoluyla kendisine vahyin inen kimse*' şeklinde de algılanmaktadır. Geniş bilgi için bk. el-Hamîs, Muhammed b. 'Abdurrahmân, *Usûlu'd-dîn 'ınde'l-İmâm Ebî Hanîfe*, Dâru's-Sumay'î, Riyad, 1996, s. 467

62 A'râf, 7/157.

63 Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 180.

64 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 203.

'*Sakîf*' kabîleleri arasında çıkan *Huneyn* savaşı[65] sırasında şöyle demektedir:[66] (Kâmil)

فَهُنَاكَ إِذْ نُصِرَ النَّبِيُّ بِأَلْفِنَا عَقَدَ النَّبِيُّ لَنَا لِوَاءً يَلْمَعُ

İşte orada Peygamber bizden bin (savaşçı ile) desteklendiği vakit bize parıldayan bir sancak konuşlandırdı.

Şair Abdullah b. Ravâha da Allah Resûlü'nü övdüğü beyitte '*nebî*' kavramına yer vermektedir:[67] (Basît)

أَنْتَ النَّبِيُّ وَمَنْ يُحْرَمْ شَفَاعَتَهُ يَوْمَ الْحِسَابِ، فَقَدْ أَزْرَى بِهِ الْقَدَرُ

Sensin yegâne Peygamber. Kim (Peygamber'in) şefaatinden mahrum kalırsa kader onu Hesap günü rezil etmiştir.

Beyitlerde yer alan '*nebî*' kavramı da ayetteki anlamıyla örtüşmektedir.

Peygamberlikle ilgili olarak Kur'ân-ı Kerîm'de sıkça yer alan İslâmî terimlerden bir diğeri de '*nezîr*'dir. '*Uyarıcı*' anlamına gelen '*nezîr*' kavramı, Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Resûlü'nü tanımlayıcı sıfat niteliğinde kullanılmaktadır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[68]

إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ

«(İyi bil ki) sen ancak bir uyarıcısın.»

Mekkeli Şair Abdullah b. ez-Ziba'râ, ayetteki *'nezîr/uyarıcı'* kavramına Müslüman olduğunu ilan ettiği beyitte yer vermektedir:[69] (Hafîf)

---

65 Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 261.

66 el-'Abbâs b. Mirdâs, *Dîvân*, s. 99.

67 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 159.

68 Hûd, 11/12.

69 İbn Sellâm, Muhammed el-Cumahî, *Tabakâtu fuhuli'ş-şu'ara*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, Dâru'l-Medenî, Cidde, ts., I, 242.

آمَنَ اللَّحْمُ وَالْعِظَامُ بِمَا قُلْتَ فَنَفْسِي الْفِدَى وَأَنْتَ النَّذِيرُ

Söylediklerine etler ve kemikler îman etti. O halde canım sana yegâne uyarıcıya hepten fedadır.

Abdullah b. Ziba'râ gibi Şair Hassân b. Sâbit de, *'nezîr/uyarıcı'* kavramına Kureyşlilere hitaben söylediği beyitte yer vermektedir:[70] (Vâfir)

كَفَرْتُمْ بِالْقُرْآنِ وَقَدْ أُتِيتُم بِتَصْدِيقِ الَّذِي قَالَ النَّذِيرُ

Size uyarıcı (Peygamber'in) söylediğini doğrulayan (vahiyle) gelindiği halde nankörlük ettiniz Kur'ân'a!.

Beyitte İslâmî terimler çerçevesinde *'Nezîr'* kavramının yanı sıra *'küfr'* ve *'Kur'ân'* terimlerine de yer verildiği görülmektedir.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere peygamberlikle ilgili İslâmî terimler, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan anlamlarıyla örtüşecek biçimde beyitlere yansıtılmıştır.

Ölüm ötesi hayatla ilgili terimler de Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde yer alan ve Kur'ân ayetlerinin etkisini yansıtan İslâmî terimlerdendir.

Ölüm Ötesi Hayat

Kur'ân-ı Kerîm, Cahiliye döneminde Arapların ölüm ötesi hayata inanmadıklarını haber vermektedir. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[71]

> «Kâfir olanlar (kendi aralarında) şöyle dediler: Çürüyüp paramparça olduğunuz vakit yeniden dirileceğinizi söyleyerek haber veren kişiyi gösterelim mi? Acaba o, yalan yere Allah'a iftira mı etmiştir? Yoksa onda delilik mi

[70] Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 118.

[71] Sebe', 34/7-8.

var?» (dediler). Hayır! Ahirete inanmayanlar azaptadırlar ve derin bir sapıklık içindedirler.»

Buna karşılık kıyamet gününe, öldükten sonra dirilmeye ve dünya hayatında yapılanlardan dolayı hesaba çekilmeye inanmak İslâm inancının esaslarındandır.

'*Haşr*', *'ma'âd'*, *'yevmu'l-hisâb'*, *'cennet'*, *'nâr'* ve *'ceza'* gibi ölüm ötesi hayatla ilgili İslâmî terimlere Asr-ı saâdet şairlerine ait beyitlerde de rastlanmaktadır.

'*Haşr*' kavramı, ölüm ötesi hayatla ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan söz konusu İslâmî terimlerdendir. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurur:[72]

يَوْمَ تُشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعاً ذَلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ

«O gün yer yarılır, onların üzerinden süratle yarılıp açılır. Bu, bize göre kolay olan bir haşirdir.»

Hassân b. Sâbit, '*haşr*' terimine Allah Resûlü'nün amcası Hamza b. Abdulmuttalib'in ardından söylediği mersiyede yer vermekte ve şöyle demektedir:[73] (Tavîl)

فَذَلِكَ مَا كُنَّا نُرَجِّي وَنَرْتَجِي لِحَمْزَةَ يَوْمَ الْحَشْرِ خَيْرَ مَصِيرِ

İşte biz mahşer günü Hamza için bunun olmasını bekliyor ve umuyorduk. En iyi akıbeti.

Beyitte yer alan '*haşr*' terimi, ayetle aynıdır.

Ölüm ötesi hayatla alâkalı olarak Kur'ân'da yer alan terimlerden bir diğeri de '*ahiret ve dönülecek yer*'[74] anlamına gelen

---

72 Kaf, 50/44.

73 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 113.

74 er-Râzî, Muhammed b. Ebî Bekr b. 'Abdulkâdir, *Muhtâru's-Sıhâh*, Mektebetu Lubnân, Beyrut, 1989, s. 405.

'*ma'âd*'dır. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmaktadır:[75]

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَى مَعَادٍ

«Kur'ân'ı sana farz kılan Allah, elbette seni (yine) dönülecek yere döndürecektir.»

Şair Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'nü övdüğü beyitlerde '*ma'âd*' kavramını '*Ahiret ve dönülecek yer*' anlamında kullanmakta ve şöyle demektedir:[76] (Kâmil)

وَاللَّهِ رَبِّي لَا نُفَارِقُ أَمْرَهُ مَاكَانَ عَيْشٌ يُرْتَجَى لِمَعَادِ

Ey Rabbim! Allah'a and olsun ki; Ahiret günü için bir yaşantı beklentisi olduğu müddetçe (Allah Resûlü)nün buyruğundan kopmayacağız.

Hassân b. Sâbit, Mekke eşrafından '*Âbid* oğulları tarafından hicvedilmesine karşın söylediği beyitlerde de '*ma'âd*' kavramına yer vermekte ve şöyle demektedir:[77] (Vâfir)

فَقُبِّحَ عَابِدٌ وبَنُو أَبِيهِ فَإِنَّ مَعَادَهُمْ شَرُّ الْمَعَادِ

'Âbid[78] ve ('Âbid)'in babasının oğulları iğrençleştiler. Bu bakımdan dönecekleri yer, en felâket yerdir.

Beyitte yer alan '*ma'âd*' kavramının da, ayetle örtüştüğü açıktır.

Ölüm ötesi hayatla alâkalı olarak Kur'ânda yer alan terimlerden bir diğeri de '*Yevmu'l-hisâb/Hesap günü*'dür. Yüce

---

75 Kasas, 28/85.

76 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 56.

77 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 90.

78 Beyitte yer alan 'Âbid, Mekke eşrafından 'Âbid oğullarının Câhiliye devrinde ilk ataları olan 'Âbid b. Abdullah b. 'Umar el-Mahzûm'dur. Bk. Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk. Abdullah Sinde, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2006, s. 88.

Allah *'Yevmu'l-hisâb/Hesap günü'* ile alâkalı olarak şöyle buyurmaktadır:[79]

إِنَّ الَّذِينَ يُضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ

«Doğrusu Allah'ın yolundan sapanlara, hesap gününü unutmalarına karşılık çetin bir azap vardır.»

Şair Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nü övdüğü beyitte *'Yevmu'l-hisâb/Hesap günü'* ifadesine yer vermekte ve şöyle demektedir:[80] (Basît)

أَنْتَ النَّبِيُّ وَمَنْ يُحْرَمْ شَفَاعَتَهُ يَوْمَ الْحِسَابِ، فَقَدْ أَزْرَى بِهِ الْقَدَرُ

Sensin yegâne Peygamber. Kim (Peygamber'in) şefaatinden mahrum kalırsa kader onu Hesap günü rezil etmiştir.

Görüleceği üzere beyitte yer alan *'Yevmu'l-hisâb/Hesap günü'* ifadesi ayetteki anlamıyla aynıdır.

'Cennet' kavramı da Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan ölüm ötesi hayatla ilgili İslâmî terimlerdendir. Sözgelimi, Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[81]

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ

«(O gün) cennet, takvâ sahiplerine yaklaştırılır.»

Şair Hassân b. Sâbit, Hamza b. Abdulmuttalib'in *Uhud* savaşında şehit düşmesinin ardından söylediği mersiyede *'cennet'* kavramına beyitte yer vermekte ve şöyle demektedir:[82] (Serî')

صَلَّى عَلَيْكَ اللهُ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ مُكْرَمَةِ الدَّاخِلِ

---

79 Sâd, 38/26.

80 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 159.

81 Şu'arâ, 26/90.

82 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 195.

Allah, girenin onurlandırılacağı yüksek bir cennette sana salâtu selâm getirsin.

Şair Hassân b. Sâbit, aynı münasebetle dile getirdiği bir başka mersiyede '*cennet*' kavramını çoğul formatta '*cinân*' şeklinde kullanmaktadır:[83] (Tavîl)

فَإِنَّ جِنَانَ الخُلْدِ مَنْزِلُهُ بِهَا وَأَمْرُ الَّذِي يَقْضِي الأُمُورَ سَرِيعُ

Nitekim (Hamza b. Abdumuttalib)'in mekânı 'Huld' cennetlerindedir. İşleri düzenleyen (Allah'ın) emri süratlidir.

Beyitlerde yer alan '*cennet*' kavramlarıda ayetle örtüşmektedir.

'*Cennet*' kavramının zıttı olan ve '*ölüm ötesi hayatta günahkâr kulların cezalandırılacağı ateş*'[84] anlamına gelen '*nâr*' kelimesi de Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâmî terimlerdendir. Sözgelimi, Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:[85]

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَاراً

«Kuşkusuz ayetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız.»

'*Nâr*' kavramı, Kur'ân ayetlerinde kullanıldığı anlamıyla Asr-ı saâdet şiirlerine de yansımaktadır. Şair Hassân b. Sâbit, *Uhud* savaşı münasebetiyle dile getirdiği beyitlerde müşriklere hitap etmekte ve öldürülen müşriklerin cehennem ateşinde azap göreceklerini belirtmektedir:[86] (Tavîl)

وَقَتْلاكُمُ في النّارِ أفضَلُ رِزْقِهِمْ حَمِيمٌ معاً، في جوْفِها، وَضَرِيعُ

---

83 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 158.
84 Râzî, *Muhtâru's-Sıhâh*, s. 115.
85 Nisâ, 4/56.
86 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 157.

Ölüleriniz cehennemdedir. Ölülerinizin ortaklaşa en iyi rızkı, cehennemin ortasındaki kaynar sudan ibaret bir içecek ve gıda vermeyen, açlığı da gidermeyen kuru dikenden hazırlanmış yiyecektir.

Hassân b. Sâbit aynı münasebetle söylediği bir başka beyitte de yine '*nâr'* kavramına yer vermektedir:[87] (Tavîl)

تَرَكْنَاهُمُ لِلْعَاوِيَاتِ تَنُوبُهُمْ وَيُصْلَوْنَ نَاراً بَعْدُ حَامِيَةَ الْقَعْرِ

Kureyşlilerden öldürdüklerimizi sırayla yemeleri için yırtıcı hayvanlara bıraktık. Daha bitmedi onlar dibi kızgın ateşe de atılacaklar.

'*Nâr'* kavramının, bu beyitte de ayetteki anlamla örtüştüğü aşikârdır.

'*Ceza'* kavramı da ölüm ötesi hayatla ilintili olarak Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâmî terimlerdendir.

Sözlükte '*bir şeyin karşılığı ve yerine geçmesi'*[88] anlamına gelen '*ceza'* kavramı Cahiliye döneminde bilinmektedir. '*Ceza'* kavramı, İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte daha çok '*kul tarafından yapılan eylemin layık olduğu şekliyle Yüce Allah katında karşılık bulması'* şeklinde kullanılmıştır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[89]

وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ

«Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır.»

Şair Hassân b. Sâbit, '*Uhud'* savaşında şehit düşen Hamza b. Abdulmuttalib'in ardından söylediği mersiyede '*ceza'* fiilini ayete uygun düşecek biçimde kullanmakta ve şöyle demektedir:[90]

---

87 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 114.
88 İbn Zekeriyâ, *Mu'cemu makâyîsi'l-luğa*, I, 456.
89 Âl-i 'İmrân, 3/144.
90 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 113.

(Tavîl)

أَقُولُ وَقَدْ أَعْلَى النَّعْيُ بِهُلْكِهِ جَزَى اللَّهُ خَيْراً مِنْ أَخٍ وَنَصِيرِ

Tellal[91] yüksek sesle vefat haberini duyurmuştu ki, (ardından) ben: "Kardeş ve destekleyici olarak Allah seni iyilikle ödüllendirsin" diye (merhum Hamza b. 'Abdumuttalib'e hayır duada bulunuyordum).

Görüleceği üzere Asr-ı saâdet şairleri tarafından beyitlere uyarlanan ölüm ötesi hayatla ilgili İslâmî terimler de Kur'ân ayetleriyle örtüşmektedir.

Diğer İslâmî Terimler

Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde İslâmî terimler bağlamında '*cihâd*', '*şehîd*', '*mescid*', '*izn*' ve '*hamd*' gibi kavramlara da rastlanmaktadır.

'*Cihâd*' kavramı esasta '*meşakkat, çaba harcama, enerji sarfetme ve sert toprak*'[92] anlamlarına gelmektedir. İslâm literatüründe ise '*cihâd*', '*Allah yolunda savaşma*'nın adıdır. Nitekim Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmaktadır:[93]

والَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوا ونَصَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقاً

«İman edip de Allah yolunda hicret ve cihat edenler, (muhâcirleri) barındıran ve yardım edenler var ya, işte gerçek müminler onlardır.»

Şair Hassân b. Sâbit, ayette yer alan *'Allah yolunda savaşma'* anlamına gelen '*cihâd*' kavramını ensârı övdüğü beyitlere

---

91 Şair beyitte yer alan النعي lafzını, '*ölüm haberi veren tellal*' anlamında kullanmaktadır. Bk. Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 113.

92 İbn Zekeriyâ, *Mu'cemu makâyîsi'l-luğa*, I, 486-487.

93 Enfâl, 8/74.

taşımakta ve şöyle demektedir:[94] (Basît)

وجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ واعْتَرَفُوا لِلنَّائِبَاتِ فَمَا خَامُوا وَمَا ضَجِرُوا

Allah yolunda cihat ettiler. Musibetler karşısında (da) sabrettiler. Ne korktular ne de sıkıldılar.

Beyitten de anlaşılacağı üzere ensâr, Allah yolunda cihat etmekte ve bu uğurda maruz kaldıkları musibetler karşısında sabretmektedirler. Dolayısıyla beyitte yer alan '*cihâd*' kavramı ayetteki anlamıyla örtüşmektedir.

'*Şehîd*' kavramı ise, İslâm literatüründe Allah yolunda ölen kimse anlamına gelmektedir. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[95]

«Allah yolunda öldürülenlere «ölüler» demeyin. Bilakis onlar diridirler, lâkin siz anlayamazsınız.»

Hassân b. Sâbit, *Uhud* savaşında şehit düşen Evs b. Sâbit'i (v. 3/625)[96] Allah yolunda öldüğü için ayete uygun düşecek biçimde '*şehîd*' ve '*mücahid*' olarak tanımlamakta ve şöyle demektedir:[97] (Tavîl)

ومِنَّا قَتِيلُ الشِّعْبِ أَوْسُ بْنُ ثَابِتٍ شَهِيداً وَأَسْنَى الذِّكْرَ مِنِّي الْمَشَاهِدُ

وَمَنْ جَدُّهُ الْأَدْنَى أَبِي وَابْنُ أُمِّهِ لِأُمِّ أَبِي ذَاكَ الشَّهِيدُ الْمُجَاهِدُ

(Uhud) vadisinde şehit düşerek öldürülen Evs b. Sâbit bizdendir ve katıldığı savaşlar onun anısını benim cihetimden aydınlatmaktadır.

---

94 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 120.

95 Bakara, 2/154.

96 Beyitte yer alan Evs b. Sâbit, Sahabeden Evs b. Sâbit b. el-Munzir b. Harâm el-Ensârî'dir. Evs b. Sâbit b. el-Munzir b. Harâm el-Ensârî, II. *Akabe* biatına ve *Bedir* savaşına katılmış olup *Uhud* savaşında şehit düşmüştür. Bk. ez-Ziriklî, Hayruddîn, *el-A'lâm*, Dâru'l-'İlm li'l-melâyîn, Beyrut, 2002, II, 31.

97 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 76.

O mücahit şehit, babamın en yakın atasıdır ve annesinin oğlu da babamın annesinin yakınıdır.

Yine Hassân b. Sâbit, Hamza b. Abdulmuttalib'in *Uhud* savaşında şehit düşmesinin ardından söylediği mersiyede '*şehîd*' kavramını ayete uygun düşecek biçimde kullanmaktadır:[98] (Serî')

مَا لِشَهِيدٍ بَيْنَ أَرْحَامِكُمْ شَلَّتْ يَدَا وَحْشِيٍّ مِنْ قَاتِلِ

(Mekkeliler!) aranızda yakınlık bağları bulunan şehîde ne oldu? Katil Vahşî'nin iki eli kurusun.

Görüleceği üzere '*cihâd*' kavramıyla ilgili İslâmî terimlerden biri olan '*şehîd*' kelimesi de, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan anlamlara uygun düşecek biçimde Asr-ı saâdet şiirlerine yansıtılmıştır.

'*Mescid*' kavramı ise, Cahiliye devrinde '*zelil oldu*' ve '*boyun eğdi*'[99] anlamlarına gelen سجد kökünden türetilmiştir. İslâm dininin gelmesiyle birlikte namazla eşleşen '*mescid*' kavramı '*namaz kılınan ve ibâdet edilen yer*' anlamında kullanılmıştır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[100]

وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ

«Her secde yerinde yüzlerinizi O'na çevirin ve dini yalnız Allah'a has kılarak O'na yalvarın.»

Şair Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'nü övdüğü beyitte ayette olduğu gibi '*mescid*' kavramını '*secde edilen yer*' anlamında kullanmaktadır:[101] (Tavîl)

نَبِيٌّ يَرَى مَا لَا يَرَى النَّاسُ حَوْلَهُ يَتْلُو كِتَابَ اللَّهِ فِي كُلِّ مَسْجِدِ

O, etrafındaki insanların görmediğini gören (ve) her mescitte Allah'ın kitabını okuyan bir peygamberdir.

---

98 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 194.

99 İbn Zekeriyâ, *Mu'cemu makâyîsi'l-luğa,* III, 133.

100 Â'râf, 7/29.

101 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 60.

Şair Abdullah b. Ravâha da Allah Resûlü'nün Mekke'den Medine'ye hicreti sırasında meşhur Kuba mescidi inşa edilirken Müslümanları teşvik mahiyetinde beyitler söylemekte ve '*mescidler*' anlamına gelen مساجد kavramına yer vermektedir:[102] (Maştûru'r-recez)

أَفْلَحَ مَنْ يُعَالِجُ الْمَسَاجِدا وَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ قَائِماً وَقَاعِدا

وَلَا يَبِيتُ اللَّيْلَ عَنْهُ رَاقِدا وَمَنْ يُرَى عَنِ الْغُبَارِ حَائِدا

Kurtuluştadır mescitlere (olan ihtiyacı) gideren ve hem ayakta hem de oturarak Kur'ân okuyan

Ve bütün geceyi yatarak geçirmeyen ve de (Kuba Mescidi'nin inşası sırasında toza ve toprağa karışmış halde) tozdan sakınır halde görülen.

Abdullah b. Ravâha beyitleri okurken Allah Resûlü'nün de şairin ardından قاعدا ve مساجدا şeklinde kafiyeleri tekrarladığı gelen rivayetler arasındadır.[103]

Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde İslâmî terimler bağlamında görülen kavramlardan bir diğeri de '*izn*' kavramıdır. '*Bilgilendirmek*', *izin vermek*' ve *'müsaade etmek'*[104] anlamlarına gelen '*izn*' kavramının, Cahiliye devrinde bilindiği ve kullanıldığı anlaşılmaktadır. Zira şair '*izn*' kavramını beyitte '*müsaade etmek*' anlamında kullanmakta ve şöyle demektedir:[105] (Kâmil)

قُلْتُ لِبَوَّابٍ لَدَيْهِ دَارُهَا تِيذَنْ، فإني حَمْؤُها وَجَارُهَا.

(Sevgiliye ait) evin korumasını sağlayan kapıcıya: "Bana izin ver zira ben kayın pederiyim ve komşusuyum" dedim.

---

102 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 129

103 İbn Receb, Zeynuddîn Ebû'l-Ferec, *Fethu'l-Bârî bi şerh-i Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Mahmûd b. Ş'abân b. 'Abdumaksûd vd., Mektebetu'l-Ğurabâ el-Eseriyye, Kahire, 1996, III, 312.

104 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, I, 52. (Hemze bâbı)

105 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, I, 52. (Hemze bâbı)

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte '*izn'* kavramı daha çok '*Allah'* lafzıyla birlikte kullanılmıştır. Sözgelimi Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[106]

وَمَاهُمْ بِضَارِّينَ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ

«Oysa büyücüler, Allah'ın izni olmadan hiç kimseye zarar veremezler.»

Şair Lebîd b. Rabî'a (v. 41/661), vefat eden kardeşi Erbed'in (v. .../…) ardından söylediği mersiyede '*Allah'ın izni'* kavramına yer vermekte ve beyitte şöyle demektedir:[107] (Remel)

إِنَّ تَقْوَى رَبِّنَا خَيْرُ نَفَلٍ وَبِإِذْنِ اللَّهِ رَيْثِي وَعَجَلْ

Doğrusu Rabbimizin takvası en hayırlı nafile ibâdettir. Yavaş olmam veya acele etmem de Allah'ın izniyledir.

Beyitte yer alan '*izn'* kavramı ayetle örtüşmektedir.

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte daha çok '*Allah'* lafzıyla beraber kullanılmaya başlanan '*hamd'* kavramı da Kur'ân-ı Kerîm'de sıkça yer alan İslâmî terimlerdendir. Sözgelimi, Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[108]

وآخِرُ دَعْوَاهُم أَنِ الْحَمْدُ للَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

«Onların dualarının sonu da şudur: Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.»

Şair Lebîd b. Rabî'a, '*hamd'* kavramına kardeşi Erbed'in ardından söylediği mersiyede yer vermekte ve şöyle demektedir:[109] (Remel)

أَحْمَدُ اللَّهَ فَلَا نِدَّ لَهُ بِيَدَيْهِ الْخَيْرُ مَاشَاءَ فَعَلْ

---

106 Bakara, 2/102.

107 Lebîd b. Râbî'a el-'Âmirî, *Dîvân*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts., s. 139.

108 Yûnus, 10/10.

109 Lebîd b. Râbî'a el-'Âmirî, *Dîvân*, s. 139.

Allah'a hamd ederim. Zira O'nun hiçbir benzeri yoktur. İyilik O'nun elleriyledir ve O, dilediğini yapar.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, mucize kitap Kur'ân-ı Kerîm, hem Cahiliye devrinde tedavülde bulunan bazı terimlere yeni anlamlar yüklemek hem de İslâm dinine has terimler üretmek suretiyle Arap dilini ve Arap şiirini zenginleştirmiştir.

Kuşkusuz Kur'ân ayetlerini her alanda kendilerine düstur edinen Asr-ı saâdet şairleri, beyitlerde şerre ve batıla teşvik eden şairlerin ölüm ötesi hayattaki akıbetlerinin cehennem olacağının bilincindedirler. Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerîm'in Asr-ı saâdet şiirine etkisi terimlerle sınırlı değildir. Aksine Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü bazı düşüncelerin ve tasavvurların izlerine de rastlanmaktadır. Nitekim Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirler incelendiğinde, şairlerin Kur'ân-ı Kerîm'den ilham aldıkları İslâm inancına özgü düşünceleri zihinlerde yoğurarak beyitlere yansıttıkları görülmektedir. Çalışmanın bundan sonraki aşamasında Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü tasavvurların Asr-ı saâdet şiirine yansımalarına yer verilecektir.

1.2. İslâm İnancına Özgü Tasavvurlar Getirmesi Yönüyle Etkisi

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü tasavvurların Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlere yansımalarını şu şekilde tasnif etmek mümkündür:

-Tevhid inancı.

-Allah'ın sıfatları.

-Allah Resûlü ve sıfatları,

-Kader yazgısı.

-Ölüm ötesi hayat.

-Kur'ân kıssaları.

-İslâm dini öğretileri.

Asr-ı saâdet şairlerine ait beyitlerde dikkat çeken sözkonusu tasavvurları yukarıdaki alt başlıklara göre sırasıyla ele alalım.

Tevhid İnancı

'*Tevhid*' esasına dayalı İslâm dini, Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi diğer semavî dinlerden ve çok tanrılı Câhiliye inançlarından farklılık arz eder. Sözgelimi, Yüce Allah, '*İhlâs*' suresinde Hz. Îsa'nın Allah'ın oğlu olduğu düşüncesini benimseyen Hıristiyanlık ile çok tanrılı putperest inançlara dikkat çekmekte ve şöyle buyurmaktadır:[110]

> «(Resûlüm!) De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur.»

Buna göre İslâm dinine esas teşkil eden tevhid düşüncesinin özünde Allah'ın bir olduğu anlayışı yatmaktadır.

Allah'ın bir olduğu ve eşi benzeri bulunmadığı yolundaki İslâm anlayışının yansımalarına, Asr-ı saâdet şairlerine ait beyitlerde de rastlanmaktadır. Şair Ka'b b. Mâlik, *Hendek* savaşı sırasında Mekkeli Şair Dırâr b. el-Hattâb'a cevap niteliğinde söylediği beyitlerde, Mekke ahalisinin Allah'ın hiçbir ortağı bulunmadığı gerçeğini idrak edinceye kadar Müslüman süvarilerin saldırılarını sürdüreceklerini belirtmekte ve şöyle demektedir:[111] (Vâfir)

فَوَارِسُنَا إِذَا بَكَرُوا وَرَاحُوا عَلَى الْأَعْدَاءِ شُوساً مُعْلَمِينَا

---

110 İhlâs, 112/1-4.

111 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 279.

لِنَنْصُرَ أَحْمَداً وَاللَّهَ حَتَّى نَكُونَ عِبَادَ صِدْقٍ مُخْلِصِينَا

وَيَعْلَمَ أَهْلُ مَكَّةَ حِينَ سَارُوا وَأَحْزَابٌ أَتَوْا مُتَحَزِّبِينَا

بِأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ لَهُ شَرِيكٌ وَأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الْمُؤْمِنِينَا

Sabah vakti savaş pozisyonundaki süvarilerimiz düşman üzerine küçümseyici sert bakışlarla gidip geldiklerinde

Biz Ahmed'i ve Allah'ı destekleyip de doğru sözlü ve dürüst kullar olana kadar

Ve (Hendek'e) gelen müttefik güçlerle birlikte (bize karşı) yürüyen Mekke ahalisi de

Allah'ın hiçbir ortağı bulunmadığı ve yine Allah'ın inananlara hami olduğu gerçeğini öğrenene kadar (süvarilerimiz saldırılarını sürdürecektir.)

Beyitlerde yer alan '*Allah'ın hiçbir ortağı bulunmadığı*' düşüncesi, Yüce Allah'ın birliğini vurgulayan ayetlerle birebir aynıdır. Örnek vermek gerekirse Yüce Allah, '*En'âm*' sûresinde bu bağlamda şöyle buyurmaktadır: [112]

«O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben Müslümanların ilkiyim.»

Beyitte yer alan *'Allah'ın inananların hamisi'* olduğu yolundaki İslâm tasavvurunun da «Allah müminlerin dostudur.»[113] ayetiyle örtüştüğü açıktır.

Bir başka Şair Sırma b. Kays (v. 5/627), ayetlerde yer alan '*Allah birdir*' anlayışına beyitlerde yer vermekte ve şöyle demektedir:[114] (Tavîl)

---

[112] En'âm, 6/163.

[113] Âl-i 'İmrân, 3/68.

[114] en-Nemerî, Yûsuf b. 'Abdullah, b. 'Abdulazîz el-Kurtubî, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, thrc. 'Âdil Murşid, Dâru'l-A'lâm, Amman, 2002, s. 350.

نُعَادِي الَّذِي عَادَى مِنَ النَّاسِ كُلِّهِم جَمِيعاً وَإِنْ كَانَ الْحَبِيبَ الْمُوَاتِيَا

وَنَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ لَا شَيْءَ غَيْرُهُ وَأَنَّ كِتَابَ اللَّهِ أَصْبَحَ هَادِيَا

> Nazik dostumuz olsa bile insanlar arasından (Allah Resûlü'nün) düşman edindiği kimseye biz de hepten düşman oluruz.
>
> Biliriz ki Allah'tan gayrı hiçbir şey yoktur ve Allah'ın kitabı yol gösterici olmuştur.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere şair Sırma b. Kays'a göre Yüce Allah'a hiçbir şey eş değildir.

Öte yandan beyitte *'Kur'ân-ı Kerîm'i yol gösterici'* olarak tasavvur eden algılayış biçiminde de Kur'ân ayetlerinin etkisini okumak mümkündür.

Tevhit inancıyla alâkalı olarak Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah'ın kudretine delâlet eden evrendeki sayısız delillere dikkat çekilen ayetlere sıkça rastlanmaktadır. Örnek vermek gerekirse Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:[115]

> «Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde aklıselim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır.»

Şair Nemir b. Tevleb (v. 14/635), Allah Resûlü'nü övdüğü beyitlerde Yüce Allah'ın kudretine işaret eden güneş, ay ve yıldız gibi evrendeki delillere dikkat çekmekte ve şöyle demektedir:[116] (Recez)

يَا قَوْمُ إِنِّي رَجُلٌ عِنْدِي خَبَرْ اللَّهُ مِنْ آيَاتِهِ هَذَا الْقَمَرْ

وَالشَّمْسُ والشِّعْرَى وَآيَاتٌ أُخَرْ

---

115 Âl-i 'İmrân, 3/190.

116 Nemir b. Tevleb, *Dîvân*, thk. Muhammed Nebîl et-Turayfî, Dâru Sâdır, Beyrut, 2000, s. 78.

Ey Millet! (Biliniz ki;) ben, beraberinde bir haber taşıyan kimseyim. (Bakınız) bu dolunay Allah'ın delillerindendir Güneş, Şi'râ/ Sirius[117] yıldızı ve daha nice ayetler.

Kur'ân ayetlerinde kudret sahibi Yüce Allah'ın desteklediği kimseye karşı üstünlük elde edilemeyeceği vurgusuna da rastlanmaktadır. Sözgelimi, Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:[118]

«Allah size yardım ederse, artık size üstün gelecek hiç kimse yoktur.»

Hassân b. Sâbit, ayetin anlamını *Uhud* savaşı münasebetiyle söylediği beyitlere taşımakta ve şöyle demektedir:[119] (Tavîl)

وَحَامَى بَنُو النَّجَّارِ فِيهِ وَضَارَبُوا وَمَا كَانَ مِنْهُمْ، فِي اللِّقَاءِ جَزُوعُ
أَمَامَ رَسولِ اللَّهِ لَا يَخْذُلُونَهُ لَهُمْ نَاصِرٌ مِنْ رَبِّهِمْ، وَشَفِيعُ

Neccâr oğulları (Uhud'da Allah Resûlü'nü) korudular ve (düşmana karşı onun için) vuruştular. Düşmanla karşı karşıya geldiklerinde aralarında korkak yoktu.

Allah Resûlü'nü yardıma muhtaç bırakmadan önünde (vuruşuyorlardı.) Onlara Rablerinden bir destekçi ve şefaatçi vardır.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere Allah Resûlü'nün anne tarafından akrabaları sayılan[120] *Neccâr* oğulları, düşman karşısında Allah Resûlü'nü korkusuzca savunmaktadırlar. Zira Müslüman *Neccâr* oğulları hak üzere olduklarından saflarında kudret sahibi Yüce Allah tarafından görevlendirilmiş bir destekleyici ve şefaatçi bulunmaktadır.

---

[117] Beyitte yer alan الشعرى kavramı batı dillerinde '*sirius*' diye bilinen parlak bir yıldızın adıdır. Bk. Baalbaki, Rohi, *al-Mawrid a modern Arabic- English dictionary*, Dar el-ilm lilmalayin, Beyrut, 1995, s. 671.

[118] Âl-i 'İmrân, 3/160.

[119] Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 157.

[120] Kehhâle, 'Umar Rıdâ, *Mu'cemu kabâili'l-'Arab el-kadîme ve'l-hadîse*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1997, III, 1173.

Yüce Allah, savaş sırasında yardımının inanan kullara yeteceğini de haber vermekte ve şöyle buyurmaktadır:[121]

> «Allah(ın yardımı) savaşta müminlere yetti. Allah güçlüdür, mutlak galiptir.»

Hassân b. Sâbit, Yüce Allah'ın savaşta inanan kullara yardım edeceği düşüncesine beyitte yer vermektedir:[122] (Kâmil)

وَكَفَى الْإِلَهُ الْمُؤْمِنِينَ قِتَالُهُمْ وَأَثَابَهُمْ فِي الأَجْرِ خَيْرَ ثَوَابِ

> İlâh'ın yardımı düşmana karşısı koydukları çarpışmada müminlere yetti. Onları sevap açısından da en iyisiyle mükâfatlandırdı.

Yüce Allah, bir topluma kötülük diledi mi, artık geri çevrilme diye bir şey olmadığını da haber vermekte ve ayette şöyle buyurmaktadır:[123]

> «Allah bir topluma kötülük diledi mi, artık onun için geri çevrilme diye bir şey yoktur.»

Şair Ka'b b. Mâlik, ayette yer alan Yüce Allah'ın kudret tasavvurunu beyitlere taşımakta ve şöyle demektedir:[124] (Tavîl)

عَجِبْتُ لِأَمْرِ اللَّهِ وَاللَّهُ قَادِرٌ عَلَى مَا أَرَادَ لَيْسِ لِلَّهِ قَاهِر

> Allah'ın işine şaştım; Allah dilediğine muktedirdir. Allah'ı caydıracak kimse yoktur.

Tevhit inancıyla alâkalı olarak Kur'ân-ı Kerîm'de yer ve gök her şeyin sadece Allah'a ait olduğu düşüncesine de sıkça rastlanmaktadır. Sözgelimi Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[125]

---

121 Ahzâb, 33/25.
122 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 23.
123 R'ad, 13/11.
124 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 200.
125 Nûr, 24/42.

«Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır; dönüş de ancak O'nadır.»

Şair Hassân b. Sâbit, mülkün sadece Allah'a ait olduğu düşüncesine *Bedir* savaşı münasebetiyle söylediği beyitlerde yer vermektedir:[126] (Tavîl)

لَنَا القَدَمُ الأولى إليكَ، وَخَلْفُنا لأوّلِنَا في طَاعَةِ اللَّهِ تَابِعُ
ونعلمُ أنّ الملكَ للهِ وحدهُ وَإنّ قَضَاءَ اللَّهِ لا بُدّ وَاقِعُ

(Ey Muhammed!) İlk adımımız sanadır ve Allah'a itaatte arkamız ilkimize tabidir.

Biliriz ki; mülk sadece Allah'ındır ve Allah'ın önceden takdir ettiği vakidir kuşkusuz.

Görüleceği üzere şair, Kur'ân ayetlerinde yer alan mülkün sadece Allah'a ait olduğu ve Yüce Allah tarafından önceden takdir edilen şeye kimsenin engel olamayacağı yolundaki tevhit inancıyla bağlantılı tasavvurları beyitlere aktarmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü tasavvurların Asr-ı saâdet şairlerine ait beyitlere yansımalarından bir diğeri de Yüce Allah'ın sıfatlarıdır.

Allah'ın Sıfatları

Kur'ân ayetlerinde Yüce Allah'ın kendi zatını tanımladığı sıfatlara sıkça rastlanmaktadır. Örnek vermek gerekirse Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmaktadır:[127]

«O, öyle Allah'tır ki, O'ndan başka tanrı yoktur. Görülmeyeni ve görüleni bilendir. O, esirgeyendir, bağışlayandır. O, öyle Allah'tır ki, kendisinden başka hiçbir tanrı yoktur. O, mülkün sahibidir, eksiklikten münezzehtir, selâmet verendir, emniyete kavuşturandır,

126 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 154.
127 Haşr, 59/22-23-24.

> gözetip koruyandır, üstündür, istediğini zorla yaptıran, büyüklükte eşi olmayandır. Allah, müşriklerin ortak koştukları şeylerden münezzehtir. O, yaratan, var eden, şekil veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar O'nun şanını yüceltmektedirler. O, galiptir, hikmet sahibidir.»

'Çok bağışlayan' anlamına gelen '*gafûr'* sıfatı, Yüce Allah'ın ayetlerde kendi zatını tanımladığı sıfatlardan biridir. Gafûr sıfatıyla ilgili olarak Yüce Allah ayette şöyle buyurmaktadır:[128]

> «Bilin ki Allah, gönlünüzdekileri bilir. Bu sebeple Allah'tan sakının. Şunu iyi bilin ki Allah gafûrdur, halîmdir.»

Hamza b. Abdulmuttalib'in, *Uhud* savaşında şehit düşmesinin ardından kızı Umâme[129] (v. …/…) Şair Hassân b. Sâbit'e gelir ve babasına ait kabrin yerini sorar. Hassân b. Sâbit, Umâme'ye cevap niteliğinde dile getirdiği beyitlerde Yüce Allah'ın '*gafûr'* sıfatına değinmekte ve şöyle demektedir:[130] (Tavîl)

فَقُلْتُ لَهَا إِنَّ الشَّهَادَةَ رَاحَةٌ وَرِضْوَانُ رَبٍّ يَا أُمَامَ غَفُورِ

> Ben de kendisine dedim ki "Ey Umame! Kuşkusuz şehit olmak rahatlıktır ve çok bağışlayan bir Rabb'in rızasını kazanmaktır"

Beyitte Şair Hassân b. Sâbit'in Yüce Allah'ı '*gafûr'* sıfatıyla tanımlamasının ayetteki tasavvrula aynı olduğu açıktır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan Yüce Allah'a has sıfatlarla ilgili tasavvurları beyitlere taşıyan bir başka Şair Ka'b b. Mâlik'dir. Hicretin VIII. yılında Müslümanlarla '*Hevâzin'* ve '*Sakîf'* kabîleleri arasında meydana gelen '*Taif gazvesi'*[131] münasebetiyle Ka'b b. Mâlik tarafından dile getirilen beyitlerde Yüce Allah'ın '*çok*

---

128 Bakara, 2/235.

129 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk. 'Abdullah Sinde, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2006, s. 114.

130 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 112.

131 Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 270.

şefkatli' anlamına gelen '*raûf*' sıfatı ile '*çok merhametli'* manasındaki '*rahmân'* sıfatına yer verilmekte ve şöyle denilmektedir:[132]

نُطِيعُ نَبِيَّنَا ونُطِيعُ رَبّاً هُوَ الرَّحْمَنُ كَانَ بِنَا رَؤُوفا

Peygamberimize itaat ederiz. Bize çok merhameti olan rahmân bir Rabb'e de itaat ederiz.

Görüleceği üzere beyitte yer alan '*rahmân'* sıfatı, «O, rahmândır ve rahîmdir.»[133] ayetindeki '*rahmân'* algısı ile bire bir örtüşmektedir. Yine beyitte yer alan '*raûf*' sıfatı da «Kuşkusuz Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.»[134] ayetindeki '*çok şefkatli'* algısıyla aynıdır.

Şunu da belirtmek gerekir ki, beyitte yer alan '*rabbimiz'* algısı da «Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.»[135] ayetindeki '*rab'* tasavvuru ile örtüşmektedir.

'*Arş'* terimi de Kur'ân ayetlerinde sıkça yer alan kavramlardan biridir. Örnek vermek gerekirse Yüce Allah bu bağlamda «Arş'ı su üzerinde idi.» buyurmaktadır.[136] Geçmişten bu yana müfessirler '*arş'* kavramını farklı biçimlerde yorumlamışlarıdır. Bazı müfessirler '*arş'* kavramını zahiri itibarıyla ele almışlar ve kralların üzerine oturduğu '*taht'* anlamına hamletmişlerdir. Bazı müfessirler ise '*arş'* kavramını mecazla yorumlayarak '*güç'*, *'kuvvet'* ve *'mülk'* manalarına geldiğini öne sürmüşlerdir.[137]

---

132 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 236.
133 Fâtiha, 1/3.
134 Hac, 22/65.
135 Fâtiha, 1/1.
136 Hûd, 11/7.
137 er-Râzî, Ebû Hâtem Ahmed b. Hamdân, *Kitâbu'z-Zîne fi'l-kelimâti'l-islâmiyye ve'l-'arabiyye*, Merkezu'd-Dirâsât ve'l-Buhûsi'l-Yemenî, San'a, 1994, s. 334.

Yüce Allah'ın sıfatlarıyla alâkalı olarak ayetlerde yer alan '*arş'* kavramına, Asr-ı saâdet şairlerine ait beyitlerde de rastlanmaktadır. Abdullah b. Ravâha, zahir anlamıyla '*arş'* kavramını beyitlere yansıtan şairlerdendir. Şair Abdullah b. Ravâha, cariyesiyle olan ilişkisini fark eden eşinin kendisinden cünüp değilse ve doğruları söylüyorsa Kur'ân'dan bir ayet okumasını talep etmesi üzerine dile getirdiği beyitlerde şöyle der:[138]

شَهِدتُ بِأَنَّ وَعدَ اللهِ حَقٌّ وَأَنَّ النارَ مَثوى الكافِرينا

وَأَنَّ العَرشَ فَوقَ الماءِ طافٍ وَفَوقَ العَرشِ رَبُّ العالَمينا

Allah tarafından vaad edilenin hak olduğuna ve ateşin kâfirlere mesken olduğuna

Arş'ın su üzerinde bulunduğunun doğruluğuna Arş'ın üzerinde de âlemlerin Rabbi bulunduğuna tanıklık ettim.

Beyitleri dinleyen Abdullah b. Ravâha'nın eşi: "Allah'a îman ettim ve gördüklerimi yalanladım"[139] diyerek şair tarafından beyitlere hamledilen anlamların ağırlığı karşısında susmayı yeğler.

Görüleceği üzere beyitlerde yer alan su üzerindeki '*arş'* tasavvuru da ayetle bire bir örtüşmektedir.

Hassân b. Sâbit, zahirî veya mecazî anlamına değinmeksizin beyitte '*arş'* tasavvurunu zât-ı ilâhiye nispet etmekte ve şöyle demektedir:[140] (Tavîl)

وَشَقَّ لَهُ منِ اسْمِهِ لِيُجِلَّهُ فَذُو الْعَرْشِ مَحْمُودٌ، وَهَذَا مُحَمَّدُ

[138] 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 92.
[139] 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân,* s. 92.
[140] Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 54.

(Yüce Allah, Muhammed'i) yüceltmek için kendi adından ona (bir isim) türetti. Nitekim Arş'ın sahibi Mahmûd'dur bu da Muhammed.

Beyitte Hassân b. Sâbit, Yüce Allah'ı arşın sahibi olarak tanımladığı aşikârdır.

Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah'a nispet edilen güzel sıfatlardan biri de '*çok rızık veren*' anlamına gelen '*rezzâk*'tır.[141] '*Rezzâk*' sıfatının tecellisi olarak yaratılanların rızkı Yüce Allah'ın garantisindedir. Yüce Allah bu bağlamda «Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah'ın üzerinedir» buyurur:[142]

Şair Ka'b b. Züheyr, rızkın yalnızca Allah'a ait olduğu düşüncesine beyitte yer vermekte ve şöyle demektedir:[143] (Basît)

إِنْ يَفْنَ مَا عِنْدَنَا فَاللَّهُ يَرْزُقُنَا وَمَنْ سِوَانَا وَلَسْنَا نَحْنُ نَرْتَزِقُ

Sahip olduğumuz (nimetler) tükenirse, rızkı bize ve bizden başkalarına Allah verir. Rızkımızı veren biz değiliz.

Beyitlerden ve izahlardan da anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet şairleri Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü tasavvurlar bağlamında Yüce Allah'ın zâtı ve sıfatları ile ilgili bazı tasavvurları zihinlerde canlandırmaya çalışmışlar ve beyitlere yansıtmışlardır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü tasavvurların Asr-ı saâdet şairlerine ait beyitlere yansımalarından bir diğeri de Allah Resûlü ve sıfatlarıdır.

---

141 Zâriyât, 51/58.
142 Hûd, 11/6.
143 Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, s. 56.

Allah Resûlü ve Sıfatları

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Resûlü'nü, Allah Resûlü'nün ahlâkını, Müslümanlarla olan ilişkisini ve peygamberlik misyonunu da tanımlayan birçok ayet yer almaktadır. Allah Resûlü ile ilgili Kur'ân ayetlerinde yer alan tanımlamalardan biri de Allah Resûlü'nün '*rehber*' olmasıdır. Yüce Allah bu bağlamda «(Ey Muhammed!) Sen ancak bir uyarıcısın ve her toplumun bir rehberi vardır.»[144] buyurmaktadır.

Şair Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü ile ilgili ayette yer alan '*rehber*' sıfatını beyitlere taşımakta ve şöyle demektedir:[145] (Basît)

أَعْطَوْا نَبِيَّ الْهُدَى وَالْبِرِّ طَاعَتَهُمْ فَمَا وَنَى نَصْرُهُمْ عَنْهُ وَمَا نَزَعُوا

(Muhâcirler) iyilik ve doğru yol rehberi olan Peygamber'e el verdiler de destekleri (bir an olsun) gevşemedi. Hem geri çekmediler biatı.

Görüleceği üzere beyitte Allah Resûlü iyilik ve doğru yol rehberi olarak tasavvur edilmektedir.

'*Bedir*' savaşında Müslümanlara esir düştükten sonra Allah Resûlü tarafından serbest bırakılan Mekkeli Şair Ebû 'Azze el-Cumahî (v. 3/625), Allah Resûlü ile ilgili ayette belirtilen '*rehber*' sıfatını Mekke'de okuduğu beyitlere yansıtmakta ve şöyle demektedir:[146] (Tavîl)

أَلَا أَبْلِغَا عَنِّي النَّبِيَّ مُحَمَّداً بِأَنَّكَ حَقٌّ، وَالْمَلِيكَ حَمِيدُ

وَأَنْتَ امْرُؤٌ تَدْعُو إِلَى الرُّشْدِ، وَالتُّقَىعَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ الْكَرِيمِ شَهِيدُ

Ey (beyitlerimi dinleyen iki yoldaşım)! Peygamber Muhammed'e benden şunu ulaştırın: "Sen hak

144 Ra'd, 13/7.
145 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 153.
146 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 253.

peygambersin ve (yerin göğün) sahibi Allah'a hamd edensin.

Sen aklıselime ve takvaya çağıran kimsesin. Kerem sahibi Allah'tan (peygamberliğine) tanıklık eden bir (mühür) vardır."

Şirk ekolüne mensup Şair 'Azze b. el-Cumahî'nin, Allah Resûlü'nü '*peygamber*' ve '*aklıselime çağıran bir kimse*' şeklinde tasavvur ederek beyitlerde yer vermiş olması, Allah Resûlü tarafından serbest bırakılması karşısında hissettiği vefâ duygusunun yanı sıra, Kur'ân-ı Kerîm'in Asr-ı saâdet şiiri üzerindeki etkisinin bariz göstergesidir.[147]

Kur'ân ayetlerinde yer alan Allah Resûlü'ne has sıfatlardan bir diğeri de '*güvenilir*' anlamına gelen '*emîn*'dir.[148]

Şair Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'nün Kur'ân'daki tanımıyla '*emîn*' olmasını '*İnananların en hayırlı mutemedi*' şeklinde tasavvur etmektedir:[149] (Basît)

وَأْتِ الرَّسُولَ فَقُلْ يَا خَيْرَ مُؤْتَمَنٍ لِلْمُؤْمِنِينَ، إِذَا مَا عُدِّلَ الْبَشَرُ

(Ey beyitlerimi dinleyen dost! Bırak sevgiliyi de) Peygamber'e gel ve O'na: "Bütün insanlık bir araya getirilse ve eşleştirilse (bile) Ey inananların en hayırlı mutemedi!" de.

Yüce Allah tarafından insanlığı doğru yola sevk etmekle mükellef kılınan Allah Resûlü, âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Yüce Allah bu bağlamda «(Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.»[150] buyurmaktadır.

---

147 es-Saffâr, İbtisâm Merhûn, *Eseru'l-Kur'âni fi'l-edebi'l-'Arabî fi'l-karni'l-evveli'l-hicrî*, Matba'atu'l-Yermûk, Bağdat, 1974, s. 77.

148 Şu'arâ, 26/107.

149 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 120.

150 Enbiyâ, 21/107.

Şair Hassân b. Sâbit'e göre Allah Resûlü, gelmiş geçmiş bütün insanlığın en merhametlisidir. Hassân b. Sâbit, bu bağlamda şöyle demektedir:[151] (Basît)

تَاللَّهِ مَا حَمَلَتْ أُنْثَى، وَلَا وَضَعَتْ مِثْلَ النَّبِيِّ، رَسُولِ الرَّحْمَةِ الْهَادِي

Allah'a and olsun ki; (hiç) bir dişi, rehber ve rahmet peygamberi elçi (Muhammed) gibisine hamile kalmadı ve de doğurmadı.

Hz. Peygamber'le alâkalı olarak Kur'ân-ı Kerîm'de, peygamberlerin uzun süre gönderilmediği bir vakitte Allah Resûlü'ne peygamberlik görevi yüklendiği anlatılmakta ve «Ey Ehl-i kitap! Peygamberlerin arası kesildiği bir sırada size elçimiz geldi. Gerçekleri size açıklıyor.» [152] buyurulmaktadır.

Şair Hassân b. Sâbit, ayetten esinlenerek Allah Resûlü'nün uzun süre peygamberlerin gönderilmediği bir vakitte ortaya çıktığı yolundaki tasavvuru beyite taşımakta ve şöyle demektedir:[153] (Tavîl)

نَبِيٌّ أَتَانَا بَعْدَ يَأْسٍ وَفَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ، وَالْأَوْثَانِ فِي الْأَرْضِ تُعْبَدُ

O, bize ümitsizliğin, peygamberlerin gelmediği fetret döneminin ve yeryüzünde putlara tapmanın (yaygınlaşmasını) müteakip gelen bir peygamberdir.

Görüleceği üzere Allah Resûlü, yeryüzünde putperestliğin yaygınlaştığı ve yeni bir peygamber beklentisinin tükendiği sırada ortaya çıktığı şeklinde tasavvur edilmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Resûlü'nün, '*yüksek ahlâk üzere*'[154] olduğu da haber verilmektedir.

---

151 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 66.
152 Mâide, 5/19.
153 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 54.
154 Kalem, 68/4.

Mekke'nin fethi sırasında İslâm dinine giren Cenâb el-Kelbî (v. …/…), Allah Resûlü'nün sahip olduğu yüksek ahlâk vurgusunu ayette olduğu üzere beyitlere taşımakta ve şöyle demektedir:[155] (Kâmil)

يَا رُكْنَ مُعْتَمِدٍ وعِصْمَةَ لَائِذٍ وَمَلَاذَ مُنْتَجَعٍ وَجَارَ مُجَاوِرِ

يَا مَنْ تَخَيَّرَهُ الْإِلَهُ لِخَلْقِه فَحَبَاهُ بِالْخُلُقِ الزَّكِيِّ الطَّاهِرِ

Ey itimat edenin dayanağı, sığınanın himayesi, kaçanın koruması ve yakının barınağı!

Ey İlâh'ın kulları için seçtikten sonra kendisine pâk ve duru ahlâk bahşeden (Peygamber!)

Ayetten esinlenen Şair Hassân b. Sâbit de Allah Resûlü'nün yüksek ahlâkını kusursuz yaratılmış bir peygamber tablosu içerisinde sunmaktadır:[156](Vâfir)

خُلِقْتَ مُبَرَّأً مِنْ كُلِّ عَيْبٍ كَأَنَّكَ قَدْ خُلِقْتَ كَمَا تَشَاءُ

Her tür kusurdan uzak yaratıldın. Sanki dilediğin gibi yaratıldın.

Şaire göre her tür kusurdan uzak yaratılan duruluk örneği olan Allah Resûlü, yüksek ahlâk peygamberidir.

Peygamberlik, Allah Resûlü ile son bulmuştur. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır: [157]

«Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.»

---

155 Nemerî, *el-İstîâb*, s. 133.

156 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 21.

157 Ahzâb, 33/40.

Şair el-'Abbâs b. Mirdâs, ayetten esinlenerek Allah Resûlü'nün son peygamber olduğu düşüncesini beyitlere yansıtmakta ve şöyle demektedir:[158] (Recez)

يَا خَاتَمَ النَّبَاءِ إِنَّكَ مُرْسَلٌ بِالْحَقِّ كُلُّ هُدَى السَّبِيلِ هُدَاكَا

Ey peygamberlerin sonuncusu! Elbette sen hakla gönderildin. Doğru yolun bütün rehberliği senin göstermendir.

Beyitlerden ve izahlardan da anlaşılacağı üzere Asr-ı saâdet şairleri Allah Resûlü ve Allah Resûlü'nün sıfatlarıyla ilgili Kur'ân ayetlerinde yer alan tasavvurları zihinlerde canlandırmaya çalışmışlar ve beyitlere yansıtmışlardır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü tasavvurların Asr-ı saâdet şairlerine ait beyitlere yansımalarından bir diğeri de '*kader yazgısı*'dır.

Kader Yazgısı

İslâm inanç esaslarından biri olan kader anlayışına göre insanoğlu, Yüce Allah tarafından belirlenen alın yazgısını değiştirme imkanına sahip değildir. Zira Yüce Allah'ın verdiği her hüküm bağlayıcıdır. Yüce Allah bu bağlamda «Allah'ın emri, mutlaka yerine gelecek yazılmış bir kaderdir.»[159] buyurmaktadır.

Kur'ân ayetlerini her alanda hayata uyarlamaya gayret eden sahabe şairler, zamanla alın yazgısı algısını da özümseyerek beyitlere değişik biçimlerde yansıtmışlardır. Sözgelimi, Şair Ka'b b. Züheyr, meşhur '*Burde kasîdesi*'nde kader yazgısını Yüce Allah tarafından takdir edilen her şeyin mutlaka gerçekleşeceği bir tablo içerisinde tasavvur etmektedir:[160] (Basît)

فَقُلْتُ : خَلُّوا طَرِيقِي –لَا أَبَا لَكُم- فَكُلُّ مَا قَدَّرَ الرَّحْمَنُ مَفْعُولُ

158 el-'Abbâs b. Mirdâs, *Dîvân*, s. 122.

159 Ahzâb, 33/38.

160 Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, s. 65.

(Ben de dostlarıma) dedim ki: "Babasız kalasıcalar! Çekilin yolumdan. Zira Rahmân'ın takdir buyurduğu her şey kaçınılmazdır."

Görüleceği üzere, Ka'b b. Züheyr, Rahmân olan Allah'ın kaderde yazdığı herşeyi kaçınılmaz olarak tasavvur etmektedir.

Yaşayan her canlının ölümü tadacak olması da alın yazısının bir tecellisidir. Yüce Allah bu bağlamda «Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.»[161] buyurmaktadır.

Şair Hassân b. Sâbit, hicretin IV. yılında *Necd* bölgesine tebliğ amacıyla giderken '*Bi'r-i Ma'ûne*'de[162] tuzağa düşürülerek şehit düşen Müslümanların ardından söylediği mersiyede şehitlerin alınyazısı sonucu öldüklerini öne sürmekte ve şöyle demektedir:[163] (Vâfir)

عَلَى قَتْلَى مَعُونَةَ، فَاسْتَهِلِّي بِدَمْعِ العَيْنِ سَحّاً غَيْرَ نَزْرِ
عَلَى خَيْلِ الرّسولِ، غَدَاةَ لاقَوْا مَنَايَاهُمْ، وَلَاقَتْهُمْ بِقَدْرِ

(Ey ağıt yakan kadın!) 'Ma'ûne' maktullerine ağla da az değil sicim gibi akıt göz yaşını

Sabah vakti ölümle yüzyüze gelen ve alınyazısıyla ölen Peygamber'in süvarilerine.

Şaire göre '*Bi'r-i Ma'ûne*'de sahabenin sabah vakti tuzağa düşürülerek şehit edilmeleri, alın yazgısının tecellisinden öte bir şey değildir.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet şairlerinin ölüm gerçeği de dahil, Yüce Allah tarafından kaderde belirlenen alın yazgısından kurtulmanın imkân dahilinde

---

161 A'râf, 7/ 34.
162 Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 178.
163 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 114.

bulunmadığı yolundaki tasavvurları Kur'ân ayetlerinden esinlenerek beyitlere aktarılmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü tasavvurların Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlere yansımalarından bir diğeri de ölüm ötesi hayat tasavvurudur.

Ölüm Ötesi Hayat

Öldükten sonra yeniden hayata dönme düşüncesi, İslâm inanç esaslarındandır. Buna göre öldükten sonra tekrar hayata döndürülecek olan insanoğlu, mahşer günü bizzat Yüce Allah tarafından dünyada yaptığı eylemlerden dolayı sorgulanacaktır. Yüce Allah tarafından bizzat yapılacak sorgulama sonucunda insanoğlu, dünya hayatında yaptığı eylemlerin türüne göre ya cennet ile ödüllendirilecek veya cehennemle cezalandırılacaktır.

İnsanoğlunun mahşer yerinde hesaba çekileceği dehşet anı o kadar büyüktür ki; emzikli anne yavrusunu unutacak, hamile kadın düşük yapacak ve insanlar yaşadıkları şaşkınlıktan sarhoş gibi bir görüntü sergileyeceklerdir. Yüce Allah, mahşer günü yaşanacak söz konusu sorgulamanın dehşet anını fevkalade bir sanat tablosu içerisinde zihinlere yaklaştırmakta ve şöyle buyurmaktadır: [164]

> «Onu gördüğünüz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutur, her gebe kadın çocuğunu düşürür. İnsanları da sarhoş bir halde görürsün. Oysa onlar sarhoş değillerdir; fakat Allah'ın azabı çok dehşetlidir!»

Ayetteki mahşer tasvirinden esinlenen Şair Abdullah b. Ravâha, Müslümanlarla müşrikler arasında yaşanan savaşlarda, Müslümanlar tarafından gerçekleştirilen sert vuruşları kıyamet günü hissedilecek dehşet anı gibi dostu dosttan ayıran güçlü darbeler şeklinde tasavvur etmekte ve şöyle demektedir:[165] (Maştûru'r-recez)

---

[164] Hac, 22/2.

[165] 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân,* s. 144-145.

نَحْنُ ضَرَبْنَاكُمْ عَلَى تَأْوِيلِهِ كَمَا ضَرَبْنَاكُمْ عَلَى تَنْزِيلِهِ

ضَرْبًا يُزِيلُ الْهَامَ عَنْ مَقِيلِهِ وَيُذْهِلُ الْخَلِيلَ عَنْ خَلِيلِهِ

Sizi (Allah Resûlü'nün) yorumu üzerine vurduk. Tıpkı inen Kur'ân ayetleri üzerine sizi vurduğumuz gibi

Kelleyi yerinden eden ve dostu dostundan koparan dehşet bir vuruşla.

Görüleceği üzere beyitlerde Müslüman savaşçılar tarafından savaş meydanlarında sergilenen sert vuruşlar, şaire göre mahşer gününün dehşeti kadar etkilidir ve dostu dosttan ayıracak güçte öldürücüdür.

Yine mahşer günü, insanoğluna dünya hayatında yaptığı güzel eylemler dışında sahip olduğu mal, mülk ve makam hiçbir surette fayda vermeyecektir. Yüce Allah bu bağlamda «O gün, ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur.)»[166] buyurmaktadır.

Buceyr b. Ebî Sulmâ (v. …/…), İslâm'a girdiği için henüz Müslüman olmayan kardeşi Ka'b b. Züheyr tarafından paylanmasının ardından söylediği beyitlerde mahşer günü mal, mülk ve makamın insanoğluna fayda vermeyeceği tasavvurunu beyitlere yansıtmakta ve şöyle demektedir:[167] (Tavîl)

مَنْ مُبْلِغٌ كَعْبًا فَهلْ لَكَ فِي التِّي[168] تَلُومُ عَلَيْها بَاطِلًا وَهْيَ أَحْزَمُ

إِلَى اللهِ لا العُزَّى ولا اللَّاتِ وَحْدَه فَتَنْجُو إِذَا كَانَ النَّجَاءُ وتَسْلَم

لَدى يَوْمٍ لَا يَنْجُو وَلَسْتَ بمُفْلِتٍ مِنَ النّاسِ إِلّا طَاهِرُ الْقَلْبِ مُسْلِم

166 Şu'arâ, 26/88-89.

167 İbn Hişâm, Cemâluddîn 'Abdullah, *Şerhu Kasîdeti Bânat Su'âd*, el-Matba'atu'l-Meymeniyye, Kahire, 1307, s. 4.

168 Beyitte yer alan التي mevsûl ismi ile kelime-i şehâdet kastedilmektedir. Bk. İbn Hişâm, *Şerhu Kasîdeti Bânat Su'âd*, s. 4.

Kim Ka'b'e şunu ulaştıracak (ve ona diyecek?): Haksız yere (beni) payladığın kelime-i şehâdeti getirmeye arzun var mı?

(Zira) tek olan Allah'a götüren en sağlam yol 'Uzza ve Lât değil, kelime-i şehâdettir. Nasipte kurtuluş var ise kurtulursun ve selâmet bulursun

İnsanlar arasından sadece temiz kalpli Müslümanların kurtuluşta olacağı -kaçamayacağın- gün.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere şair, mahşer günü mal, mülk ve makam sahiplerinin değil, sadece temiz kalpli Müslümanların kurtuluşta olacağını tasavvur etmektedir.

Öte yandan Yüce Allah, İslâm dinine îman edip güzel amel işleyen kullarını ölüm ötesi hayatta cennetle mükâfatlandıracaktır.[169] Ölen kişi Allah'a yakın ise, cennetteki ödülü rahatlık, güzel rızık ve Na'îm cenneti olacaktır. Yüce Allah «Fakat (ölen kişi Allah'a) yakın olanlardan ise, ona rahatlık, güzel rızık ve Na'îm cenneti vardır.»[170] buyurmaktadır.

Cennet tasvirini beyitlere taşıyan şairlerden biri Abdullah b. Ravâha'dır. *Mu'te* savaşında Zeyd b. Hârise ve Ca'fer b. Ebî Tâlib şehit düşünce sancağı Abdullah b. Ravâha alır. Abdullah b. Ravâha, savaş meydanına indiği sırada ölüm korkusunu içinde hisseder ve ürperir.[171] Abdullah b. Ravâha, düşman karşısında cesaret bulmak ve ölüm korkusunu üzerinden atmak amacıyla şu beyitleri terennüm eder:[172] (Recez)

أَقْسَمْتُ بِاللَّهِ لَتَنْزِلَنَّهْ طَائِعَةً أَوْ لَتُكْرَهِنَّهْ

فَطَالَمَا قَدْ كُنْتِ مُطْمَئِنَّهْ جَعْفَرُ مَا أَطْيَبَ رِيحَ الْجَنَّهْ

169 Burûc, 85/12.
170 Vâkı'a, 56/89.
171 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 153.
172 Nemerî, *el-İstîâb*, s. 396.

(Ey Nefis!) Yemin ettim; savaş meydanına kendiliğinden ineceksin kesin yoksa zorla indirileceksin.

(Neyin var?) Çoğu defa savaştan korkmazdın? Ey Ca'fer! Ne güzeldir Cennet'in kokusu!

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere, Abdullah b. Ravâha, Ca'fer b. Ebî Tâlib gibi şehitlik mertebesine ulaşan kullara vaat edilen cenneti zihninde güzel kokusuyla birlikte canlandırmakta ve şehit olarak cennete girmeyi candan arzulamaktadır.

Cennet tasvirini beyitlere yansıtan bir diğer şair Hassân b. Sâbit'ir. Hassân b. Sâbit, Ebû Cehil'i hicvettiği[173] beyitlerde, Allah'a yakın kimselerin ebedî kalacakları Firdevs cennetleri ile ödüllendirileceklerini tasavvur etmektedir:[174] (Tavîl)

فَأَنْزَلَ رَبّي لِلنّبيّ جُنودَهُ، وَأَيَّدَهُ بِالنَّصْرِ فِي كُلِّ مَشْهَدِ

وَإِنّ ثَوَابَ اللهِ كُلَّ مُوَحِّدٍ، جِنَانٌ مِنَ الْفِرْدَوْسِ فِيهَا يُتْلَد

(Ebû Cehil sapıklığa saplanmış iken) Rabbim Peygamber'e askerlerini gönderdi ve her savaşta zaferle (Peygamber)i destekledi.

Elbet Allah'ın her muvahhide vereceği sevap ebedî kalacağı firdevsten cennetlerdir.

Beyitlerde tevhit ehli için vaat edilen ebedî karargâh şeklindeki cennet tasavvurunun ayetlerden esinlenme olduğu aşikârdır. Yüce Allah, bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[175]

«Fakat Peygamber ve onunla inananlar, mallarıyla, canlarıyla cihat ettiler. İşte bütün hayırlar onlarındır ve onlar kurtuluşa erenlerin kendileridir. Allah, onlara içinde ebedî kalacakları ve zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kazanç budur.»

---

173 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 93.

174 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 93.

175 Tevbe, 9/88-89.

Görüleceği üzere İslâm şairleri ayetlerde yer alan cennet algısını güzel kokulu ve ebedî istirahatgâh olan Firdevs cennetleri şeklinde zihinlerde kurgulayarak beyitlere yansıtmaktadırlar.

Şunu da belirtmek gerekir ki; Allah yolunda cihat ederken şehit düşme arzusu, Asr-ı saâdet Müslümanlarının ulaşmayı düşledikleri ulvî hedeflerden biridir. Bu bakımdan Müslüman şairler, ölenlerin ardından söyledikleri mersiyeleri, öteki dünyada şehitlere bahşedilecek sevapla ve ebediyet cennetlerinin nimetleriyle zihinlerde yoğurmaktadırlar.[176] Sözgelimi, Hassân b. Sâbit, *Mu'te*'de şehit düşen Müslümanların ardından söylediği beyitlerde, Allah yolunda ölenlere bahşedilecek cenneti sık ağaçlı bahçeler şeklinde tasavvur etmektedir:[177] (Tavîl)

فَصَارَ مَعَ الْمُسْتَشْهَدِينَ ثَوَابُهُ جِنَانٌ، وَمُلْتَفُّ الْحَدَائِقِ، أَخْضَرُ

> Şehitlerle birlikte (Zeyd b. Hârise'nin) sevabı, cennetler ve sık ağaçlı yeşil bahçeler oldu.

Beyitte yer alan sık ağaçlı yeşil bahçeler tasvirinin, şu ayetin izlerini taşıdığı muhakkaktır:[178]

> «Rabbinin huzurunda durmaktan korkan kimselere iki cennet vardır. Öyleyken Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? İki cennet de çeşit çeşit ağaçlarla doludur. Öyleyse Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?»

Şair Abdullah b. Ravâha da *Uhud* savaşında şehit düşen Allah Resûlü'nün amcası Hamza b. Abdulmuttalib'in ardından söylediği mersiyede, cenneti Allah yolunda cihat ederken ölenlere

---

176 el-Cebbûrî, Yahya, *Şi'ru'l-muhadramîn ve eseru'l-İslâmi fîh*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1981, s. 119.

177 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 108.

178 Rahmân, 55/46-49.

vaat edilen nimetlerle dolu sonsuz hayat şeklinde tasavvur etmekte ve şöyle demektedir:[179] (Vâfir)

عَلَيْكَ سَلَامُ رَبِّكَ فِي جِنَانٍ مُخَالِطُهَا نَعِيمٌ لَا يَزُولُ

Rabbinin esenliği bitmeyen nimetlerin iç içe olduğu cennetlerde üzerine olsun.

Beyitte cihat ederken Allah yolunda şehit düşen Hamza b. Abdulmuttalib'in içinde bulunduğu cennet nimetleri tasvirinin şu ayetlerle örtüştüğü açıktır:[180]

«Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere! Düzgün kiraz ağacı, meyveleri salkım salkım dizili muz ağaçları, uzamış gölgeler, çağlayarak akan sular, tükenmeyen ve yasaklanmayan sayısız meyveler içindedirler.»

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet şairlerinin beyitlere yansıttıkları cennet tasvirlerinde Kur'ân ayetlerinin etkileri açıkça görülmektedir.

Kur'ân ayetlerinde yer alan cehennem ve cehennem azabı tasvirlerinin de Asr-ı saâdet şairlerine ilham kaynağı olduğu görülmektedir. Örnek vermek gerekirse, Şair Abdullah b. Ravâha, beyitte cehennemin Allah'a îman etmeyenlere mesken olacağını belirtmektedir:[181] (Vâfir)

شَهِدتُ بِأَنَّ وَعدَ اللهِ حَقٌّ وَأَنَّ النارَ مَثوى الكافِرينا

Allah'ın vadinin hak olduğuna tanıklık ettim. Cehennemin kâfirlerin meskeni olduğuna da.

---

179 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 132.
180 Vâkı'a, 56/27-33.
181 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 165.

Beyitte yer alan cehennemin kâfirlere mesken olacağı kurgusunda «Cehennemde kâfirlere yer mi yok!»[182] ayetinin etkisi açıkça görülmektedir.

Cehennemin inanmayanlar için mesken olacağı yolundaki kurguyu beyitlere taşıyan bir başka şair Ka'b b. Malik'dir. Ka'b b. Mâlik, *Bedir* savaşında Mekkeli şair Dırâr b. el-Hattâb'a cevap niteliğinde söylediği beyitte, müşriklerden ölenlerin cehenneme yakıt olduklarını ve kâfir ölen her kimsenin de cehennemde karar kılacağını tasavvur etmektedir: [183] (Tavîl)

فَأَمْسَوْا وَقُودَ النَّارِ فِي مُسْتَقَرِّهَا وَكُلُّ كَفُورٍ فِي جَهَنَّمَ صَائِرُ

Bedr'de ölen müşrikler karargâhında cehenneme yakıt oldular. Her kâfirin sonu cehennemedir.

Beyitte yer alan *'her kâfirin sonu cehennemdir'* şeklindeki tasavvurda «Rablerini inkâr edenler için cehennem azabı vardır. O, ne kötü dönüştür!»[184] ayetinin izi açıkça görülmektedir.

Hassân b. Sâbit ise, Allah Resûlü'nü övdüğü beyitlerde Allah Resûlü'nün sahabeyi cehennem ateşi ile uyardığını dile getirmektedir:[185] (Tavîl)

وَأَنْذَرَنَا نَاراً، وَبَشَّرَ جَنَّةً وَعَلَّمَنَا الْإِسْلامَ، فَالله نَحْمَدُ

(Peygamber) bizi bir ateşe karşı uyardı cennetle de müjdeledi. Hem bize İslâm'ı öğretti. Dolayısıyla biz sadece Allah'a hamd ederiz.

---

182 'Ankebût, 29/68.

183 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 201.

184 Mülk, 67/6.

185 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 54.

Allah Resûlü ile ilgili olarak beyitte yer alan '*ateşle uyardı*' şeklindeki tasavvurun, «Doğrusu biz seni Hak (Kur'ân) ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.»[186] ayetiyle örtüştüğü muhakkaktır. Yine Allah Resûlü ile ilgili olarak beyitte yer alan '*cennetle müjdeledi*' şeklindeki diğer tasavvurun da aynı ayetle örtüştüğü aşikârdır.

Müslüman şairler, kâfirlerin îman etmemeleri durumunda cehennem ateşinde azap görecekleri yolunda kurguladıkları tasavvurları da beyitlere taşımaktadırlar. Sözgelimi, Hassân b. Sâbit, *Uhud* savaşı münasebetiyle söylediği beyitlerde öldürülen müşriklerin cehennemin ortasındaki kaynar su ile cezalandırılacaklarını dile getirmektedir:[187] (Tavîl)

فَإِنْ تَذْكُرُوا قَتْلَى، وَحَمْزَةُ فِيهِمُ قَتِيلٌ، ثَوَى لِلَّهِ، وهْوَ مُطِيعُ
فَإِنَّ جِنَانَ الخُلْدِ مَنْزِلُهُ بِهَا، وأمرُ الذي يَقْضِي الأُمُورَ سَرِيعُ
وَقَتْلاكُمُ في النّارِ أفضَلُ رِزْقِهِمْ حَمِيمٌ معاً، في جوْفِها، وَضَرِيعُ

Aralarında Allah için öldürülen itaatkâr Hamza'nın da bulunduğu öldürülenleri hatırlarsanız

(Bilin ki;) onun meskeni 'huld' cennetlerindedir. Hadiseleri tayin eden (Allah'ın) emri hızlıdır.

Ölüleriniz cehennemdedir ve birlikte en iyi rızıkları cehennemin ortasındaki kaynar sudan ibaret bir içecekle gıda vermeyen, açlığı da gidermeyen kuru dikenden yapılan yiyecektir.

Kuşkusuz beyitlerde yer alan cehennemin ortasındaki kaynar sudan ibaret içecek ve gıda vermeyen, açlığı da gidermeyen

---

186 Bakara, 2/ 119.

187 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 158.

kuru dikenden yapılan yiyecek tasavvuru, «Onlara kaynar su pınarından içirilir. Onlar için kuru dikenden başka yemek yoktur.»[188] ayetinin izlerini taşımaktadır.

Hicretin IV. yılında meydana gelen *'Bi'r-i Ma'ûne'*[189] hadisesinde esir düştükten sonra müşrikler tarafından Mekke'de şehit edilen Şair Hubeyb b.'Adiy el-Ensârî (v. …/625) ise, öldürülmek üzere iken dile getirdiği beyitlerde, ölümden korkmadığını sadece cehennemin kavurucu sıcağına karşı tedbir aldığını söylemektedir:[190] (Tavîl)

وَمَا بِي حِذَارُ الْمَوْتِ إِنِّي لَمَيِّتٌ وَلَكِنْ حِذَارِي حَرَّ نَارٍ مُلَفَّعِ

فَلَسْتُ بِمُبْدٍ لِلْعَدُوِّ تَخَشُّعاً وَلَا جَزَعاً إِنِي إِلَى اللهِ مَرْجِعِي

وَلَسْتُ أُبَالِي حِينَ أُقْتَلُ مُسْلِماً عَلَى أَيِّ حَالٍ كَانَ فِي اللهِ مَصْرَعِي

Benim ölüme karşı tedbirim yoktur. Zira ben kesin öleceğim. Ama tedbirim alevleri kavrulan bir sıcağadır.

Bu bakımdan düşmana ne bir korku ne de endişe farkettiriyorum. Zira dönüşüm Allah'adır benim.

Allah yolunda Müslüman olarak öldürülürken hangi şekilde yere yıkılacağımı hesaba katmam.

Beyitte yer alan alevleri kavrulan bir sıcak şeklindeki cehennem tasavvurunda «Ben sizi alevlenen ateşle uyardım.»[191] ayetinin izlerini okumak mümkündür.

Öte yandan beyitlerde «O sabredenler, kendilerine bir belâ geldiği zaman: Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler.»[192] ayetinde belirtilen mümin kullara has sabır ve bela anında metin olma gibi sıfatların yansımalarını da okumak mümkündür.

---

188 Ğâşiye, 88/5-6.
189 Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 178
190 Nemerî, *el-İstîâb*, s. 210.
191 Leyl, 92/14.
192 Bakara, 2/156.

Nitekim şair beyitlerde ölümle burun buruna geldiği halde endişe duymamakta ve ölümden korkmamaktadır.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet şairlerinin beyitlere yansıttıkları cehennem tasvirlerinde de Kur'ân ayetlerinin izleri açıkça görülmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü tasavvurların Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlere yansımalarından bir diğeri de Kur'ân kıssalarıdır.

Kur'ân Kıssaları

Kur'ân-ı Kerîm'de Süleyman ve Mûsa (a.s.) gibi geçmiş kavimlere gönderilen peygamberlere has ibret dolu kıssalara sıkça rastlanmaktadır. Asr-ı saâdet şairlerinin, düşüncelerini dile getirirlerken Kur'ân ayetlerinde yer alan kıssalara has tasavvurlardan da yararlandıkları görülmektedir. Sözgelimi, Kur'ân ayetlerinde, Süleyman peygamber'e Yüce Allah tarafından karınca dilini anlama becerisi verildiği belirtilmekte ve şöyle buyrulmaktadır:[193]

> «Nihayet Karınca vâdisine geldikleri zaman, bir karınca: "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!" dedi. (Süleyman) onun sözünden dolayı gülümsedi.»

Şair Ka'b b. Mâlik, karınca dilini anlama becerisine sahip olan Süleyman Peygamber'le karıncanın konuştuğunu tasavvur etmekte ve beyitlerde şunları söylemektedir:[194] (Tavîl)

وَإِنْ تَكُ نَمْلُ الْبَرِّ بِالْوَهْمِ كَلَّمَتْ سُلَيْمَانَ ذَا الْمُلْكِ الَّذِي لَيْسَ بِالْعَمَى

فَهَذَا نَبِيُّ اللهِ أَحْمَدُ سَبَّحَتْ صِغَارُ الْحَصَى فِي كَفِّهِ بِالتَّرَنُّمِ

193 Neml, 27/ 18-19.

194 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 270.

Kara toprak karıncası tahayyül ile mülk sahibi kör olmayan Süleyman'la konuşmuş ise

Bu da avucunda küçük taşların terennümle tesbih çektiği Allah'ın peygamber'i Ahmed'dir.

Karıncanın Süleyman peygamberle konuştuğu yolundaki tasavvurda Kur'ân ayetinin etkisi açıkça görülmektedir.

Yine şair Ka'b b. Mâlik, Yüce Allah'ın Mûsa peygamberle konuştuğu yolunda Kur'ân ayetlerinde yer alan kıssayı beyitlere taşımaktadır:[195] (Tavîl)

فَإِنْ يَكُ مُوسَى كَلَّمَ اللَّهَ جَهْرَةً عَلَى جَبَلِ الطُّورِ الْمُنِيفِ الْمُعَظَّمِ

فَقَدْ كَلَّمَ اللَّهُ النَّبِيَّ مُحَمَّداً عَلَى الْمَوْضِعِ الْأَعْلَى الرَّفِيعِ الْمُسَوَّمِ

Mûsa, Allah'la büyük ve ulu Tûr dağında açıktan konuşmuş ise

Yüce Allah, Peygamber Muhammed'le daha yüksek ve belirgin mevkide[196] (mi'racta) konuşmuştur.

Beyitte yer alan Mûsa peygamber'in Yüce Allah ile Tûr dağında konuştuğu yolundaki tasavvurda «Ve Allah Mûsa ile gerçekten konuştu.»[197] ayetinin izleri rahatlıkla okunmaktadır.

Yine Mûsa peygamberin kıssasıyla alâkalı olarak Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de Tevrat'la amel etmeyen Yahudileri kitap taşıyan merkebe benzetmekte ve şöyle buyurmaktadır:[198]

«Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir.

---

195 Ka'b b. Mâlik, Dîvân, s. 270.

196 Şair burada '*daha yüksek ve belirgin mevki'* ile mirac hadisesine işaret etmektedir. Bk. Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 270.

197 Nisâ, 4/164.

198 Cum'a, 62/ 5.

Allah'ın âyetlerini yalanlamış olan kavmin durumu ne kötüdür! Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.»

Şair Hassân b. Sâbit, Yahûdî şair Cebel b. Cuvâl'a cevap niteliğinde söylediği şiirde, Tevrat'la amel etmeyen Yahudi tasvirini beyite yansıtmaktadır:[199] (Mutekârib)

هُمُ أُوتُوا الْكِتَابَ فَضَيَّعُوهُ فَهُمُ عُمْيٌ مِنَ التَّوْرَاةِ بُورُ

Onlara kitap verildi de zayi ettiler kitabı. Zira onlar Tevrat'tan da nasipsiz körlerdir.

Görüleceği üzere beyitte yer alan Yahudi tasviri, büyük ölçüde ayetle örtüşmektedir. Zira inanmadığı için Allah'ın ayetleriyle amel etmeyen Yahudi tiplemesi ile Tevrat'tan nasipsiz kör Yahudi tiplemesi vahim akıbet itibarıyla aynıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü tasavvurların Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlere yansımalarından bir diğeri de İslâm dinine has öğretilerdir.

İslâm Dini Öğretileri

Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde Kur'ân ayetlerinde yer alan haramdan sakınma ve takva gibi İslâm öğretilerinin yansımalarına da rastlanmaktadır. Örnek vermek gerekirse Şair Dırâr b. el-Ezver (v. 18/640), Allah Resûlü'nün huzuruna Müslüman olarak çıktığında içki içmeyi, kumar oynamayı ve boş eğlence ile vakit geçirmeyi bıraktığını belirtmekte ve şunları söylemektedir:[200] (Mutekârib)

تَرَكْتُ الْخُمُورَ وَضَرْبَ الْقِدَا ح وَاللَّهْوَ تَصْلِيَةً وَابْتِهَالاً
وَكَرِّي الْمُحَبَّرَ فِي غَمْرَةٍ وَشَدِّي عَلَى الْمُشْرِكِينَ الْقِتَالاَ

199 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 118.

200 el-Muberred, Ebu'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd, *Kitâbu't-ta'âzî ve'l-merâsî*, thk. Halîl el-Mansûr, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1996, s. 13.

فَيَا رَبِّ لَا أُغْبَنَنْ صَفْقَتِي فَقَدْ بِعْتُ أَهْلِي وَمَالِي بِدَالاَ

Bolca namaz kılmak ve (Allah'a) yakarmak için içkiyi, zar çekerek kısmet aramayı[201] ve boş eğlence ile vakit geçirmeyi terk ettim.

Düşmana saldırmak için çevik bir hamleyle Muhabbar'ı[202] geri çevirmeyi ve Müşrikleri savaşa kışkırtmayı da (terk ettim).

O halde Ey Rabbim! Pazarlığımda aldanmamalıyım. Zira ben bedel olarak ailemi ve malımı sattım.

Beyitte yer alan içki içme, kumar oynama ve boşa vakit geçirme gibi insanoğlunu felâkete sürükleyecek eylem tasavvurları «Ey îman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.»[203] ayetiyle hemen hemen aynıdır.

Yine beyitte yer alan Müslümanlara karşı müşrikleri savaşa kışkırtma tasavvuru, «Müşrikler nasıl sizinle topyekûn savaşıyorlarsa siz de onlara karşı topyekûn savaşın ve bilin ki Allah (kötülükten) sakınanlarla beraberdir.»[204] ayetiyle örtüşmektedir.

Şair Ka'b b. Mâlik ise, Hendek savaşında Müslüman savaşçıların giydiği zırhları Kur'ân ayetinde yer alan takva giysisi tanımıyla tasavvur etmekte ve şunları söylemektedir:[205] (Kâmil)

---

201 Zar atarak kısmet arama Câhiliye devrinde yaygın bir âdettir. Câhiliye Arapları sefer, savaş, ticaret ve nikâh gibi önemli eylemlere teşebbüs etmeden önce zar ile kısmet çekmektedirler. Zarların birinde '*yap*', diğerinde '*yapma*' yazılıdır. Kişi elini zarların bulunduğu torbaya sokar ve birini çeker. Şansına emir yazılı zar çıkarsa söz konusu eylemi yapar. Zarlardan nehiy yazılı olanı çıkarsa söz konusu eylemi yapmaktan vaz geçer. Bk. es-Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed, *el-Keşfu ve'l-beyân*, thk. Ebû Muhammed b. 'Âşûr, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, 2002, I, 15.

202 Beyitte yer alan *'Muhabbar'* lafzı, Dırâr b. el-Ezver'in atına verilen isimdir. Bk. İbn Manzûr, Lisânu'l-'Arab, IX. 751 (Ha bâbı)

203 Mâide, 5/90.

204 Tevbe, 9/36.

205 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 245.

تِلْكُمُ مَعَ التَّقْوَى تَكُونُ لِبَاسنَا يَوْمَ الْهِيَاجِ وَكُلَّ سَاعَةِ مَصْدَقِ

O (zırhlar) savaşın kızıştığı (zorlu) günde ve her samimiyet anında takva ile giysimiz olur.

Beyitte yer alan takva giysisi tasavvurunun, «Ey Âdemoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık. Takvâ elbisesi... İşte o daha hayırlıdır.»[206] ayetinin yansıması olduğu açıktır.

Sahabeden ‘Umeyr b. el-Humâm da (v. 2/624), *Bedir* savaşında Allah Resûlü’nün “Muhammed’in nefsi elinde bulunan Allah’a and olsun ki, bugün kim savaş meydanından kaçmadan müşriklerle savaşıp da sabrederek ve sevabını Allah’dan bekleyerek öldürülürse Allah o kimseyi cennete sokacaktır”[207] buyurduğunu işitmiş ve beyitler okuyarak müşriklerle savaşmak üzere öne atılmıştır. Bir süre sonra savaş meydanında şehit düşen ‘Umeyr b. el-Humâm, Kur’ân ayetlerinden esinlendiği takvanın azık olduğu düşüncesini ilgili beyitlere taşımış ve şunları söylemiştir:[208] (Recez)

رَكْضاً إِلَى اللهِ بِغَيْرِ زَادِ إِلَّا التُّقَى وَعَمَلُ الْمَعَادِ

وَالصَّبْرَ فِي اللهِ عَلَى الْجِهَادِ وَكُلُّ زَادٍ عُرْضَةُ النَّفَادِ

غَيْرَ التُّقَى والْبِرِّ وَالرَّشَادِ

(Ey Nefsim!) Takvadan ve Mî‘âd günü için yapılacak amelden başka azık olmaksızın Allah’a koş.

Ve Allah için cihada sabret. Her azık tükenmeye mahkumdur

Takva, Allah’a itaat ve rüşdden başka.

---

206 A‘râf, 7/26.

207 Nemerî, *el-İstî‘âb*, s. 484.

208 Nemerî, *el-İstî‘âb*, s. 484-485.

Beyitte takvanın, Allah'a itaatin ve rüşdün azık olarak tasvir edilmesi, «Bilin ki azığın en hayırlısı takvâdır. Ey akıl sahipleri! Benden (emirlerime muhalefetten) sakının.»[209] ayetinden esintiler taşımaktadır.

Yapılan izah ve açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Kur'ân-ı Kerîm, Asr-ı saâdet şiiri üzerinde büyük ölçüde etkilidir. Nitekim çalışmanın seyri içerisinde sunulan örneklerde de görüleceği üzere, Müslümanlarla müşrikler arasında yaşanan savaşlarda Müslüman şairler tarafından dile getirilen beyitlerin çok sayıda Kur'ân ayetlerine has ifade, terim ve sanat tasvirleri içeriyor olması bu durumu destekler mahiyettedir. Bununla birlikte Müslüman şairlere ait şiirlerde dikkat çeken Kur'ân ayetlerine has ifade, terim ve edebî tasvirlerin büyük ölçüde yalana,[210] mübalağaya ve realiteden uzak hayal kurmaya dayalı şiir sanatını kendi zatında amaçlamadığı, aksine şair tarafından hayatın her alanına uyarlanan Kur'ân ayetlerinin zihinlerde fevrî olarak canlandırılarak beyitlere yansıdığı anlaşılmaktadır. Nitekim 'Umeyr b. el-Humâm örneğinde de görüleceği üzere, Allah Resûlü'nün *Bedir* savaşında müşriklere karşı ihlâsla savaşan kimsenin cennete gireceği yolundaki sözünü duyan şair, hamasetle Allah yolunda şehit düşmeyi arzulamakta ve Kur'ân ayetlerinin esintileriyle dolu beyitleri mırıldanarak müşriklerin üzerine yürümektedir.

'Umeyr b. el-Humâm örneğinde olduğu gibi, Şair Abdullah b. Ravâha da, *Mu'te* savaşı sırasında söylediği beyitlerde şehit olma yolundaki beklentisini dile getirmekte ve düşman üzerine korkusuzca giderek Allah yolunda şehit düşmektedir.

---

209 Bakara, 2/197.

210 el-Curcânî, 'Abdulkâhir, 'Abdurrahmân, b. Muhammed, *Esrâru'l-belâğah*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, Dâru'l-Medenî, Cidde, 1991, s. 271.

Son tahlilde ifade etmek gerekir ki, Kur'ân ayetlerinin Asr-ı saâdet şiiri üzerinde bıraktığı izler daha çok Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik ve Abdullah b. Ravâha gibi Allah Resûlü etrafında kenetlenen şairlere ait beyitlerde dikkat çekmektedir.

Hassân b. Sâbit'e ait beyitlere yansıyan Kur'ân ayetlerine özgü terim, ifade ve edebî tasvirlerin daha çok Yüce Allah'ın isimleri ve Allah Resûlü'nün ahlâkı ile sıfatları bağlamında olduğunu söylemek mümkündür.

Ka'b b. Mâlik'e ait beyitlere yansıyan Kur'ân ayetlerine özgü terim, ifade ve edebî tasvirler ise, Yüce Allah'ın isimleri ve Allah Resûlü'nün ahlâkı ile sıfatlarına ek olarak şehitleri ve Müslümanları bekleyen cennetle alâkalıdır. Yine Ka'b b. Mâlik'e ait beyitlere yansıyan Kur'ân ayetlerine özgü terim, ifade ve edebî tasvirler, müşrikleri bekleyen cehennem, haşr ve azap gibi ölüm ötesi hayatla bağlantılı inanç algısını da içermektedir.

Mu'te savaşında genç yaşta şehit düşen Şair Abdullah b. Ravâha'ya ait günümüze ulaşan az sayıdaki şiirler de, tıpkı Hassân b. Sâbit ve Ka'b b. Mâlik'e ait beyitlerde olduğu gibi, Kurân ayetlerine özgü terim, ifade ve edebî tasvirlerin yansımalarıyla dolup taşmaktadır.[211]

Kur'ân ayetlerinin Asr-ı saâdet şiirine etkisi sadece şairler tarafından beyitlere yansıtılan terimler, ifadeler ve tasavvurlardan ibaret değildir. Aksine Kur'ân ayetlerinin Asr-ı saâdet şiirine etkisini Kur'ân'dan alıntı bazı iktibas örneklerinde de okumak mümkündür. Bütünlük arz etmesi bakımından çalışmanın bu bölümünde Asr-ı saâdet şiirlerine yansıtılan Kur'ân-ı Kerîm'den alıntı örneklere de kısaca değinmek yerinde olacaktır.

---

[211] Cebbûrî, *Şi'ru'l-muhadramîn*, s. 88.

1.3. Kur'ân Âyetlerinden İktibas Yapılması Yönüyle Etkisi

Kur'ân ayetlerinin üstün belâgatından etkilenen Asr-ı saâdet şairlerinin, Kur'ân-ı Kerîm'den yaptıkları iktibaslarla beyitleri zenginleştirme ve süsleme cihetine gittikleri de görülmektedir. Kur'ân ayetlerinin şairler tarafından taklit edilmeye çalışılması, ayetlerde saklı yüksek belâgate bir nebze olsun yaklaşma çabasının tezahürüdür.[212]

Kur'ân'dan iktibas ifadesiyle, Kur'ân-ı Kerîm'in değindiği konuların tekrarı amaçlanmamaktadır. Aksine ayetlerde saklı belâgat sanatının beyitlere olan doğal yansımaları kastedilmektedir. Zira Kur'ân'daki konulara, ayetlerin yönlendirmelerine ve ifade biçimlerine tahakküm eden baskın özellik, dinî gayedir. Bununla birlikte Kur'ân'ın söz konusu özelliği, mucize derecesine varan yaratıcılık ve sanat değerleri de taşımaktadır.[213]

Asr-ı saâdet şairlerinin Kur'ân-ı Kerîm'den yaptıkları iktibas türlerini vezin ve kafiyeyi koruma, ayette yer alan anlam veya düşünceyi yansıtma ve zihinlerde ayet çağrıştıran iktibas olmak üzere üç şekilde özetlemek mümkündür. Örnek vermek gerekirse, Şair Hassân b. Sâbit, *Bedir* savaşında kavmiyle övündüğü ve Kureyş kabîlesini şeytana uymakla eleştirdiği beyitlerde şunları söyler:[214] (Basît)

دَلَّاهُمُ بِغُرُورٍ ثُمَّ أَسْلَمَهُمْ إِنَّ الْخَبِيثَ لِمَنْ وَالَاهُ غَرَّارُ

وَقَالَ إِنِّي لَكُمْ جَارٌ فَأَوْرَدَهُمْ شَرَّ الْمَوَارِدِ فِيهِ الْخِزْيُ وَالْعَارُ

---

212 'Ânî, *el-İslâm ve'ş-şi'r*, s. 188.

213 Kutub, Muhammed, *Menhecu'l-fenni'l-İslâmî*, Dâru'ş-Şurûk, Beyrut, 1987, s. 140.

214 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk. Velîd 'Arafât, Dâr Sâdır, 2006, I, 118.

(İblîs Kureyşlileri) gururla rezil etti. Sonra da onları (bize) teslim etti. Zira habis (İblîs) kendisini dost edinenleri çok aldatır.

(Nitekim) onlara: "Ben size komşuyum" dedi sonra onları zilletin ve utancın kol gezdiği kaynakların en kötüsüne götürdü.

Bedir savaşında İblîs, Mekke müşriklerine Surâka b. Mâlik b. Cuş'um (v. 24/645) adındaki bir şahsın kılığında elinde bir sancakla gelmiş ve karşılarında konuşma yaparak onları savaşı kazanacakları yolunda cesaretlendirmiştir. Ne var ki İblîs, karşısında vahiy meleği Cebrail'i görünce müşrikleri bırakarak hızla oradan uzaklaşmıştır. Müşriklerden bir şahıs kendisine: "Hani bizim komşumuz olduğunu iddia ediyordun ne oldu? Şimdi neden kaçıyorsun?" diyerek soru yöneltince İblîs, "Sizden uzağım ve sizin görmediklerinizi görüyorum"[215] cevabını vermiştir. Yüce Allah bu hadiseye işaret etmekte ve ayette şöyle buyurmaktadır:[216]

«Hani şeytan onlara yaptıklarını güzel gösterdi de: Bugün insanlardan size galip gelecek kimse yoktur, kuşkusuz ben de sizin yardımcınızım, dedi. Fakat iki ordu birbirini görünce ardına döndü ve: Ben sizden uzağım, ben sizin göremediklerinizi (melekleri) görüyorum, ben Allah'tan korkuyorum; Allah'ın azabı şiddetlidir, dedi.»

Görüleceği üzere Hassân b. Sâbit, ayette yer alan hadiseleri basit değişikliklerle olduğu gibi beyitlere yansıtmaktadır. Aynı zamanda beyitlerin /مُسْتَفْعِلُنْ فَاْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ فَاْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ فَاْعِلُنْ/ şeklindeki '*basît*' vezni korunduğu gibi, غَرَّارُ ve وَالْعَارُ kelimelerinde kafiye de gözetilmiştir.

---

215 el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi' li ahkâmil'l-Kur'ân*, thk. 'Abdullah b. 'Abdulmuhsin et-Turkî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2006, X, 42-43.

216 Enfâl, 8/48.

Yine Şair Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'ne tabi olmak istemeyen müşrikleri yerdiği beyitlerde Kur'ân ayetinden alıntı yapmakta ve şunları söylemektedir: (Tavîl)[217]

وَهَلْ يَسْتَوِي ضُلاَّلُ قَوْمٍ تَسَفَّهُوا عَمىً، وَهُدَاةٌ يَهْتَدُونَ بِمُهْتَدِ؟

Kör ve cahil kalmış bir toplumun sapıkları ile doğru rehberin eşliğinde hakkı bulanlar aynı seviyede olur mu?

Beyitte yer alan kör ve cahil kalmış bir toplumun sapıkları ile doğru rehberin eşliğinde hakkı bulanların aynı seviyede olmadıkları yolundaki kıyaslamanın ayetten iktibas olduğu açıktır. Nitekim Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır: [218]

«(Resûlüm!) De ki: «Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?» De ki: «Allah'tır.» O halde de ki: «O'nu bırakıp da kendilerine fayda ya da zarar verme gücüne sahip olmayan dostlar mı edindiniz?» De ki: «Körle gören bir olur mu hiç? Ya da karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?» Yoksa O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma onlarca birbirine benzer mi göründü? De ki: Allah her şeyi yaratandır. Ve O, birdir, karşı durulamaz güç sahibidir.»

Beyitlere yüklenen anlamla ayetin Arapça orijinalinde yer alan هَلْ يَسْتَوِي الأَعْمَى وَالْبَصِير ifadesindeki kör ile gören kimselerin bir olmadığı yolundaki kıyaslama aynıdır.

Şair Abdullah b. Ravâha da Allah Resûlü'nü anlattığı beyitte Kur'ân ayetlerinden alıntı yapmakta ve şöyle demektedir:[219] (Tavîl)

يَبِيتُ يُجَافِي جَنْبَهُ عَنْ فِرَاشِه إِذَا اسْتُثْقِلَتْ بِالْكَافِرِينَ الْمَضَاجِعُ

Yataklar kâfirlerle ağırlaştığında O, geceyi yan tarafını yatağından uzakta geçirir.

---

[217] Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 60.

[218] Ra'd, 13/16.

[219] Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 162

Beyitte Allah Resûlü ile ilgili olarak geceyi yatağından uzak geçirdiği yolundaki düşüncenin, «(Allah'a inananlar, korkuyla ve umutla Rablerine yalvarmak üzere (ibâdet ettikleri için), vücutları yataklardan uzak kalır ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.»[220] ayetinden alıntı olduğu açıktır.

Şair Ka'b b. Mâlik, *Hendek* savaşı sırasında Müslüman ordusunun gösterdiği kahramanlıkları sıralarken Yüce Allah'ın düşmana karşı cihat etmek amacıyla bağlanıp beslenen savaş atları hazırlanması yolundaki emrini hatırlatan beyitlerde şunları söylemektedir:[221] (Kâmil)

أَمَرَ الْإِلَهُ بِرَبْطِهَا لِعَدُوِّهِ فِي الْحَرْبِ إِنَّ اللَّهَ خَيْرُ مُوَفِّقُ

لِتَكُونَ غَيْظاً لِلْعَدُوِّ وخُيَّطاً لِلدَّارِ إِنْ دَلَفَتْ خُيُولُ النُّزَّق

İlâh, savaşta düşman(la cihat etmek) için bağlanıp beslenen atlar hazırlamayı emretti. Kuşkusuz başarıya en iyi ulaştıran Allah'dır.

Düşmanı çileden çıkarsın ve (İslâm) diyarını korusun diye ahlâksızların atları (saldırma amaçlı) harekete geçmiş ise şayet.

Nitekim beyitlerde Yüce Allah tarafından cihat etmek ve İslâm diyarını düşman saldırıları karşısında korumak amacıyla bağlanıp beslenen atlar hazırlanmasının emredildiği yolunda yer alan ifade, zihinlerde «Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihat için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın, onunla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka

220 Secde 32/16.

221 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 247.

sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği (düşman) kimseleri korkutursunuz.»[222] ayetini çağrıştırmaktadır. Zira beyitlere yüklenen anlamla ayetin Arapça orijinalindeki وَ أَعِدُّوا لَهُمْ مَاسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وعَدُوَّكُمْ ifade neredeyse aynıdır.

Yapılan izahlardan ve sunulan örneklerden de anlaşılacağı üzere, Kur'ân ayetlerindeki yüksek belağat esintilerinden etkilenen Asr-ı saâdet şairleri, değişik biçimlerde Kur'ân ayetlerinden iktibaslar yaparak beyitleri ayetlerle süslemişlerdir. Nitekim Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde dikkat çeken iktibas örnekleri, cümlede basit değişiklikler şeklinde olduğu gibi, ayetin anlamından alıntı veya zihinlerde ayeti çağrıştıracak türdendir.

Son söz olarak şunu da belirtmek gerekir ki, şiir becerilerini düşman karşısında İslâm dininin ve İslâm peygamberinin savunmasına hasreden Allah Resûlü etrafındaki Asr-ı saâdet şairlerinin, namusa dil uzatma, içki içme ve kumar oynama gibi Câhiliye âdetlerini yasaklayan Kur'ân öğretilerine bağlı prensip şairleri olduklarını söylemek mümkündür. Zira muhtevaları Kur'ân öğretilerinin esintileri ile dolu Asr-ı saâdet şiir örneklerinin hayli fazla olması bu durumu destekler mahiyettedir.

Çalışmanın seyri içerisinde Kur'ân ayetlerinin, gayri Müslim şairlerden bahsederken gayri Müslim şairlerin her vadide başıboş dolaştıklarına ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerine[223] dikkat çektiğine değinildi. Asr-ı saâdet şairlerinin, evham, mübalağa ve yalan üzerine kurgulanan şiir türlerinden uzak durmaya ve işledikleri temalarda mümkün olduğunca Kur'ân öğretilerine bağlı kalmaya azami önem verdikleri anlaşılmaktadır.

Kuşkusuz şiire önem veren bir toplumda yetişen Asr-ı saâdet şairleri, şiirdeki etkileyici büyünün yalan, evham ve mübalağa ile şekillenmiş tasavvurlarla sınırlı olmadığı

222 Enfâl, 8/60.

223 Şu'arâ, 26/224- 227.

hususunda yeterli donanıma sahiptirler. Şiirin büyüsü üst seviyede sanat tasvirinde tezahür edebildiği gibi, söz dizimindeki ahenkte, ihtiva ettiği anlamda ve inanılan değerlerin üstün gelmesinden kaynaklanan duygu yoğunluğunda da kendisini gösterebilmektedir.[224]

Öte yandan realiteye ve Kur'ân öğretilerine bağlı kalma yolunda Asr-ı saâdet şairlerinin ortaya koydukları kaliteli şiir örnekleri, sorumluluk bilinci taşıyan edebiyatçılara ilham kaynağı teşkil edecek mahiyettedir. Nitekim günümüz dünyasında sanat adına her türlü gayri ahlâkîliğin şiir ve diğer edebiyat kalıpları içerisinde insanlığa sunulmasına tepki olarak, Ebû'l-Hasen en-Nedvî tarafından hareket noktası Kur'an öğretileri ve erdem olan İslâmî Edebiyat düşüncesi[225] bu duruma örnek teşkil edecek mahiyettedir.

Acaba sahabe tarafından hayat düsturu edinilen Kur'ân ayetlerinin Asr-ı saâdet şairlerine ait beyitlere yansımaları bu kadar güçlü ve bariz iken etrafında kenetlendikleri Allah Resûlü'nün de söz konusu çalışmalara etkisi olmuş mudur?

Çalışmanın bundan sonraki aşamasında Allah Resûlü'nün ve yönlendirmelerinin Asr-ı saâdet şiiri üzerine olan etkileri değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

---

[224] el-Hâmid, Abdullah b. Hâmid, *Tahlîlu'n-nusûsi'l-edebiyye,* Ders notları, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, ts. s. 33-36.

[225] İbn Huseyn, Muhammed b. Sa'd, *el-Edebu'l-İslâmî beyne'l-vaki' ve't-tanzîr*, Dâru 'Abdulaziz Âl Huseyn, Riyad, 1412, s. 145.

2. Hz. Peygamber'in Arap Şiirine Etkisi

Çalışmanın seyri içerisinde Cahiliye Arap şiirinin, sanat olmaktan çıkarılarak gayri ahlâkî davranış bozukluklarının sergilendiği yapılanmalara dönüştüğüne değinildi. Yine çalışma içerisinde Allah Resûlü'ne inen Kur'ân ayetlerinin, an be an sahabe tarafından günlük hayata uyarlandığına ve Kur'ân ayetleri ışığı altında şiirlere de yön verildiğine değinildi.

Ahlâkı Kur'ân olan Allah Resûlü'nden ayetlerin şiir ve şairlerle ilgili yaklaşımı doğrultusunda hareket etmesi ve açılıma muhtaç olan hususları sahabeye izah etmesi beklenecek bir durumdur.

Öncelikle şu hususu belirtmek gerekir ki, Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de sözün dinleyici üzerinde bırakacağı etkiye işaret ederek güzel sözü, kökü yerde sabit iken dalları göğe kadar uzanan ve her zaman yemişini veren güzel bir ağaca benzetmektedir. Buna mukabil Yüce Allah, kötü sözü de gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan kötü bir ağaca benzetmekte ve şöyle buyurmaktadır:[226]

> «Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti). (O ağaç), Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir. Kötü bir sözün misali, gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan (kötü) bir ağaca benzer.»

Ayetten de anlaşılacağı üzere, her iki tarafı keskin kılıca benzeyen söz, hayır işinde kullanıldığında iyiliğe hizmet edecekken, kötü amaçlara yönelik kullanılması durumunda ise şerre ve bozgunculuğa kapı aralayacaktır.

---

[226] İbrâhim, 14/24-26.

Ayetlere paralel olarak Allah Resûlü de güzel sözün sahibini cennete, kötü sözün de cehenneme girmesine neden olacağını haber vermekte ve şöyle buyurmaktadır:[227]

> "Kul, Allah'ın hoşnut olduğu bir sözü önemsemeden söyler de Allah onun derecesini yüceltir. Yine kul, Allah'ın gazabını gerektiren bir sözü önemsemeden söyler de Allah onu bu sözü sebebiyle cehennemin dibine atar."

Allah Resûlü, bir başka rivayette "İnsanların cehenneme yüzüstü veya burun üstü kapaklanmalarının sebebi, dillerinin ürettiklerinden başkası mıdır?"[228] buyurarak sözün sahibine yükleyeceği sorumluluğa dikkat çekmektedir.

Öte yandan "Müslüman kimse, sayesinde Allah'ın hidayetini artıracağı ve kendisini helâk olmaktan alıkoyacağı bir kelimeden daha hayırlı hiçbir hediye Müslüman kardeşine sunmamıştır" [229] buyuran Allah Resûlü, güzel sözün dinleyici üzerinde bırakacağı etkiye de işaret etmektedir.

Güzel söz üzerine inşa edilen ve dinleyicide büyüleyici etki bırakabilen şiir sanatının, hem '*iyiliğe*' hem de '*kötülüğe*' hizmet yolunda kullanılma ihtimali dikkate alındığında, şairlerin Allah Resûlü tarafından doğru mecralara yönlendirilmesi beklenecek bir durumdur.

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiirine etkisini sağlıklı bir şekilde ortaya koyabilmek için öncelikle Allah Resûlü tarafından

---

[227] el-Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-sahîh el-musned min hadîsi Rasûlillah sallallâhu 'aleyhi ve sellem ve sunenih ve eyyâmih*, thk. Muhibbuddîn el-Hatîb vd, el-Mektebetu's-Selefiyye, Kahire, 1400, Kitâbu'r-rikâk, 23. (IV, 187)

[228] et-Tirmizî, Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ, *el-Câmi'u'l-kebîr*, thk. Beşşâr 'Avvâd M'arûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1996, *Îmân*, 8, (IV, 363)

[229] en-Nemerî, Yûsuf b. 'Abdullah b. Muhammed b. 'Abdi'l-Birr, *Behcetu'l-mecâlis*, thk. Muhammed Mursî el-Hûlî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1981, I, 37.

ilgi duyulan şiir örneklerine ve şairleri yönlendirmelerine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

2.1. Allah Resûlü'nün İlgi Duyduğu Şiir Türleri

Çalışmanın seyri içerisinde Allah Resûlü'nün şair bir toplumda yetiştiğine ve şiire ilgi duyduğuna değinildi. Çalışmanın bu aşamasında ise, Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet Arap şiirine etkisi bağlamında Allah Resûlü tarafından ilgi duyulan arka plan konumundaki şiir örneklerine kısaca değinilecektir.

Allah Resûlü Müslümanları ve İslâm dinini savunmaya yönelik şiir türlerini dinlemekte ve söz konusu şiir türlerinden haz almaktadır. Sözgelimi, şair Abdullah b. Ravâha, Müslümanların namuslarına dil uzatan Mekkeli Şair Ebû Süfyân'a karşılık vermek için Allah Resûlü'nden izin ister. Allah Resûlü de beyitin bütününü okumadan Abdullah b. Ravâha'ya "فَثَبَّتَ الله diyen sen miydin?" buyurur. Abdullah b. Ravâha da: "Evet Ey Allah'ın Resûlü, beyitlerin sahibi benim" der ve şu beyiti okur:[230] (Basît)

فَثَبَّتَ اللهُ مَا أَعْطَاكَ مِنْ حَسَنٍ تَثْبِيتَ مُوسَى وَنَصْراً كَالَّذِي نُصِرُوا

Allah sana bahşettiği güzel (dinde) sebatını artırsın Mûsa'nın sebatı(nı artırdığı) gibi ve zaferin nasiplileri gibi zafer bahşetsin.

Allah Resûlü beyiti dinledikten sonra: "Allah da sana aynısını versin" buyurarak Abdullah b. Ravaha'ya hayır duada bulunur. Bu sırada orada bulunan Şair Ka'b b.Mâlik de Allah Resûlü'nün duasına nail olmayı arzular ve şiir söylemek için Allah Resûlü'nden izin ister. Allah Resûlü Ka'b b. Mâlik'e dönerek: "هَمَّتْ diyen sen miydin?" buyurur. Ka'b b.Mâlik, "Evet

---

230 el-Asfâhânî, Ebû'l-Ferec, *Kitâbu'l-ağânî*, thk. İbrahim es-Se'âfîn vd., Dâru Sâdır, Beyrut, 2008, XI, 153.

Ey Allah'ın Resûlü, beyitlerin sahibi benim" der ve Allah Resûlü'ne şu beyiti okur:[231] (Kâmil)

هَمَّتْ سَخِينَةُ أَنْ تُغَالِبَ رَبَّهَا وَلَيُغْلَبَنَّ مُغَالِبُ الْغَلاَّبِ

Sahîne[232] Rabbi'ni yenmeye niyetlenmiş. And olsun ki galip olan (Yüce Allah kendini) yenilmez (zanneden Kureyş'e) galip gelecektir.

Bunun akabinde Allah Resûlü Ka'b b. Mâlik'e: "Yüce Allah senin bu sözünü unutmadı" buyurarak Ka'b b. Mâlik'in Müşrikler karşısında İslâm dinini şiirleri aracılığıyla savunmuş olmasını takdirle karşılar.

Öte yandan Hz. Peygamber'in Abdullah b. Ravâha tarafından övgüyle taltif edilmesi İslâm'ın ve hakkın savunulması anlamına geleceğinden Allah Resûlü'nün söz konusu taltiften memnunluk duyduğu anlaşılmaktadır.

Allah Resûlü, '*kadere îman'* gibi teması İslâm dininin inanç prensipleriyle örtüşen şiirleri de dinlemekten hoşlanmaktadır. Nitekim bir keresinde Allah Resûlü'ne şu beyitler okunur:[233] (Basît)

لاَ تَأْمَنَنْ وَإِنْ أَمْسَيْتَ فِي حَرَمٍ حَتَّى تُلاَقِيَ مَا يَمْنِي لَكَ الْمَانِي

فَالْخَيْرُ وَالشَّرُّ مَقْرُونَانِ فِي قَرَنٍ بِكُلِّ ذَلِكَ يَأْتِيكَ الْجَدِيدَانِ

---

231 Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, XVI, 154.

232 سَخِينَةُ Câhiliye döneminde Kureyş kabîlesinin lakabıdır. Kusay b. Kilab'ın (v. h.ö. 170 /480) Kureyş'i yönettiği sıralarda Mekke'de hayvan boğazladığında ya da deve kestiğinde kuyruk kısmından ayırdığı eti buğday ile pişirerek halkına ziyafet verdiği anlatılmaktadır. Bu sebeple söz konusu yiyeceğe nispetle Kureyş Kabîlesine سَخِينَةُ adı verilmiştir. Bk. Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 182.

233 ez-Zemahşerî, Cârullah Mahmûd b.'Umar, *el-Fâik fi ğarîbi'l-hadîs*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî vd., 'Îsâ el-Bâbî el-Halebî, Kahire, ts., III, 390.

> Harem'de de akşamlasan asla güvende olma. Sınayan (Yüce Allah)'ın kaderde sana yazdığıyla karşılaşıncaya kadar.
>
> Zira iyilik ve kötülük birbirine aynı bağla bağlıdır. Bütün bunları gündüz ile gece sana getirecektir.

Beyitleri dinleyen Allah Resûlü, "Keşke bu (şair) İslâm'a yetişseydi" buyurur.

Beyitlerin içeriğinden de anlaşılacağı üzere, şair tarafından öne sürülen düşünce İmanın temel şartlarından *'kadere îman'*la birebir örtüşmektedir. Beyitlerin içeriğinden Allah Resûlü'nün İslam dininin prensiplerine ters düşmeyen şiir türlerini dinlemeye meyilli olduğu anlaşılmaktadır.

Allah Resûlü, teması İslâm öğretileriyle bağdaşan şiirleri dinlerken şairin kişisel inançlarını muhtevadan ayrı değerlendirmektedir. Bu duruma Allah Resûlü'nün Câhiliye şairi Umeyye b. Ebi's-Salt'a ait şiirleri dinlerken haz alıyor olmasını örnek göstermek mümkündür. Nitekim Allah Resûlü, bir yolculuk esnasında kendisine eşlik eden yol arkadaşından Umeyye b. Ebi's-Salt'a ait şiir okumasını ister. Allah Resûlü'nün terikesindeki yol arkadaşı önce bir beyit okur. Allah Resûlü yol arkadaşından durmamasını ve beyitin devamını da okumasını talep eder. Bunun üzerine yol arkadaşı Allah Resûlü'ne yüz beyit okur.[234]

Umeyye b. Ebi's-Salt, dönemin putperest anlayışıyla ters düşmekte ve şiirlerinde daha çok ölüm ötesi hayat, hesap günü, cennet ve cehennem gibi hususlara ve hikmetli sözlere[235] ağırlık vermektedir. Bu bakımdan Allah Resûlü'nün Umeyye b. Ebi's-

---

234 en-Nevevî, Muhyiddîn, b. Şeref b. Murrî b. Hasen b. Huseyn b. Huzâm, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, el-Matba'atu'l-Mısriyye, Kahire, 1929, XV, 11.

235 Umeyye b. Ebî's-Salt, *Dîvan*, thk. Sucey' Cumeyyil el-Cubeylî, Dâru Sâdır, Beyrut, 1998, s. 11.

Salt'ın özellikle İslâm dininin prensipleriyle örtüşen şiirlerini dinlemekten haz duymuş olması kuvvetle muhtemeldir.

Allah Resûlü, sadece muhtevası İslâm dininin prensipleriyle örtüşen şiirleri dinlemekle kalmmamakta, aynı zamanda güç durumlarda bile hırsızlık yapmamak gibi her toplumda kabul görebilecek evrensel değerlerden ödün vermeyen şiirleri de dinlemektedir. Örnek vermek gerekirse Allah Resûlü, Câhiliye şairlerinden 'Antera b. Şeddâd'a ait bir beyit dinler ve şairin mecbur kaldığı durumlarda bile gayri meşru yollara tevessül etmemesi karşısında duyduğu memnuniyeti izhar eder. Asfahânî'nin '*el-Ağanî*'sinde yer verdiği rivayete göre Allah Resûlü'ne 'Antera b. Şeddâd'a ait şu beyit okunur:[236] (Kâmil)

وَلَقَدْ أَبِيتُ عَلَى الطَّوَى وَأَظَلُّهُ حَتَّى أَنَالَ بِهِ كَرِيمَ الْمَأْكَلِ

Belki geceyi aç geçiririm de yiyeceğin kalitelisini elde edinceye kadar öylece kalırım.

Beyitten etkilenen Allah Resûlü: "Bana 'Antera'nın dışında özellikleri zikredilip de görmeyi arzuladığım bir başka bedevî asla olmamıştır" buyurur.

Görüleceği üzere Allah Resûlü, 'Antera b. Şeddâd'ın aç kaldığı durumlarda bile hırsızlık yapmak veya başkalarına ait malları gasp etmek gibi gayrı meşru yollara başvurmadan sergilediği onurlu duruş karşısında hayranlığını gizlememektedir.

---

[236] Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, VIII, 172. Ayrıca bk. es-Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed, *el-Keşfu ve'l-beyân el-m'arûf bi Tefsîri's-S'alebî*, thk. Ebû Muhammed b. 'Âşûr, Dâru İhyâi't-Turâs el-'Arabî, Beyrut, 2002, V, 218; el-Cerîrî, Ebu'l-Ferec el-Mu'âfâ b. Zekeriyyâ en-Nehrevânî, *el-Celîsu's-sâlih el-kâfi ve'l-enîsu'n-nâsıh eş-şâfi*, thk. İhsan 'Abbâs, 'Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1987, III, 189.

Ömer b. el-Hattâb yukarıdaki beyiti duyunca: "İşte bu, Allah Resûlü'nün ta kendisidir" der.[237] Zira Allah Resûlü zaruret halinde uzun süre iftar yapmadan oruç tutmaya elverişli bir yapıya sahiptir.[238] Dolayısıyla Allah Resûlü'nün haksız kazanç yollarına tenezzül etmeksizin onurundan ödün vermeyen 'Antera'nın şiiri karşısında duyduğu hayranlığın ve şairi hararetle görme arzusunun temelinde yatan nedenin iki eylem arasındaki güçlü benzerlik olduğu açıktır.

Allah Resûlü gerçek hayatta yaşanmış kahramanlık şiirlerini dinlemeye de meyillidir. Sözgelimi, Allah Resûlü, bir keresinde sadece *Hazrec* kabîlesine mensup şahsiyetleri barındıran bir mecliste Kays b. el-Hatîm'e (v. 2/620) ait olan ve şu beyit ile başlayan şiirin okunmasını ister:[239] (Tavîl)

أَتَعْرِفُ رَسْماً كَاطِّرَادِ الْمَذَاهِبِ لِعَمْرَةَ[240] وَحْشاً غَيْرَ مَوْقِفِ رَاكِبِ

(Bir zamanlar) boydan boya altınla işlenmiş gibi (ihtişamlı iken şimdi) hiçbir bineklinin (yanında) duraklamadığı 'Amra'ya ait viran (olmuş yapıdan geriye kalan silik) izi tanırmısın?

Mecliste bulunanlardan biri ayağa kalkar ve Kays b. el-Hatîm'ın ilgili şiirini şu beyite kadar okur: (Tavîl)

---

237 et-Tebrîzî, el-Hatîb, *Şerhu Dîvâni 'Antera*, tkd. Mecîd Tarrâd, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1992, s. 127.

238 Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, VII, 214.

239 Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, III, 9.

240 Beyitte adı geçen 'Amra, Abdullah b. Ravâha'nın kız kardeşi Ummu'n-Nu'mân b. Beşîr el-Ansârî'dir. Bk. Kays b. el-Hatîm, *Dîvân*, thk. Nâsıruddîn el-Esed, Dâru Sâdır, Beyrut, ts., s. 67.

أُجَالِدُهُمْ يَوْمَ الْحَدِيقَةِ[241] حاسِراً كَأَنَّ يَدِي بِالسَّيْفِ مِخْرَاقُ[242] لَاعِبِ

Hadîka günü onlarla miğfersiz çarpışıyor(du)m. Kılıç tutan elim adeta oyun oynayan (çocuğun elindeki dürülmüş mendil) gibiydi.

Allah Resûlü meclise döner ve "Söylediği gibi miydi?" buyurur. Sâbit b. Kays b. Şemmâs (v. 11/632) adında bir şahıs ayağa kalkar ve Allah Resûlü'ne: "Ey Allah'ın Resûlü! Seni hak ile gönderene and olsun ki; gerçekten o, damat olduğunun yedinci gününde üzerinde bir gecelik ve süslü bir yorganla karşımıza çıktı da söylediği gibi bizimle dövüştü" diyerek beyitte sözü edilen olayı doğrular.

Görüleceği üzere Allah Resûlü, özellikle Câhiliye şiirlerinin sahabe tarafından kendisine okunmasını istemekte ve sahabe de Allah Resûlü'nün isteği doğrultusunda gerçek hayatta yaşanmış kahramanlık şiirleri okumaktadırlar.

Öte yandan Allah Resûlü'nün beyitlerde sözü edilen şahısla ilgili olarak gerçek hayatta anlatıldığı şekilde yaşayıp yaşamadığını sorgulaması dikkate şayândır. Zira beyitlerde sözü edilen şahısla ilgili Allah Resûlü tarafından yapılan sorgulama, bir sanat dalı olarak şiirde gerçekçi olmaya verilen öneme işaret etmektedir. Dolayısıyla Allah Resûlü'nün '*gerçek*' merkezli bu yaklaşımıyla sanatı sadece sanat endeksli icra etmeyi savunan '*sanat sanat içindir*' anlayışının bağdaşmadığı sonucunu çıkarmak da mümkündür.

---

[241] Beyitte yer alan الحديقة Medine açıklarında Mekke'ye giden yol üzerinde bir köy ismidir. Kays b. el-Hatîm burada İslâm'dan önce Evs ve Hazrec kabîleleri arasında çıkan bir savaşa gönderme yapmaktadır. Bk. el-Hamevî, Şihâbuddîn Yâkut b. 'Abdullah el-Hamevî er-Rûmî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâr Sâdır, Beyrut, 1977, II, 232.

[242] Beyitte geçen المخراق lafzı, çocukların oyunda birbirlerine vururken kullandıkları dürülmüş mendil vb. kumaş parçasının adıdır. Bk. İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, II, 1143. (Hı Bâbı) Buna göre ikinci beyitin anlamı, "Kılıç tutan elim kılıçla çocuk oyuncağı gibi oynuyordu" şeklindedir.

Ayrıca Kays b. el-Hatîm örneğinde görüleceği üzere, Allah Resûlü'nün Câhiliye şiir kalıbının giriş bölümünde âdet üzere zikredilen aşk öykülerini herhangi bir sansür uygulamadan dinlemiş olması da bir sanat dalı olarak şiire verdiği değeri yansıtmaktadır. Dolayısıyla rivayetten Allah Resûlü'nün kahramanlık şiirleri de dâhil fıtratla örtüşen şiir örneklerini dinlemekten haz aldığını ve şiire eleştirel gözle bakabildiğini söylemek mümkündür.

Allah Resûlü, hicretin VII. yılında Mekke'ye girdiği sırada Abdullah b. Ravâha'nın İslâm'ı savunmak ve müşriklere karşı psikolojik baskı uygulamak amacıyla okuduğu beyitler karşısında da memnuniyetini izhar eder. Bu bağlamda Tirmizî, "*el-Câmi'u'l-Kebîr*"de Enes b. Mâlik yoluyla gelen şu rivayete yer vermektedir:[243]

> Allah Resûlü (s.a.v.) 'Umretu'l-Kadâ'da Mekke'ye girdi. Abdullah b. Ravâha da şunları söyleyerek önünde yürüyordu: (Recez)
>
> خَلُّوا بَنِي الْكُفَّارِ عَنْ سَبِيلِهِ الْيَوْمَ نَضْرِبُكُمْ عَلَى تَنْزِيلِهِ
>
> ضَرْباً يُزِيلُ الْهَامَ عَنْ مَقِيلِهِ وَيُذْهِبُ الْخَلِيلَ عَنْ خَلِيلِهِ
>
> Be Küffarın Oğulları! Savulun (Peygamberin) yolundan! Bugün (Peygamber'e inen) ayetler üzerinden sizi vuruyoruz. Kelleyi yerinden eden ve dostu dostundan koparan bir vuruşla.
>
> Bunun üzerine Ömer ona dedi ki: Be Ravâha'nın Oğlu! Allah'ın Harem'inde Allah Resûlü'nün (s.a.v.) huzurunda şiir mi söylüyorsun? Allah Resûlü de (s.a.v.): "Ömer! Bırak onu! Zira (söylediği bu hiciv şiiri) gerçekten onlara ok saplanmasından daha süratli sirayet eder" buyurdu.

Hiciv şiirinin Araplar üzerindeki ürkütücü etkisini çok iyi bilen Allah Resûlü, yukarıdaki beyitleri Harem-i Şerifte

---

[243] Tirmizî, *el-Câmi'u'l-kebîr*, Edeb, 70, (IV, 529-530.)

müşriklere karşı psikolojik baskı uygulamak amacıyla söyleyen Abdullah b. Ravâha'yı azarlamaması gerektiği hususunda Hz. Ömer'i ikaz etmektedir. Dolayısıyla Allah Resûlü sadece şiir dinlemekle kalmamakta aynı zamanda hakka hizmet eden şiir türünü savunmaktadır.

Allah Resûlü bu amaçla şiir sanatını yeniden tanımlamakta ve hakka uygun düşen şiir türünü '*güzel*' addederken hak ile çelişen türü ise '*hayırsız*' olmakla nitelemektedir. Allah Resûlü bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[244]

إِنَّمَا الشِّعْرُ كَلَامٌ مُؤَلَّفٌ، فَمَا وَافَقَ الْحَقَّ مِنْهُ فَهُوَ حَسَنٌ، ومَا لَمْ يُوَافِقِ الْحَقَّ مِنْهُ فَلَا خَيْرَ فِيهِ

> "Şiir ancak mürekkep sözden ibarettir. Dolayısıyla hakka uyanı güzeldir. Hakka uymayanında ise asla hayır yoktur."

Görüleceği üzere Allah Resûlü sadece şiir dinlemekle ve şiirden haz almakla kalmamakta, aynı zamanda şiire eleştirel gözle bakarak şiir sanatını yeniden tanımlamaktadır.

Allah Resûlü'nün işaret ettiği şiir tanımına göre, temasında hakkı gözetmeyen şiir, şaire ve insanlığa yarar sağlamayacağından bir değer taşımamaktadır. Aksine haktan uzak duran şiir türü, daha çok egoları tatmine ve şerre eğilimli olacağından kitleler üzerinde tahribat yapacaktır.

Allah Resûlü şiire ilgi duymak ve şiir sanatını tanımlamakla kalmamakta, aynı zamanda şairleri de yönlendirmektedir.

2.2. Hz. Peygamber'in Şairleri Yönlendirmesi

Şiir sanatının oldukça önem arz ettiği Arap toplumunda dünyaya gelen ve fesâhat sahibi Arapların arasında yetişen Allah

---

[244] İbn Raşîk, Ebû 'Ali el- Hasen el-Kayravânî, *el-'Umde fî mahâsini'ş-şi'r ve âdâbihi ve nakdih*, thk. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1981, I, 27.

Resûlü, toplumun şiire olan tutkusunu yakından takip etmekte[245] ve çevresindekilerle benzer duygular paylaşmaktadır. Yine Allah Resûlü, söze dayalı sanat türü olan şiirin, fesâhat sahibi Araplar tarafından daha çok gönüllerde coşan duygu yoğunluğunun dışa yansıtılması amacıyla dillendirildiğini müşahede etmektedir. Nitekim Allah Resûlü, şiirin Araplar üzerinde bıraktığı büyüleyici etkiye vurgu yapmakta ve şu ifadelere yer vermektedir:[246]

اَلشِّعْرُ جَزِلٌ مِنْ كَلاَمِ الْعَرَبِ يُعْطَى بِهِ السَّائِلُ، وَبِهِ يُكْظَمُ الْغَيْظُ، وَبِهِ يُبَلَّغُ الْقَوْمُ فِي نَادِيهِمْ

> «Şiir, Arap sözünden bir güçtür. İsteyene (istediği) onunla verilir, öfke onunla bastırılır ve kavme onunla (iletilmesi gerekenler) kulüplerinde iletilir.»

Allah Resûlü tarafından şairleri yönlendirmede kullanılan şiir örnekleri incelendiğinde, dinlediği şiirlerle büyük ölçüde paralellik arz ettiği görülmektedir. Sözgelimi Allah Resûlü, İslâm prensipleriyle örtüşen şiir türlerine teşvik etmektedir. Bu duruma şair Dırâr b. el-Ezver'in bazı beyitlerini örnek göstermek mümkündür. Dırâr b. el-Ezver, Müslüman olup Allah Resûlü'ne geldiğinde bin devesini geride bırakmıştır. Aynı zamanda içkiden, çalgıdan ve eşkıyalık yapmaktan da vazgeçmiştir. Şair, Allah için geride bıraktığı mallarını ve kötü alışkanlıklarını Allah Resûlü'nün huzurunda söylediği beyitlerle dile getirir ve şöyle der:[247] (Mutekârib)

---

[245] Ma'rûf, Nâyif, *el-Edebû'l-islâmî fî 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1990, s. 156.

[246] es-Subkî, Tâcuddîn Ebu'l-Basîr 'Abdulvehhâb b. 'Ali b. 'Abdulkâfî, *Tabakâtu'ş-şâfi'iyyeti'l-kubrâ*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî vd., Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Kahire, ts., I, 224. Ayrıca bk. es-Sem'ânî, Ebû Sa'd, 'Abdulkerim b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî, *Edebu'l-imlâ ve'l-istimlâ*, Dâru'l-Kutubi'l-'ilmiyye, Beyrut, 1981, s. 71.

[247] el-Cezerî 'İzzudîn b. el-Esîr Ebu'l-Hasen 'Ali b. Muhammed, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk. eş-Şeyh Ali Muhammed Mu'avvad, Dâru'l-Kutubi'l-

خَلَعْتُ الْقِدَاحَ وَعَزْفَ الْقِيَا نِ وَالْخَمْرَ أَشْرَبُهَا وَالثِّمَالَا

وَكَرِّي الْمُحَبَّرَ فِي غَمْرَةٍ وَجَهْدِي عَلَى الْمُسْلِمِينَ الْقِتَالَا

وَقَالَتْ جَمِيلَةُ: شَتَّتْنَا وَطَرَّحْتَ أَهْلَكَ شَتَّى شِمَالَا

فَيَا رَبِّ لَا أُغْبَنَنْ صَفْقَتِي فَقَدْ بِعْتُ أَهْلِي وَمَالِي بِدَالَا

Kadehlerden ve şarkıcı kadınların çalgılarından vaz geçtim. Son damlasına kadar içtiğim şaraptan da

Muhabbar'ı[248] ansızın baskına salmamdan da Müslümanlara karşı savaşmak üzere gösterdiğim gayretimden de.

Cemîle: "Bizi darmadağın ettin ve aileni darmadağınık kuzeye attın" dedi.

O halde Ey Rabbim! Pazarlığımda zararlı çıkmamalıyım asla. Zira bedel olarak ailemi ve malımı sattım.

Beyitleri dinleyen Allah Resûlü Dırâr'a döner ve: "Pazarlığın zarar etmedi Ey Dırâr!" buyurarak şairin İslâm uğruna terk ettiği eylemleri dile getirmesi nedeniyle kendisini över.

Allah Resûlü îman esaslarıyla örtüşen şiir türüne de teşvik eder. Örnek vermek gerekirse Allah Resûlü, Yüce Allah'tan övgüyle bahseden Suhaym 'Abd-i Benî'l-Hashâs'a (v. 40/661) ait beyit karşısında memnuniyetini izhar eder ve şairin söylediklerinde gerçekçi ise cennet ehlinden olacağını haber

'İlmiyye, Beyrut, ts., III, 52-53. Ayrıca bk. el-'Askalânî, Ahmed b. 'Ali b. Hâcer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk. 'Abdullah b. 'Abdulmuhsin et-Turkî, Merkezu Hecr Li'l-Buhûsi Ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye Ve'l-İslâmiyye, Kahire, 2008, V, 341; İbn 'Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, XXIV, 386.

248 '*el-Muhabbar*' şairin atının ismidir. Bk. İbn 'Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimaşk*, XXIV, 386.

verir. Suhaym 'Abd-i Benî'l-Hashâs'ın ilgili beyiti şöyledir: [249] (Tavîl)

اَلْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْداً لَا انْقِطَاعَ لَهُ فَلَيْسَ إِحْسَانُهُ عَنَّا بِمَقْطُوعِ

Hiçbir kesintisi olmayacak şekilde hamd Allah'adır. Zira (Allah'ın) bize olan ihsanı kesintisizdir.

Şairin "Hiçbir kesintisi olmayacak şekilde hamd Allah'adır/ Zira kesintisizdir bize ihsanı" ifadesi sonsuz nimetler karşısında Yüce Allah'ın kullarına «Bana şükredin; sakın bana nankörlük etmeyin!»[250] buyurduğu Kur'ân ayetiyle birebir örtüşmektedir.

Allah Resûlü, düşkünlere yardımda bulunmak ve iyilik sahibine teşekkür etmek gibi temasında hayıra teşvik eden şiir örneklerine de şairleri yönlendirir. Sözgelimi, Allah Resûlü, Hz. Âişe'yi, Züheyr b. Cenâb el-Kelbî'ye (v. 60/564) nispet edilen bazı beyitleri okurken işitir ve: "İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a da şükretmez." buyurarak beyitlerin hayır işine sevk etmesi karşısındaki hayranlığını dile getirir. Züheyr b. Cenâb el-Kelbî'ye nispet edilen ilgili beyitlerin bir kısmı şöyledir:[251] (Recez)

اِرْفَعْ ضَعِيفَكَ لَا يَحُرْ بِكَ ضَعْفُهُ يَوْماً فَتُدْرِكَهُ عَوَاقِبُ مَا جَنَى

يَجْزِيكَ أَوْ يُثْنِي عَلَيْكَ، وَإِنَّ مَنْ أَثْنَى عَلَيْكَ بِمَا فَعَلْتَ كَمَنْ جَزَى

Düşkününün elinden tut ki bir gün zaafı sana dönüp işlediği suçun sonuçlarına maruz kalmasın.

(Böyle davranırsan) seni ya ödüllendirir ya da över. Kuşkusuz yaptığın iyilikle seni öven kimse sana ödül veren gibidir.

---

[249] 'Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 579.

[250] Bakara, 2/152.

[251] İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'ara*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1958, I, 381.

Allah Resûlü'nün yukarıdaki beyitleri farklı zamanlarda benzer konumlara örnek gösterdiği ve bu amaçla bizatihi okuduğu gelen rivayetler arasındadır.[252] Allah Resûlü'nün benzer konumlara söz konusu beyitleri örnek göstermesi ve bu amaçla farklı zamanlarda şahsen okuması, toplumda dayanışma ruhunun gelişmesine katkıda bulunacağından dolayı olduğu açıktır.

Allah Resûlü, fıtrata ve hakka uygun düşen şiir örnekleri karşısında memnuniyet izhar ederken, İslâm prensipleriyle ters düşen örnekleri eleştirmekte ve şairleri sanatlarını icra esnasında doğrudan sapmamaları yolunda uyarmaktadır. Sözgelimi, Şair en-Nâbiğa el-Ca'dî (v. 50/670), bir keresinde Allah Resûlü'ne aralarında şu beyitin de bulunduğu bazı beyitler okur:[253] (Tavîl)

بَلَغْنَا السَّمَاءَ مَجْدُنَا وَسَنَانَا وَإِنَّا لَنَرْجُو فَوْقَ ذَلِكَ مَظْهَراً

Biz asaletimiz ve yüceliğimizle göğe ulaştık. Ve biz bunun da üstünde bir manzara umuyoruz.

Beyiti duyan Allah Resûlü'nün yüzünde hoşnutsuzluk belirtileri peydah olur ve Nâbiğa'ya dönerek: "Nereye (böyle)? Ey Ebû Leyla!" buyurur. Allah Resûlü'nün kızdığını fark eden Nâbiğa: "Cennete Ey Allah'ın Resûlü" diyerek karşılık verir. Bunu üzerine Allah Resûlü: "Cennete inşallah" buyurur.

Görüleceği üzere Allah Resûlü, başlangıçta Nâbiğa'nın, "Biz asaletimiz ve yüceliğimizle göğe ulaştık. Ve biz bunun da

---

252 et-Tâî, Ebû Temmâm Habîb b. Evs, *Kitâbu'l-vahşiyyât vahuva el-hamâsetu's-suğrâ*, thk. 'Abdulazîz el-Meymenî er-Râckûtî vd., Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1968, s. 110.

253 İbn 'Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, XXXVI, 202. Ayrıca bk. el-Burhân, Fûrî, 'Alâuddîn 'Ali el-Muttakî b. Husâmuddîn el-Hindî, *Kenzu'l-'ummâl*, thk. eş-Şeyh Bekrî Hayyânî vd., Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, ts., XIII, 602; el-Asfâhânî, Ebû'l-Ferec, *Kitâbu'l-ağânî*, thk. İbrahim es-Se'âfîn vd., Dâru Sâdır, Beyrut, 2008, V, 9.

üstünde bir manzara umuyoruz" ifadesiyle Câhiliye âdetlerinden kalma kabîlecilikle/ırkçılıkla övündüğünü düşünmüş ve "Nereye (böyle)? Ey Ebû Leyla!" buyurarak şairden sözlerine açıklık getirmesini istemiştir. Nâbiğa, Allah Resûlü'ne cenneti kastettiğini söyleyince Allah Resûlü: "Cennete inşallah" buyurarak şairin İslâm anlayışıyla bağdaşan yeni üslûbu karşısında memnuniyetini izhar etmiştir.

Ebû'l-Ferec el-Asfâhânî "*el-Ağânî*"de Nâbiğa'nın daha sonra şu beyitleri okuduğuna yer verir:[254] (Tavîl)

وَلَا خَيْرَ فِي حِلْمٍ إِذَا لَمْ تَكُنْ لَهُ بَوَادِرُ[255] تَحْمِي صَفْوَهُ أَنْ يُكَدَّرَا

وَلَا خَيْرَ فِي جَهْلٍ إِذَا لَمْ يَكُنْ لَهُ حَلِيمٌ إِذَا مَا أَوْرَدَ[256] الْأَمْرُ أَصْدَرَا

> Şayet bulandırılmaya karşı duruluğunu koruyacak emareler yoksa yumuşak başlılıkta hayır yoktur
>
> Ve mesele altından çıkılmaz hal aldığında çözüm üreterek gelişmeleri doğru mecraya çekecek yumuşak başlı yoksa taşkınlıkta da hayır yoktur.

Başlangıçta yüzünde kızma emareleri beliren Allah Resûlü, beyitleri duyunca: "Ağzın dert görmesin."[257] buyurarak memnuniyetini izhar eder.

Nâbiğa'nın yukarıdaki beyitleri "Pehlivan güçlü kimse değildir. Güçlü kimse, ancak kızgınlık anında kendini tutan kimsedir."[258] hadisiyle örtüştüğü de açıktır.

---

254 Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, V, 9.

255 Beyitte yer alan بوادر lafzı '*ortaya çıkan sorunları süratle kesin çözüme kavuşturan çareler*' anlamında kullanılmıştır. Bk. en-Nâbiğa el-Ca'dî, *Dîvân*, thk. Vâdıh ed-Damed, Dâru Sâdır, Beyrut, 1998, s. 85.

256 Beyitte yer alan أورد lafzı '*suyun kaynağını hedefledi*' anlamında kullanılmıştır. Yine beyitte yer alan أصدر lafzı ise, '*suyun kaynağından uzaklaştı* anlamında kullanılmıştır. Bk. Nâbiğa el-Ca'dî, *Dîvân*, s . 85.

257 Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, V, 9.

258 Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, XVI, 162.

Allah Resûlü, toplumda fitne ve bozgunculuğa neden olabilecek davranış biçimlerinin şiir yoluyla dile getirilmesini yasaklamaktadır. Bu duruma şair Abdullah b. Ravâha'nın aktardığı şu hadiseyi örnek göstermek mümkündür:

Allah Resûlü bir keresinde Abdullah b. Ravâha'yı yanına çağırır ve şiiri nasıl kurguladığı yolunda bilgi vermesini ister. Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'ne işlemek istediği konuya kısa bir göz attığını ve akabinde konuyla ilgili beyitleri peş peşe söylediğini ifade eder. Allah Resûlü de Abdullah b. Ravâha'ya: "O halde müşrikleri tema olarak işlemelisin." buyurur. Abdullah b. Ravâha o an için hazırlıksız olmasına rağmen Allah Resûlü'nün huzurunda irticalen şiir okumaya koyulur. Abdullah b. Ravâha'nın okuduğu beyitler arasında şu beyit de vardır:[259] (Basît)

فَخَبِّرُونِي أَثْمَانَ الْعَبَاءِ مَتَى كُنْتُمْ بَطَارِيقَ أَوْ دَانَتْ لَكُمْ مُضَرُ

Siz ne zamandır usta savaşçılar oldunuz veya (ne zamandır) Mudar size borçlu çıktı? (Bırakın bu işleri de) bana kalitesiz kaba kumaşın değerlerinden haber verin!

Allah Resûlü'nün mensubu bulunduğu Mekkelilerin şair tarafından sadece kalitesiz kaba kumaşın değerlerinden anlayan korkak kimseler şeklinde tanımlanması Allah Resûlü'nde hoşnutsuzluk meydana getirir. Allah Resûlü'nün söz konusu tanımlamadan rahatsız olduğunu fark eden Abdullah b. Ravâha, hemen şu beyitleri okur: (Basît)

نُجالِدُ الناسَ عَن عُرضٍ فَنَأسِرُهُم فِينَا النَبِيُّ وَفِينَا تَنْزِلُ السُوَرُ
وَقَد عَلِمتُم بِأَنّا لَيسَ غَالِبَنَا حَيٌّ مِنَ الناسِ إِنْ عَزّوا وَإِنْ كَثُرُوا
يَا هَاشِمَ الْخَيْرِ إِنَّ اللهَ فَضَّلَكُم عَلَى الْبَرِيَّةِ فَضْلاً مَالَهُ غِيَرُ

[259] İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 225-226.

فَثَبَّتَ اللهُ ما آتاكَ مِن حَسَنٍ تَثْبِيتَ مُوسَى، وَنَصْراً كَالَّذِي نُصِرُوا

Bir cihetten insanlara kılıçlarla saldırırız da esir alırız onları.
Bizdedir Peygamber ve bizde iner sûreler.

Ve şunu iyice anladınız: İnsanlardan az veya çok (herhangi) bir grup (bundan sonra) bize galip gelmeyecektir.

Ey İyiliğin Hâşim oğulları! Muhakkak Allah size insanların ötesinde eşi benzeri görülmemiş farklı bir değer verdi.
Allah sana bahşettiği güzel (dinde) sebatını artırsın Mûsa'nın sebatı(nı artırdığı) gibi ve zaferin nasiplileri gibi zafer bahşetsin.

Beyitleri dinleyen Allah Resûlü mütebessim yüzüyle Abdullah b. Ravâha'ya yönelir ve kendisine: "Rabbim senin de sebatını artırsın ve seni desteklesin." buyurur.

Görüleceği üzere Allah Resûlü, Şair Hassân b. Sâbit tarafından Kureyş kabîlesinin küçük düşürülmesinden rahatsızlık duymaktadır. Zira Allah Resûlü'nün Kureyş kabîlesine mensup olması bir yana, Kureyş kabîlesinin şiir yoluyla küçük düşürülmesi ileride Müslümanlar arasında telafisi mümkün olmayacak sıkıntılara yol açması kuvvetle muhtemeldir. Hatasını fark eden Hassân b. Sâbit, ustaca bir manevrayla şiirlerinde Hâşim oğullarının güzel hasletlerinden bahsederek yeniden Hz. Peygamberin rızasını kazanmayı ve hayır duasını almayı başarır.

Allah Resûlü, Câhiliye ruhu taşıyan beyitlerde İslâm dininin beraberinde getirdiği öğretilere uygun düşecek biçimde değişiklik yapılmasını önermekte ve Câhiliye ruhu yerine İslâm dini ile övünmeye de teşvik etmektedir. Nitekim Allah Resûlü, Şair Ka'b b. Mâlik'in söylediği bir beyitte Câhiliye anlayışının kalıntılarından '*kabîle ile övünme*' düşüncesinin gizli olduğunu sezinlemiş ve beyiti '*İslâm diniyle övünme*' içerecek biçimde

değiştirerek İslâm dinini savunmaya yönlendirmiştir. Ka'b b. Mâlik'in ilgili beyiti şöyledir:[260] (Tavîl)

أَلَا هَلْ أَتَى غَسَّانَ عَنَّا وَدُونَهُمْ مِنَ الْأَرْضِ خَرَقٌ[261] حَوْلَهُ يَتَقَعْقَعُ

تُجَالِدُنَا عَنْ حَرَمِنَا كُلُّ فَحْمَةٍ[262] كَرِدْفٍ لَهَا فِيهَا الْقَوَانِسُ تَلْمَعُ

Dinleyin! Gassân (oğullarına) hakkımızda bilgi ulaştı mı? Rüzgârın etrafında esip gürlediği?[263] yeryüzünden kocaman ıssız bir çöl önlerinde engel iken.

Haremimizi savunanımız içinde miğferlerin parıldadığı (gözü pek) arka (kısım mangası) gibi her büyük birliktir.

Beyitleri dinleyen Allah Resûlü (s.a.v.) müdahale ederek: "Hayır! Ey Ka'b b. Mâlik!" buyurur. Bunun üzerine Ka'b: "Dinimizin savunmasında" diyerek beyitte değişikliğe gider. Allah Resûlü (s.a.v.) de: "Evet Ey Ka'b." buyurarak beyitte yapılan değişikliğe onay verir.

Ka'b b. Mâlik, bu hadiseden sonra her seferinde yukarıdaki beyitleri Allah Resûlü'nün kendisini yönlendirdiği tarzda okumuş ve övünerek: "Allah Resûlü benden başka kimseye şiirinde yardımcı olmadı" demiştir.[264]

---

260 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIX, 97. Ayrıca bk. İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 101; el-Muberred, Ebu'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd, *el-Fâdıl*, thk. 'Abdulaziz el-Meymenî, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1995, s. 12; Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 223.

261 Şair burada الخرق lafzını '*kuvvetli rüzgârların estiği uçsuz bucaksız ıssız çöl*' anlamında kullanmıştır. Bk. Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 222.

262 Rivayette yer alan فحمة teriminin aslı فخمة iken burada tashif yapılmıştır. Bk. Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 222.

263 Şair burada '*Ğassân oğullarının önünde engel oluşturan etrafında rüzgârın esip gürlediği ıssız bucaksız çöl*' ifadesiyle, Mekke ile Medine-i Münevvere arasındaki uzak mesafeyi kastetmektedir. Zira Ğassânoğulları Ensâr'ın amca çocuklarıdır. Bk. es-Suheylî, 'Abdurrahmân, *er-Ravdu'l-unuf fî şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li'bn'i-Hişâm*, thk. Mecdî b. Mansûr eş-Şûrâ, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, ts. III, 324.

264 Muberred, *el-Fâdıl*, s. 12.

Yine Allah Resûlü Ka'b b. Züheyr tarafından huzurunda okunan meşhur '*Burde kasîdesi*'nin bir beyitinde İslâm öğretilerine uygun düşecek biçimde değişikliğe gider. Allah Resûlü'nün değişiklik yaptığı ilgili beyitte Ka'b b. Züheyr şunları söyler: [265]

إِنَّ الرَّسُولَ لَسَيْفٌ يُسْتَضَاءُ بِهِ مُهَنَّدٌ مِنْ سُيُوفِ الْهِنْدِ مَسْلُولُ

Peygamber, ışığından yararlanılan bir kılıçtır kuşkusuz
Kınından çıkarılmış keskin Hint kılıçlarından bir kılıç.

Allah Resûlü Ka'b b. Züheyr'in "Hint kılıçlarından" ifadesini "Allah'ın kılıçlarından" olarak değiştirir.[266]

Son olarak şu hususu da belirtmek gerekir ki, Allah Resûlü, Umeyye b. Ebî's-Salt'a ait şiirleri dinlerken yaptığı gibi şiir değerlendirmesinde metin ile şairi birbirinden ayırmaktadır. Câhiliye şairlerinden İmruu'l-Kays'a nispet edilen şiirlerin değerlendirmesini yaparken, şairin şiir sanatındaki ustalığını takdir ederek ona *'öncü'* yakıştırmasını uygun gördüğü halde, içerik itibarıyla farklı bir yaklaşım sergilemiş ve şairin öteki dünyada cehenneme sevk edileceğini haber vermiştir. Konuyla ilgili olarak Taberânî, 'Afîf b. Ma'dî Kerib'e (v…./…) atıfla, Allah Resûlü'nün İmruu'l-Kays'ın şerre teşvik eder mahiyetteki şiirleri[267] nedeniyle Kıyamet gününde şairlere önderlik ederek onları cehenneme sevk edeceğini haber verdiğini aktarmakta ve şunları söylemektedir:[268]

ذَاكَ رَجُلٌ مَذْكُورٌ فِي الدُّنْيَا مَنْسِيٌّ فِي الآخِرَةِ شَرِيفٌ فِي الدُّنْيَا خَامِلٌ فِي الآخِرَةِ يَجِيئُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِيَدِهِ لِوَاءُ الشُّعَرَاءِ يَقُودُهُمْ إِلَى النَّارِ

---

[265] İbn Hişâm el-Ensârî, Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdullah, *Şerhu Kasîdeti Bânat Su'âd*, el-Matba'atu'l-Meymeniyye, Kahire, 1307, s. 80.

[266] İbn Hişâm, *Şerhu Kasîdeti Bânat Su'âd*, s. 80.

[267] İmru'u'l-Kays, *Dîvân,* tsh. Mustafa 'Abduşşâfî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2004, s. 57.

[268] et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Suleymân b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, thk. Hamdî 'Abdulmecîd es-Selefî, Mektebetu İbn Teymiye, Kahire, ts., XVIII, 99.

> "O (İmruu'l-Kays), Dünyada meşhur, Ahirette unutulmuş; Dünya'da saygın, Ahirette sönmüş bir kimsedir. Kıyamet günü elinde şairlerin sancağıyla onları cehenneme sevk ederek gelecektir."

İmruu'l-Kays şiirlerinde daha çok helali olmayan kadınlarla yaşadığı gayri meşru aşk maceralarıyla içki ve eğlence meclislerinin tasvirine ağırlık vermektedir.[269] Bu bakımdan Allah Resûlü'nün İmruu'l-Kays hakkında verdiği hükmün şairi değil, beyitlerdeki çıplaklık ve içki gibi İslâm öğretileriyle doğrudan çelişen yönleri hedef aldığını söylemek mümkündür. Kaldı ki rivayetin Müslüman şairleri hayır yoluna yönlendirmeyi amaçladığı da açıktır. Diğer bir ifade ile Allah Resûlü, şairleri İmruu'l-Kays gibi sanatı ahlâka mugayir tarzda kullanmaları durumunda sonlarının cehennem olacağı yolunda ikaz etmektedir. Dolayısıyla rivayette Allah Resûlü, gerçek anlamda İmruu'l-Kays'ın elindeki şairlerin sancağıyla onları cehenneme sürükleyeceği anlamını çıkarmak mümkün gözükmemektedir. Zira İmruu'l-Kays İslâm'dan önce yaşamıştır ve Allah Resûlü, kişinin Müslüman olmadan önceki yaptığı hataların İslâm'a girmesiyle silindiğini[270] haber vermektedir.

Yapılan açıklama ve örneklerden de anlaşılacağı üzere, Allah Resûlü'nün şiir sanatını değerlendirirken ölçü olarak doğruyu, iyiliği ve fıtratı diğer bir ifade ile İslâm dininin öğretilerini göz önünde bulundurduğu anlaşılmaktadır. Yine Allah Resûlü'nün, sorumluluk taşıyan sanat eleştirmeni edasıyla ilgi duyduğu şiir örneklerine paralel olarak şairleri İslâm prensiplerini gözetmeye ve düşman karşısında İslâm dinini savunmaya yönlendirdiği anlaşılmaktadır.

---

269 İmruu'l-Kays, *Dîvân*, s. 57.

270 el-Heysemî, Nuruddîn Ali b. Ebî Bekr b. Suleyman, *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*, thk. Muhammed 'Abdulkâdir Ahmed 'Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2001, I, 46.

Allah Resûlü tarafından şairlere yapılan yönlendirmelerin asr-ı saâdet şiiri üzerine iz bırakması beklenecek bir durumdur. Çalışmanın bundan sonraki aşamasında Allah Resûlü'nün şahsında ve yönlendirmelerinde asr-ı saâdet şiiri üzerine olan etkileri incelenecektir.

Allah Resûlü'nün asr-ı saâdet Arap şiirine olan etkilerini şu başlıklar altında incelemek mümkündür:

- Asr-ı saâdet şiirinde Allah Resûlü.

-İslâm'a hizmet.

-Peygamberlik.

-Bedevî şairlerin şiirlerinde Hz. Peygamber.

-Hz. Peygamber'in şiir temalarına etkisi.

-Teknik özellikler

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet Arap şiirine olan etkisini yukarıdaki sıralamaya göre ele alalım.

2.3. Asr-ı Saâdet Şiirinde Allah Resûlü

Allah Resûlü, güçlünün güçsüzü ezdiği, küfrün doruk yaptığı, aklıselimin kabul görmediği ve gerçek dinin bulunmadığı bir ortamda peygamber olarak gönderilmiştir.[271]

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Allah Resûlü, Kur'ân ayetlerine paralel olarak kardeşlik prensibinden hareketle Arapların yaşamlarını olumsuz etkileyen çarpıklıkları ortadan kaldırmaya yönelik çaba göstermiştir. Sözgelimi, Allah Resûlü, Medine halkı ile muhâcirleri kardeş yapmış[272] ve Allah katında

---

[271] Ebû 'Ûde, Ahmed Mansûr, *Vahdetu'l-ummeti'l-İslâmiyye fi's-sunneti'n-nebeviyye*, Yüksek Lisans Tezi, el-Câmi'atu'l-İslâmiyye, Kulliyyetu Usûli'd-dîn, Gazze, 2009, s. 19.

[272] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 130.

üstünlüğün sadece takva ile olacağını[273] deklare etmiştir. Hal böyle olunca sahabe, liderlik yönü güçlü olan Allah Resûlü'nün etrafında kenetlenmişler ve Allah için yurtlarını terk ederek Medine'ye hicret etmişlerdir. Hicretten önce Müslümanların şiir söylemelerini gerektirecek pek fazla münasebet bulunmadığından Medine dönemine kıyasla Mekke'de geçirilen süreçle ilgili şiirler yok denecek kadar azdır.[274]

Sahabe şairlerin Allah Resûlü'ne olan hayranlıklarının ve îman etmelerinin ilk izlerine Mekke'den Medine'ye hicret ederken derledikleri bazı şiirlerde rastlanmaktadır. Sözgelimi, Allah ve Allah Resûlü uğruna dostlarını geride bırakıp Mekke'den Medine'ye hicret eden şair Abdullah b. Cahş (v. 3/625), Allah Resûlü'ne kavuşacağından eski dostları terk etmenin ruhunda bıraktığı üzüntüyü sevince dönüştürmekte ve beyitlerde şunları söylemektedir:[275] (Recez)

لـمَّـا رَأَتْنِي أُمُّ أَحْمَـدَ غَـاديـًا بذمَّةِ مَنْ أَخْشَى بَغَيْبٍ وأَرْهَبُ
تَقُولُ فإمَّا كُنْتَ لا بُـدَّ فَـاعِـلًا فَيَمِّمْ بِنَا البُلدانَ، وَلْتَنْأَ يَثْرُبُ
فقلتُ لها: بل يثربُ اليومَ وَجْهُنَا وما يشأ الرَّحمنُ فالعبدُ يركَبُ
إلى اللهِ وجهي والرَّسولِ ومَنْ يُقِمْ إلى اللهِ يومًا وجْهـهُ لا يُخَيَّـبُ

فكم قد تركنا من حَميمٍ مُنَاصحٍ ونـاصحةٍ تبكي بدمع وتندبُ
ترى أن وتراً نَأْيُنا عن بلادنا ونحنُ نَرَى أن الرَّغائبَ تُطْلَبُ

وَرِعْنَا إلى قول النبي محمد فطاب وُلاةُ الحَقِّ مِنَّا وَطُيِّبُوا
نَمُتُّ بِأَرْحَامٍ إِلَيْهِم قَرِيبَةً وَلَا قُرْبَ بِالْأَرْحَامِ إِذْ لَا نُقَرَّبُ

Umm'u Ahmed, gıyabında korktuğum ve ürktüğüm (Peygamber'e verilen) söz sebebiyle

---

273 Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitabu'l-enbiyâ, 8. (II, 459)

274 Ferrûh, 'Umar, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, Beyrut. 1981, I, 258.

275 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 91.

Şunu demeye koyuldu: "İlla da yapman gerekiyorsa bizi başka diyarlara götür de Yesrib uzakta kalsın."

Ben de kendisine dedim ki: "Bilakis Yesrib'edir bu gün yönelişimiz. (Zira) Rahmân ne dilerse kul oraya yönelir.

Allah'adır yönelişim ve de Peygamber'e. Kim yüzünü bir gün Allah'a çevirirse elbet boşa çıkarılmaz beklentileri.

Biz de bu yüzden geride bıraktık nice nasihat veren can dostu. Ve tavsiyede bulunan, gözyaşı akıtarak ağlayan ve dövünen nice kadını.

(Yurdumuzu terk etmektense bizi ayrılmaya zorlayan) intikam almaya hakkımız olduğunu öne süren[276] (nice kadını.) Biz de (Allah yolunda hicret edenlere vaat edilen) nimetleri arzuladığımız için (hicret ettiğimizi) öne süreriz.

Biz ise Peygamber Muhammed'in sözüne uyduk. (Böylece) hakseverlerimiz (hem) memnun kaldılar hem (de) hoş tutuldu gönülleri.

(Kureyşlilerle) akrabalık bağlarıyla bağlıyız yakından. (Ne vr ki İslâm kardeşliğiyle Kureyşlilere) yaklaştırılmaz isek bize hiçbir akrabalık bağı yakın değildir.

Görüleceği üzere beyitlerde şair, Allah Resûlü'ne yaptığı biat doğrultusunda hicret ettiğini dile getirmekte ve Câhiliye ruhu yerine İslâm kardeşliğine vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda şair, Allah'a ve Allah Resûlü'ne hicret etmenin verdiği hazla arkada bıraktığı dostlardan ayrılma nedeniyle hissettiği burukluğu sevince dönüştürmektedir.

Allah Resûlü etrafında kenetlenen sahabe şairler, Allah Resûlü'nde gördükleri üstün liderlik/siyasî kimlik, İslâm'a hizmet ve Peygamberlik gibi özellikleri de beyitlere taşımışlardır.

---

[276] Beyitte yer alan وتر ifadesi ile baskıcı politika uygulamak suretiyle Müslümanları yurtlarından çıkarmaya zorlayan müşriklerden intikam alma hakkı kastedilmektedir. Bk. İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 91.

Liderlik/Siyasî Kimlik

Allah Resûlü'nde doğuştan var olan *'liderlik'* vasfı, sahabe şairler tarafından beyitlere taşınan özelliklerdendir. Örnek vermek gerekirse Şair Ka'b b. Mâlik, Yüce Allah tarafından Allah Resûlü'ne bahşedilen *'liderlik'* vasfına olan hayranlığını Allah Resûlü'nün Müslümanları bir araya getirmedeki başarısında görmekte ve bu bağlamda şunları söylemektedir:[277] (Basît)

لَمَّ الإِلَهُ بِهِ شَعْثاً وَرَمَّ بِهِ أُمُورَ أُمَّتِهِ وَالْأَمْرُ مُنْتَشِرُ

Allah onunla dağınıklığı toparladı. Yine onunla ümmetinin işlerini darmadağınık iken düzene soktu.

Şair el-'Âbbâs b. Mirdâs da Allah Resûlü'ndeki *'liderlik'* vasfı sayesinde kabîleleri yıllarca bitiren savaşları sona erdirmede kat edilen başarıya işaret etmekte ve şöyle demektedir:[278] (Tavîl)

رَأَيتُكَ يَا خَيرَ البَرِيَّةِ كُلِّها نَشَرْتَ كِتاباً جَاءَ بِالْحَقِّ مُعْلِمَا

وَنَوَّرتَ بِالبُرهانِ أَمراً مُدَمَّساً وَأَطفَأتَ بِالبُرهانِ ناراً مُضَرَّمَا

Ey bütün yaratılanların en hayırlısı! Hakkı getiren ve (hakkı) ilan eden kitabı yaydığını gördüm.

Gizli bırakılmış bir hali (İslâm'ı) delille aydınlattığını ve alevlenmiş bir ateşi yine delille söndürdüğünü de (gördüm.)

Nitekim Cahiliye döneminde *Bekr* ve *Tağlib* kabîleleri arasında patlak veren ve 40 yıl süren *Besûs* savaşında[279] olduğu

---

277 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 208.

278 el-'Âbbâs, b. Mirdâs, *Dîvân*, s. 145.

279 Bek, Muhammed Ahmed Câdu'l-Mevlâ vd., *Eyyâmu'l-'Arab fi'l-câhiliyye*, Dâru İhyâi Kutubi'l-'Arabiyye, Kahire, 1942, s.142.

gibi, çoğu defa sudan sebeplerle başlayıp uzun yıllar devam eden kabîle savaşlarında Araplar, ağır kayıplar vermişler ve büyük zararlara uğramışlardır.

Allah Resûlü etrafında kenetlenen Müslümanlar zamanla güç kazanınca Bedir savaşında olduğu gibi gayrimüslimler karşısında zaferler elde etmeye başlamışlardır. Müslüman şairler de Allah Resûlü komutasında düşman karşısında kazanılan zaferleri beyitlerde dile getirmişler ve Allah Resûlü'nün liderlik vasfından övgüyle bahsetmişlerdir. Sözgelimi, şair Hassân b. Sâbit, Bedir savaşında müşriklere karşı sayıca az olmalarına rağmen Allah Resûlü'nün komutasında zafer elde eden Müslümanlar tarafından sergilenen cesaret örneğini şu beyitlerle dile getirmektedir:[280]

فَوَافَيْنَاهُمُ مِنّا بِجَمْعٍ كَأُسْدِ الْغَابِ مُرْدَانٍ وَشِيبِ

أَمَامَ مُحَمَّدٍ قَدْ آزَرُوهُ عَلى الأَعْدَاءِ في لَفْحِ الْحُرُوبِ

بَنُو الْأَوْسِ الْغَطَارِفُ آزَرَتْهَا بَنُو النَّجَّارِ في الدِّينِ الصَّلِيبِ

(Bedir'de müşriklerin) karşısına delikanlısıyla yaşlısıyla ormanın arslanları gibi bir toplulukla dikildik

Muhammed'in önünde (giderek). Savaşlar alevlendiğinde O'nu düşmanlara karşı yalnız bırakmamışlardır.

Neccâr oğulları (güçlü dinde kardeşleri olan) saygın Evs oğullarını da desteklemişlerdir.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere, Allah Resûlü'nün liderlik vasfı ve dehası sayesinde Neccâr oğulları ile Evs oğulları arasında geçmişten gelen düşmanlık duyguları tamamen yok olmuş ve yerini İslâm kardeşliği almıştır.

---

[280] Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* s. 24.

Şair K'ab b. Mâlik, Allah Resûlü'nün komutasında Tâif'e yürüyen Müslüman ordusunda İslâm birliğini okumakta ve şunları söylemektedir:[281]

وأنّا قَدْ أَتَيْنَاهُمْ بِزَحْفٍ يُحِيطُ بِسُورِ حُصْنِهُمُ صُفُوفَا

رئيسُهُم النّبيُّ وكانَ صُلْباً نقيَّ القَلْبِ مُصْطَبِراً عَزُوفَا

بكلِّ مهنّدٍ لَيْنٍ صَقِيلٍ نَسُوقُهُمُ بها سَوْقاً عَنِيفَا

لأمرِ اللهِ والإسلاَمِ حتَّى يَقُومَ الدّينُ معتدلاً حَنِيفَا

Ve biz onlara kalelerinin surunu saf saf kuşatan bir orduyla geldik.

Başlarında Peygamber olan. (Peygamber) sert, temiz kalpli, sabırlı ve çok dikkatliydi.

Onları Hint yapısı keskin, yumuşak ve parıldayan her kılıçla öne katıp sertçe sürmekteyiz

Tek Allah inancıyla ve itidalle din tesis olana kadar Allah'ın emrine ve İslâm'a doğru.

Müslümanlar, İslâm kardeşliği prensibinden hareket eden Allah Resûlü'ndeki liderlik vasfı sayesinde güç kazandıklarından Mekke'yi fethetmede de başarılıdırlar. Şair Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nün devesini yularından tutarak Allah Resûlü ile birlikte kente girer. Bu sırada Abdullah b. Ravâha, düşman karşısında Müslümanlar tarafından sağlanan başarıda Allah Resûlü'nün oynadığı role vurgu yapar ve beyitlerde şu ifadelere yer verir:[282]

خَلُّوا فَكُلُّ الْخَيْرِ فِي رَسُولِهِ يَا رَبُّ إِنِّي مُؤْمِنٌ بِقِيلِهِ

أَعرِفُ حَقَّ اللهِ في قَبولِهِ نَحْنُ ضَرَبناكُم عَلَى تَأْوِيلِهِ

281 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 236- 237.

282 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 144.

Savulun! Zira iyiliğin tümü Allah'ın Peygamberi'ndedir. Ey Rabbim! Ben O (Peygaber'in) sözüne mutlak iman ederim.

(Ve) Allah'a ait hakkın O'nun sözünü kabul etmede olduğunu bilirim. (Be Küffarın Oğulları!) Size O (Peygamber'in vahyi) yorumlama esası üzerine[283] saldırdık.

Görüleceği üzere beyitlerde Abdullah b. Ravâha, bütün iyiliklerin Allah Resûlü'nde toplandığını tasavvur etmektedir. Zira Abdullah b. Ravâha, Allah'ın rızasına götürecek yolun Allah Resûlü'ne itaat etmekten geçtiğine inanmaktadır. Hal böyle olunca Müslümanlar, Allah Resûlü'ne itaat gereği İslâm dinine has güzelliklerin dört bir yana yayılması amacıyla Mekke'yi fethetmeye koyulmuşlar ve bu hususta başarılı olmuşlardır.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, Yüce Allah tarafından kendisine liderlik becerisi bahşedilen Allah Resûlü, kabîle ruhu yerine kardeşlik prensibinden hareket ederek Müslümanların saflarını birleştirmiş ve kısa sürede İslâm dininin Arap yarımadasında yayılmasını sağlamıştır. Dahası Allah Resûlü, Müslümanları küfrün bataklığından kurtararak İslâm inancının ışığı altında yeni bir çığıra ve büyük İslâm medeniyetine kapı aralamıştır. Allah Resûlü etrafında kenetlenen sahabe de her fırsatta Allah Resûlü'nü ve İslâm dinini düşman karşısında savunmuşlardır. Müslüman şairler ise, liderlik yönü de dâhil her açıdan hayran kaldıkları Allah Resûlü'nü beyitlerle savunmuşlar ve şiir sanatını İslâm'a hizmet yolunda kullanmışlardır.

Allah Resûlü Müslümanlar arasında kardeşlik bağlarını güçlendirdikten sonra ikinci aşama olarak Evs ve Hazrec kabîlelerine karşı kin ve düşmanlık besleyen Medineli Yahudilerle anlaşma yoluna gider. Allah Resûlü, Yahudilerle yapılan anlaşmayla Yahudiler tarafından Müslümanları zora

[283] Enverşah, Muhammed el-Keşmîrî, *İkfâru'l-mulhidîn fî darûriyyâti'd-dîn*, İdâratu'l-Kur'âni ve'l-'Ulûmi'l-İslâmiyye, Karaçi, 2004, s. 96

sokabilecek olası tehlikeleri ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Yahudilerle yapılan anlaşmadan sonra Allah Resûlü, İslâm dininin sosyal prensiplerini ve moral değerlerini hayata geçirmeye ağırlık verir.[284] Allah Resûlü, İslâm dininin sosyal prensiplerini ve moral değerlerini hayata geçirirken Hassân b. Sâbit gibi şair sahabeyi İslâm'a hizmet yolunda şiir söylemeye teşvik eder.[285]

Allah Resûlü'nün teşviki ve yönlendirmeleri doğrultusunda İslâm'a hizmet amacıyla hareket eden sahabe şairler *tevhîd*, *vahiy* ve *peygamberlik* gibi İslâm inanç esaslarına şiirlerinde yer verirler.[286]

İslâm İnanç Esasları

İslâm'a hizmet bağlamında sahabeye ait beyitlerde dikkat çeken İslâm inanç esaslarıyla ilgili kavramlardan biri '*tevhîd*'dir.

İslâm dini *'tevhîd/ tek Allah'* inancı esasına dayalıdır.[287] Bu bakımdan Allah Resûlü, Allah'tan başka ilâh olmadığı yolundaki tevhîd inancını İslâm dininin rükünleri arasında ilk sıraya koymaktadır.[288]

İslâm inancının özünü teşkil eden ve Allah Resûlü tarafından İslâm dininin rükünleri arasında ilk sıraya konulan tevhîd inancına, sahabe şairlere ait beyitlerde ilk defa rastlanmaktadır. Sözgelimi, Şair Ka'b b. Mâlik, Mekkeli Şair Dırâr b. el-Hattâb tarafından Allah Resûlü'nün hicvedildiği beyitlere cevap niteliğinde söylediği beyitte, Allah Resûlü'nü

---

284 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 77.

285 Şelebî, Târık Sa'd, *Şi'ru'd-da've 'ınde Hassân b. Sâbit*, Dâru'l-Burâk, Kahire, ts., s. 47.

286 'Ânî, *el-İslâm ve'ş-şi'r*, s. 67.

287 el-Kahtânî, Sa'îd b. 'Ali b. Vehf, *Erkânu'l-İslâm*, Vuzâratu'ş-Şu'ûni'l-İslâmiyye ve'l-Evkâf ve'd-Da'veti ve'l-İrşâd, Riyad, 2009, I, 7.

288 Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Muslim*, thk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâki, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1991, Kitâbu'l-Îmân, 1. (I, 37)

savunmakta ve tevhîd inancına vurgu yaparak şöyle demektedir:[289]

شَهِدنَا بِأَنَّ اللَّهَ لَا رَبَّ غَيْرُهُ وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ بِالْحَقِّ ظَاهِرُ

Allah'tan başka Rab olmadığına ve Allah'ın elçisinin hakkı ortaya çıkardığına şehadet ettik.

Beyitte 'Allah'tan başka Rab olmadığı' ifadesiyle İslâm dininin ilk rüknü olan kelime-i tevhîde vurgu yapıldığı aşikârdır.

Tevhîd inancına beyitlerde yer veren bir başka şair Sevâd b. Kârib (v. …/…), *kelime-i tevhîd* sayesinde Allah Resûlü'nün şefaatine nail olmayı ummakta ve beyitlerde şu ifadelere yer vermektedir:[290] (Tavîl)

فَأَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ لَا شَيْءَ غَيْرُهُ وَأَنَّكَ مَأْمُونٌ عَلَى كُلِّ غَائِبِ

وَأَنَّكَ أَدْنَى الْمُرْسَلِينَ شَفَاعَةً إِلَى اللَّهِ يَا بْنَ الْأَكْرَمِينَ الْأَطَايِبِ

Allah'tan başka hiçbir şey olmadığına ve senin her tür gizli kapaklının üzerinde güvenilir olduğuna şehadet ederim.

Ve şefaat etme yönyülye senin peygamberler arasında Allah'a en yakın olduğuna. Ey iyilik sahibi en şereflilerin evladı!

Beyitlerde şairin İslâm peygamberine yönelik hayranlık duygularının yanı sıra, Allah Resûlü tarafından kelime-i tevhîde yapılan çağrıya uyma arzusu açıkça okunmaktadır. Sevâd b. Kârib, daha sonra Allah Resûlü'nün huzurunda kelime-i şehâdet getirerek İslâm'a girmiş ve bu durum Allah Resûlü'nde büyük memnunluk uyandırmıştır.[291]

---

289 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 200.

290 el-Basrî, Sadruddîn 'Ali b. Ebi'l-Ferec b. el-Hasen, *Kitâbu'l-Hamâseti'l-basriyye*, thk. 'Âdil Suleymân Cemâl, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1999, I, 356.

291 Basrî, *Kitâbu'l-Hamâseti'l-basriyye*, I, 356.

Allah Resûlü tarafından tevhîd inancına yapılan çağrının yansımalarına savaş meydanlarında söylenen beyitlerde de rastlanmaktadır. Sözgelimi, şair Hassân b. Sâbit, tevhîd inancına düşmanca tepkilerle karşılık veren müşriklere savaş açtıklarını dile getirmekte ve bu bağlamda şunları söylemektedir:[292] (Tavîl)

نُحَارِبُ مَنْ عَادَى مِنَ النَّاسِ كُلِّهِمُ جَمِيعاً، وَإِنْ كَانَ الْحَبِيبَ الْمُصَافِيا

وَنَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ لَا رَبَّ غَيْرُهُ وَأَنَّ كِتَابَ اللَّهِ أَصْبَحَ هَادِيا

Katıksız dost olsa bile düşmanlık besleyen herkese savaş açarız.

Ve biliriz ki Allah'tan başka Rab yoktur ve Allah'ın kitabı artık yol göstericidir.

Görüleceği üzere tevhîd inancına düşmanca yaklaşım sergileyen müşriklerle Allah Resûlü'nün çağrılarına kulak veren sahabe, aralarındaki eski dostluklara rağmen savaş meydanlarında karşı karşıya gelebilmektedirler.

Hassân b. Sâbit, Allah yolunda canlarını feda eden şehitlere vadedilen Firdevs cennetlerini sahabeye hatırlatmakta ve sahabeyi tevhîd uğruna savaşa teşvik etmektedir. Hassân b. Sâbit beyitlerde şöyle der:[293] (Tavîl)

فَأَنْزَلَ رَبِّي لِلنَّبِيِّ جُنُودَهُ وَأَيَّدَهُ بِالنَّصْرِ فِي كُلِّ مَشْهَدِ

وَإِنَّ ثَوَابَ اللَّهِ كُلَّ مُوَحِّدٍ جِنَانٌ مِنَ الْفِرْدَوسِ فِيهَا يُتَلَّدِ

Ve Rabbim Peygamber için askerlerini gönderdi ve her savaşta O'nu zaferle destekledi.

Kuşkusuz tevhide inanan her kimseye Allah'ın vereceği sevap, ebedî istirahatgâh olan Firdevs'ten cennetlerdir.

---

292 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 254.

293 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 93.

Yüce Allah hak üzere gönderdiği tevhîd peygamberini meleklerle desteklemekte ve düşman karşısında peygamberine zafer bahşetmektedir. Hal böyle olunca *kelime-i tevhîd* uğruna şehit düşen sahabenin Allah katındaki mükâfatları şaire göre *Firdevs* cennetleridir.

Tek olan Yüce Allah'ı sıfatlarıyla anmak da tevhîd inancının gereğidir. Allah Resûlü bu bağlamda "Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim bu isimleri sayarsa cennete girer. Allah tekdir teki sever"[294] buyurmaktadır.

Allah Resûlü'nün amcası Hamza b. Abdulmuttalib, Allah Resûlü sayesinde edindiği güçlü *tevhîd* inancını Yüce Allah'ın '*Azîz*', '*Habîr*' ve '*Latîf*' gibi sıfatlarını zikrederek dile getirmekte ve beyitlerde şunları söylemektedir:[295] (Vâfir)

حَمِدْتُ اللهَ حِينَ هَدَى فُؤَادِي إِلَى الْإِسْلَامِ وَالدِّينِ الْحَنِيفِ

لِدِينٍ جَاءَ مِنْ رَبٍّ عَزِيزٍ خَبِيرٍ بِالْعِبَادِ بِهِمْ لَطِيفِ

إِذَا تُلِيَتْ رَسَائِلُهُ عَلَيْنَا تَحَدَّرَ دَمْعُ ذِي اللّبِّ الْحَصِيفِ

Gönlümü İslâm'a ve hanîf dine sevk ettiğinde hamd ettim Allah'a

Kulları iyi tanıyan ve kullara lütfuyla muamele eden Azîz Rab'den gelen bir dine.

Mesajları bize okunduğunda sicim olur aklıselim kimsenin gözyaşı.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere sahabe, '*Azîz*', '*Habîr*' ve '*Latîf*' gibi sıfatlara haiz olan Yüce Allah tarafından Allah

---

294 Muslim, *Sahîh*, 'Kitâbu'z-zikri ve'd-du'â ve't-tevbe ve'l-istiğfâr', 5. (IV, 2062)

295 el-Kastalânî, Ahmed b. Muhammed, *el-Mevâhibu'l-ledunniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*, thk. Sâlih Ahmed eş-Şâmî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 2004, I, 230.

Resûlü'ne inen ayetler okunurken büyük ölçüde etkilenmekte ve gözyaşlarına boğulmaktadırlar.

Son olarak Allah'a tevekkül etmek ve Allah'tan korkmak da tevhîd inancıyla alâkalıdır. Nitekim Allah Resûlü Hz. Ebû Bekir eşliğinde Mekke'den Medine'ye gizlice hicret ederken Sevr mağarasına sığınmışlar, müşrikler de Allah Resûlü'nün izini sürerek mağaranın girişine kadar ulaşmışlardır. Hz. Ebû Bekir'in yakalanma endişesine kapıldığını gören Allah Resûlü, Hz. Ebû Bekir'e dönerek "Üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkında, niye endişe duyuyorsun ki yâ Ebâ Bekir?"[296] buyurarak gerekli tedbirler alındıktan sonra Allah'a tevekkülün en güzel örneğini sergilemiştir.

Hz. Ebû Bekir, Allah Resûlü'yle birlikte Sevr mağarasında yaşadığı hadiseyw beyitlerde yer vermekte ve Allah Resûlü'nün tedbir aldıktan sonra Allah'a tevekkül edilmesi yolundaki tavsiyesini şu ifadelerle dile getirmektedir:[297] (Basît)

قَالَ النَّبِيُّ وَلَمْ أَجْزَعْ يُوَقِّرُني وَنَحنُ في سُدْفَةٍ مِن ظُلمَةِ الْغَارِ

لا تَخشَ شَيئاً فَإِنَّ اللهَ ثَالِثُنَا وَقَدْ تَوَكَّلْنَا مِنهُ بِإِظهارِ

Biz mağaranın zifiri karanlığında bulunduğumuz sırada Peygamber endişeye kapılmadan hürmetle şunu dedi bana:

"Korkma bir şeyden! Zira Yüce Allah üçüncümüzdür." (Ardından Hz. Peygamber, Yüce Allah) tarafından (himaye edilmekte olduğumuzun) ortaya çıkarılacağına dair şahsıma teminat verdi.

---

296 et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Tefsîru't-Taberî, Câmi'u'l-beyân, 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. 'Abdullah b. 'Abdulmuhsin et-Turkî, Merkezu'l-Buhûs Ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Kahire, 2001, XIV, 259.

297 Ebû Bekr es-Sıddîk, *Dîvân*, thk. Muhammed Şefîk el-Baytâr, Dâr Şira' li'd-Dirâsâti ve'n-Neşri ve't-Tevzî', Dimaşk, 1993, s. 75.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere Hz. Ebû Bekir, izlerini süren müşriklerin mağaranın kapısına kadar geldiklerini görünce endişeye kapılmışsa da Allah Resûlü'nün telkinleri sayesinde rahatlamıştır.

İslâm inanç esasları bağlamında şair sahabenin beyitlerde yer verdiği kavramlardan biri de '*kulluk*'tur.

Sözlükte '*boyun eğme ve itaat etme*'[298] anlamlarına gelen '*kulluk*', terim olarak Yüce Allah'ın hoşlanacağı söz ve eylem manzumesinin tümüne verilen genel isimdir.[299] Diğer bir ifade ile kulluk, sadece Allah'a boyun eğmek ve itaat etmektir. Bu bakımdan Allah Resûlü, Yüce Allah'ın kullar üzerindeki hakkını şirk koşmadan Allah'a kulluk etmeleri[300] şeklinde deklare etmektedir.

Allah Resûlü, sadece Yüce Allah'a mahsus kılınması gereken kulluk örneğini pratikte bizatihi sahabeye en güzel şekilde uygulamakta ve geceleri ayakları yaralanıncaya kadar namaz kılmaktadır. Allah Resûlü'ne çokça ibâdet ederek yorulma nedeni sorulduğunda "Allah'a şükreden kul olmayayım mı?[301] buyurmaktadır.

Yüce Allah'a gerçek anlamda kul olabilme arzusundaki sahabe, Allah Resûlü'nün uygulamalarında gördükleri kulluk anlayışını beyitlere de yansıtmaktadırlar. Sözgelimi, şair Hassân b. Sâbit, Allah'a gerçek anlamda kulluk örneği sergileyen Allah Resûlü'nü hakkı söyleyen peygamber olarak tanımlamakta ve beyitte şunları söylemektedir:[302] (Vâfir)

---

298 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, IV, 2776. ('Ayn bâbı)

299 er-Râcihî, 'Abdulazîz b. 'Abdullah, *Şerhu'l-'Ubûdiyye li Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiye*, Dâru'l-Fadîle, Riyad, 1998, s. 6.

300 Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitâbu'l-cihâd ve's-siyer, 46. (II, 320)

301 Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitâbu't-teheccud, 6. (I, 352)

302 Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* s. 20.

وَقَال اللَّهُ قَدْ أَرْسَلْتُ عَبْداً يَقُولُ الْحَقَّ إِنْ نَفَعَ الْبَلَاءُ

Allah dedi ki: "İmtihan fayda verecekse eğer hakkı söyleyen bir kul gönderdim."

Beyitte Yüce Allah'a şirk koşan müşrikler aslında Allah tarafından sınanmaktadırlar. Zira müşrikler, hakkı söyleyen ve Allah'a gerçek anlamda kulluk eden Allah Resûlü'ne uymak yerine batılı yeğlemektedirler.

Sadece Allah'a kulluk etme hususunda Allah Resûlü'nü örnek alan sahabeye karşı müşrikler tarafından düşmanca tavırlar sergilenmektedir. Şair Ka'b b. Mâlik, Allah Resûlü'nü örnek aldıkları ve sadece Allah'a kulluk ettikleri için Müslümanlara Bedir savaşı sırasında Ma'add kabîlesine mensup kimseler tarafından yapılan saldırıyı beyitlere taşımakta ve şunları söylemektedir:[303] (Tavîl)

بِأَنْ قَدْ رَمَتْنَا عَنْ قِسِيٍّ عَدَاوَةً مَعَدٌّ مَعاً جُهَّالُهَا وَحَلِيمُهَا

لأَنَّا عَبَدْنَا اللهَ لم نَرْجُ غَيْرَهُ رَجَاءَ الجِنَانِ إِذْ أَتَانَا زَعِيمُها

نَبِيٌّ لَهُ فِي قَوْمِهِ إِرْثُ عِزَّةٍ وأَعْراقُ صِدْقٍ هَذَّبَتْهَا أُرُومُهَا

Ma'add (kabîlesinin) serserileri ve yumuşak başlıları birlikte yaylardan bize düşmanlık fırlattılar

Liderleri bize geldiği vakit Allah'a kulluk ettiğimiz ve cennetleri arzulamamız sebebiyle Allah'tan başkasından bir şey istemediğimiz için.

O, halkı arasında onuru asaletinden aldığı ve asaletinin dürüstlük damarlarını yetiştirdiği bir peygamberdir.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere, sadece Allah'a kulluk yapmak isteyen Müslümanlara karşı *Ma'add* kabîlesinin

303 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 266.

serserileri ve yumuşak başlılığıyla tanınan bireyleri topyekûn saldırı başlatmaktadırlar.

Bir diğer şair el-Esved b. Mes'ûd (v. 8/630), Allah Resûlü sayesinde putlara tapmaktan kurtulduğu ve sadece Allah'a kulluk yaptığı için övünmekte ve beyitlerde şunları söylemektedir:[304] (Basît)

أَمْسَيْتُ أَعْبُدُ رَبِّي لَا شَرِيكَ لَهُ رَبَّ الْعِبَادِ إِذَا مَا حُصِّلَ الْبَشَرُ

أَنْتَ الرَّسُولُ الَّذِي تُرْجَى فَوَاضِلُهُ عِنْدَ الْقُحُوطِ إِذَا مَا أَخْطَأَ الْمَطَرُ

İnsanlar tasnife tabi tutulurlarsa ben hiçbir ortağı bulunmayan ve kulların Rabbi olan Allah'a ibâdet ederek akşamladım.

Yağmur kıtlık vakitleri yönünü şaşırırsa sen erdemleri arzulanan yegane Peygamber'sin.

el-Esved b. Mes'ûd, hiçbir ortağı bulunmayan Yüce Allah'a doğru biçimde kulluk yaparak gününü geçirmektedir. Bu bakımdan sağlam İslâm inancını insanlığa getiren Allah Resûlü, şair nazarında gelmiş geçmiş bütün insanlar arasında en seçkin şahsiyettir.

Şair el-'Abbâs b. Mirdâs da, putlara tapınmaktan kurtulmasına vesile olan Allah Resûlü'nü şu ifadelerle beyitlerde övmektedir:[305] (Tavîl)

فَآمَنْتُ بِاللَّهِ الَّذِي أَنَا عَبْدُهُ وَخَالَفْتُ مَنْ أَمْسَى يُرِيدُ الْمَهَالِكَا

وَوَجَّهْتُ وَجْهِي نَحْوَ مَكَّةَ قَاصِدًا وَتَابَعْتُ نَبِيَّ الْأَكْرَمِينَ الْمُبَارَكَا

Kulu olduğum Allah'a îman ettim de helâka sevk eden (putları) arzulayarak akşamlayanlara uymadım.

---

304 'Askalânî, *el-İsâbe*, I, 159-160.

305 el-Asbahânî, Ebû Na'îm, *Delâilu'n-nubuvve*, thk. Muhammed Ravvâs Kal'aci vd., Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1986, s. 119.

Yüzümü Mekke'ye yönelttim (yola koyulmaya) niyetlenerek ve en şereflilerin mübarek Peygamberi'nin yolundan yürüdüm.

el-'Abbâs b. Mirdâs, tevhîd dinine davet eden Allah Resûlü'ne biat etmek üzere Mekke'ye gelmiş ve orada Hz. Peygamber'e biat ettikten sonra mensubu bulunduğu '*Suleym*' kabîlesine geri dönmüştür. el-'Abbâs b. Mirdâs, daha sonra '*Dumâr*' adındaki putunu yakarak yok etmiştir.[306]

İslâm inanç esasları bağlamında sahabenin beyitlerde yer verdiği kavramlardan biri de '*itaat*'tir.

Allah Resûlü, kendisine itaat edilmesini Allah'a itaat olarak telakki etmekte ve bu bağlamda "Her kim bana itaat ederse, muhakkak ki Allah'a itaat etmiştir. Her kim bana isyan ederse muhakkak ki Allah'a isyan etmiştir." [307] buyurmaktadır.

Allah Resûlü'nün yönlendirmelerine kulak veren şair sahabe, Allah'a ve Resûlü'ne itaat düşüncesini beyitlere taşımaktadırlar. Aynı zamanda şair sahabe, Allah'ın rızasına nail olmak ve cehennem azabından uzak durmak amacıyla beyitlerde insanları Allah'a ve Resûlü'ne itaat etmeye çağırmaktadırlar. Sözgelimi, Hamza b. Abdulmuttalib, Allah Resûlü'nü itaat edilen peygamber olarak nitelemekte ve Allah Resûlü'ne duyduğu sevgiyi şu ifadelerle beyite yansıtmaktadır:[308] (Vâfir)

وَأَحْمَدُ مُصْطَفَى فِينَا مُطَاعٌ فَلَا تَغْشَوْهُ بِالْقَوْلِ الْعَنِيفِ

Ahmed Mustafa aramızda emirlerine uyulan Peygamber'dir. Sakın ola (kendisini incitecek) sert sözle başına üşüşmeyin.

---

306 Asbahânî, *Delâilu'n-nubuvve*, s. 119.

307 Muslim, *Sahîh*, Kitâbu'l-İmâra, 32. (III, 1466)

308 Kastalânî, *el-Mevâhibu'l-ledunniyye*, I, 230.

Beyitte Hamza b. Abdulmuttalib, Allah Resûlü'nün itaat edilen peygamber olmasıyla övünmekte ve Allah Resûlü'nü incitici söz söylemekten uzak durulmasını talep etmektedir.

Şair Abdullah b. Ravâha ise, Bedir savaşında Müslümanlar tarafından kazanılan zaferin gerekçesini Allah Resûlü'ne itaate bağlamakta ve beyitlerde şunları söylemektedir:[309] (Tavîl)

عَصَيْتُمْ رَسُولَ اللهِ أُفّ لِدِينِكُمْ وَأَمْرُكُمْ السّيّئُ الّذِي كَانَ غَاوِيَا

وَإِنّي وَإِنْ عَنّفْتُمُونِي لَقَائِلٌ فِدًى لِرَسُولِ اللهِ أَهْلِي وَمَا لِيَا

أَطَعْنَا فَلَمْ نَعْدِلْ سِوَاهُ بِغَيْرِهِ شِهَابًا لَنَا فِي ظُلْمَةِ اللّيْلِ هَادِيَا

Allah'ın elçisine karşı geldiniz. Yazıklar olsun dininize. Sapıklık olan kötü halinize.

Bana zorbalıkla karşılık verseniz de yine şunu derim: "Yakınlarım ve sahip olduklarım feda olsun Allah'ın elçisine."

Gecenin zifri kaanlığında bize yol gösterici bir kıvılcım olarak O'a itaat ettik başkasına yönelmedik.

Görüleceği üzere beyitlerde şair, Allah Resûlü'ne karşı cephe alan Kureyşliler ile Ensâr arasında kıyaslama yapmakta ve batıl inançlarından dolayı Kureyşlileri kınarken Ensâr'ı ise Allah Resûlü'ne itaat etmelerinden dolayı övmektedir.

Şair Ka'b b. Mâlik de Hendek savaşı sırasında Ensâr'ın Allah Resûlü'ne itaat etmesi sebebiyle düşman karşısında zafere ulaştıklarını öne sürmekte ve beyitlerde şunları söylemektedir:[310] (Kâmil)

وَنُطِيعُ أَمْرَ نَبِيّنَا وَنُجِيبُهُ وَإِذَا دَعَا لِكَرِيهَةٍ لَمْ نُسْبَقِ

309 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 138.

310 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 247.

فَبِذَاكَ يَنْصُرُنَا وَيُظْهِرُ عِزَّنَا وَيُصِيبُنَا مِنْ نَيْلِ ذَاكَ بِمِرْفَقِ

Peygamberimizin emrine itaat ederiz ve savaşa çağırdığında ilk biz koşarız.

Böylece bizi zafere ulaştırır ve itibarımızı korur. Ek olarak kazançlı çıkmamızı sağlar.

Beyitlerde düşman karşısında zafer kazanma ve Müslümanların itibarlarını koruma yolunda Allah Resûlü'ne itaat etmenin oynayacağı role vurgu yapıldığı açıktır.

Öte yandan Hassân b. Sâbit, sahabenin Allah Resûlü'ne olan sevgilerini ve Peygamberlerine itaat etme arzularını Bedir savaşı münasebetiyle söylediği beyitlere yansıtmaktadır:[311] (Basît)

وَقَدْ وَرَدْنَا وَلَمْ نَسْمَعْ لِقَوْلِكُمُ حَتَّى شَرِبْنَا رَوَاءً غَيْرَ تَصْرِيدِ

مُسْتَعصِمينَ بحَبْلٍ غَيْرِ مُنْجَذِمٍ مُسْتَحْكَمٍ مِنْ حِبَالِ اللَّهِ مَمْدُودِ

فِينَا الرَّسُولُ وَفِينَا الْحَقُّ نَتْبَعُهُ حَتَّى الْمَمَاتِ، وَنَصْرٌ غيرُ مَحْدُودِ

Sözünüze kulak asmadık ve (Bedir'in su kaynağına) indik. Ta ki kana kana su içtik doyasıya.

Allah'ın güçlü ve (kullara) uzatılmış iplerinden kopması imkansız güçlü bir ipe tutunarak.

Aramızdadır Peygamber ve aramızdadır hak. Ölene kadar ona uyarız. (Elbet bu durum bizim için) sınırsız bir zaferdir.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere Allah'ın ipine sımsıkı sarılan sağlam inançlı sahabe, Allah Resûlü'ne ölene kadar bağlı kalacaklarına ve ona itaat edeceklerine dair söz vermektedirler.

Bir diğer şair Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'nün Mekke'den Medine'ye hicretini konu edindiği beyitlerde sahabe tarafından

311 Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* s. 55.

Hz. Peygamber'e olan sınırsız bağlılığa ve itaat etme arzusuna yer vermektedir. Hassân b. Sâbit bu bağlamda şöyle demektedir:[312] (Mutekârib)

رَكَنَّا إِلَيْهِ، وَلَمْ نَعْصِهِ غَدَاةَ أَتَانَا مِنْ أَرْضِ الْحَرَمْ
وَقُلْنَا: صَدَقْتَ، رَسُولَ الْمَلِيكِ هَلُمَّ إِلَيْنَا، وَفِينَا أَقِمْ
فَنَادِ بِمَا كُنْتَ أَخْفَيْتَهُ نِدَاءً جِهَاراً، وَلَا تَكْتَتِمْ
فَإِنَّا وَأَوْلَادُنَا جُنَّةٌ نَقِيكَ وَفِي مَالِنَا فَاحْتَكِمْ

Harem diyarından bize geldiği sabah O'na itimat ettik de karşı durmadık.

Ve dedik ki: "Ey Melîk olan Allah'ın Elçisi! Hadi bize gel ve aramızda konakla.

Ve gizlemiş olduğun (dine) alenen davet et gizleme.

Zira biz evlatlarımızla birlikte seni koruyacak birer kalkanız. Hem tasarrufta bulun malımızda."

Görüleceği üzere Allah Resûlü'nü canlarıyla ve mallarıyla her an savunmaya hazır durumda olan sahabe, Allah Resûlü'ne bağlılık ve itaat etme örneği sergilemektedirler.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, toplumda kökleşmiş yanlış değer yargılarını güçlü bir îmanla ve sağlam iradeyle hakka uygun düşecek biçimde değiştirmeyi başaran Allah Resûlü, sahabe üzerinde büyük ölçüde etkilidir. Allah Resûlü'nün yönlendirmeleri doğrultusunda hareket eden Asr-ı saâdet şairlerinin, Allah Resûlü'nü savunma ve İslâm dinini tebliğ etme gayesiyle söyledikleri muhtelif beyitler bu durumu delalet etmektedir.

Müslüman şairler her yönüyle hayran kaldıkları Allah Resûlü'nün peygamberlik yönünü de beyitlere taşımışlardır.

Allah Resûlü'nün peygamberliği Kur'ân ayetlerinin yanı sıra Allah Resûlü'nden günümüze ulaşan rivayetlerle de sabittir.

---

312 Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* s. 221.

Sözgelimi, Allah Resûlü, Müslim'in "*Sahîh*"inde yer verdiği bir rivayette "Ben gönderilen bütün peygamberlerin sonuncusuyum"[313] buyurmaktadır. Allah Resûlü'nün ahlâk, dürüstlük, güvenirlik ve iffet gibi üstün özellikleri şahsında barındıran kendine özgü kişiliği olduğu yolunda düşmanları dahi hemfikirdirler.[314]

Allah Resûlü etrafında kenetlenen sahabeye ait beyitlerde *mucize*, *gaybdan haber verme* ve *ismet/korunma* gibi peygamberlikle ilgili özelliklere de rastlanmaktadır. Peygamberlikle ilgili söz konusu özelliklerden biri '*mucize*'dir.

Allah Resûlü'nün en büyük mucizesi Kur'ân-ı Kerîm'dir. Kur'ân mucizesi bazı sahabe şairler tarafından beyitlere yansıtılmıştır. Sözgelimi, Şair Abdullah b. Ravâha, beyitlerde Kur'ân mucizesine vurgu yapmakta ve şunları söylemektedir:[315] (Maştûru'r-recez)

خَلُّوا بَنِي الْكُفَّارِ عَنْ سَبِيلِهِ　　خَلُّوا فَكُلُّ الْخَيْرِ فِي رَسُولِهِ

قَدْ أَنزَلَ الرَحْمَنُ فِي تَنْزِيلِهِ　　فِي صُحُفٍ تُتْلَى عَلَى رَسُولِهِ

Be hey Küffarın Oğulları! Savulun yolundan! Savulun! Zira iyiliğin tümü Allah'ın peygamberindedir!

Rahmân olan Allah indirmiştir (bunu) kitabında Allah Resûlü'ne okunan sayfalarda.

Beyitlerde şair, Kur'ân mucizesi açık seçik ortada iken hala Allah Resûlü'nün peygamberliğini kabul etmeyen müşrikleri sert bir üslûpla paylamaktadır.

---

313 Muslim, *Sahîh*, 'Kitâbu'l-fadâil, 22. (IV, 1791)

314 es-Sâmarrâî, Fâdıl Sâlih, *Nubuvvetu Muhammed Sallallâhu 'aleyhi ve sellem mine'ş-şekk ilê'l-yakîn*, Dâru 'Ammâr, Amman, 2010, s. 49.

315 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 144.

Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olan ve Allah Resûlü'ne beyitlerde övgüler yağdıran Musliye b. Hizzân da (v. …/...), Kur'ân mucizesine dikkat çekmekte ve şunları söylemektedir:[316] (Tavîl)

أَتَانَا بِبُرْهَانٍ مِنَ اللَّهِ قَابِسٍ أَضَاءَ بِهِ الرَّحْمَنُ مُظْلِمَةَ الْكَرَبِ

(Peygamber nurdan) bir huzme olan ve Rahman'nın keder karanlığını onunla aydınlattığı bir delil getirdi bize Allah'tan.

Beyitte şair, Allah Resûlü'nün en büyük mucizesi olan ve Allah Resûlü'ne çığır açtıran Kur'ân-ı Kerîm'i, gün ortasında parlayan güneş gibi Câhiliye karanlığını ortadan kaldırmış olarak tasavvur etmektedir.

Sahabe şairler Kur'ân ayetlerinin yanı sıra *mi'râc*, *taşların tespih etmesi* ve *peygamberlik mührü* gibi Allah Resûlü'nden sadır olan başka mucizelere de beyitlerde yer vermişlerdir. Şair Ka'b b. Mâlik, Allah Resûlü'nü diğer peygamberlerle kıyaslamakta ve beyitlerde şunları söylemektedir:[317] (Tavîl)

فَإِنْ يَكُ مُوسَى كَلَّمَ اللَّهَ جَهْرَةً عَلَى جَبَلِ الطُّورِ الْمُنِيفِ المُعَظَّمِ

فَقَدْ كَلَّمَ اللَّهُ النَّبِيَّ مُحَمَّداً عَلَى الْمَوْضِعِ الْأَعْلَى الرَّفِيعِ الْمُسَوَّمِ

وَإِنْ يَكُ نَمْلُ الْبَرِّ بِالْوَهْمِ كَلَّمَتْ سُلَيْمَانَ ذَا الْمُلْكِ الَّذِي لَيْسَ بِالْعَمَى

فَهَذَا نَبِيُّ اللَّهِ أَحْمَدُ سَبَّحَتْ صِغَارُ الْحَصَى فِي كَفِّهِ بِالتَّرَنُّمِ

Musa, muazzam Tûr dağının tepesinde Allah ile açıktan konuşmuş ise

Allah en yüce mühürlü mevki olan (mi'râc)da Peygamber Muhammed'le konuşmuştur.

316 'Askalânî, *el-İsâbe*, X, 176.

317 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 270.

Karada (yaşayan) karınca, mülk sahibi olan ve körlüğü bulunmayan Süleyman'la hayali konuşmuş ise

Taş tanecikleri Allah'ın peygamberi Ahmed'in avucunda terennüm ederek tespih getirmiştir.

Görüleceği üzere geçmiş peygamberleri desteklemek amacıyla Allah tarafından ortaya çıkarılan mucizelerin hemen hepsi Allah Resûlü'ne de bahşedilmiştir. Diğer peygamberlerden farklı olarak Allah Resûlü, avucunda tuttuğu taş taneciklerinin tespih etmesi[318] gibi başka mucizelerle de desteklenmiştir.

Mekke'den Medine'ye hicret sırasında Allah Resûlü'nün elinde cılız koyunun bol süt vermesi mucizesi de şairlere ilham kaynağı olmuştur. Allah Resûlü Mekke'den Medine'ye hicret ederken, yolculara yiyecek ve içecek temin etmesiyle şöhret bulan Ummu Ma'bed (v. …/…) adında bir hanımefendinin çadırına uğrar. Ancak Allah Resûlü o an için çadırda satın alacak bir şey bulamaz. Allah Resûlü'nün gözüne otlağa çıkamayacak kadar cılız düşmüş bir koyun ilişir. Allah Resûlü, Ummu Ma'bed'den izin aldıktan sonra hayvanın memesine eliyle dokunur ve hayvanı sağar. Orada bulunan herkese yetecek kadar bol miktarda süt sağılır.[319] Allah Resûlü'nün elinde zuhur eden bu mucizeden sonra, Mekke'de kime ait olduğu bilinmeyen ve aralarında şu beyitlerinde de bulunduğu şiir dillere destan olur:[320] (Tavîl)

سَلُوا أُخْتَكُمْ عَنْ شَاتِهَا وَإِنَائِهَا فَإِنَّكُمُ إِنْ تَسْأَلُوا الشَّاةَ تَشْهَدِ

دَعَاهَا بِشَاةٍ حَائِلٍ فَتَحَلَّبَتْ لَهُ بِصَرِيحٍ ضَرَّةُ الشَّاةِ مُزْبِدِ

318 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, VIII, 694.

319 İbn Kayyim, el-Cevziyye, Şemsuddîn, Muhammed b. Ebî Bekr ez-Zur'î ed-Dimaşkî, *Zâdu'l-ma'âd fî hedyi hayri'l-'ibâd*, thk. Şu'ayb el-Arnaûd vd., Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1998, III, 50-51

320 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 59.

Koyun ve kap (mucizesini) kız kardeşinize sorun. Zira (Allah Resûlü'nün ellerinde meydana gelen mucizeyi) koyuna sorsanız (koyun dahi) buna tanıklık eder.

(Allah Resûlü kız kardeşinizden) sütten kesilmiş koyunu getirmesini istedi de (koyunun) memesi katıksız ve köpüklü süt verdi.

Beyitleri işiten Hassân b. Sâbit, söz konusu mucizeye de dikkat çekerek beyitlerin sahibine şu mısralarla karşılık verir:[321] (Tavîl)

لَقَدْ خَابَ قَوْمٌ غَابَ عَنْهُمْ نَبِيُّهُمْ، وَقُدِّسَ مَنْ يَسْرِي إِلَيْهِمْ وَيَغْتَدِي

تَرَحَّلَ عَنْ قَوْمٍ فَضَلَّتْ عُقُولُهُمْ وَحَلَّ عَلَى قَوْمٍ بِنُورٍ مُجَدَّدِ

هَدَاهُمْ بِهِ بَعْدَ الضَّلَالَةِ رَبُّهُمْ وَأَرْشَدَهُمْ، مَنْ يَتَّبِعِ الْحَقَّ يَرْشُدِ

وَهَلْ يَسْتَوِي ضُلاَّلُ قَوْمٍ تَسَفَّهُوا عَمىً، وَهُدَاةٌ يَهْتَدُونَ بِمُهْتَدِ؟

لَقَدْ نَزَلَتْ مِنْهُ عَلَى أَهْلِ يَثْرِبٍ رِكابُ هُدىً، حَلَّتْ عَلَيْهِمْ بِأَسْعُدِ

نَبِيٌّ يَرَى مَا لَا يَرَى النَّاسُ حَوْلَهُ وَيَتْلُو كِتَابَ اللَّهِ فِي كُلِّ مَسْجِدِ

وَإِنْ قَالَ فِي يَوْمٍ مَقَالَةَ غَائِبٍ، فَتَصْدِيقُهَا فِي الْيَوْمِ أَوْ فِي ضُحَى الْغَدِ

Peygamberleri kendilerinden uzaklaşan halkın ümidi boşa çıkmıştır. (Buna mukabil Peygamber'in) geceleyin ve sabah vakti kendilerine doğru hicret ettiği kimseler ise temize çıkarılmışlardır.

(Peygamber) bir kavmi bırakıp gitti de akılları doğrudan saptı. (Buna mukabil Peygamber) yenilenen bir ışıkla bir (başka) kavim arasında konakladı.

Rableri o ışıkla (Peygamber'in) aralarında konakladığı kavmi sapıklıktan sonra doğru yola sevk etti ve hakka yönlendirdi. (Zira) hakka uyan kimse doğruya gider.

Halkın küstahlaşmış kör sapkınları ile bir mühtedî eşliğinde doğru yolda yürüyen rehberler hiç eşit olur mu?

321 Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* s. 59.

O mühtedi (Peygamber) sayesinde Yesrib halkına hidayet taşıyan yolcular inmiş ve (Yesrib halkı arasında) yıldızlar (gibi parlayan ışıklarla) konaklamışlardır.

(O) etrafında insanların görmediğini gören ve her mescitte Allah'ın kitabını okuyan bir peygamberdir.

(O Peygamber) bir gün bilinmeyenden haber getirse aynı gün veya ertesi gün kuşluk vaktinde gerçekleşir.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere Allah Resûlü'nün elinde zuhur eden mucize sayesinde Ummu Ma'bed ve eşi İslâm'la şereflenirler.[322]

Hassân b. Sâbit, peygamberlik mucizesiyle ilgili olarak Allah Resûlü'nün iki omuzu arasında doğuştan var olan mühürü[323] de beyitlere taşır ve şunları söyler:[324] (Tavîl)

أَغَرُّ عَلَيْهِ لِلنُّبُوَّةِ خَاتَمٌ مِنَ اللَّهِ مَشْهُودٌ يَلُوحُ وَيَشْهَدُ

(O), üzerinde gözle görülecek biçimde belirgin ve Allah (tarafından nakışlı) bembeyaz peygamberlik mühürü taşıyan bir Peygamber'dir.

Hassân b. Sâbit'in 'peygamberlik mührü' ifadesiyle Allah Resûlü'nün iki omuzu arasında doğuştan var olan mühüre işaret ettiği açıktır.

Peygamberlikle alâkalı olarak Asr-ı saâdet şairlerine ait beyitlerde dikkat çeken hususlardan biri de Allah Resûlü'nün "bilinmeyenden haber vermesi"dir.

Peygamberlik misyonunun mucizelerle desteklenmesi amacıyla Yüce Allah tarafından Allah Resûlü'ne bazı bilinmeyen

322 İbn Kayyim, *Zâdu'l-ma'âd*, III, 50-51.
323 Muslim, *Sahîh*, 'Kitâbu'l-Fadâil, 109. (IV, 1823)
324 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 54.

olaylar haber verilmiştir.[325] Sahabe şairlere ait beyitlerin bir kısmında söz konusu olaylara da işaret edildiği görülmektedir. Sözgelimi, Allah Resûlü, hicretin VII. yılında Mekkeli müşrikler tarafından Müslümanlara karşı başlatılan ve üç yıl süren ambargoya ait anlaşma metnine ağaç kurdu musallat edileceğini amcası Ebû Talib'e (v. 619) önceden haber verir.[326] Şair Hassân b. Sâbit, bazı beyitlerde bu hadiseye işaret eder ve şöyle der:[327]

وَقَدْ كَانَ فِي أَمْرِ الصَّحِيفَةِ عَبْرَةٌ مَتَى مَا يُخَبِّرْ غَائِبَ الْقَوْمِ يَعْجَبِ

مَحَا اللَّهُ مِنْهَا كُفْرَهُمْ وَعُقُوقَهُمْ وَمَا نَقَمُوا مِنْ صَادِقِ الْقَوْلِ مُنْجَبِ

فَأَصْبَحَ مَا قَالُوا مِنَ الْإِفْكِ بَاطِلاً وَمَنْ يَخْتَلِقْ مَا لَيْسَ بِالْحَقِّ يُكْذَبِ

Hadiseyi bilmeyen kimseye ne zaman anlatılsa şaşkına döneceği bir ibret vardı sayfa meselesinde

Allah o sayfadan (müşrik) topluluğun küfrünü ve itaatsizliğini yok etti. Doğru sözlü ve seçilmiş Peygamber'den aldıkları intikamı da.

Böylece söyledikleri iftiralar boşa çıktı. (Zira) kim hak olmayan şeyleri (hak suretinde) uydurursa yalanlanır.

Benzer bir hadise Uhud savaşı sırasında yaşanır. el-Hâris b. Suveyd es-Sâmit (v. .../…) adında bir şahıs, Müslümanlardan Abdullah b. Ziyâd b. 'Amr'i (v. 3/625) aralarındaki kan davası sebebiyle gizlice öldürür. Cibrîl (a.s.) katilin kimliği hakkında Allah Resûlü'ne bilgi verir ve İslâm'a verdiği zarar sebebiyle

---

325 el-Elûsî, Ebû'l-Fadl Şihâbuddîn es-Seyyid Mahmûd, *Rûhu'l-ma'ânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, ts., IX,137.

326 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, I, 472.

327 el-Hurmuzî, Ebû Heffân vd., *Dîvânu Ebî Tâlib b. 'Abdulmuttalib*, thk. Muhammed Hasen Âl Yâsin, Dâru Mektebeti'l-Hilâl, Beyrut, 2000, s. 229.

öldürülmesini emreder.[328] Şair Hassân b. Sâbit beyitlerde söz konusu hadiseye işaret eder ve şöyle der:[329]

يَا حَارِ! فِي سِنَةٍ مِنْ نَوْمِ أَوَّلِكُمْ أَمْ كُنْتَ وَيْحَكَ مُغْتَرّاً بِجِبْرِيلِ
أَمْ كُنْتَ، بِابْنِ زِيَادٍ، حِينَ تَقْتُلُهُ بِغِرّةٍ فِي فَضَاءِ الْأَرْضِ مَجْهُولِ
وَقُلْتُمُ لَنْ نُرَى وَاللَّهُ مُبْصِرُكُمْ وَفِيكُمُ مُحْكَمُ الْآيَاتِ وَالْقِيلِ
مُحَمَّدٌ وَالْعَزِيزُ اللَّهُ يُخْبِرُهُ بِمَا تُكِنُّ سَرِيرَاتُ الْأَقَاوِيلِ

Be hey Hâriscik! İlkinizin uykusu gibi uyukluyor muydun? Yoksa Cibrîl'in (senin hakkında ayet indirmeyeceği zannına mı)[330] aldandın? Yazıklar olsun sana.

Yoksa kimsenin olmadığı açık alanda Ziyâd'ın oğluyla mı meşguldün onu öldürürken?

Allah sizi görmekte iken kimse tarafından fark edilmeyeceğiz dediniz. Hâlbuki hakkınızda muhkem ayetler ve söylem vardır.

Azîz olan Allah gizliden söylenenleri Muhammed'e bildirmektedir.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere el-Hâris b. Suveyd es-Sâmit, kimsenin kendisini fark etmeyeceği vehmine kapılarak Abdullah b. Ziyâd b. 'Amr'ı ıssız bir yerde gizlice öldürmüştür. Ne var ki Yüce Allah tarafından Hz. Peygamber'e el-Hâris b. Suveyd es-Sâmit hakkında ayet indirilerek Abdullah b. Ziyâd b. 'Amr'ı öldüren şahsın el-Hâris b. Suveyd olduğu bildirilmiştir. Akabinde el-Hâris b. Suveyd, Allah Resûlü'nün emriyle öldürülür.[331]

---

328 el-Berkûkî, 'Abdurrahmân, *Şerhu dîvânı Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, el-Matba'atu'r-Rahmâniyye, Kahire, 1929, s. 318.

329 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 189.

330 Berkûkî, *Şerhu dîvânı Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, s. 318

331 Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, V, 558.

Asr-ı saâdet şairlerine ait beyitlerde yer alan peygamberlikle ilgili düşüncelerden biri de Allah Resûlü'nün Allah tarafından koruma altına alınmış olmasıdır.

Allah Resûlü peygamberlik misyonunu yerine getirebilmesi ve peygamberliğinin teyit edilmesi amacıyla Yüce Allah tarafından koruma altına alınmıştır. Nitekim Allah Resûlü, sahabe tarafından kurulan kolluk kuvvetine karşı çıkmış ve "Ey insanlar! Bana bekçilik yapmayı bırakınız. Zira Rabbim beni koruma altına aldı" [332] buyurmuştur.

Hicret esnasında Surâka b. Mâlik (v. 24/644) adındaki Mekkelinin Allah Resûlü'ne yetişmesi ve Allah Resûlü'nü öldürmek üzere saldırıya geçtiği sırada atının aniden kumlara gömülmesi sonucunda Allah Resûlü'nün ölümden dönmesi[333] Yüce Allah tarafından koruma altına alındığı durumlardan biridir.

Surâka b. Mâlik, bizzat yaşadığı hadiseye Ebû Cehil'e nasihat bağlamında beyitlerde yer vermekte ve Allah Resûlü'ne eziyet etmekten geri durmasını talep ederek şunları söylemektedir:[334] (Tavîl)

أَبَا حَكَمٍ وَاللَّهِ لَوْ كُنْتَ شَاهِدًا لأَمْرِ جَوَادِي إِذْ تَسِيخُ قَوَائِمُهْ

عَجِبْتَ وَلَمْ تَشْكُكْ بِأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولٌ وَبُرْهَانٌ فَمَنْ ذَا يُكَاتِمُهْ

عَلَيْكَ بِرَدِّ الْقَوْمِ عَنْهُ فَإِنَّنِي أَرَى أَمْرَهُ يَوْمًا سَتَبْدُو مَعَالِمُهْ

Ey Ebu'l-Hakem! Allah'a and olsun ki; şayet atımın ayakları saplandığında durumuna tanık olsaydın

---

332 Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, X, 468.

333 İbn Seyyidi'n-nâs, Ebu'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *'Uyûnu'l-eser fî funûni'l-mağâzî ve'ş-şemâili ve's-siyer*, thk. Muhammed el-Hatrâvî vd., Mektebetu Dâri't-turâs, Medine-i münevvere, ts., I, 301.

334 el-Fâkihî, Ebû 'Abdillah Muhammed b. İshâk b. el-'Abbâs, *Ahbâru Mekke fî kadîmi'd-dehri ve hadîsihî*, thk. 'Abdulmelik b. 'Abdullah ed-Duheyş, Dâru Hıdr, Beyrut, 1994, IV, 85.

Şaşırırdın da Muhammed'in Peygamber ve hüccet olduğu yolunda şüpheye düşmezdin. O halde kim O'na karşı koyabilir ki?

Halkı engellemen gerekir ona (zarar vermemeleri için.) Zira ben (insanları davet ettiği) meseleye ait belirtilerin bir gün ortaya çıkacağını görüyorum.

Beyitlerden Surâka b. Mâlik'in yaşadığı hadiseden sonra Allah Resûlü'nün Yüce Allah tarafından peygamber olarak gönderildiğine kanaat getirdiği anlaşılmaktadır.

Şair Hassân b. Sâbit de Hendek savaşı sırasında Yüce Allah tarafından gönderilen kasırga nedeniyle müşriklere ait çadırların bulundukları yerden uçması sonucunda hezimete uğramalarını[335] beyitlere yansıtmaktadır:[336] (Kâmil)

حتّى إذا وَرَدُوا المَدينةَ وارتَجَوْا قَتْلَ النّبيّ وَمَغْنَمَ الأسْلابِ

وَغَدَوْا عَلَيْنَا قَادِرِينَ بأيْدِهِمْ ردوا بغيظهمِ على الأعقابِ

بهُبُوبِ مُعصِفَةٍ تُفَرِّقُ جَمْعَهُمْ وجنودِ ربكَ سيدِ الأربابِ

Ta ki Medine'ye gelip Peygamber'i öldürme ve alacakları ganimetleri elde etme beklentisine girdiklerinde

Ve de bize karşı güç yetirerek kuvvetleriyle sabah vakti saldırdıklarında geri püskürtüldüler öfkeleriyle

Birlikteliklerini dağıtan bir kasırganın esmesiyle Efendilerin Efendisi Rabb'inin ordularıyla.

Görüleceği üzere müşrikler, Allah Resûlü karşısında zafer kazanmaya ramak kala Yüce Allah tarafından gönderilen kasırga ile hezimete uğramışlardır.

Allah Resûlü Yüce Allah tarafından gönderilen melekler vasıtasıyla da koruma altındadır. Cibrîl (a.s.), atının başından

---

335 Harûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 204.

336 Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* s. 23.

tutarak ve savaş aletini de kuşanarak Müslümanlarla birlikte fiilî olarak Bedir savaşına katılmıştır.[337]

Şair Ka'b b. Mâlik, Mekkeli şair Dırâr b. el-Hattâb'a cevap niteliğinde söylediği beyitte Bedir savaşı sırasında Allah tarafından gönderilen meleklerin Allah Resûlü komutasındaki Müslümanlarla birlikte müşriklere karşı savaştıklarına işaret etmekte ve şunları söylemektedir:[338] (Basît)

وَيَوْمَ بَدْرٍ لَقِينَاكُمْ لَنَا مَدَدٌ فِيهِ مَعَ النَّصْرِ مِيكَالٌ وَجِبْرِيلُ

Bedir günü sizinle karşı karşıya geldik Mikâil ve Cibrîl'in de aralarında bulunduğu zafer eşliğinde (Allah tarafından bize gönderilen) bir destekle.

Beyitten de anlaşılacağı üzere, Mikâil ve Cibrîl, Allah tarafından gönderilen diğer meleklerle birlikte Allah Resûlü komutasındaki Müslümanların zafere ulaşması için müşriklere karşı savaşmışlardır.

Şair Hassân b. Sâbit, Ebû Cehil'i hicvettiği bazı beyitlerde, Allah Resûlü'nün savaş meydanlarında melekler tarafından desteklenerek koruma altına alınmış olmasını peygamberlik göstergesi kabul eder ve şunları söyler:[339] (Tavîl)

لَقَدْ لَعَنَ الرَّحْمَنُ جَمْعاً يَقُودُهُمْ دَعِيُّ بَنِي شَجْعٍ لِحَرْبِ مُحَمَّدٍ

فَأَنْزَلَ رَبِّي لِلنَّبِيِّ جُنُودَهُ وَأَيَّدَهُ بِالنَّصْرِ فِي كُلِّ مَشْهَدِ

Şec' oğulları (kabîlesine mensup) piçin Muhammed'le savaşmak için yönettiği bir kalabalığa Rahmân olan Allah lânet etti.

Ve Rabbim anında Peygamber için askerlerini gönderdi ve de her meydanda zaferle O'nu destekledi.

---

337 Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitâbu'l-mağâzî, 11. (3, 91)

338 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 255.

339 Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* s. 93.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet Arap şiirine etkisi, Allah Resûlü'ndeki liderlik becerisi, İslâm'a hizmet anlayışı ve peygamberlik misyonu gibi İslâm dininin beraberinde getirdiği hususlarda kendini göstermektedir. Nitekim Allah Resûlü'nün etrafında kenetlenen şairler neredeyse Allah Resûlü'nde gördükleri hemen her özelliği İslâm dinine özgü terimlerle yoğurarak beyitlere taşımışlardır.

Acaba Allah Resûlü'nün, bedevî şairlere ait beyitlere de etkisi olmuş mudur? Tam da burada bu hususa değinmek yerinde olacaktır.

2.4. Bedevî Şairlerin Şiirlerinde Hz. Peygamber

Allah Resûlü, liderlik, güçlü önsezi, bilgi sahibi olma, savaşlarda ordulara komuta etme, hakemlik yapma ve sorunlara pratik çözümler üretme[340] gibi peygamberlik misyonunu sağlıklı yürütmesini sağlayacak becerilerle donatılmıştır.

Bedevî Araplar zorlu çöl iklimi gereği sert mizaçlı ve kaba insanlardır.[341] Bedevî kabîleler, Allah Resûlü'nde gördükleri adâletle hükmetme becerisi, alçakgönüllülük, düşküne yardım etme ve suçluyu bağışlama gibi üstün özellikler nedeniyle Mekke'nin fethinden hemen sonra İslâm'a girmeye başlamışlardır.[342] Bu bakımdan çöl şiiri, daha çok Câhiliye şiirine has özellikler taşımaktadır.[343]

Bununla birlikte kabîle heyetleri arasında Medine'ye gelen bedevî şairlere ait beyitlerde az da olsa Allah Resûlü'nün etkilerine rastlanmaktadır. Sözgelimi, *Murâd* kabîlesine mensup Ferve b. Museyk (v. 30/650), Allah Resûlü'nde bulunan seçkin

---

340 Heykel, Muhammed Huseyn, *Hayâtu Muhammed*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., s. 12.

341 Ferrâc, 'İzzuddîn, *Hayâtu Muhammed Nebiyyu'l-İslâm*, Dâru'r-Râidi'l-'Arabî, Beyrut, 1984, s. 88.

342 Cebbûrî, *Şi'ru'l-muhadramîn*, s. 294.

343 Cebbûrî, *Şi'ru'l-muhadramîn*, s. 254.

meziyetleri ve güzel ahlâkı sığınacağı bir barınak olarak tasavvur eder ve şunları söyler:[344] (Recez)

لَمَّا رَأَيْتُ مُلُوكَ كِنْدَةَ أَعْرَضَتْ كَالرَّجْلِ خَانَ الرَّجْلَ عِرْقُ نَسَائِهَا

يَمَّمْتُ رَاحِلَتِي أَؤُمُّ مُحَمَّدًا أَرْجُو فَوَاضِلَهَا وَحُسْنَ ثَرَائِهَا

Damar dönmesinin hainlik yaptığı ayak gibi Kinde krallarının (bizden) yüz çevirdiğini gördüğümde

Bineğimin yüzünü Muhammed'e doğru çevirdim erdemlerini ve zenginliklerinin güzelliğini arzu ederek.

Beyitlerden Cahiliye devrinde şair ile Kinde kralları arasında '*erdem*' kavramına dayalı bazı sorunlar yaşandığı ve şairin Kinde krallarına ait saraylarda beklentisine cevap bulamadığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan şair, Kinde kralları ile Allah Resûlü arasında bir kıyaslama yapmakta ve beklentilerine Allah Resûlü'nün huzurunda cevap bulma ümidi ile Medine'ye doğru yola çıkmaktadır.

Şair Musliyetu b. Hizzân da Mekke'nin fethinden sonra mensubu bulunduğu Sumale kabîlesini temsil eden heyetin başında Allah Resûlü'nün huzuruna gelir. Musliyetu b. Hizzân, Allah Resûlü'nü övdüğü beyitlerde "Develerin Rabbine"[345] diyerek alışageldiği Câhiliye üslûbuna göre yemin eder ve şunları söyler:[346] (Tavîl)

حَلَفْتُ بِرَبِّ الرَّاقِصَاتِ[347] إِلَى مِنىً طَوالِعَ مِنْ بَيْنِ القَصِيمةِ بالرَكبِ

---

344 el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn, *Delâilu'n-nubuvve ve ma'rifet-i ahvâli sâhibi'ş-şerî'ah*, thrc. 'Abdu'l-M'utî Kal'acî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1988, V, 368.

345 en-Neceyramî, Ebû İshâk, İbrâhîm b. 'Abdullah b. Muhammed, *Eymânu'l-'Arabi fi'l-câhiliyye*, thk. Muhibbuddîn el-Hatîb, el-Matba'atu's-Selefiyye, Kahire, 1343, s. 20.

346 'Askalânî, *el-İsâbe*, X, 176.

347 Beyitte yer alan الراقصات ifadesiyle hac mevsiminde binicileriyle *Mina*'ya doğru yol alan binek hayvanları kastedilmektedir. Bk. ez-Zemahşerî,

بِأَنَّ رَسُولَ اللهِ فِينَا مُحَمَّداً لَهُ الرأْسُ وَالْقُدْمُوسُ مِنْ سَلَفَيْ كَعْبِ

Kumluk vadinin arasından kafilelerle çıkarak Mina'ya doğru dans edercesine binicilerini taşıyan bineklerin Rabbine yemin ettim

Aramızda Ka'b'ın (soyundan gelen) iki selefin başı ve liderliği Allah'ın elçisi Muhammed'e olduğuna.[348]

Görüleceği üzere her ne kadar şair Müslüman olsa bile İslâm dini ile yeni tanıştığından henüz Câhiliye alışkanlıklarından vazgeçmiş değildir. Bununla birlikte şair aralarında Allah Resûlü'nün bulunmasıyla da övünmektedir.

Bir başka çöl şairi Muzerrid b. Dırâr (v. .../...), Mekke'nin fethinden sonra Medine'ye gelir ve Allah Resûlü'nün huzurunda İslâm'a girer. Bu sırada yaptıkları haksızlıklardan ötürü kavmini hicveder ve şunları söyler:[349] (Tavîl)

Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. 'Umar, *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmidi't-tenzîli ve 'uyûni'l-akâvîli fî vucûhi't-te'vil*, thk. 'Âdil Ahmed 'Abdu'l-Mevcûd vd., Mektebetu'l-'Ubeykân, Riyad, 1998, IV, 382.

348 Şair *'Ka'b'in soyundan gelen iki selef'* ifadesiyle hem kendi şahsını hem de 'Abdullah b. 'Ales'i (v.. …/…) kastetmektedir. Zira şair, 'Abdullah b. 'Ales ile birlikte mensubu bulunduğu *Sumale* kabîlesini temsilen Medine'ye gelen heyete öncülük yapmıştır. Bk. ez-Zuhrî, Muhammed b. Sa'd Menî', *Kitâbu't-tabakâti'l-kebir*, thk. 'Ali Muhammed 'Umar, Mektebetu'l-Hancî, Kahire, ts., I, 304.
Yine şair *'Ka'b'* ifadesiyle muhtemelen soy ağacının başlarında yer alan Ka'b b. el-Hâris b. Ka'b'ı (v. …/…) kastetmektedir. Bk. es-Sem'ânî, Ebû Sa'd 'Abdulkerîm b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî, *el-Ensâb*, thk. 'Abdurrahmân b. Yahyâ, Mektebetu İbn Teymiye, Kahire, 1980, III, 140.

349 Cezerî, *Usdu'l-ğâbe*, V, 144.

تَعَلَّمْ رَسُولَ اللهِ أَنَّا كَأَنَّنَا أَفَأْنَا بِأَنْمَارٍ[350] ثَعَالِبَ ذِي غِسْلِ[351]

تَعَلَّمْ رَسُولَ اللهِ لَمْ أَرَ مِثْلَهُمْ أَجَرَّ عَلَى الْأَدْنَى وَأَحْرَمَ لِلْفَضْلِ

Ey Allah'ın Resûlü! Bil ki biz Zî Gısl köyünün tilkilerini sanki Enmâr kabîlesine fidye verdik

Ey Allahın Resûlü! Bil ki onlar kadar en yakındakinin üstüne sürüklenen ve lütufta bulunmayı engelleyen kimseler görmedim.

Beyitlerde peygamberlik dışında Allah Resûlü'ne özgü bir ifadenin varlığından söz etmek mümkün değildir.

Temîm kabîlesine mensup üst düzey yetkililerin de bulunduğu bir heyet Medîne'ye gelenler arasındadır. Heyet, kabîle şairi ez-Zibrikân b. Bedr'den (v. 45/665) Allah Resûlü'nün huzurunda şiir söylemesini ister. ez-Zibrikân b. Bedr, şiir söylemesi için gereken izni Allah Resûlü'nden alır ve Câhiliye geleneğine bağlı kalarak kabîlesiyle övündüğü beyitlerde şunları söyler:[352]

نَحنُ الكِرامُ فَلا حَيَّ يُعادِلُنا مِنَّا المُلوكُ وَفِينَا تُنصَبُ البِيَعُ

وَكَمْ قَسَرْنَا مِنَ الأَحْيَاءِ كُلِّهِمُ عِنْدَ النِهابِ وَفَضْلُ الْعِزِّ يُتَّبَعُ

وَنَحنُ يُطْعَمُ عِندَ القَحْطِ مَطعَمُنَا مِنَ الشِّواءِ إِذَا لَمْ يُونسِ الْقَزَعُ

---

350 Şair burada أنمار ifadesiyle kendi kabîlesini kastetmektedir. Bk. Cezerî, *Usdu'l-ğâbe*, V, 144.

351 Beyitte yer alan ذي غسل el-Yemâme ve en-Nibâc arasında bir köy ismidir. Söz konusu köyde daha çok meşhur Câhiliye Şairi İmru'u'l-Kays'ın soyundan gelen bedevî Araplar ikamet etmektedir. Bk. el-Hamevî, Şihâbuddîn, Yâkût b. 'Abdullah, *Mu'cemu'l-buldân*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1977, IV, 204.

352 et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu't-Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., III, 116-117; 'Abdu'l-Cebbâr, Su'ûd Mahmûd, *Şi'ru'z-Zibrikân b. Bedr ve 'Amr b. el-Ehtem*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1984, s. 46-47.

ثُمَّ تَرَى النَّاسَ تَأْتِينَا سَراتُهُمُ مِنْ كُلِّ أَرْضٍ هُوِيّاً ثُمَ نَصْطَنِعُ

فَنَنحَرُ الْكُومَ عَبْطاً في أَرُومَتِنَا لِلنَّازِلِينَ إِذَا مَا أُنْزِلُوا شَبِعُوا

Biz esas yegâne saygınlarız. Nitekim bize hiçbir kabîle eş değildir. Bizden çıkar krallar ve bizde kurulur sinagoglar.

Biz yağmalamalar sırasında bütün kabîlelerden nicelerini ele geçirdik. Bizde itibarın lütuf sahibi olanına uyulur.

İnce bulutlar yağmur yağdırmadığı için toprağın kuruduğu kıtlık vaktinde doyurduğumuz kimseye kızarmış etten takdim edilir

Hem sonra saygın kimselerin her yerden koşa koşa bize geldiklerini bizim de onları ağırladığımızı görürüsün

Nitekim biz yurdumuzda konaklayanlar için kesilmesinde engel bulunmayan koca hörgüçlü semiz develeri boğazlarız. Bu türden ağırlama bizim asaletimizde vardır. (Açlıktan) yurdumuda konaklamak durumunda kalanlar bizde doyarlar.

Görüleceği üzere İslâm'la yeni tanışmakta olan ez-Zibrikân b. Bedr, Câhiliye taassubundan henüz kopmadığından beyitlede kabîle ruhuyla hareket etmekte ve İslâm inancı yerine kabîlesi ile övünmeye ağırlık vermektedir.

Medîne'ye *Hemdân* kabîlesi de bir heyet gönderir. Heyet arasında bulunan Mâlik b. Namat (v. …/…) adında[353] bir şahıs, Allah Resûlü'nün huzurunda Câhiliye ruhunu yansıtan şu beyitleri okur:[354] (Recez)

هَمْدَانُ خَيْرُ سُوقَةٍ وَأَقْيَالْ لَيْسَ لَهَا فِي الْعَالَمِينَ أَمْثَالْ

[353] Beyitin Mâlik b. Namat yerine heyette bulunan bir başka şahıs tarafından okunduğu da gelen rivayetler arasındadır. Bk. İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, IV, 289.

[354] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, IV, 289.

مَحَلُّهَا الْهَضْبُ وَمِنْهَا الْأَبْطَالْ لَهَا أَطَابَاطٌ بِهَا وَآكَالْ

Hemdân kabîlesi mert ve krallardan sonra en mükemmel kimselerdir. Alemlerde benzerleri yoktur.

İkamet ettikleri topraklar verimlidir ve kahramanlar da onlardandır. Kaliteli mal da onlardadır. (Halkı yönetme karşılığı olarak Kralların kendilerine tahsis ettikleri) mallar da onlardadır.

Beyitler Allah Resûlü'nün huzurunda okunmuş olmasına rağmen Allah Resûlü ile ilgili hiçbir yansıma içermemektedir. Buna mukabil beyitlerde سوقة/*krallardan sonra gelen halklar*, أقيال / *baş kral*, أطابات / *kaliteli mallar* ve آكال / *kralların halkı yönetme karşılığı olarak kendilerine tahsis ettikleri mallar*[355] gibi Câhiliye ruhunu yansıtan terimlere yer verilmektedir. Ayrıca şair, Câhiliye geleneği doğrultusunda mensubu bulunduğu Hemdân kabîlesi ile övünmeye ağırlık vermektedir.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Mekke'nin fethinden sonra İslâm'a giren bedevî şairlere ait şiirlerde Allah Resûlü'nün etkisi fazla gözükmemektedir. Nitekim çöl şairlerine ait şiirlerde daha çok Câhiliye şiirine özgü terimler ve kabîle asabiyetine dayalı övünme gibi Câhiliye geleneğini yansıtan genel özellik baskındır. Bedevî şairlerin Mekke'nin fethinden sonra İslâm'a girmiş olmaları dikkate alındığında, Allah Resûlü'nün söz konusu şairlere ait şiirler üzerinde etkisini göstermemesi normal karşılanacak bir durumdur.

Allah Resûlü tarafından yapılan yönlendirmelerin, övgü, özür dileme, mersiye, hiciv ve övünme gibi temalar üzerinde etkisi olmuş mudur? Çalışmanın bu aşamasında Allah Resûlü tarafından yapılan yönlendirmelerin Asr-ı saâdet şiir temaları üzerindeki etkileri değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

---

355 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, IV, 289. (Dipnot)

2.5. Hz. Peygamber'in Şiir Temalarına Etkisi

İslâm dini ile birlikte ortaya çıkan gelişmelerden beyitlere konu edilen temaların da etkilenmesi beklenecek bir durumdur. Bu bakımdan Câhiliye döneminde şiire konu edilen temalar ya İslâm öğretilerine uygun gelecek biçimde yeniden düzenlenmiş veya tamamen terk edilmiştir.[356] Sözgelimi, edepsizlik içeren gazel, yalana dayalı övünme, içkiye ve kumara teşvik, insan onurunu zedeleyici mahiyette hiciv, mübalağalı övgü ve boşa vakit harcamayı amaçlayan salt eğlence içerikli temalar yasaklanmıştır.[357]

Buna mukabil Asr-ı saâdet şiirine konu edilen övgü, özür dileme, mersiye, hiciv ve övünme türünden genel temalar İslâm dinine özgü prensiplerle örtüşecek biçimde yeniden düzenlenmiştir.[358]

Allah Resûlü tarafından genelde sahabeye, özelde sahabe şairlere yapılan yönlendirmelerin *övgü /medh*, *i'tizar/özür dileme*, *mersiye*, *hiciv* ve *övünme* türünden temalara olan etkilerine değinmek yerinde olacaktır.

2.5.1. Övgü/Medh

Allah Resûlü'nün etkisine rastlanan en belirgin şiir teması '*övgü/medh'*dir. Övgü temalı şiir, Arap edebiyatında en yaygın şiir türleri arasında yer almaktadır. Ulema, övülen kimseyi yücelten, hicvedilen şahsı rüsva eden, isabetli benzetme/teşbih ve aşırı

---

356 Muhammed, Sirâcuddîn, *el-Medîh fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, Dâru'r-Râtibi'l-Câmi'iyye, Beyrut, ts., s. 18.

357 Hafâcî, Muhammed 'Abdu'l-Mun'im, el-*Hayâtu'l-edebiyye ba'de zuhûri'l-İslâm*, Dâru'l-Cîl, Beyrût, 1990, s. 209.

358 Kassâb, Velîd, *en-Nazratu'n-nebeviyye fi nakdi'ş-şi'r*, el-Mektebetu'l-Hadîse, el-'Ayn, 1988, s. 47.

övünme/fahr olmak üzere Arap şiirinin temelde dört esas üzerine tesis edildiği hususunda görüş birliği içindedirler.[359]

Cahiliye devrinde övgü temalı şiirler başlangıçta fıtrata uygun gelecek biçimde dürüstlük esasına dayalı iken, zamanla devlet ricalinin saraylarında ve hatırı sayılır şahsiyetlerin makamlarında çıkar amaçlı dalkavukluk yapma aracına dönüşmüştür.[360]

Asr-ı saâdet'te ise Allah Resûlü, kişide var olan özelliklerle kişinin övülmesini onaylamıştır. Sözgelimi, Allah Resûlü, kendisine "Ey Allah'ın Resûlü! Ben Rabbimi ve seni övdüm" diyen el-Esved b. Serî'ye (v. 42/663) "Gerçekten Rabbin övülmeyi sever."[361] buyurmuştur.

Asr-ı saâdet'te İslâm dinine özgü değerler başlangıçta savunmaya ve tanıtılmaya muhtaçtır.[362] Bu bakımdan Asr-ı saâdet şairleri, Allah Resûlü'nü ve İslâm dinine özgü değerleri beyitlerle savunmuşlardır.[363]

Asr-ı saâdet şairleri, Allah Resûlü'nü ve İslâm dinine özgü değerleri savunurlarken Câhiliye ruhu taşıyan çıkar amaçlı ve yalan odaklı övme biçimi yerine beyitlerde '*hilim*', '*bağışlama*' ve '*cesaret*' gibi Allah Resûlü'nde var olan manevî özellikleri ön plana çıkarmışlardır.

Asr-ı saâdet şairlerine ait övgü temalı şiirlerde Allah Resûlü'nün yüz şekli gibi fizikî yapısına pek fazla yer verilmediği görülmektedir. Zira Allah Resûlü'ne duyulan saygı sebebiyle

---

359 el-Merzabânî, Muhammed b. 'İmrân b. Mûsâ, *el-Muvaşşah fî ma'âhizi'l-'ulemâi 'ale'ş-şu'arâ* thk. Muhammed Huseyn Şemsuddîn, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1985, s. 206.

360 Muhammed, *el-Medîh fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, s. 7.

361 el-Buhârî, Muhammed b. İsmâ'îl, *el-Edebu'l-mufred*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, el-Matba'atu's-Selefiyye, Kahire, 1375, s. 94.

362 Muhammed, *el-Medîh fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, s.18.

363 Muhammed, *el-Medîh fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, s.18.

sahabe şairler, Allah Resûlü'nün fizikî yapısını beyitlere yansıtma cesaretini kendilerinde bulamamışlardır.[364]

Allah Resûlü'ne ait fizikî yapı bağlamında Allah Resûlü'nün yüz şekli ve yüzündeki *'nur/parlaklık'* beyitlere yansıtılmıştır.

Peygamberler moral değerleri ve yaratılışları bakımından noksansız insan örneğini temsil ederler. Bu bakımdan Allah Resûlü, sahabe tarafından en güzel ve en iyi insan olarak tanımlanmaktadır. Sözgelimi, Allah Resûlü ile ay arasında kıyaslama yapan sahabe, Allah Resûlü'ne bahşedilen yüz güzelliğini ay ışığındaki güzelliğin üstünde görmektedirler.[365]

Asr-ı saâdet şairlerine ait beyitlerde de Allah Resûlü'ne bahşedilen yüz güzelliğinin yansımaları görülmektedir. Örnek vermek gerekirse Şair Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'nü övdüğü beyitte Allah Resûlü'nün yüz şeklini ışık saçan hilale benzetmekte ve şunları söylemektedir:[366] (Kâmil)

مِثلَ الهِلالِ مُبارَكاً، ذَا رَحْمَةٍ سَمْحَ الخَلِيقَةِ ، طَيِّبَ الْأَعْوَادِ

Hilâl gibi mübarek, merhamet sahibi, hoşgörülü ve asil bir peygamber olarak.

Hassân b. Sâbit, teşbih sanatı kullanarak Allah Resûlü'nün yüz şeklini ışık saçan hilâle benzetmekle aslında bir hakikati dile getirmektedir. Zira Allah Resûlü'nün yüz şekli doğuştan ay gibi yuvarlaktır.[367]

---

364 el-Harbî, Munevver b. Muhammed b. Sâlih, *Şahsiyyetu'r-Resûl sallallâhu 'aleyhi vesellem fî şi'ri sadri'l-İslâm*, Yüksek Lisans Tezi, Câmi'atu Mu'te, 2009, s. 30.

365 Humeyd, Sâlih b. 'Abdullah vd., *Mevsû'atu nudrati'n-na'îm fî mekârimi ahlâkır'r-Resûli'l-Kerîm*, Dâru'l-Vesîle, Mekke-i Mükerreme, 1998 , I, 415.

366 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 56.

367 Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitabu'l-menâkıb, 23, (II, 516)

Hassân b. Sâbit bir başka beyitte Allah Resûlü'nün yüzündeki parlaklığı yine gece karanlığını aydınlatan aya benzetmekte ve şöyle demektedir:[368] (Tavîl)

مَتَى يَبْدُ فِي الدَّاجِي الْبَهِيمِ جَبِينُهُ يَلُحْ مِثْلَ مِصْبَاحِ الدُّجَى الْمُتَوَقِّدِ

Ne zaman gecenin zifiri karanlığında alnı görülse adeta yanmakta olan gece lambası (görüntüsündeki ay) gibi parlar.

Hassân b. Sâbit beyitte Allah Resûlü'nün yüzündeki parlaklığı gece karanlığını aydınlatan aya benzetmekle yine bir gerçeği ortaya koymaktadır. Zira Hz. 'Âişe, Allah Resûlü hakkında tanıtıcı bilgi vermesini isteyen bazı kimselere: "Vallahi (Allah Resûlü), tıpkı Hassân b. Sâbit'in beyitte belirttiği gibi idi"[369] buyurmuştur.

Bir diğer İslâm şairi Abdullah b. Ravâha da Allah Resûlü'nü överken Allah Resûlü'nün yüzünü karanlığı kovalayan dolunaya benzetmekte ve beyitte şöyle demektedir:[370]

تَحْمِلُهُ النَّاقَةُ الْأَدْمَاءُ مُعْتَجِراً بِالْبُرْدِ كَالْبَدْرِ جَلَّى لَيْلَةَ الظُّلَمِ

Siyahı beyazına karışmış ala deve, karanlık geceyi aydınlatan dolunay gibi (nur saçan Peygamber'i) taşır hırkaya bürünmüş halde.

Görüleceği üzere şair Abdullah b. Ravâha'ya göre Allah Resûlü, karanlık geceyi aydınlatan dolunay gibi insanlığı İslâm nuruyla doğru yola sevk etmektedir.

İslâm dini, Câhiliye Arapları nazarında *hilm/yumuşak başlılık*, *vefâkârlık*, *el açıklığı* ve *cesur olma* gibi manevî değer yargılarından

368 Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* s. 67.
369 Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* s. 67.
370 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân,* s. 163.

birçoğunu benimsemiştir.[371] Sahabe şairler, söz konusu kavramlara İslâm dinine özgü anlamlar yükleyerek beyitlerde Allah Resûlü'nü övmüşlerdir.[372] Zira *'hilim/ yumuşak huyluluk'*, Allah Resûlü'nün sahip olduğu temel özelliklerdendir. Bu bakımdan Allah Resûlü, sahabe tarafından insanların en hayırlısı, en iyilikseveri ve en yumuşak huylusu[373] gibi sıfatlarla tarif edilmektedir.

Allah Resûlü'nde doğuştan var olan '*yumuşak huyluluk'* Asr-ı saâdet şairlerine ait övgü türü şiirlerde de yansıtılmıştır. Örnek vermek gerekirse Allah Resûlü'nün amcası Ebû Tâlib, Allah Resûlü'nü '*yumuşak huylu'* olarak tanımlamakta ve beyitlerde şunları söylemektedir:[374] (Tavîl)

فَمَنْ مِثْلُهُ فِي النَّاسِ أَيُّ مُؤَمَّلٍ إِذَا قَاسَهُ الْحُكَّامُ عِنْدَ التَّفاضُلِ

حَلِيمٌ رَشِيدٌ عَادِلٌ غَيْرُ طَائِشٍ يُوَالِي إِلَهاً لَيْسَ عَنْهُ بِغَافَلِ

İnsanlar arasında arzulanacak onun benzeri kimdir? hakemler tercih için kıyasladıklarında

Yumuşak huyludur, reşittir, adildir (ve) taşkın değildir. Bir ilâhı dost edinir de O (ilâhtan) gâfil değildir.

Görüleceği üzere beyitlerde Allah Resûlü, *yumuşak huyluluk*, *rüşt*, *adâlet* ve *olgunluk* sıfatlarına haiz olma bakımından insanların en üstünüdür.

---

371 Dayf, Şevkî, *et-Tatavvur ve't-tecdîd fi'ş-şi'ri'l-umevî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1959, s.16.

372 Cebbûrî, *Şi'ru'l-muhadramîn*, s. 357.

373 Ebû Şuhbe, Muhammed b. Muhammed, *es-Sîretu'n-nebeviyye fî dav'i'l-Kur'âni ve's-sunne*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1992, II, 101.

374 Ebû Tâlib b. Abdulmuttalib, *Dîvân*, thk. Muhammed Hasen Âl Yâsîn, Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, Beyrut, 2000, s. 197.

Şair Ka'b b. Mâlik de, Allah Resûlü'nde bulunan '*yumuşak huylu'* olma özelliğini beyite taşımaktadır. Ka'b b. Mâlik, Allah Resûlü'nü övdüğü beyitte bu bağlamda şunları söyler:[375] (Vâfir)

رَشِيدُ الأَمْرِ ذُو حُكْمٍ وَعِلْمٍ وَحِلْمٍ لَمْ يكنْ نَزِقاً خَفِيفَا

İradesinde reşittir, hüküm, ilim ve hilim sahibidir. Taşkın (ve) hafif meşrep değildir.

Beyitte Allah Resûlü, *yumuşak huylu*, *olgun*, *lider* ve *ilim sahibi* olmasıyla övülmektedir. Aynı zamanda Ka'b b. Mâlik, Allah Resûlü'nü taşkınlık yapmamak ve hafif meşrep olmamakla da tanımlamaktadır.

Asr-ı saâdet şairleri tarafından Allah Resûlü'nün övüldüğü sıfatlardan bir diğeri de *'bağışlayıcı'* olmasıdır.

Allah Resûlü'nü ayrıcalıklı kılan en temel özelliklerden biri de Allah Resûlü'ne haksızlık yapan kimseleri bağışlamış olmasıdır. Kuşkusuz Mekke'nin fethinden sonra bir zamanlar kendisine haksızlık yapan ve Medine'ye hicret etmek zorunda bırakan Mekke halkını bağışlamış[376] olması, Allah Resûlü'nde doğuştan var olan bağışlayıcı vasfının en belirgin göstergelerinden birdir.

Allah Resûlü'nde doğuştan var olan '*bağışlayıcı'* vasfına delâlet eden göstergelerden biri de hicretin VI. yılında Necd bölgesine giden seriyeye esir düşen Sumâme b. Usâl'in (v. 13/634) Allah Resûlü tarafından bağışlanmış olmasıdır. Sumâme b. Usâl, Allah Resûlü tarafından afedilip, özgürlüğüne kavuşunca Allah Resûlü'nü şu beyitlerle över:[377] (Tavîl)

أَهُمُّ بِتَرْكِ الْقَوْلِ ثُمَّ يَرُدُّنِي إِلَى الْقَوْلِ إِنْعَامُ النَّبِيِّ مُحَمَّدِ

375 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 236.
376 Harûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 259.
377 'Askalânî, *el-İsâbe*, II, 85.

شَكَرْتُ لَهُ فَكِّي مِنَ الْغُلِّ بَعْدَمَا رَأَيْتُ خَيَالاً مِنْ حُسَامٍ مُهُنَّدِ

Konuşmamaya niyetleniyorum sonra Peygamber Muhammed'in yaptığı iyilik beni konuşmaya itiyor.

Zincirimi çözdüğü için ona teşekkür ettim kafayı gövdeden ayıran Hint yapısı keskin kılıcın hayalini gördükten sonra.

Beyitlerden Sumâme b. Usâl'in ölümle burun buruna geldiği bir anda Allah Resûlü tarafından afedilerek yeniden özgürlüğe kavuşması karşısında duygularına hâkim olamadığı anlaşılmaktadır.

Allah Resûlü tarafından bağışlanan bir başka şair Mekkeli Ebû 'Azze el-Cumahî'dir (v. 3/625). Bedir savaşında Müslümanlara esir düşen Ebû 'Azze el-Cumahî'den, Allah Resûlü'ne karşı kimseyi kışkırtmayacağına dair söz alınması üzerine, Allah Resûlü tarafından bağışlanır ve serbest bırakılır. Ebû 'Azze el-Cumahî, daha sonra Allah Resûlü'nü övdüğü bazı beyitlerde şunları söyler:[378] (Tavîl)

وَأَنْتَ امْرُؤٌ بُوِّئْتَ فِينَا مَبَاءَةً لَهَا دَرَجَاتٌ سَهْلَةٌ وَصُعُودُ

وَإِنَّكَ مَنْ حَارَبْتَهُ لَمُحَارَبٌ شَقِيٌّ وَمَنْ سَالَمْتَهُ لَسَعِيدُ

Sen, aramızda kolay basamaklı ve tırmanışlı önemli bir yerde olan kimsesin.

Senin savaş açtığın bedbaht kimseye karşı savaşılır. Barışık olduğun kimse (ise) kesin mutludur.

Görüleceği üzere Mekkeli şair Ebû 'Azze el-Cumahî'nin Allah Resûlü tarafından afedilmesi ve serbest bırakılması karşısında vefâ borcu ödemek amacıyla söylediği anlaşılan beyitlerde Allah Resûlü, Câhiliye övgü şiiri tarzında her an

[378] İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 253.

emrine itaat edilen güç sahibi kabîle reisi veya bir kral olarak tasavvur edilmektedir.

Asr-ı saâdet şairleri tarafından Allah Resûlü'nün övüldüğü özelliklerden biri de *'cesaret'*tir.

Cahiliye devrinde '*cesaret'*, yüksek ahlâk göstergelerinden sayılmaktadır.[379] Bu bakımdan Cahiliye devrinde kahramanlık örneği sergileyen cesur kimselere kabîle fertleri tarafından '*kutsiyet'* kisvesi giydirilmiştir.[380]

Yüksek ahlâkı tamamlamak amacıyla gönderilen Allah Resûlü de sahabe tarafından en cesur şahsiyetler arasında gösterilmektedir. Sözgelimi, Enes b. Mâlik, Allah Resûlü'nü insanlık tarihine iz bırakmış en cesur kimseler arasında[381] zikreder.

Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde Allah Resûlü'nün cesaretine işaret eden örneklere de rastlanmaktadır. Şair Hassân b. Sâbit, *Benî Kurayza* gazvesinde Allah Resûlü'nün gösterdiği cesaret örneğini dile getirmekte ve beyitlerde şunları söylemektedir:[382] (Vâfir)

غَدَاةَ أَتَاهُمُ يَهْوِي إِلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ كَالْقَمَرِ الْمُنِيرِ

لَهُ خيْلٌ مُجَنَّبَةٌ تُعَادِي بِفُرْسَانٍ عَلَيْهَا كَالصُّقُورِ

Etrafı aydınlatan ay misali Allah'ın Resûlü'nün (Kurayza oğullarına) fırlayarak geldiği günün sabahında

Sırtlarındaki süvarilerle kartallar gibi (ordunun) cenahında koşan atlarla.

Beyitlerde şair, teşbih sanatı kullanarak Allah Resûlü'nün

---

379 Dayf, Şevkî, *el-Butûletu fi'şi'ri'l-'arabî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1970, s. 15.

380 Dayf, *el-Butûle fi'şi'ri'l-'arabî*, s. 9.

381 Bahîrâ, Muhammed 'Abdu'l-'Âtî, *Min ahlâkı'r-Resûl sallallâhu 'aleyhi ve sellem,* el-Mektebetu't-Tevfîkıyye, Kahire, 2004, s. 376.

382 Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* s. 134.

üstün cesareti ile ay ışığının süratle karanlığı yok etmesi arasında güçlü bir bağlantı kurmaktadır.

Şair Hassân b. Sâbit, *Bedir* savaşı sırasında İslâm ordusuna komutanlık yapan Allah Resûlü'nde gördüğü cesaret örneğini de beyitlere yansıtmakta ve şunları söylemektedir:[383] (Basît)

مُسْتَشْعِرِي حَلَقَ الْمَاذِيِّ يَقْدُمُهُمْ جَلْدُ النَّخِيزَةِ، مَاضٍ، غَيرُ رِعْدِيدِ

أَعْنِي الرَّسُولَ، فَإِنَّ اللَّهَ فَضَّلَهُ عَلَى الْبَرِيَّةِ بِالتَّقْوَى، وَبِالْجُودِ

مَاضٍ عَلَى الْهَوْلِ، رَكَّابٌ لِمَا قَطَعُوا إِذَا الْكُمَاةُ تَحَامَوْا فِي الصَّنادِيدِ

Korkusuz, güçlü ve doğuştan cesur bir (komutan) zırhlara bürünmüş ordunun başını çeker

Peygamberi kastediyorum. Zira Yüce Allah onu takvası ve el açıklığı ile bütün insanlığın üstünde tuttu.

(Savaşın kızıştığı) dehşetli anda korkusuzca (düşman) üzerine atılır. O, silah kuşanmış kimseler cesur askerlere sığındıklarında er meydanına atılır.

Beyitlerde İslâm ordusuna komutanlık yapan Allah Resûlü, kimsenin düşmanla karşı karşıya gelme cesareti gösteremediği durumlarda bile düşmana korkusuzca saldırmakta ve bu hususta büyük cesaret örneği sergilemektedir.

Şair Ka'b b. Mâlik de, Uhud savaşı sırasında Allah Resûlü tarafından sergilenen cesaret örneğini beyitlere taşımakta ve şunları söylemektedir:[384]

نَجْدُ الْمُقَدّمِ مَاضِي الْهَمّ مُعْتَزِمٌ حِينَ الْقُلُوبِ عَلَى رَجْفٍ مِنْ الرُّعبِ

Kalplerin korkudan titrediği vakit(lerde) cesur, güçlü iradeli ve azimkârdır O.

---

383 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 55.

384 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 174.

Beyitte Allah Resûlü, herkesin korktuğu bir anda cesurdur, irade sahibidir ve azimkârdır.

Mâlik b. ‘Avf (v. 20/640) ise, Allah Resûlü’nü yavrularının önünde avına saldırmaya hazır bir aslan şeklinde tasavvur etmekte ve beyitlerde şunları söylemektedir:[385] (Kâmil)

مَا إِنْ رَأَيْتُ وَلَا سَمِعْتُ بِمِثْلِهِ فِي النَّاسِ كُلِّهِمُ بِمِثْلِ مُحَمَّدِ

وَإِذَا الْكَتِيبَةُ عَرَّدَتْ أَنْيَابُهَا بِالسَّمْهَرِيِّ وَضَرْبِ كُلِّ مُهَنَّدِ

فَكَأَنَّهُ لَيْثٌ عَلَى أَشْبَالِهِ وَسْطَ الْهَبَاءَةِ خَادِرٌ فِي مَرْصَدِ

Muhammed’in O (Peygamber’in) benzerini insanlar arasında ne gördüm ne de işittim.

Mızraklarla ve Hint yapısı her tür keskin kılıçla (savaşan) birliğin azı dişleri köreldiğinde

O, in girişinde yavrularının başında toz bulutu arasında pusuya yatmış avını gözetlemekte olan bir aslan gibidir.

Beyitlerde Mâlik b. ‘Avf, Allah Resûlü’nü yavrularının başında her an avına saldırmak için hazır bekleyen bir aslana benzetmek suretiyle mükemmel bir sanat tablosu sunmaktadır.

Hâric b. Huveylid’e (v. 50/670) göre, savaş meydanlarında cesaret örneği sergileyen Allah Resûlü’nün sahabe ile birlikte olması, sahabenin düşman karşısında azmini artırmaktadır. Hâric b. Huveylid, Allah Resûlü’nü cesaretiyle övdüğü beyitlerde şunları söyler:[386] (Tavîl)

إِذَا مَا رَسُولُ اللهِ فِينَا رَأَيْتَنَا كَلُجَّةِ بَحْرٍ مَالَ فِيهَا سَرِيُرهَا

إِذَا مَا ارْتَدَيْنَاهَا فَإِنَّ مُحَمَّدًا لَهَا نَاصِرٌ عَزَّتْ وَعَزَّ نَصِيرُهَا

---

385 İbn Kesîr, ‘İmâduddîn Ebu’l-Fidâ İsmâil b. ‘Amr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, thk. ‘Abdullah b. ‘Abdulmuhsin et-Turkî, Hecr li’t-Tıbâ‘ati ve’n-Neşri ve’t-Tevzî‘ ve’l-İ‘lân, Cîze, 1999, VII, 103.

386 ‘Askalânî, *el-İsâbe*, III, 122.

> Allah Resûlü aramızda olduğu vakit ortasındaki geminin sağa sola meylettiği engin deniz gibi (er meydanına daldığımızı) gürürsün.
>
> Er meydanına daldığımız vakitte bizim destekçimiz Muhammed'dir. (Elbet) O'nun desteklediği taraf şereflenmiş yandaşları onurlanmıştır.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere sahabe, savaş sırasında Allah Resûlü'nün aralarında bulunmasından cesaret almakta ve denizin derinliklerine yelken açan gemi gibi korkusuzca savaşın ortasına dalmaktadırlar.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Allah Resûlü, kimsenin baş edemeyeceği zor şartlarda bile düşman karşısında cesaret örneği sergilemektedir.

Asr-ı saâdet şairleri tarafından Allah Resûlü'nün övüldüğü özelliklerden bir diğeri de '*el açıklığı*'dır.

'*El açıklığı*' Cahiliye devrinde kişinin sahip olduğu en üstün meziyettir.[387] Araplar, çöl ortasında yolculuk yapan kimselere yiyecek ve içecek türünden ihtiyaç gidermek amacıyla geceleri dağların ve yüksek tepelerin üzerinde ateş yakmaktadırlar. Dahası Araplar çoğu defa sahip oldukları develeri konuklara ikram etmek gayesiyle boğazlamaktadırlar.[388]

Allah Resûlü ise, sahabe nazarında *'el açıklığı'* vasfına sahip en güzel örnektir.[389] Sözgelimi, Allah Resûlü'nün yeni Müslüman olan bir şahsa iki dağ arasını dolduracak çoğunlukta koyun sürüsü verdiği[390] gelen rivayetler arasındadır.

---

387 Dayf, Şevkî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî, el-'asru'l-câhilî,* Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1960, s. 68.

388 Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 68.

389 Bahîrâ, *Min ahlâkı'r-Resûl*, s. 331.

390 'Abdurrahmân, Yâsir, *Mevsû'atu'l-ahlâk ve'z-zuhd ve'r-rakâik*, Muessesetu İkra', Kahire, 2007, II, 312.

Allah Resûlü'nde doğuştan var olan '*el açıklığı*' vasfının da Asr-ı saâdet şairleri tarafından beyitlere taşındığı görülmektedir. Örnek vermek gerekirse şair el-'Abbâs b. Mirdâs, Allah Resûlü'nü '*asalet*' ve '*el açıklığı*' yönüyle bütün insanlığın üstünde görmekte ve beyitlerde şunları söylemektedir:[391] (Tavîl)

رَأَيتُكَ يا خَيرَ البَرِيَّةِ كُلِّها تَوَسَّطتَ في القُربى مِنَ الْمَجْدِ مَالِكَا

سَبَقتَهُمُ بِالْمَجدِ وَالْجُودِ وَالْعُلَا وَبِالْغَايَةِ القُصْوَى تَفُوتُ السَّنَابِكَا

Ey bütün insanların en hayırlısı! Asalette (onbirinci kuşaktan ceddin olan) Mâlik[392] (b. en-Nadr)'a akrabalığı ortaladığını gördüm.

(Nitekim) asalette, el açıklığında ve yücelikte insanların önündesin. Bu gayede üzengilerin (yarış atlarının) yetişemediği en uç noktada herkesten öndesin.

Beyitlerde Allah Resûlü insanların en hayırlısı olup asalette, el açıklığında, yücelikte ve üstün gayeler edinmede gelmiş geçmiş bütün insanların önündedir.

Şair Ka'b b. Mâlik de, Hâşim oğullarının sahip oldukları '*el açlıklığı*'ndan bahsederken Allah Resûlü'ne de işaret etmekte ve beyitlerde şunları söylemektedir:[393](Kâmil)

بِيضُ الْوُجُوهِ تُرَى بُطُونُ أَكُفِّهِمْ تَنْدَى إِذَا اعْتَذَرَ الزَّمَانُ الْمُمْحِلُ

وَبِهَدْيِهِمْ رَضِيَ الْإِلَهُ لِخَلْقِهِ وَبِجَدِّهِمْ نُصِرَ النَّبِيّ الْمُرْسَلُ

(Hâşim oğulları) güler yüzüdürler (ve) kıtlık vaktinde avuç içlerinin ıslaklığı görülür. [394]

---

391 el-'Abbâs b. Mirdâs, *Dîvân*, s. 121.

392 Şair burada '*Mâlik*' ifadesiyle Allah Resûlü'nün XI. Ceddi Mâlik b. en-Nadr'ı (v. …/…) kastetmektedir. Bk. el-'Abbâs b. Mirdâs, *Dîvân*, s. 121.

393 Ka'b b. Mâlik, , *Dîvân,* s. 263.

394 'Avuç içlerinin ıslak kalması '*el açıklığı*'ndan kinayedir. Bk. Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 263.

(Bu türden erdemlerle) insanlara rehberlik etmeleri sebebiyle İlâh onlardan razı oldu. Atalarının (sahip olduğu bu türden erdemler) sebebiyle (Allah tarafından) gönderilen Peygamber de desteklendi.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere *Hâşim* oğulları kıtlık vaktinde insanlara duraksamadan yardımda bulunmaktadırlar. Bu bakımdan şaire göre Yüce Allah, peygamberini *'el açıklığı'* gibi yüksek erdem sahibi *Hâşim* oğulları arasından göndermiştir.

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şairleri tarafından beyitlerde övüldüğü bir başka özellik de *'ahde vefâ'*dır.

Cahiliye devrinde Araplar tarafından kişilerde en fazla takdir edilen özellik *'ahde vefâ'*dır. Nitekim kişi bir konuda başkalarına söz vermiş ise hem o şahıs hem de mensubu bulunduğu kabile, verilen söze bağlı kalmak durumundadırlar. Bu bakımdan yapılan anlaşmalar gereği kabîleler savaşa girmek mecburiyetinde kalsalar ve çok fazla zarara uğrasalar bile ahde vefâ göstermek zorundadırlar.[395]

Allah Resûlü ise hayatı boyunca Rabbine, sahabeye, eşlerine ve çevresinde var olan her şeye vefâkârlık örneği sergilemiştir. Allah Resûlü, düşmanlarından bile ahde vefâsını esirgememiştir.[396]

Asr-ı saâdet şairleri tarafından Allah Resûlü'nde var olan '*ahde vefâ'* özelliği de beyitlere yansımıştır. Sözgelimi, Hassân b. Sâbit, Mekkeli Şair Ebû Süfyân b. el-Hâris'e Allah Resûlü'nü hicvettiği beyitlere karşılık olarak şunları söyler:[397] (Vâfir)

هَجَوْتَ مُبَارَكاً بَرّاً حَنِيفاً أَمِينَ اللَّهِ شِيمَتُهُ الْوَفَاءُ

İyiliksever, tek Allah'a inanan, karakteri vefâ olan ve

395 Dayf, *el-'Asru'l-câhilî,* s. 69.
396 Bahîrâ, *Min ahlâkı'r-Resûl,* s. 270.
397 Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* s. 20.

Allah'ın güvenini kazanan bir mübarek (Peygamber'i) hicvettin.

Görüleceği üzere beyitte Allah Resûlü, '*iyiliksever*', '*tek Allah'a inanan*', '*mübarek*', '*vefâkâr*' ve '*Allah tarafından güvenilir*' bir kimse olarak tanımlanmaktadır.

Yine Hassân b. Sâbit, el-Hâris b. 'Avf'ı (v. 68/688) hicvettiği beyitlerde Allah Resûlü'nü ahde vefâ göstermekle över ve şunları söyler:[398] (Kâmil)

يَا حَارِ مَنْ يَغْدِرْ بِذِمّةِ جَارِهِ مِنْكُمُ فَإِنَّ مُحَمَّداً لَمْ يَغْدِرِ
إِنْ تَغْدِرُوا فَالْغَدْرُ مِنْكُمُ شِيْمَةٌ وَالْغَدْرُ يَنْبُتُ فِي أُصُولِ السَّخْبَرِ

Ey Hâriscik! Sizden kim komşusunun himaye akdine hainlik ederse (biliniz ki) Muhammed (kimseye) hainlik yapmamıştır.

Siz hainlik yaparsanız sizde hainlik ciğerinize işlemiş (kalıtsal) bir özelliktir. (Zira) hainlik gövdesi uzadıkça aşağıya sarkan ağacın dallarında gelişir.

Allah Resûlü'ndeki bir başka ahde vefâ örneğine Mekke'nin fethi için düğmeye basma aşamasında da rastlanmaktadır. Şöyle ki; hicretin VII. yılında müşriklerle Müslümanlar arasında yapılan Hudeybiye anlaşmasında[399] Huzâ'a kabîlesi Müslümanların safında yer alır. Dîl oğulları ise Müşriklerin yanında saflarını belirlerler. Dîl oğulları tarafından Huzâ'a kabîlesine düzenlenen saldırı sonucunda Hudeybiye anlaşması bozulunca[400] Huzâ'a kabîlesinin şairi 'Amr b. Sâlim, Mekke'den Medine'ye gelir ve anlaşma gereği Allah Resûlü'nden yardım talebinde bulunur. 'Amr b. Sâlim, Allah Resûlü'nün huzurunda

398 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 127.

399 İbn Kesîr, 'İmâduddîn Ebu'l-Fidâ, *Muhtasaru Tefsîri İbn Kesîr*, thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî, Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, Beyrut, 1981, III, 353.

400 'Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, VII, 519. Ayrıca bk. Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 243-245.

ahde vefâ vurgusu yapar ve şu beyitleri okur:[401] (Recez)

اَللَّهُمَّ إِنِّي نَاشِدٌ مُحَمَّدًا حِلْفَ أَبِينَا وَأَبِيهِ الْأَتْلَدَا

كُنْتَ لَنَا أَباً وَكُنَّا وَلَداً ثُمَّتَ أَسْلَمْنَا وَلَمْ نَنْزِعْ يَداً

فَانْصُرْ رَسُولَ اللَّهِ نَصْرًا أَعْتَدَا وَادْعُ عِبَادَ اللَّهِ يَأْتُوا مَدَدًا

فِيهِمْ رَسُولُ اللهِ قَدْ تَجَرَّدا إِنْ سِيمَ خَسَفاً وَجْهُهُ تَرَبَّداً[402]

إِنَّ قُرَيْشًا أَخْلَفُوكَ الْمَوْعِدَا وَنَقَضُوا مِيثَاقَكَ الْمُؤَكَّدَا

هُمْ بَيَّتُونَا بَالْوَتِيرِ هُجَّدًا وَقَتَلُونَا رُكَّعًا وَسُجَّدًا

Allah'ım! Babamızın ve onun da ceddinin müttefiki Muhammed'e yakarıyorum.

Sen bize baba idin biz de sana evlat.[403] Hem sonra biz barışı yeğledik de el çekmedik asla.[404]

O halde Ey Allah'ın Resûlü! Hemen yardıma koş ve Allah'ın kullarını da çağır ki imdada yetişsinler!

Haksızlık karşısında çehresi değişen Allah'ın Resûlü de (silahını) kuşanmış halde aralarında bulunarak!

Zira Kureyş(liler) sana ahde vefâ etmediler ve seninle

---

401 'Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 376. Ayrıca bk. 'Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, VII, 519; Nemerî, *el-İstî'âb*, s. 510.

402 إِنْ سِيمَ خَسَفاً وَجْهُهُ تَرَبَّداً ifadesi '*haksızlığa uğradığında çehresi değişir*' anlamındadır. Bk. el-Cerîrî, Ebu'l-Ferec el-Mu'âfâ b. Zekeriyyâ en-Nehrevânî, *el-Celîsu's-sâlih el-kâfî ve'l-enîsu'n-nâsıh eş-şâfî*, thk. İhsan 'Abbâs, 'Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1987, IV, 76.

403 Şair burada 'Abd-i Menâf oğullarının anneleri Fâtıma b. Sa'd'ın (v. …/…) Huzâ'a kabîlesinden olduğuna işaret etmektedir. Bk. es-Suheylî, 'Abdurrahmân, *er-Ravdu'l-unuf fî şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li'bn'i-Hişâm*, thk. 'Abdurrahmân el-Vekîl, Dâru'l-Kutubi'l-İslâmiyye, Kahire, 1967, VII, 84.

404 Buradaki أَسْلَمْنَا ifadesi سِلْم kökünden olup 'barışı yeğledik' anlamında kullanılmıştır. Bk. Suheylî, *er-Ravdu'l-unuf*, VII, 84.

kesin olan anlaşmayı bozdular.

el-Vetîr'de bize geceyi uykusuz geçirttiler ve rukû' ve secde halinde bizi katlettiler.

Okunan şiirden etkilenen Allah Resûlü, ahde vefâ örneği sergileyerek 'Amr b. Sâlim'e döner ve: "Ey 'Amr b. Sâlim! Yardım edildin" buyurur. Böylece Mekke'nin fethi için düğmeye basılmış olur.[405]

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şairleri tarafından beyitlerde övüldüğü bir başka özellik de '*adâletli*' olmasıdır.

Cahiliye devrinde adâletin ölçüsü, silaha, mala ve soy açısından belirli bir güce sahip olmaktır. Bu bakımdan güç unsurunu elinde tutan kimseler güçsüzleri ezmekte ve onları itibarsızlaştırmaktadır.[406] Câhiliye şairi Züheyr b. Ebî Sulmâ beyitte bu hususa işaret eder ve şunları söyler:[407] (Tavîl)

وَمَنْ لَمْ يَذُدْ عَنْ حَوْضِهِ بِسِلاحِهِ يُهَدَّمْ وَمَنْ لا يَظْلِمِ النَّاسَ يُظْلَمِ

Kim yurdunu silahıyla savunmazsa yıkılır. Kim insanlara zulmetmezse zulme maruz bırakılır.

İslâm dini sosyal ve moral değerler bakımından tam anlamıyla reform hareketi gerçekleştirmiştir.[408] Sözgelimi, Mahzûm kabîlesine mensup hatırı sayılır bir kadın hırsızlık yapınca Allah Resûlü'nden kadının bağışlanması için ricada bulunulur. Allah Resûlü, bu duruma çok kızar ve orada bulunanlara bir konuşma yapar. Allah Resûlü, sosyal adâletin en güzel örneğini sergilediği konuşmada şöyle buyurur:[409]

---

405 'Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, VII, 519.

406 el-Muneccid, Salâhuddîn, *el-Muctema'u'l-İslâmî fi zılli'l-'adâle*, Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, Beyrut, 1976, s. 10.

407 Zuheyr b. Ebî Sulmâ, *Dîvân*, thk. Hamdo Tammâs, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2005, 70.

408 Muneccid, *el-Muctema'u'l-İslâmî fi zılli'l-'adâle*, s. 10.

409 Muslim, *Sahîh*, 'Kitâbu'l-hudûd, 8. (III, 29)

> "Ey İnsanlar! Sizden öncekileri helâk olmaya sürükleyen yegâne gerekçe şudur: Aralarından şerefi biri hırsızlık yaptığında onu bağışlarlar ama zayıf olan aynı suçu işlerse cezalandırırlardı. Allah'a yemin olsun ki Muhammed'in kızı Fâtıma hırsızlık yapsa mutlaka elini keserdim!"

Şair Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü tarafından tesis edilmeye çalışılan sosyal adâlet düşüncesini beyite taşımakta ve bu bağlamda Allah Resûlü'nü şu ifadelerle övmektedir:[410] (Tavîl)

فَمَنْ كَانَ أَوْ مَنْ قَدْ يَكُونُ كَأَحْمَدٍ نِظَامٌ لِحَقٍّ أَوْ نَكَالٌ لِمُلْحِدِ[411]

> Hakka Ahmed gibi düzen veren veya haktan kopanı dize getiren (başka) kim vardı veya kim olabilir?

Beyitten de anlaşılacağı üzere, adâlet sistemini tesis etme hususunda Allah Resûlü'nün benzeri bulunmamaktadır.

Hassân b. Sâbit örneğinde olduğu gibi Şair Ka'b b. Mâlik de, Allah Resûlü tarafından tesis edilmeye çalışılan sosyal adâlet düşüncesini beyite taşır ve şöyle der:[412] (Mutekârib)

تُقَاتِلُ عَنْ دِينِهَا وَسْطَهَا نَبِيٌّ عَنِ الْحَقِّ لَمْ يَنْكُلِ

> (O aslanlar) aralarında haktan yüz çevirmeyen bir Peygamber'le dinleri uğruna savaşırlar.

Ka'b b. Mâlik, bir başka beyitte yine Allah Resûlü'ndeki adâlet anlayışına vurgu yapar ve şunları söyler:[413] (Basît)

اَلْحَقُّ مَنْطِقُهُ وَالْعَدْلُ سِيرَتُهُ فَمَنْ يُجِبْهُ إِلَيْهِ يَنْجُ مِنْ تَبَبِ

---

410 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 67.

411 Beyitte yer alan '*mulhid*' ifadesi '*haktan ayrılan*' anlamında kullanılmıştır. Bk. Berkûkî, *Şerhu dîvânı Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, s. 101.

412 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 254.

413 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 174.

Hak, O'nun sözüdür, adâlet de davranışı. Kim davetine uyarsa ziyan olmaktan kurtulur.

Görüleceği üzere Allah Resûlü her zaman hakkı söylemekte ve adâletten ödün vermemektedir. Dolayısıyla Allah Resûlü'ne îman eden ve Allah Resûlü'nün yolundan giden kimse iki cihanda kurtuluştadır.

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şairleri tarafından beyitlerde övüldüğü bir başka özellik de '*doğru sözlü*' olmasıdır.

'*Doğru sözlülük*', Allah Resûlü'nü ayrıcalıklı kılan temel sıfatlardan biridir. Nitekim Allah Resûlü, peygamber olmadan önce halkı arasında doğru sözlülüğüyle tanınmış ve kendisine güvenilir anlamına gelen '*emîn*' lakabı yakıştırılmıştır.[414] Dahası Allah Resûlü'nü Ebû Cehil gibi düşmanları bile '*doğru sözlü*' anlamına gelen '*sâdık*' sıfatıyla nitelemişlerdir.[415] Bu bakımdan çoğu sahabe Allah Resûlü'nün doğru sözlü olmasına istinaden İslâm dinine girmişlerdir.

Sahabe şairler Allah Resûlü'nü övdükleri beyitlerde Allah Resûlü'nü ayrıcalıklı kılan '*doğru sözlü olma*' sıfatına da işaret etmektedirler. Sözgelimi, Allah Resûlü'ne îman eden Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'nü Mekke'den Medîne'ye hicret için teşvik eder ve beyitlerde şunları söyler:[416] (Mutekârib)

وَقُلْنَا: صَدَقْتَ، رَسولَ الْمَلِيكِ هَلُمَّ إِلَيْنَا، وَفِينَا أَقِمْ
فَنَشْهَدُ أَنَّكَ، عِنْدَ الْمَلِيـــــكِ، أُرْسِلْتَ حَقّاً بِدِينٍ قَيِّمْ

Ve biz şunu dedik: "Ey Melîk olan Allah'ın Elçisi! Doğru söyledin. Hadi bize gel ve aramızda kal.

Zira biz senin Melîk olan Allah katından Hak dinle gönderiliğine şehadet ederiz elbet."

---

414 Harûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 47.
415 Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, IX, 333.
416 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 221.

Görüleceği üzere beyitlerde Hassân b. Sâbit, doğru sözlülüğüyle bilinen Allah Resûlü'ne îman etmekte ve bu nedenle Allah Resûlü'nü Medine'ye çağırmaktadır.

Şair Ka'b b. Mâlik ise, *Bedir* savaşı sırasında Allah Resûlü'nü övdüğü beyitlerde Allah Resûlü'ndeki '*dürüstlük*' sıfatına vurgu yapar ve şunları söyler:[417] (Basît)

يَمْضِي وَيَذْمُرُنَا عَنْ غَيْرِ مَعْصِيَةٍ كَأَنَّهُ الْبَدْرُ لَمْ يُطْبَعْ عَلَى الْكَذِبِ

(Peygamber korkusuzca düşmana saldırmayı) sürdürür ve bizi de (buyruğuna uymaya) teşvik eder itirazsız. O, sanki dolunaydır. Fıtratına yalan bulaşmamıştır.

Beyitten de anlaşılacağı üzere Allah Resûlü'nün genlerinde yalan söylemeye yönelik eğilim bulunmamaktadır.

Yine Ka'b b. Mâlik bir diğer beyitte Allah Resûlü'nü doğru sözlü olmakla över ve şunları söyler:[418] (Vâfir)

نَذِيرٌ صَادِقٌ أَدّى كِتَابًا وَآيَاتٍ مُبَيّنَةً تُنِيرُ

(O) uyarıcıdır. Doğru sözlüdür. Kitabı ve (hakikati) açıklayarak ışık saçan ayetleri (insanlara) tebliğ etmiştir.

Görüleceği üzere Allah Resûlü, fıtratı gereği dürüst ve doğru sözlüdür. Dolayısıyla Yüce Allah tarafından peygamber olarak görevlendirilen Allah Resûlü, kendisine yüklenen misyonu hakkıyla yerine getirmiş ve Kur'ân ayetlerini insanlara tebliğ etmiştir.

Allah Resûlü'ne ait Asr-ı saâdet şairleri tarafından beyitlere yansıtılan bir başka özellik de Allah Resûlü'nün '*soy*'udur.

Allah Resûlü fıtratı gereği asalet ve yüksek ahlâk sahibidir. Nitekim Allah Resûlü nikâha dayalı sağlam bir soydan dünyaya

---

417 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 175.

418 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 203.

gelmiş ve peygamberlikten önce de Yüce Allah tarafından zinaya düşmekten korunmuştur.[419] Bu bağlamda Allah Resûlü şöyle buyurmaktadır:[420]

> "Kuşkusuz ki Allah Kinâne'yi İsmail oğullarından seçti; Kureyş'i de Kinâne'den seçti. Kureyş'ten de Hâşim oğullarını seçip çıkardı. Beni de Hâşim oğullarından seçip çıkardı."

Asr-ı saâdet şairleri Allah Resûlü'ndeki nesebe dayalı asaleti de beyitlere yansıtmışlardır. Hassân b. Sâbit, Ebû Süfyân'ı hicvettiği beyitlerde Allah Resûlü'nü övmekte ve soy itibarıyla çok fazla uzantıları olan bir dal benzetmesi yaparak şunları söylemektedir:[421] (Tavîl)

لَقَد عَلِمَ الْأَقْوَامُ أَنَّ ابْنَ هَاشِمٍ هُوَ الغُصْنُ ذُو الْأَفْنَانِ[422] لَا الْوَاحِدُ الْوَغْدُ

وَمَا لَكَ فِيهِمْ مَحْتِدٌ يَعْرِفُونَهُ فَدُونَكَ فَالْصَقْ مِثلَ مَا لَصِقَ القُردُ

وَإِنَّ سَنَامَ المَجْدِ مِن آلِ هَاشِمٍ بَنُو بِنْتِ مَخزومٍ وَوَالِدُكَ الْعَبْدُ

> Herkes şunu bilmiştir: Hâşim'in oğlu (Muhammed senin gibi) aptalın teki değil (aksine) çok kollu dalın ta kendisidir.
>
> Sana ne oluyor? Aralarında asaletine delalet edecek seni tanıyacakları bir gösterge yok. (Şimdi) git deve biti gibi kendinden üstün kimselere yapış.
>
> Zira asaletin hörgücü Hâşim oğulları soyundan gelen Mahzûm kızının oğullarıdır. Baban (ise katıksız) köle.

---

419 Hassân, Muhammed vd., *Hâzâ huve'n-Nebi Muhammed*, Merkezu Fecr li't-Tıbâ'ah, 2007, ys., s. 195.

420 Muslim, *Sahîh*, 'Kitâbu'l-fadâil, 1. (IV, 43)

421 Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* s. 99.

422 Beyitte '*çok uzantıları olan dal'* ile Allah Resûlü kastedilmektedir. Bk. Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* s. 99.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere Allah Resûlü, çok geniş ve asil bir soya mensuptur.

Şair Abdullah b. Ziba'râ da Allah Resûlü'nün mensubu bulunduğu Hâşimî soyundaki asalete vurgu yapmakta ve beyitte şöyle söylemektedir:[423] (Kâmil)

وَاللَّهُ يَشْهَدُ أَنَّ أَحْمَدَ مُصْطَفَى مُسْتَقْبَلٌ فِي الصَّالِحِينَ كَرِيمُ

قَرْمٌ عَلَا بُنْيَانُهُ مِنْ هَاشِمٍ فَرْعٌ تَمَكَّنَ فِي الذُرَى وَأُرُومُ

Ve Allah şahittir ki; Ahmed seçkindir, sâlih kullar arasında yüzler O'na çevrilidir ve saygındır.

Hâşim'den (gelen soy) yapısının fevkinde bir efendidir. Zirveleri mesken tutan bir daldır ve asildir.

Abdullah b. Ziba'râ'ya göre Allah Resûlü, asil bir soydan gelmektedir. Bu bakımdan sâlih kullar arasında yüzler Allah Resûlü'ne yönelmektedir.

Şair Ka'b b. Mâlik de Allah Resûlü'nü övdüğü beyitlerde mensubu bulunduğu Hâşim oğullarına bahşedilen asil soya işaret etmekte ve şunları söylemektedir:[424] (Kâmil)

قَرْمٌ عَلَا بُنْيَانُهُ مِنْ هَاشِمٍ فَرْعاً أَشَمُّ وَسُؤْدَداً مَا يُنْقَلُ

قَوْمٌ بِهِمُ عَصَمَ الْإِلَهُ عِبَادَهُ وَعَلَيْهِمُ نَزَلَ الْكِتَابُ الْمُنَزَّلُ

فَضِلُوا الْمَعَاشِرَ عِزَّةً وَتَكَرُّماً وَتَغَمَّدَتْ أَحْلَامُهُمْ مَنْ يَجْهَلُ

يَا هَاشِماً إِنَّ الْإِلَهَ حَبَاكُمْ مَا لَيْسَ يَبْلُغُهُ اللِّسَانُ الْمِقْصَلُ

قَوْمٌ لِأَصْلِهِمُ السِّيَادَةُ كُلُّهَا قِدَماً وَفَرْعُهُمُ النَّبِيُّ الْمُرْسَلُ

Hâşim'den (gelen soy) yapısı yüce olan bir efendidir. Dal olarak da asildir. İtibar açısından da (sahip olduğu

423 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, IV, 61.

424 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 262.

önderlik ruhu) başkasına aktarılmaz.

İlâh, (Peygamber'in) mensubu bulunduğu topluluk sayesinde kullarını korudu. (Allah tarafından) gönderilen kitap (da) onlara indi.

Onlar, onur ve nezaket yönüyle toplulukların önündedirler. Hayalleri de taşkınlık yapanları kuşatır.

Ey Hâşim (oğulları!) İlâh size (laf yapabilen) keskin dilin aciz kalacağı (nimetler) bahşetti elbet.

(Hâşim oğulları) yöneticilik ruhuna ezelden sahip asil bir topluluktur. (Allah tarafından) gönderilen Peygamber de onların koludur.

Görüleceği üzere Ka'b b. Mâlik, beyitlerde Allah Resûlü ile müşrikler arasında kıyaslama yapmakta ve Allah Resûlü'nü soy da dâhil birçok yönden diğer toplulukların üstünde tutmaktadır.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Asr-ı saâdet şairleri gayrimüslimler karşısında Allah Resûlü'nü övdükleri beyitlerde '*hilim*', '*cesaret*', '*el açıklığı*', '*ahde vefâ*', '*adâlet*', '*doğru sözlülük*' ve '*asalet*' gibi Allah Resûlü'nde var olan sıfatlara yer vermişlerdir. Asr-ı saâdet şairleri beyitlerde Allah Resûlü'nü överlerken aynı zamanda İslâm dinini savunmayı amaçlamışlardır. Câhiliye şiir anlayışının aksine Asr-ı saâdet şairleri tarafından özellikle Allah Resûlü'nde var olan sıfatların beyitlere yansıtılması, Câhiliye döneminde olduğu gibi dalkavukluk yapmak veya ulvî bir amaç gütmemek gibi sanatı değerden düşürecek etkenlerden uzak durulması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Asr- saâdet şairlerine ait beyitlerde Allah Resûlü'nün etkilerine rastlanan bir diğer şiir teması da '*i'tizar/özür dileme*'dir.

2.5.2. Özür Dileme/ İ'tizâr

Özür dileme temalı şiirler Cahiliye devrinde de bilinmektedir. Sözgelimi, en-Nâbiğatu'z-Zubyânî (v. 18/605), *Hîra* hânedânı en-Nu'mân b. el-Munzir'den (v. 15/608) özür dilemek amacıyla söylediği beyitlerle meşhurdur.[425]

İslâm dini ilk ortaya çıktığı vakit Arap şairler, İslâm peygamberine karşı düşmanca tavır almışlar ve İslâm dininin kabîleler arasında yayılmasını beyitler yoluyla engellemeye koyulmuşlardır.[426]

Mekke'nin fethiyle birlikte Arap yarımadası tümden İslâm'a girmeye başlamıştır. Bu sırada başta Mekkeliler olmak üzere Arap yarımadasının dört bir yanından Medine'ye gelen şairler, Allah Resûlü'nden af dilemişler ve İslâm'a girmişlerdir.[427] Geride iyi bir geçmiş bırakmadıkları hissine kapıldıkları anlaşılan şairler, işledikleri hatalar sebebiyle Allah Resûlü'nden beyitler yoluyla da af dileme cihetine gitmişler ve bu amaçla Allah Resûlü'nü beyitlere taşımışlardır.

Allah Resûlü'nden af dilemek amacıyla söylenen şiir türlerinin başında Ka'b b. Züheyr'e ait meşhur '*Burde kasîdesi*' gelmektedir.

Ka'b b. Züheyr, İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Allah Resûlü'nü hicvetmeye ve sahabe hanımlara beyitler yoluyla sataşmaya koyulur.[428] Ka'b b. Züheyr, İslâm dinine verdiği zararlar sebebiyle Allah Resûlü tarafından gıyabında ölüme

---

425 en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, *Dîvân*, thk. 'Abbâs 'Abdu's-Sâtir vd., Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1996, s. 5.

426 Dayf, *el-'Asru'l-İslâmî*, s. 47.

427 Dayf, *el-'Asru'l-İslâmî*, s. 47.

428 el-Bağdâdî, 'Abdulkâdir b.'Umar, *Hızânetu'l-edeb ve lubbu lubâbi lisâni'l-'Arab*, thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1997, IX, 155.

mahkûm edilir.[429] Ka'b b. Züheyr, Müslüman olan kardeşi Buceyr tarafından Allah Resûlü'nün tövbe edenleri bağışladığı yolunda kendisine haber salınması üzerine Medine'ye gelir ve Allah Resûlü'nden af diler. İslâm'a giren Ka'b b. Züheyr, Allah Resûlü'nün huzurunda meşhur '*Burde kasîdesi*'ni okur.[430] Ka'b b. Züheyr'in okuduğu beyitlerden etkilenen Allah Resûlü, cübbesini çıkararak Ka'b b. Züheyr'e giydirir ve Ka'b b. Züheyr'i bağışlar.[431]

Elli yedi beyitten oluşan '*Burde kasîdesi*' şu beyit ile başlar:[432] (Basît)

بَانَتْ سُعَادُ فَقَلْبِي الْيَوْمَ مَتْبُولُ مُتَيَّمٌ إِثْرَهَا لَمْ يُجْزَ مَكْبُولُ

Su'âd gözden kayboldu. Bu gün kalbim öyle kırık ve yorgun ki. Adeta azat edilmemiş köle gibi Su'âd'ın ardından prangalıdır.

Câhiliye şiir kalıbına göre söylenmiş olan '*Burde kasîdesi*'nin giriş bölümü bir kenara bırakılırsa, af dileme olan esas tema kısmında, Allah Resûlü ile ilgili '*bağışlama*', '*hilim*' ve '*el açıklığı*' kabilinden çalışmanın seyri içerisinde değinilen sıfatlara yer verildiği görülmektedir. Zira uzun süre öldürülme endişesi ile yaşayan Ka'b b. Züheyr, aradığı sığınağı, affedilmeyi ve el açıklığını Allah Resûlü'nde bularak[433] yeniden hayata dönmüştür.

Ka'b b. Züheyr, Allah Resûlü'nün huzurunda okuduğu '*Burde kasîdesi*'nde öldürülme korkusu ile bağışlanma ümidi arasında gidip gelen endişelerini beyitlere yansıtmakta ve şunları

---

429 Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, thk. Dervîş el-Cuveydî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Sayda, 2008, s. 7.

430 Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, s. 123.

431 İbn Hişâm, *Şerhu Kasîdeti Bânat Su'âd*, s. 4.

432 Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, s. 123.

433 Huseyn, Tâhâ, *Hadîsu'l-erbi'â*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1925, I, 124-125.

söylemektedir:[434] (Basît)

يَسعى الوُشاةُ بِجَنبَيْهَا وَقَولُهُمُ إِنَّكَ يَا بنَ أَبِي سُلْمَى لَمَقْتُولُ

وَقَالَ كُلُّ خَلِيلٍ كُنْتُ آمَلُهُ لَا أُلْفِيَنَّكَ إِنِّي عَنْكَ مَشْغُولُ

فَقُلْتُ خَلُّوا سَبِيلِي لَا أَبَا لَكُمُ فَكُلُّ مَا قَدَّرَ الرَحْمَنُ مَفْعُولُ

كُلُ اِبنِ أُنْثَى وَإِنْ طالَتْ سَلَامَتُهُ يَوْماً عَلَى آلَةٍ حَدْبَاءَ مَحْمُولُ

أُنْبِئْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَوْعَدَنِي وَالْعَفْوُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ مَأْمُولُ

(Su‘âd’ın) iki yanındaki muhbirler laf taşıyorlar ve diyorlar ki: “Ey Sulmâ’nın oğlu! Sen kendini ölmüş bil!”

Ve güvendiğim dostlardan kime başvurduysam şunu dedi: “Biz yokuz bu işte var kendi başının çaresine bak!”

Ben de onlara dedim ki: “Be babasız kalasıcalar! Çekilin yolumdan! Beni yalnız bırakın. Rahmân olan Allah neye hükmetmişse o olur.

Yaşamak dediğiniz ne ki bin yıl yaşasa bile eninde sonunda insanoğlu kambur tahtadan kutu (şeklindeki tabutta) taşınacaktır bir gün.”

Peygamber’in beni (ölümle) tehdit ettiği yolunda bana haber ulaştırıldı. (Hâlbuki) Allah Resûlü’nün kapısında af beklentisi (her zaman) vardır.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere Ka‘b b. Züheyr’in hayatından endişe duyan kimseler olduğu gibi, Ka‘b b. Züheyr’den uzak durmaya çalışanlar da vardır. Hal böyle olunca Ka‘b b. Züheyr, etrafında dolaşan söylentilerden etkilenmekte ve ümitsizliğe kapılmaktadır. Ka‘b b. Züheyr, sonunda yaptıkları hatalardan tövbe edenleri bağışlamasıyla bilinen Allah Resûlü’ne sığınmaktan başka çare bulamamaktadır.[435]

---

434 Ka‘b b. Zuheyr, *Dîvân*, s. 132.

435 Huseyn, Tâhâ, *Hadîsu’l-erbi‘â*, I, 124.

Öte yandan Ka'b b. Züheyr, her ne kadar Allah Resûlü ile ilk defa karşılaşsa bile beyitlerde الرحمن ve الرسول gibi İslâm dinine özgü terimler kullanmaktadır. Bu durumu İslâm dininin kısa zamanda dört bir yana yayılması ve Allah Resûlü'nün kitleler üzerinde bıraktığı etki ile izah etmek mümkündür.

Ka'b b. Züheyr, Allah Resûlü'nün heybetli duruşu karşısında duygularını beyitlere döker ve şunları söyler: (Basît)

لَقَد أَقُومُ مَقَاماً لَوْ يَقُومُ بِهِ أَرَى وَأَسْمَعُ مَا لَوْ يَسمَعُ الْفِيلُ

لَظَلَّ يُرْعَدُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَهُ مِنَ الرَّسُولِ بِإِذْنِ اللَّهِ تَنْوِيلُ

Öyle bir makamda durmaktayım ki şu an, (iri yapılı) fil yerimde olsa, gördüğümü (görse) ve duyduğumu duysa

Titrerdi duraksamadan. Peygamberden gelecek bir af ancak kurtarırdı Allah'ın izniyle onu.

Beyitlerde Ka'b b. Züheyr, Allah Resûlü'nün heybetli duruşu karşısında neredeyse titremektedir.

Ka'b b. Züheyr, Allah Resûlü'nün şahsında gördüğü cesareti ve kararlılığı da beyitlere taşır. Ka'b b. Züheyr, beyitlerde şunları söyler:[436]

حَتّى وَضَعتُ يَميني لا أُنازِعُهُ في كَفِّ ذي نَقِماتٍ قيلُهُ القيلُ

لَذاكَ أَهْيَبُ عِندي إِذ أُكَلِّمُهُ وَقيلَ إِنَّكَ مَسبورٌ وَمَسؤولُ

مِن ضَيغَمٍ مِن ضِراءِ الأُسدِ مُخْدَرُهُ بِبَطنِ عَثَّرَ غيلٌ دونَهُ غيلُ

Ta ki biat etmek için sağ elimi intikam sahibi ve sözünde kararlı (Peygamber'in) avucuna koydum tartışmadan.

Bu sebeple daha da heybetli göründü bana kendisiyle konuştuğumda ve "(Allah Resûlü) hakkında sarf ettiğin sözlerden sorumlusun. Şimdi hesaba çekilmektesin"

436 Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, s. 134.

denildiğinde

Yırtıcı aslanların geniş çeneli başbuğu tarafından. İni, (Mekke'ye yakın) 'Asser' (adıyla bilinen bölgede) sıralanmış aslan yataklarında (bulunan başbuğ tarafından)

Beyitlerde Ka'b b. Züheyr, öç alma imkânını elinde bulunduran ve gerektiğinde kararlılık gösterebilen Allah Resûlü'nü, aslan gibi heybetli görmektedir.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki; Muzeyne kabîlesine mensup olan[437] ve Mekke'nin fethinden sonra İslâm'a giren Ka'b b. Züheyr'in Allah Resûlü'nden af dilerken kullandığı ضيغم, ضراء, مخدر ve مسبور gibi terimlerin Câhiliye bedevî şiirine özgü karakteristik özellikler taşıdığı açıktır.

Allah Resûlü'nden af dilemek amacıyla söylenen beyitlerden bir diğeri de Enes b. Zuneym'e (v. .../…) ait beyitlerdir.

Geçmişte Allah Resûlü'nü hicveden Enes b. Zuneym, hatasını fark edince pişmanlık duyar ve af dilemek amacıyla Allah Resûlü'ne koşar.[438] Enes b. Zuneym, Allah Resûlü'nün huzurunda Allah Resûlü hakkında geçmişte söylediği kötü sözlerden dolayı pişmanlık duyduğunu beyitler yoluyla ifade eder ve şunları söyler:[439] (Tavîl)

أَنْتَ الَّذِي تُهْدَى مَعَدٌّ بِأَمْرِهِ بَلْ اللَّهُ يَهْدِيهِمْ وَقَالَ لَكَ أَشْهِدْ

وَمَا حَمَلَتْ مِنْ نَاقَةٍ فَوْقَ رَحْلِهَا أَبَرَّ وَأَوْفَى ذِمَّةً مِنُ مُحَمَّدِ

أَحَثَّ عَلَى خَيْرٍ وَأَسْبَغَ نَائِلًا إِذَا رَاحَ كَالسَّيْفِ الصَّقِيلِ الْمُهَنَّدِ

437 Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, s. 7.
438 'Askalânî, *el-İsâbe*, I, 244.
439 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, IV, 50.

وَأَكْسَى لِبُرْدِ الْخَالِ قَبْلَ ابْتِذَالِهِ وَأَعْطَى لِرَأْسِ السَّابِقِ الْمُتَجَرِّدِ

تَعَلَّمْ رَسُولَ اللَّهِ أَنَّكَ مُدْرِكِي وَأَنَّ وَعِيدًا مِنْكَ كَالْأَخْذِ بِالْيَدِ

تَعَلَّمْ رَسُولَ اللَّهِ أَنَّكَ قَادِرٌ عَلَى كُلِّ صِرْمٍ مُتْهِمِينَ وَمُنْجِدِ

Getirdiği din sayesinde Ma'add kabîlesinin doğru yola sevk edilmesine sebep olan kimse sensin. Hayır! Onları doğru yola (sen değil) Allah sevk eder. (Nitekim Allah): "Şehâdet getirt! onlara" buyurdu sana.

Hiçbir deve Muhammed'den daha dürüst ve ahde vefâlı kimseyi taşımadı sırtında.

Ve iyiliğe daha fazla teşvik edeni eli açık olanı. İşe koyulduğunda Hint yapısı keskin ve parlak kılıç gibi olanı.

Ve kaliteli yemen kumaşı 'burdu'l-hâl'i rengi solmadan (muhtaçlara) giydireni. Ve en önde giden cins yarış atını bağışlayanı.

Ey Allah'ın Resûlü! Bil ki; beni ansızın yakalayacaksın ve (beni cezalandıracağın yolunda) senden gelecek bir tehdit elle tutulmuş gibi elbet gerçekleşecektir.

Ey Allah'ın Resûlü! Bil ki; sen Tihâme'de ve Necd'de ikamet eden her topluluğa muktedirsin.

Görüleceği üzere Enes b. Zuneym, Allah Resûlü'nden af dilemek amacıyla dile getirdiği beyitlerde deve sırtında tasavvur ettiği Allah Resûlü'ne '*el açıklığı*', '*cesaret*' ve '*ahde vefâ*' gibi öteden beri Araplar nazarında önem arz eden sıfatları yakıştırmaktadır. Bununla birlikte Enes b. Zuneym رسول الله, بأمره تهدى ve أشهد gibi Allah Resûlü'nün izlerini taşıyan terimler de kullanmaktadır.

Allah Resûlü'nden af dilemek amacıyla söylenen şiirlerden bir diğeri de Abdullah b. ez-Ziba'râ' ya (v. 15/536) ait beyitlerdir.

Abdullah b. ez-Ziba'ra, Allah Resûlü'ne Mekke'de iken fiilî işkence uygulamış ve ağır hakaretlerde bulunmuştur. Abdullah

b. ez-Ziba'ra, Müslümanları ve Allah Resûlü'nü hicveden şairler hakkında Allah Resûlü tarafından ölüm emri çıkarılınca Mekke'nin fethi sırasında kenti terk etmiş ve Necrân'a kaçmıştır.[440]

Hassân b. Sâbit, Abdullah b. ez-Ziba'ra'ya haber gönderir ve Allah Resûlü'ne gelerek Allah Resûlü'nden özür dilemesini ister. Aynı zamanda Hassan b. Sâbit, Abdullah b. ez-Ziba'ra'ya şu beyitin ulaştırılmasını ister: [441] (Kâmil)

لَا تَعْدَمَنْ رَجُلًا أَحَلَّكَ بُغْضُهُ نَجْرَانَ فِي عَيْشٍ أَحَذَّ لَئِيمِ

Sakın ola seni Necrân'da konaklamak ve orada zelîl bir hayat sürmek zorunda bırakan kişiye olan nefretin, o kişinin bereketinden mahrum kalmana sevk etmesin.

Beyiti okuyan Abdullah b. ez-Ziba'ra, doğruca Allah Resûlü'ne gelir ve Allah Resûlü'nden af diler. Abdullah b. ez-Ziba'ra, Allah Resûlü'nün huzurunda İslâm'a girer. Geçmişte Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı yaptığı eylemlerden ötürü hissettiği pişmanlığı her satırında hissedilen duygu dolu beyitlerle Allah Resûlü'ne hitap eder ve şunları söyler: [442] (Kâmil)

مَنَعَ الرُّقَادَ بَلَابِلٌ وَهُمُومُ وَاللَّيْلُ مُعْتَلِجُ الرُّوَاقِ بَهِيمُ

مِمّا أَتَانِي أَنّ أَحْمَدَ لَامَنِي فِيهِ فَبِتُّ كَأَنّنِي مَحْمُومُ

يَا خَيْرَ مَنْ حَمَلَتْ عَلَى أَوْصَالِهَا عَيْرَانَةٌ سُرُحُ الْيَدَيْنِ غَشُومُ

إِنّي لَمُعْتَذِرٌ إِلَيْكَ مِنْ الّذِي أَسْدَيْتُ إِذْ أَنَا فِي الضّلَالِ أَهِيمُ

أَيّامَ تَأْمُرُنِي بِأَغْوَى خُطّةٍ سَهْمٌ وَتَأْمُرُنِي بِهَا مَخْزُومُ

---

440 'Ali, Cevâd, *el-Mufassal fî târîhi'l-'Arab kable'l-islâm*, Câmi'atu Bağdâd, Bağdat, 1992, VX, 708.

441 Suheylî, *er-Ravdu'l-unuf,* VII, 116.

442 Suheylî, *er-Ravdu'l-unuf,* VII, 117.

فَالْيَوْمَ آمَنَ بِالنَّبِيّ مُحَمّدٍ قَلْبِي وَمُخْطِئُ هَذِهِ مَحْرُومُ

مَضَتْ الْعَدَاوَةُ وَانْقَضَتْ أَسْبَابُهَا وَدَعَتْ أَوَاصِرُ بَيْنَنَا وَحُلُومُ

فَاغْفِرْ فِدًى لَك وَالِدَايَ كِلَاهُمَا زَلَلِي فَإِنّك رَاحِمٌ مَرْحُومُ

وَعَلَيْك مِنْ عِلْمِ الْمَلِيكِ عَلَامَةٌ نُورٍ أَغَرّ وَخَاتَمٌ مَخْتُومُ

أَعْطَاك بَعْدَ مَحَبّةٍ بُرْهَانَهُ شَرَفًا وَبُرْهَانُ الْإِلَهِ عَظِيمُ

وَلَقَدْ شَهِدْت بِأَنّ دِينَك صَادِقٌ حَقّ وَأَنّك فِي الْعِبَادِ جَسِيمُ

Büyük kederler ve gamlar uykudan alıkoydu. İlk yarısında bile gece zifiri karanlık karmakarışık.

Duyduğuma göre hakkında (söylediğim çirkin sözler) sebebiyle Ahmed beni kınamış. (Endişeden) geceyi sıtmaya yakalanmış gibi geçirdim.

Ey sağa sola bakmadan ön ayakları koşar adım hızla ilerleyen güçlü devenin eklemleri üzerinde taşıdığı en hayırlı kişi!

Dalalette iken başıboş dolaştığım sıralarda işlediğim eylemler sebebiyle gerçekten özür diliyorum senden

Sehm'in ve Mahzûm'un bana sapıkça planı (hayata geçirmemi) emrettiği (dalalet) günlerinde.

Bu gün kalbim Peygamber Muhammed'e îman etti. Bu meselede yanılan kimse (Allah'ın rızasından) mahrumdur.

Düşmanlık bitti. Sebepleri de yok oldu. (Artık) aramızdaki yakınlık bağları ve aklıselim düşünceler (düşmanlığı bitirmeyi) gerektirdi.

Ebeveynimin her biri sana feda olsun kusurumu bağışla. Zira sen merhamet eden ve merhamet edilensin.

Ve senin üzerinde (kâinatın) sahibi Allah'ın bilgisiyle (onaylı) bembeyaz bir nur izi ve damgalanmış mührü var.

(Yüce Allah) sana bir muhabbet sonrası onur nişanesi olarak delilini verdi. Yücedir İlâh'ın delili.

Şehadet getirdim dininin doğru ve hak olduğuna. Kulların arasında hatırı sayılır olduğuna.

Görüleceği üzere beyitlerde Allah Resûlü'nün etkileri أحمد, صادق ve دينك حق ,برهان ,خاتم ,علامة نور ,راحم ,آمن بالنبي محمد قلبي gibi Allah Resûlü'nde var olan üstün meziyetleri dile getiren ifadelerde açıkça okunmaktadır. Yine beyitlerde Allah Resûlü, heybetli duruşuyla da Abdullah b. ez-Ziba'râ üzerinde etkilidir.

Abdullah b. ez-Ziba'râ'nın geçmişte İslâm ve İslâm Peygamberi hakkında işlediği cinayetlerin üzerinde bıraktığı derin izleri uzun süre üzerinden atamadığı ve suçluluk psikolojisi ile Allah Resûlü'nden af dilemek amacıyla söylediği anlaşılan başka beyitlerde de görülmektedir. Nitekim Abdullah b. ez-Ziba'râ, içinde bulunduğu ruh halini ve derin pişmanlık duygularını dışa vuran beyitlerde şunları söyler:[443] (Hafîf)

يَا رَسُولَ الْمَلِيكِ إِنَّ لِسَانِي رَاتِقٌ مَا فَتَقْتُ إِذْ أَنَا بُورُ

إِذْ أُجَارِي الشَّيْطَانَ فِي سَنَنِ الْغَيِّ وَمَنْ مَالَ مَيْلَهُ مَثْبُورُ

آمَنَ اللَّحْمُ وَالْعِظَامُ بِمَا قُلْتَ فَنَفْسِي الْفِدَى وَأَنْتَ النَّذِيرُ

Ey (âlemlerin) tek sahibi olan Allah'ın Elçisi! Dalalette olduğum geçmiş dönemde (hakkın yayılmasını önlemek için) uyguladığım yasaklara elbet dilim sebep olmuştur.

Şeytanla dost olduğum sapıklık yolundaki eski dönemde. Kim (şeytanın) yoluna meylederse helâk olmuştur.

Etim ve kemiğimle (her şeyim) söylediklerine iman etti. Canım feda olsun sana. Sen (Allah tarafından gönderilen) asıl uyarıcısın.

443 İbn Sellâm, *Tabakât*, I, 242.

Görüleceği üzere beyitlerde Abdullah b. ez-Ziba'râ, رسول المليك ve النذير gibi Allah Resûlü'nün izlerini taşıyan terimler kullanmaktadır.

Abdullah b. ez-Ziba'ra'nın Allah Resûlü'nü övdüğü ve İslâm dinine yönelik geçmişteki olumsuz tavırları sebebiyle Allah Resûlü'nden af dilediği başka beyitlerin de bulunduğu rivayet edilmektedir.[444] Dahası Mekke'nin fethinden sonra Allah Resûlü'nün gazvelerine de iştirak ettiği[445] yine gelen rivayetler arasındadır.

Ebû Süfyan b. el-Hâris'in de Allah'a ve Resûlü'ne karşı işlediği hatalardan pişmanlık duyarak tövbe ettiği ve şu beyitleri okuduğu günümüze ulaşan rivayetler arasındadır:[446] (Tavîl)

لَعَمْرُكَ إِنّي يَوْمَ أَحْمِلُ رَايَةً لِتَغْلِبَ خَيْلُ اللّاتِ خَيْلَ مُحَمَّدِ

لَكَالْمُدْلِجِ الْحَيْرَانِ أَظْلَمَ لَيْلُهُ فَهَذَا أَوَانُ الْحَقِّ أُهْدَى وَأَهْتَدِي

هَدَانِي هَادٍ غَيْرُ نَفْسِي وَدَلَّنِي إِلَى اللَّهِ مَنْ طَرَّدْتُ كُلَّ مُطَرَّدِ

أَفِرُّ سَرِيعاً جَاهِداً عَنْ مُحَمَّدٍ وَأُدْعَى وَلَوْ لَمْ أَنْتَسِبْ لِمُحَمَّدِ

Ömrüne yemin olsun ki, Lât'ın atı Muhammed'in atına galip gelsin diye sancak taşıdığım gün

Gecesi kararmış şaşkın yolcu gibiy(d)im. Şu an Hakk'ın zamanı. Artık doğru yola sevk ediliyorum ve o yolda yürüyorum.

Şahsımdan başka bir mürşit beni doğru yola sevk etti ve bana Allah'ı gösterdi. (Bir zamanlar) karşı durmak için

444 Nemerî, *el-İstî'âb*, s. 404.

445 Nemerî, *el-İstî'âb*, s. 403.

446 en-Neysâbûrî, el-Hâkim, *el-Mustedrek 'alâ's-Sahihayn*, Kitâbu'l-Mağâzî ve's-Serâyâ, Dâru'l-Harameyn Li't-Tıbâ'ah ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Kahire, 1997, III, 49.

her yola bavurduğum (mürşit)

Muhammed'den bilerek hızla kaçıyor(d)um. Muhammed'e intisap etmesem bile onun adıyla çağrılıyor(d)um.[447]

Görüleceği üzere beyitlerde Ebû Süfyan b. el-Hâris محمد، أهدى،أهتدي، هداني، هاد ve دلني إلى الله gibi Allah Resûlü'nün izlerini taşıyan ifadeler kullanmaktadır.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet şiirinde görülen af dileme temalı beyitlerde '*heybet*', '*cesaret*' ve '*yüceltme*' gibi öteden beri Araplar nazarında bilinen sıfatlara Allah Resûlü'nde var olan özellikler yüklenmek suretiyle Arap şiiri zenginleştirilmiştir. Yine Asr-ı saâdet şiirinde görülen af dileme temalı beyitlerde رسول الله ve نذير gibi Allah Resûlü'nün Arap şiirine etkisini gösteren İslâm dinine özgü yeni terimler de eklenmiştir.

Asr-ı saâdet şairlerine ait beyitlerde Allah Resûlü'nün etkilerine rastlanan bir diğer şiir teması da '*mersiye*'dir.

2.5.3. Mersiye

Ölen kimsenin ardından ağlamak, ölen kimseyi övmek ve güzel hasletlerini yâd etmek anlamlarına gelen mersiye[448] Cahiliye devrinde de bilinmektedir.

Cahiliye devrinde mersiye, daha çok kabîle fertlerini, düşman kabîle tarafından öldürülen kimsenin öcünü almaya teşvik etmek amacıyla söylenmektedir. Nitekim Câhiliye

---

[447] Ebû Süfyân ile Allah Resûlü arasında büyük benzerlik vardır. Bu benzerlik o denli belirgindi ki, Ebû Süfyân ticaret amacıyla Şam diyarına gittiğinde halk Allah Resûlü'nü kastederek "Bu delikanlı o sabinin amcasının oğlu" diyorlardı. Bk. ez-Zuhrî, Muhammed b. Sa'd b. Menî', *Kitâbu't-tabakât el-kebîr*, thk. 'Ali Muhammed 'Umar, Mektebetu'l-Hancî, Kahire, 2001, IV, 47-48.

[448] İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, III, 1582. (Ra bâbı)

Araplarındaki yaygın inanışa göre öldürülen kişinin ruhu bedenden ayrılmakta ve kuşa dönüşmektedir. Kuşa dönüşen ruh, ölünün defnedildiği kabrin başında durmakta ve '*Beni sulayın! Beni sulayın!*' diye ötmektedir.[449] Câhiliye Araplarına göre '*Sada'*[450] adını verdikleri söz konusu kuş, ancak katilin öldürülmesiyle susmaktadır.[451] Kabîle fertleri maktulün intikamı alınıncaya kadar uzun süre yas tutmakta ve dünya lezzetlerinden kendilerini mahrum bırakmaktadırlar. Kadınlar ölünün ardından yüksek sesle ağıtlar yakmakta, yüz tırmalamakta ve elbise parçalamaktadırlar.[452]

Yine Câhiliye Araplarındaki yaygın inanışa göre ölen kimse kabirde içki içmektedir. Bu bakımdan ölen kimsenin kabrine dostları tarafından sürekli şarap dökülmektedir.[453]

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Allah Resûlü, Cahiliye devrinde yaygın olan mersiye âdetlerinin birçoğunu yasaklamıştır. Sözgelimi, Allah Resûlü, Câhiliye âdetlerinden olan ölünün ardından yüksek sesle ağıt yakmayı, yüz tırmalamayı ve elbise parçalamayı yasaklamaktadır. Allah Resûlü bu bağlamda: "(Ölüler için) avuç içi ile yanaklarını, (yüzünü) döven, yakalarını yırtan ve Câhiliye âdeti üzere (münasebetsiz sözler söyleyerek) feryat figan eylerse, bizden değildir."[454] buyurmaktadır.

Asr-ı saâdet'te şair sahabe tarafından ölenlerin ardından söylenen mersiyelerde *şehit düşme*, *Allah Resûlü'nü destekleme* ve Yüce Allah tarafından *şehitlik mertebesine ulaşanlara salât ve selâm*

---

449 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, VI, 4723. (He bâbı)

450 el-Merzûkî, Ebû 'Ali Ahmed b. Muhammed el-Hasen, *Şerhu dîvâni'l-hamâse,* nşr. Ahmed Emîn vd., Dâru'l-Cîl, Beyrût, 1991, I, 877.

451 Cumu'ah, Huseyn, *er-Risâ' fi'ş-şi'ri'l-câhilî ve sadri'l-İslâm*, Câmi'atu Dimaşk, Dimaşk, 1982, s. 123.

452 Cumu'ah, *er-Risâ' fi'ş-şi'ri'l-câhilî ve sadri'l-İslâm*, s. 120.

453 Merzûkî, *Şerhu dîvâni'l-hamâse,* I, 877-878.

454 Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh,* Kitabu'l-cenâiz, 35, (I, 398)

okuma gibi İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Allah Resûlü'nün getirdiği yeni prensiplere uygun gelecek ifadelere yer verildiği görülmektedir. Örnek vermek gerekirse Hassân b. Sâbit, Hamza b. Abdulmuttalib'in *Uhud* savaşında şehit düşmesinin ardından söylediği beyitlerde şehâdet şerbetini içmeyi rahatlık olarak algılamakta ve şunları söylemektedir:[455] (Tavîl)

فَقُلْتُ لَها إنّ الشّهادَةَ رَاحةٌ ورضوانُ ربٍّ، يا أمامَ، غفورِ
فإنّ أباكِ الخَيْرَ حمْزَةَ، فاعْلمي وَزِيرُ رَسُولِ اللَّهِ خَيْرُ وَزِيرِ
دَعاهُ إلهُ الخلْقِ ذو العَرش دعوَةً إلى جنّةٍ يَرْضَى بها وَسُرُورِ
فذلكَ ما كنا نرجي ونرتجي لحمزةَ يومَ الحشرِ، خيرَ مصيرِ

(Hamza b. Abdulmuttalib'in kızı Umâme'ye) dedim ki: "Ey Umâmecik! "Şehitlik rahatlıktır ve çok bağışlayan bir Rabb'in rızasını kazanmaktır.

Dolayısıyla bil ki; hayır sembolü olan baban Hamza Allah Resûlü'nün elçisidir. En hayırlı elçidir.

Yaratılanların İlâh'ı ve Arş'ın sahibi olan Allah, (babanı) memnun kalacağı ve sevineceği bir cennete çağırdı.

İşte biz mahşer günü Hamza için bunun olmasını bekliyor ve umuyorduk. En iyi akıbeti."

Görüleceği üzere beyitlerde Hassân b. Sâbit, şehitlik mertebesine ulaşmayı ölüm ötesi hayatta şehit düşen kimse için rahatlık olarak tasavvur etmektedir. Yine beyitlerde Hamza b. Abdulmuttalib, şaire göre Allah Resûlü'nün cennete yolladığı elçisidir. Zira Hamza b. Abdulmuttalib, Allah Resûlü'nün teşvikiyle Yüce Allah'ın buyruğuna uymuş ve Allah yolunda şehit düşmüştür.

Ka'b b. Mâlik ise, Hamza b. Abdulmuttalib'in ardından söylediği beyitlerde Hamza b. Abdulmuttalib'i düşman

[455] Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* s. 112-113.

karşısında Allah Resûlü'nü desteklemekle övmekte ve şunları söylemektedir:[456] (Kâmil)

عَمُّ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ وَصَفِيُّهُ وَرَدَ الْحِمَامَ فَطَابَ ذَاكَ الْمَوْرِدُ

وَأَتَى الْمَنِيَّةُ مُعْلَمًا فِي أُسْرَةٍ نَصَرُوا النَّبِيَّ وَمِنْهُمُ الْمُسْتَشْهَدُ

شَتَّانَ مَنْ هُوَ فِي جَهَنَّمَ ثَاوِيًا أَبَدًا وَمَنْ هُوَ فِي الْجِنَانِ مُخَلَّدُ

Peygamber Muhammed'in amcası ve yakın dostu (ölümün kol gezdiği meydana) indi. O ne güzel iniştir!

Ölüm (haberi) Peygamber'i destekleyen ve aralarında şehidin de bulunduğu bir aile içinde ilan edilerek geldi.

(Elbet) cehennemde sonsuza kadar kalacak kimse ile cennetlerde ebedî yaşayacak kişi arasında fark vardır.

Beyitlerde Hamza b. Abdulmuttalib, Allah Resûlü'nün amcası ve yakın dostudur. Aynı zamanda Hamza b. Abdulmuttalib, Allah Resûlü'nü destekleyen bir aileye mensuptur. Bu bakımdan Allah Resûlü'nü desteklemesi ve Allah yolunda şehit düşmesi sebebiyle cennetlerle mükâfatlandırılan Hamza b. Abdulmuttalib ile küfür üzere ölmeleri sebebiyle ebedî cehennemlik olan müşrikler arasında büyük fark bulunmaktadır.

Hassân b. Sâbit, Hamza b. Abdulmuttalib'in ardından söylediği bir diğer mersiyede Hamza b. Abdulmuttalib'e Yüce Allah'ın cennette salât getirmesi için hayır duada bulunmakta ve şunları söylemektedir:[457] (Serî')

صَلَّى عَلَيْكَ اللَّهُ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ، مُكْرَمَةِ الدّاخِلِ

Yüce Allah, girenin onurlandırıldığı ulu bir cennette sana salât getirsin.

---

456 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 134

457 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 195.

Beyitte Hamza b. Abdulmuttalib'in ardından esenlikler dilenerek sâlat okunması ve cennette onurlandırılma düşüncesinin Allah Resûlü ile İslâm dinine özgü temel inanç esaslarının yansıması olduğu açıktır.

Hassân b. Sâbit, *Racî'* hadisesinde şehit düşen sahabenin ardından okuduğu beyitlerde şehitlerin ölmedikleri, aksine Yüce Allah tarafından onurlandırıldıkları düşüncesine yer vermekte ve Yüce Allah'ın şehit düşenlere sâlat getirdiğini ifade ederek şöyle demektedir:[458] (Kâmil)

صَلَّى الإِلَهُ عَلَى الَّذِينَ تَتَابَعُوا يَوْمَ الرَّجِيعِ فَأُكْرِمُوا وَأُثِيبُوا

İlâh, Racî' Günü peş peşe şehit düşenlere salât getirdi de (Allah tarafından) onurlandırıldılar ve ödüllendirildiler.

Görüleceği üzere beyitte Hassân b. Sâbit, Allah yolunda canlarını feda eden şehitlerin Yüce Allah tarafından onurlandırıldıklarını beyite taşımaktadır. Aynı zamanda şaire göre Yüce Allah tarafından şehitlere sâlat okunmaktadır.

Sahabe şairler tarafından Allah Resûlü'nün vefatından sonra Allah Resûlü'ne çok sayıda mersiye söylenmiştir. Ancak çalışma konusu sadece Allah Resûlü'nün yaşadığı zaman dilimiyle sınırlı olması bakımından Allah Resûlü hakkında söylenen mersiyeler çalışma alanı dışında bırakılmıştır.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet'te söylenen mersiyeler üzerindeki etkisi, '*şehit olma'*, '*Allah Resûlü'nü destekleme'*, '*cennetle mükâfatlandırılma'* gibi daha çok İslâm dinine özgü motiflerin beyitlere yansıması şeklinde kendini göstermektedir. Ayrıca Câhiliye dönemine kıyasla kabîle ruhu taşıyan mersiyeler öç alma aracı olmaktan çıkarılarak

458 Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* s. 29.

bireyselleştirilmiş ve hakkında mersiye okunan kimsenin taşıdığı İslâm dinine özgü özellikler anlatılmıştır.

Asr- saâdet şairlerine ait beyitlerde Allah Resûlü'nün etkilerine rastlanan bir diğer şiir teması da '*hiciv*'dir.

2.5.4. Hiciv

Kızma, aşağılama ve alay etme duygularını açığa çıkarma[459] anlamlarına gelen hiciv, Cahiliye devrinde yaygın olan şiir temalarındandır. Câhiliye şairi, düşman kabîlede var olan olumsuz yönleri kabîleyi küçük düşürmek amacıyla beyitlere yansıtmakta ve kabîle mensuplarını makûs geçmişleri ile ayıplamaktadır. Şair, hiciv şiiri ile düşman kabîleyi itibarsızlaştırmayı ve diğer kabîlelere teşhir etmeyi amaçlamaktadır.[460]

Hiciv şiirinin Câhiliye devrindeki genel özellikleri, İslâm'a girmemiş olan Araplar tarafından Asr-ı saâdet'te korunmuştur. Nitekim müşrikler, Allah Resûlü'nü ve İslâm dinini beyitler aracılığıyla hicvetmişler ve Müslümanları kabîleler arasında itibarsızlaştırmak için var güçleriyle çalışmışlardır. Hal böyle olunca Allah Resûlü: "Size söylediklerinin benzerini siz de onlara söyleyin"[461] buyurarak Müslüman şairleri gayrimüslimler karşısında İslâm dinini savunmaya yönlendirmiştir.

Allah Resûlü, her ne kadar sahabeyi savaş gibi istisnaî durumlarda şiir yoluyla İslâm dinini savunmaya yönlendirse de, kusur arama, iftira atma ve çirkin söz söyleme[462] esasına dayalı olan Câhiliye devri hiciv geleneğini "Mü'min, kusur

---

459 Muhammed, Sirâcuddîn, *el-Hicâ' fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, Dâru'r-Râtibi'l-Câmi'iyye, Beyrut, ts., s. 6.

460 Ma'rûf, *el-Edebû'l-islâmî fi 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn*, s. 252.

461 İbn 'Abdi Rabbih, Ahmed b. Muhammed, *el-'Ikdu'l-Ferîd*, thk. 'Abdulmecid et-Terhînî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1983, VI, 146.

462 Kassâb, *en-Nazratu'n-nebeviyye fi nakdi'ş-şi'r*, s. 49.

bulucu, lânet edici, azgın ve hayâsız olamaz"[463] buyruğuyla normal şartlarda yasaklamıştır. Yine Allah Resûlü, "Mü'min kula kötü söz söylemek haksızlıktır. Mü'min kula karşı savaş açmak da küfürdür"[464] buyruğuyla fitneye sebep olacak türden eylemlere tümden yasaklama getirmiştir.

Allah Resûlü tarafından şiir yoluyla düşman karşısında İslâm dininin savunulması amacıyla yapılan çağrıya Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik ve Abdullah b. Ravâha kulak vermişlerdir.[465]

Hassân b. Sa'bit ile Ka'b b. Mâlik'e ait hicivlerin genel özelliği, gayrimüslim şairlerin savaş gibi önemli münasebetlerde dillendirdikleri şiirlere benzer ifadelerle misilleme yapmaları ve hasımların hoşa gitmeyen özelliklerini ön plana çıkarmalarıdır. Abdullah b. Ravâha'ya ait hicivlerin özelliği ise, müşrikleri daha çok küfürle yaftalaması ve ayıplamasıdır. Bu bakımdan Asr-ı saâdet'te müşrikler en çok Hassân b. Sâbit ile Ka'b b. Mâlik tarafından kullanılan ağır ifadelerden ürkmüşler ve sakınmışlardır. Ne var ki Mekkeli şairler İslâm dinine girdikten sonra haklarında Abdullah b. Ravâha tarafından geçmişte kullanılan küfür yaftalı ifadelerden daha fazla ürkmüşlerdir.[466]

Hassân b. Sâbit ile Ka'b b. Mâlik'e ait hiciv şiirlerinin Mekke müşriklerine ağır gelmesinin nedeni, her iki şairin de hasımlarını Câhiliye dönemi hiciv kalıpları içerisinde hedef almış olmalarıdır. Zira Kureyşlilerin, Hassân b. Sâbit ile Ka'b b. Mâlik tarafından şirkle veya putlara tapmakla ayıplanmaları, zaten putperest olmakla övünen Kureyş için sorun teşkil etmemektedir.[467] Bu bakımdan Hassân b. Sâbit ile Ka'b b. Mâlik,

---

463 Tirmizî, *el-Câmi'u'l-kebîr,* el-Birr ve's-sıla, 48. (III, 520)
464 Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh,* Kitâbu bed'i'l-vahy, 36, (I, 32)
465 'Ânî, *el-İslâm ve'ş-şi'r,* s. 118.
466 Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, IV, 107.
467 Dayf, *el-'Asru'l-İslâmî,* s. 50.

Kureyşin hatırı sayılır şahsiyetlerini ve savaşçılarını savaş meydanlarından kaçmak gibi Câhiliye hiciv kalıpları ile ayıplamak suretiyle onları hassas oldukları noktalardan vurmaktadırlar. Hassân b. Sâbit ile Ka'b b. Mâlik, aynı zamanda Kureyş'in namusuna da dil uzatmaktadırlar.[468]

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet'te söylenen hiciv temalı şiirler üzerindeki etkisi, sahabe şairler tarafından gayrimüslimlerin hicvedildiği beyitlerde '*küfür*', '*cehennem*', '*cehennem ateşi*', '*Arşın sahibi*' ve '*Allah Resûlü'ne îman etmeme*' gibi İslâm dininin beraberinde getirdiği ifadelerde kendini göstermektedir.

Örnek vermek gerekirse Ka'b b. Mâlik, *Bedir* savaşı sırasında Mekkeli şair Dırâr b. el-Hattâb'a cevap niteliğinde söylediği beyitlerde Müslümanlar tarafından öldürülen müşrikleri küfürle, cehenneme yakıt olmakla ve Allah Resûlü'ne inanmamakla ayıplamakta ve şöyle demektedir:[469] (Tavîl)

فَكُبَّ أَبُو جَهْلٍ صَرِيعًا لِوَجْهِهِ وَعُتْبَةُ قَدْ غَادَرْنَهُ وَهُوَ عَاثِرُ

وَشَيْبَةَ وَالتَّيْمِيَّ غَادَرْنَ فِي الْوَغَى وَمَا مِنْهُمْ إِلَّا بِذِي الْعَرْشِ كَافِرُ

فَأَمْسَوْا وَقُودَ النَّارِ فِي مُسْتَقَرِّهَا وَكُلُّ كَفَوْرٍ فِي جَهَنَّمَ صَائِرُ

تَلَظَّى عَلَيْهِمْ وَهِيَ قَدْ شَبَّ حَمْيُهَا بِزُبَرِ الْحَدِيدِ وَالْحِجَارَةِ سَاجِرُ

وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ قَدْ قَالَ أَقْبِلُوا فَوَلَّوْا وَقَالُوا: إِنَّمَا أَنْتَ سَاحِرُ

Ebû Cehil yüz üstü cansız beden olarak yere fırlatıldı. (Kabîleler) 'Utbe'yi de ölüme terk ettiler sağa sola yalpalarken.

Savaş meydanının tam ortasında Şeybe ile Teymî'yi de ölüme terk ettiler. İçlerinde Arş'ın sahibi Yüce Allah'ı

468 Dayf, *el-'Asru'l-İslâmî*, s. 50.

469 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 201.

inkâr etmeyen yoktur onların.

Bu sebeple cehennem ateşine hepsi yakıt oldular. Her azılı kâfir cehenneme yakıt olacaktır.

Demir kütleleriyle ve taşlarla tutuşturulmuş ateş üzerlerinde durmadan tazelenecektir.

(Halbuki) Allah Resûlü onlara (hakka) yönelin demişti. Onlar da yüz çevirmişler ve "Sen sadece bir büyücüsün" demişlerdi.

Ka'b b. Mâlik'e göre *Bedir* savaşında Müslümanlar tarafından öldürülen Ebû Cehil, Şeybe (v. 2/624) ve Teymî (v. 2/624) gibi müşrikler Allah Resûlü'nün nidasına uymadıklarından cehenneme yakıt olmuşlardır.

Şair Hassân b. Sâbit ise, beyitlerde Ebû Süfyân'ı Müslüman olmamakla ve hainlik yapmakla ayıplamaktadır. Hassân b. Sâbit, Ebû Süfyân'ı hicvettiği beyitlerde Câhiliye alışkanlığı ile oldukça müstehcen ifadeler kullanmakta ve şunları söylemektedir:[470] (Tavîl)

عَضَضتَ بِأَيرٍ مِن أَبيكَ وَخالِهِ وَعَضَّت بَنو النَجّارِ بِالسُكَّرِ الرَطبِ

فَلَستَ بِخَيرٍ مِن أَبيكَ وَخالِهِ وَلَستَ بِخَيرٍ مِن مُعاظَلَةِ الكَلبِ[471]

وَلَستَ بِذي دينٍ وَلا ذي أَمانَةٍ وَلَستَ بِحُرٍّ مِن لُؤَيٍّ وَلا كَعبِ

وَلَكِن هَجينٌ ذو دَناةٍ لِمُقرِفٍ مُجاجَةَ مِلحٍ غَيرِ صافٍ وَلا عَذبِ

Neccâr oğulları ıslak şekeri dişlerken sen, baban ve babanın dayısı tarafından olan erkek cinsel organı dişledin.

Dolayısıyla babandan ve dayından aşağı değilsin.

---

470 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk. Velîd 'Arafât, Dâru Sâdır, Beyrut, 2006, I, 29.

471 Buradaki معاظلة الكلب ifadesi, dişi köpek ile erkek köpeğin cinsel ilişkiye girmesi anlamındadır. Bk. Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, II, 295.

Köpeğin cinsî münasebetinden de.

Ne dinin var ne de güvenilirliğin. Ne Luey ne de Ka'b cihetiyle hürsün.

Ama sen saydam, tatsız ve tuzlu balgam tüküren kimseye yakın iğrenç bir melezsin.

Beyitlerde Ebû Süfyân, din tanımayan ve kimsenin güvenmediği bir tipleme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki; Hassân b. Sabit'e nispet edilen *dîvân*'da müstehcen sayılabilecek başka beyitlere de rastlanmaktadır.[472] Hassân b. Sâbit'e ait müstehcen sayılabilecek beyitlerin, Allah Resûlü'nün kötü söz sarf etmeyi yasaklamasından önce savaş şartları gereği söylendiği muhakkaktır. Mekke'nin fethiyle birlikte hiciv şiirinin yok denilecek kadar az seviyeye inmiş olması[473] bu duruma işaret eden göstergelerdendir.

Hassân b. Sâbit, Mekke'nin fethi sırasında Ebû Süfyân'a cevap niteliğinde söylediği bir diğer beyitte Ebû Süfyân'ı hicvetmekle Allah katında mükâfatlandırılmayı ummakta ve şunları söylemektedir:[474] (Vâfir)

أَلَا أَبْلِغْ أَبَا سُفْيَانَ عَنِّي ... فَأَنْتَ مُجَوَّفٌ نَخِبٌ هَوَاءُ

بِأَنَّ سُيُوفَنَا تَرَكَتْكَ عَبْداً ... وَعَبْدَ الدَّارِ سَادَتُهَا الْإِمَاءُ

هَجَوْتَ مُحَمَّداً، فَأَجَبْتُ عَنْهُ ... وَعِنْدَ اللَّهِ فِي ذَاكَ الْجَزَاءُ

لَنَا فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ مَعَدٍّ ... سِبَابٌ أَوْ قِتَالٌ أَوْ هِجَاءُ

فَنُحْكِمُ بِالْقَوَافِي مَنْ هَجَانَا ... وَنَضْرِبُ حِينَ تَخْتَلِطُ الدِّمَاءُ

---

472 Sözgelimi bk. Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* I, 297-335-343-351-361.

473 el-Faysal, 'Abdulazîz b. Muhammed, *el-Edebu'l-'arabî ve târîhuh*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, 1405, s. 192.

474 Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* s. 20.

Hey (Yolcu!) Şu sözümü Ebû Süfyân'a ilet ve (ona de ki: "Ebû Süfyân!) Sen (kılıçlarımızın karşısında) yüreksiz korkağın tekisin.

(Nitekim) kılıçlarımız seni ve 'Abdu'd-Dâr (oğullarını) köle yaptı da (zelil halde) bıraktı. [475] Efendileri kadın câriyeler olan 'Abdu'd-Dâr (oğullarını.)

Muhammed'i hicvettin. Ben de anında sana cevap yetiştirdim. Zira (cevap yetiştirerek Peygamber'i savunmam) Allah katında sevaptır.

Biz Ma'ad kabîlesinden hemen her gün ya küfürlü söz veya vuruşma ya da hiciv alırız da

Bizi hicvedenleri kafiyelerle iyiden iyyiye paylarız. Kanlar birbirine karıştığında onları bir güzel döveriz."

Beyitlerde Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'nü hicveden Ebû Süfyân'a karşılık vermekle Allah katında sevap kazanacaktır. Yine beyitlerde Hassân b. Sâbit, Câhiliye geleneği üzere Ebû Süfyân'ı ve Mekkeli müşrikleri geçmişte yaşadıkları yenilgilerle ayıplamaktadır.

Şair Abdullah b. Ravâha ise Ebû Süfyân'ı hicvettiği beyitlerde Kureyşlileri Allah Resûlü'ne karşı gelmekle ayıplamakta ve şunları söylemektedir:[476]

---

[475] 'Abdu'd-Dâr, Kâ'be'nin gereksinimlerini, hacıların su ve yiyecek ihtiyaçlarını giderme ve savaşlarda Mekkelilerin sancağını taşıma görevlerini üstlenen ailedir. Bk. Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 20. (Dipnot) Şair "Kılıçlarımız seni ve 'Abdu'd-Dâr (oğullarını) köle yaptı da (zelil halde) bıraktı" ifadesiyle *Uhud* savaşı sırasında Ebû Süfyân ile 'Abdu'd-Dâr oğulları arasında geçen sürtüşmeye gönderme yapmaktadır. Şöyle ki, Ebû Süfyân, 'Abdu'd-Dâr oğullarına: "*Bedir* savaşında sizin sancağınız sebebiyle yenilgiye uğradık, sancağı bize vermelisiniz" demiş, 'Abdu'd-Dâr oğulları da onun bu sözüne bozulmuşlardır. Bk. Berkûkî, *Şerhu dîvânı Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, s. 7.

[476] Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 138.

وَعَدْنَا أبا سُفْيَانَ بَدْراً فَلَمْ نَجِدْ لِمِيعَادِهِ صِدقاً وَمَا كَانَ وَافِيَا

فَأُقسِمُ لَوْ وافَيْتَنَا فَلَقِيتَنَا لأُبْتَ ذَميماً وافتَقَدْتَ المَوَالِيَا

تركْنا بِهِ أَوْصَالَ عُتْبَةَ وابنِهِ وَعَمْراً أبا جَهْلٍ تَرَكْنَاهُ ثَاوِيَا

عَصَيْتُمْ رَسُولَ اللهِ أُفٍّ لِدِينِكُمْ وَأَمْرِكُمُ السّيْءِ الذي كَانَ غَاوِيا

Ebû Süfyân'a Bedr'de (karşılaşmak üzere) randevu verdik ama randevusunda samimiyet görmedik. (Zira) sözünde durmadı.

Yemin olsun ki; sözünde dursaydın ve bizimle karşı karşıya gelseydin paylanmış olarak dönecektin. Kendine destekçiler arayacaktın.

Biz (Bedir'de) 'Utbe'nin ve babasının parçalanmış uzuvlarını bıraktık. Ebû Cehil (künyeli) 'Amr'ı da gömülü olarak bıraktık.

Allah'ın elçisine karşı geldiniz. Yazıklar olsun dininize sapıklık olan kötü halinize.

Beyitlerde Mekke müşriklerinin *Bedir* savaşında yenilgiye uğramalarına gerekçe olarak, Allah Resûlü'ne karşı gelmeleri gösterilmektedir.

Öte yandan beyitlerde Ebû Cehil, sözünde durmayan, korkak ve yenilgiye uğramış bir tipleme şeklinde tasvir edilmektedir. Nitekim Abdullah b. Ravâha'ya göre Ebû Cehil, sözünde durabilse ve Müslümanlarla *Bedir*'de karşı karşıya gelme cesaretini kendinde bulabilseydi, Müslümanlar tarafından katledilen 'Utbe ve 'Utbe'nin babasıyla aynı akıbeti paylaşmış olacaktı.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet'te hiciv temalı şiirler Müslümanlarla müşrikler arasında meydana gelen savaşlar nedeniyle şartlar gereği Câhiliye şiirinin genel özelliklerini taşımakta ve hasmı

psikolojik olarak küçük düşürmeyi hedeflemektedir.

Allah Resûlü'nün hiciv temalı şiirler üzerindeki etkisi sahabe tarafından dile getirilen beyitlerde daha çok *'küfür'*, *'cehennem'*, *'cehennem ateşi'*, *'Arşın sahibi'* ve *'Allah Resûlü'ne îman etmeme'* gibi ifadeler şeklinde görülmektedir.

Asr-ı saâdet şairlerine ait beyitlerde Allah Resûlü'nün etkilerine rastlanan bir diğer şiir teması da *'övünme/fahr'*dır.

2.5.5. Övünme/Fahr:

Cahiliye devrinde övünme temalı şiirler daha çok asabiyet ruhu taşımakta[477] ve kan davalı düşman kabîleden öç almayı amaçlamaktadır.[478] Bu bakımdan Câhiliye şairi, mensubu bulunduğu kabîlenin geçmişte kazandığı başarılarla övünürken düşman kabîleyi en ağır biçimde eleştirmektedir.

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Allah Resûlü, insanlar arasında eşitlik ilkesini deklare etmiş ve ötekileştirmeye dayalı asabiyetle övünmeyi yasaklamıştır. Allah Resûlü bu bağlamda şöyle buyurur:[479]

> "Yüce Allah, Câhiliye kibrini ve övünme âdetini sizden giderdi. İnsanlar iki kısımdır: Birincisi Allah katında övülmüş olan takva sahibi inanan kimseler, ikincisi de Allah katında yerilmiş olan bedbaht ve Allah'ın yolundan çıkmış kimseler. Dolayısıyla hepiniz âdemoğlusunuz. Âdem ise topraktan yaratılmıştır. Allah'a yemin olsun ki insanlar ya kavimleri ile övünmeyi bırakırlar -ki o kavimler (Câhiliye âdeti üzere yaşadıkları için şimdi) cehennem

---

477 Muhammed, Sirâcuddîn, *el-Fahr fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, Dâru'r-Râtibi'l-Câmi'iyye, Beyrut, ts. s. 6.

478 Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 202-203.

479 Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sunen-i Ebî Dâvud*, thk. Şu'ayb el-Arnaût vd., Dâru'Risâleti'l-'Âlemiyye, Dimaşk, 2009, Edeb, 119. (VII, 438)

kömürlerinden bir kömürdürler- veya Allah katında burnuyla dışkı yuvarlayan dışkı böceğinden daha değersiz bir hale düşerler."

Asr-ı saâdet'te övünme temalı şiirler, Câhiliye asabiyeti yerine daha çok Allah Resûlü'nün davetine uymak, İslâm dinine hizmet etmek ve İslâm dinini savunmak[480] gibi doğrudan İslâm dininin beraberinde getirdiği yeni değerlere odaklanmıştır. Sözgelimi, Hassân b. Sâbit, Medine halkının Allah Resûlü'ne kucak açması ve Allah Resûlü'nü desteklemesi ile övünmekte ve beyitte şöyle demektedir:[481] (Tavîl)

نَصَرْنَا وَآوَيْنَا النَّبِيَّ مُحَمَّداً عَلَى أَنْفِ رَاضٍ مِنْ مَعَدٍّ وَرَاغِمِ

Ma'add kabîlesinin razı gelenlerine ve karşı duranlarına rağmen Peygamber Muhammed'i destekledik. O'na kucak açtık.

Beyitte şair Medine halkıyla asabiyet esasına göre değil, Ensârın Allah Resûlü'ne kucak açmaları ve İslâm dininin savunucusu olmalarıyla övünmektedir.

Şair el-'Abbâs b. Mirdâs ise, *Huneyn* savaşı sırasında dile getirdiği beyitlerde mensubu bulunduğu *Suleym* kabîlesinin İslâm'a hizmet yolunda gösterdiği çabalarla övünmektedir:[482] (Basît)

دَعْ مَا تَقَدَّمَ مِنْ عَهْدِ الشَّبَابِ فَقَدْ وَلَّى الشَّبَابُ وَزَارَ الشَّيْبُ وَالزَّعَرُ

وَاذْكُرْ بَلاءَ سُلَيْمٍ فِي مَوَاطِنِهَا وَفِي سُلَيْمٍ لأَهْلِ الْفَخْرِ مُفْتَخَرُ

قَوْمٌ هُمُ نَصَرُوا الرَّحْمَن وَاتَّبَعُوا دِينَ الرَّسُولِ وَأَمْرُ النَّاسِ مُشْتَجِرٌ

Gençlik çağında yaşananları bırak da (sadede gel.) Gençlik çağı mazi oldu. Artık yaşlılık ve kellik ziyarette.

---

480 Muhammed, Sirâcuddîn, *el-Fahru fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, s. 18.

481 Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* s. 226.

482 el-'Abbâs b. Mirdâs, *Dîvân*, s. 73.

Suleym kabîlesinin yurtlarında sergiledikleri zorlu sınavı hatırla. Suleym kabîlesinde övünenler için övünmeyi gerektirecek (çok şey) var.

Onlar Rahmân (olan Allah'ı) destekleyen ve Peygamber'in dinine uyan bir topluluktur. İnsanlar aralarında çekişmeler yaygın iken.

Şair el-'Abbâs b. Mirdâs'a göre övünmek isteyenler için Suleym kabîlesinde övünülecek çok şey vardır. Zira Suleym kabilesi, Allah'ın dinine çok hizmet etmiş ve insanlar kendi aralarında çekiştikleri sıralarda onlar, Allah Resûlü'ne uyarak İslâm'a girmişlerdir.

Bir başka şair Ka'b b. Mâlik ise, Uhud savaşı sırasında İbn el-'Âs ve Dırâr b. el-Hattâb'a cevap niteliğinde söylediği beyitlerde Allah Resûlü'nün safında ölenlerin Allah yolunda şehitlik mertebesine ulaşmaları ve sâdık kulların zafer kazanmalarıyla övünmektedir:[483] (Basît)

إِنْ تَقْتُلُونَا فَدِينُ الحقِّ فِطْرَتُنَا والقَتْلُ في الحقِّ عِنْدَ اللهِ تفضيلُ

وَلَوْ هَبَطْتُمْ بِبَطْنِ السَّيْلِ كَافَحَكُمْ ضَرْبٌ بِشَاكِلَةِ الْبَطْحَاءِ تَرْعِيلُ

تَلْقَاكُمُ عُصَبٌ حَوْلَ النّبيّ لَهُمْ مِمّا يُعِدُّونَ لِلْهَيْجَا سَرَابِيلُ

(Bu savaşta) bizi öldürürseniz fıtratımız Hak (olan Allah)ın dinidir. Hak yolunda öldürülmek (ise) Allah katında tercihtir.

Şayet sel yatağına inerseniz size geniş yataklı vadi tarafından sert ve hızlı bir darbe karşı koyacaktır

Peygamber'in etrafında zorlu savaş için hazırladıkları eşyalar arasında zırhların da bulunduğu birlikler karşılayacaktır.

---

483 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 255-256.

Görüleceği üzere Müslüman savaşçılar savaş meydanından düşmanlar tarafından öldürülmeleri halinde şehitlik mertebesine yükselmektedirler. Allah yolunda şehit düşmek ise Allah katında ayrıcalıktır. Öte yandan Allah Resûlü'nü savunmak amacıyla kendilerini siper eden Müslüman birlikler, müşriklerle her an korkusuzca savaşmaya hazır durumda beklemektedirler.

Hemedân kabîlesine mensup Şair el-'Avvâm b. Cuheyl (v. .../…) ise, kabîleden bazı kimselerin putlara tapmayı bırakıp Allah Resûlü'ne tabi olmalarıyla övünmekte ve beyitlerde şöyle demektedir:[484] (Basît)

مَنْ مُبلِغٌ عَنّا شَآمِيَّ قَومِنَا وَمَنْ حَلَّ بِالْأَجْوَافِ مِنْ سِرٍّ وَجَهراً

بِأَنّا هَدانا اللهَ لِلحَقِّ بِعدَما تَهَوَّدَ مِنّا حائِرٌ وَتَنَصَّرا

وَأَنّا بَرِئنا مَن يَغوثَ وَقِرنِهِ يَعوقَ وَتابَعناكَ يا خيرَةَ الوَرى

Halkımızın Şamlısına ve (Arap yarımadasının) derinliklerinde gizli aşikar konaklayan herkese bizimle iligili olarak şu hususu kim ulaştıracak?

Aramızdaki bazı şaşkın(lar) Yahudi ve Hıristiyan olduktan sonra Allah bizi hakka sevk etti.

Biz Yağûs'tan[485] ve Yağûs'un benzeri Ya'ûk'tan[486] arındık ve sana uyduk. Ey insanların en hayırlısı olan (Peygamber!)

Beyitlerde şair, mensubu bulunduğu Hemedân kabîlesinden Müslüman olanların Mezhic ve Hemedân kabîlesinin tapındığı 'Yağûs' ve 'Ya'ûk' adındaki putlardan yüz

---

484 'Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 549.

485 '*Yağûs*' Yemen diyarında ikamet eden *Mezhic* kabîlesi ile taraftarlarına ait putun ismidir. Bk. İbn el-Kelbî, *Kitâbu'l-asnâm*, thk. Ahmed Zekî Bâşâ, Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1995, s. 57.

486 '*Ya'ûk*' Yemen diyarında meskûn *Hemedân* kabîlesi ile taraftarlarına ait putun ismidir. Bk. İbn el-Kelbî, *Kitâbu'l-asnâm*, s. 57.

çevirmeleri ve Allah Resûlü'ne uymaları ile övünmektedir. Yine şair, 'Yağûs' ve 'Ya'ûk' adındaki putlardan yüz çevirerek Allah Resûlü'ne tabi olduklarını gizli aşikâr herkesin bilmesini istemektedir.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet'te övünme temalı şiirler, Allah Resûlü'nün yönlendirmeleri doğrultusunda öç alma gibi Cahiliye devrindeki asabiyet ruhu taşıyan yaklaşımlardan yüz çevirmiştir. Asr-ı saâdet şairleri asabiyet ruhu taşıyan yaklaşımlar yerine İslâm dininin beraberinde getirdiği yeni değerlerle övünmüşleridir. Asr-ı saâdet'te Allah Resûlü'nün övünme temalı şiirler üzerindeki etkisi daha çok Hz. Peygamber'in davetine uymak, İslâm dinine hizmet etmek ve İslâm dinini savunmak gibi İslâm dinine özgü değerlerde kendisini göstermektedir.

Cahiliye devrinde bilinen ve Asr-ı saâdet'te Allah Resûlü'nün etkilerine rastlan eski temalara ana hatlarıyla değinildi.

Cahiliye devrinde bilindiği halde Asr-ı saâdet'te Allah Resûlü'nün yönlendirmeleri doğrultusunda neredeyse tamamen terk edilen gazel/ kadın temalı şiire de değinmek yerinde olacaktır.

2.5.6. Gazel/ Kadın Temalı Şiir

Cahiliye devrinde şairler tarafından kadın, cinsel obje olarak görülmekte ve kadına ait en mahrem ayrıntılar beyitlere taşınmaktadır.[487]

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Allah Resûlü, Müslüman kimsenin namusuna dil uzatmayı yasaklar. Allah

[487] ez-Zevzenî, el-Huseyn b. Ahmed b. el-Huseyn, *Şerhu'l-Mu'allakâti's-seb'*, tsh. Fâyiz Terhînî vd., Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 2002, s. 19.

Resûlü bu bağlamda "Faizin en kötüsü, haksız yere Müslümanın ırzını (şeref ve namusunu) rencide etmektir"[488] buyurur. Hal böyle olunca Asr-ı saâdet şairleri gazel temalı şiir söylemeyi bırakmışlardır. Asr-ı saâdet şairleri gazel temalı şiirler yerine gayrimüslimler karşısında Allah Resûlü'nü övmeye ve İslâm dinini savunmaya yönelmişlerdir. Bir başka ifade ile Asr-ı saâdet'te gazel temalı şiirler Cahiliye devrindeki konumunu yitirmiştir.[489] Sözgelimi, şair Hassân b. Sâbit, Cahiliye devri şiir geleneğine bağlı kalarak beyitlere gazel ile başlasa bile, İslâm'a girdikten sonra gazel temalı şiir söylemeyi tamamen terk etmiştir.[490]

Şair Ka'b b. Züheyr, Allah Resûlü hakkında işlediği hatalardan af dilemek amacıyla Allah Resûlü'nün huzurunda okuduğu meşhur '*Burde kasîdesi*'ne Câhiliye şiirlerine özgü gazel içerikli mukaddime ile başlar. Ka'b b. Züheyr, beyitlere sevgilisinden ayrılma anını tasvir ederek giriş yapmakta ve sevgilisini şu ifadelerle tanımlamaktadır:[491]

وَما سُعادُ غَداةَ البَينِ إِذ رَحَلوا إِلّا أَغَنُّ غَضيضُ الطَرفِ مَكحولُ

هَيفاءُ مُقبِلَةً عَجزاءُ مُدبِرَةً لا يُشتَكى قِصَرٌ مِنها وَلا طولُ

تَجلو عَوارِضَ ذي ظَلَمٍ إِذا اِبتَسَمَت كَأَنَّهُ مُنهَلٌ بِالراحِ مَعلولُ

Su'âd, (mensubu bulunduğu kabîle efradı) sabahın erken vaktinde yola koyuldukları sırada sürme gözlü kaçamak bakışlı inleyen bir ceylandan farksızdır.

Öne yaklaştığında ince beli zariftir. Arkaya döndüğünde kalçası dolgundur. (Kıvamında olan boyunda) ne kısalık

---

488 İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *el-Musned,* şrh. Hamza Ahmed ez-Zeyn, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1995, II, 298.

489 ed-Dehhân, Sâmî, *Funûni'l-edebi'l-'Arabî el-Ğazel*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., s. 32.

490 Dehhân, *Funûni'l-edebi'l-'Arabî el-Ğazel*, s. 33.

491 Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân,* s. 123-124.

ne de uzunluk göze batar.

Şarapla defalarca yıkanmış gibi kar beyaz ıslak dişlerini ortaya çıkarır tebessüm ettiğinde.

Beyitlerde Su'âd, ses, göz, diş ve ağzındaki ıslaklık itibarıyla Ka'b b. Züheyr'in Müslüman olmadan önce Câhiliye geleneğine göre söylediği أمن أم شداد başlıklı[492] şiirde yer alan *Ummu Şeddâd* tiplemesiyle tıpa tıp uyuşmaktadır.[493] Ka'b b. Züheyr'in İslâm dini ile yeni tanışıyor olması nazarı dikkate alındığında Câhiliye şiir geleneğinden birden bire kopmayacağı beklenecek bir durumdur.

Bununla birlikte kadının cinsel obje olarak algılandığı gazel temalı şiirler yerine, ileri dönemlerde annenin, eşin ve kız kardeşin beyitlere konu edilmesini Allah Resûlü'nün gazel şiiri üzerine ektisi bağlamında değerlendirmek mümkündür.

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet Arap şiirine etkisi bağlamında Cahiliye devrine kıyasla yeni sayılabilecek '*tebliğ*' temalı şiirler de zikredilebilir.

2.5.7. Tebliğ /Davet

Her ne kadar Asr-ı saâdet şairleri gayrimüslimler karşısında Allah Resûlü'nde var olan özellikleri övme gibi genel temalarla İslâm dinini yaymayı amaçlamış olsalar[494] bile bazı beyitlerin doğrudan tebliğ/ davet amaçlı söylendiği görülmektedir.

Sözgelimi, Ka'b b. Mâlik, II. Akabe Biatı münasebetiyle dile getirdiği beyitlerde müşriklerin lideri Ebû Süfyân'a iletilmesi amacıyla şunları söyler:[495] (Tavîl)

---

[492] Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, s. 139.

[493] Dehhân, *Funûni'l-edebi'l-'Arabî el-Ğazel*, s. 34.

[494] ed-Dehhân, *Funûni'l-edebi'l-'Arabî el-Medîh*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., s. 74

[495] Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 219.

وَأَبْلِغْ أَبَا سُفْيَانَ أَنْ قَدْ بَدَا لَنَا بِأَحْمَدَ نُورٌ مِنْ هُدَى اللَّهِ سَاطِعُ

Şunu Ebû Süfyân'a ilet (ve ona de ki): "Bize Allah'ın hidayetiyle Ahmed'de parlayan bir ışık gözükmüştür."

Beyitte Allah Resûlü sayesinde doğru yolu bulan Ka'b b. Mâlik'in, gerçek dinin İslâm olduğunu Ebû Süfyân'a iletmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Bir başka sahabe Nevfel b. el-Hâris (v. 20/641) ise, henüz İslâm'a girmemiş olan babasına gönderdiği mektupta atalarının diniyle alâkasını kestiğini ilan eder ve Allah Resûlü'nden gelen istek üzerine beyitlerde şunları söyler:[496] (Recez)

إِنَّ الَّذِي سَمَّكَ السَّمَاءَ بِقُدْرَةٍ حَتَّى عَلَا فِي مُلْكِهِ فَتَوَحَّدَا

بَعَثَ الَّذِي لا مِثْلَهُ فِيمَا مَضَى يَدْعُو لِرَحْمَتِهِ النَّبِيَّ مُحَمَّدَا

Engin gökyüzünü yaratan ve mülkünde yüce olan (böylece) tek (olduğunu) ortaya koyan Allah

Geçmişte benzeri olmayanı gönderdi. Rahmetine davet eden Peygamber Muhammed'i.

Mektubu okuyan Nevfel b. el-Hâris'in babası Medine'ye gelir ve Allah Resûlü'nün huzurunda İslâm'a girer.[497]

Buceyr b. Ebî Sulmâ ise, Allah Resûlü tarafından hakkında ölüm emri verilen kardeşi Ka'b b. Züheyr'i Müslüman olmaya davet eder ve beyitlerde şunları söyler:[498] (Tavîl)

إِلَى اللهِ لاَ العُزَّى وَلاَ اللاَّتِ وَحْدَهُ فَتَنْجُو إِذَا كَانَ النَّجَاءُ وَتُسْلِمُ

لَدَى يَوْمٍ لاَ يَنْجُو وَلَيْسَ بِمُفْلِتٍ مِنَ النَّاسِ إِلاَّ طَاهِرُ القَلْبِ مُسْلِمُ

فَدِينُ زُهَيْرٍ وَهْوَ لاَ شَيْءَ دِينُهُ وَدِينُ أَبِي سُلْمَى عَلَيَّ مُحَرَّمُ

496 'Askalânî, *el-İsâbe*, I, 188.
497 'Askalânî, *el-İsâbe*, I, 188.
498 İbn Hişâm, *Sîretu'n-nebi*, IV, 165.

(Beklentin) kurtuluş ise ne 'Uzzâ'ya ne de Lât'a; sadece tek Allah'a yönel ki kurtul ve selamette ol

(Allah'a) teslim olmuş temiz kalpli kimse dışında insanların hiçbirinin kurtulmayacağı ve kaçamayacağı gün.

İşte (bu yüzden) Züheyr'in dini bir hiçtir. Ebû Sulmâ'nın dini bana haramdır.

Buceyr b. Ebî Sulmâ'ya göre tek kurtuluş, '*Uzzâ* ve *Lât* gibi putlara tapmakta değil, sadece tek Allah'a kulluk yapmaya davet eden Allah Resûlü'nün nidasına kulak vermektedir.

Görüleceği üzere tebliğ/davet amaçlı söylenen beyitler, Câhiliye devrine kıyasla yenidir.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Allah Resûlü tarafından öngörülen yönlendirmeler, Câhiliye devrinde bilinen ve Asr-ı saâdet'te de süregelen şiir temalarının hemen hepsi üzerinde etkilidir. Nitekim Asr-ı saâdet'te Allah Resûlü şiir sanatını içerik itibarıyla doğruya, estetiğe ve hakka kanalize etmek suretiyle zenginleştirmiştir.

Acaba şiir tekniği bakımından Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiiri üzerinde de etkisi olmuş mudur? Çalışmanın bu aşamasında şiir tekniği bakımında Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiiri üzerindeki etkilerine değinilecektir.

2.6.Teknik Özellikler

Sözlükte '*beyit*' ve '*her türden bilgi*'[499] anlamlarına gelen şiir, terim olarak, '*duygu ve düşünceleri tasvir eden vezinli ve kafiyeli söz*'[500] şeklinde tanımlanmaktadır. Buna göre teknik anlamda şiir

[499] İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, VI, 2273. (Şın bâbı)

[500] eş-Şâyib, Ahmed, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, Mektebetu'n-Nahda'l-Mısriyye, Kahire,1973, s. 298.

sanatı, mana[501] ile lafız, vezin, kafiye, duygu/infial[502] ve kurgu/edebî tasvir[503] gibi üslûp[504] unsurlarından oluşmaktadır.

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiirine mana itibarıyla etkisine çalışma boyunca değinildi. Bu bakımdan Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiirine şiir tekniği bağlamında etkisi, lafız, vezin, kafiye, duygu/infial ve sanat tasviri gibi şiire şekil veren[505] özellikler yönüyle değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

2.6.1. Lafız

Çalışmanın seyri içerisinde İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Arap şiirinde, İslâm dinine özgü lafızlara sıkça yer verildiğine değinildi. Aynı zamanda Arap şiiri, Câhiliye döneminden miras aldığı kavramlara İslâm dinine özgü değerlere uygun gelecek biçimde yeni anlamlar yükleyerek[506] Arap dilini zenginleştirmiştir.

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet Arap şiirine etkisi bağlamında öncelikli olarak sahabe şairler tarafından peygamberlikle ilgili sıfatlara sıkça yer verildiği görülmektedir. Sözgelimi, Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'nün isteği üzerine Huzâ'î b. 'Abd-i Nuhm'e (v. …/…) iletilmesi amacıyla söylediği beyitlerde[507] '*resûl*' lafzını hem Câhiliye devrinde bilinen sözlük

---

501 İbn Raşîk, *el-'Umde*, I, 119.

502 Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, s. 298.

503 Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, s. 301.

504 Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, s. 302.

505 el-Hâmid, Abdullah Hâmid,*Tahlîlu'n-nusûsi'l-edebiyye*, Ders notları, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, ts., s. 18

506 Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, I, 258.

507 Huzâ'î b. 'Abd-i Nuhm, Allah Resûlü'ne gelmiş ve Müslüman olmuştur. Akabinde mensubu bulunduğu *Muzeyne* kabîlesinden bir grubu Medine'ye getireceğine dair Allah Resûlü'ne söz verir. Huzâ'î b. 'Abd-i Nuhm, kabîlesine döndüğünde kabîle fertlerini *Benî Sa'lebe* kabîlesi ile savaşmak üzere savaş hazırlığı içerisinde bulur. Bunun üzerine Allah Resûlü'ne verdiği sözden vaz geçer ve kabîle fertleri ile birlikte savaşmak üzere yola koyulur. İki kabîle *Zâtu'l-cemâcim* denilen yerde karşılaşır ve

anlamında, hem de İslâm dininin beraberinde getirdiği yeni manada kullanmakta[508] ve şunları söylemektedir:[509] (Vâfir)

أَلا أَبلِغ خُزاعِيّاً رَسولاً فَإِنَّ الغَدرَ يَنقُضُهُ الوَلاءُ

وَبايَعتَ الرَسولَ وَكانَ خَيراً إِلى خَيرٍ وَأَدّاكَ الثَراءُ

Hey! Beni dinle ve elçi olarak Huzâ'iye şu sözümü ilet: "İhaneti sadakat bozar.

Sen Peygamber'e biat ettin. (Bu durum senin için) hayır üstüne hayır oldu. Sana bolluk sağladı."

Görüleceği üzere '*elçi*' anlamındaki '*resûl*' lafzı ile ilk beyitte Huzâ'î b. 'Abd-i Nuhm kastedilir iken, ikinci beyitte Allah Resûlü'ne işaret edilmektedir.

Şair Abdullah b. Ravâha ise, Allah Resûlü'nü '*yegâne peygamber*' olarak tanımlamakta ve beyitte şunları söylemektedir:[510] (Basît)

أَنْتَ النَّبِيُّ وَمَنْ يُحْرَمْ شَفَاعَتَهُ يَوْمَ الْحِسَابِ فَقَدْ أَزْرَى بِهِ الْقَدَرُ

Sensin yegâne Peygamber. Kim (Peygamber'in) şefaatinden mahrum kalırsa kader onu Hesap günü rezil etmiş (demektir.)

Beyitte Allah Resûlü, '*yegâne peygamber*'dir ve Hesap günü Allah Resûlü'nün şefaatinden mahrum bırakılacak kimse talihsizdir. Dolayısıyla beyitte Allah Resûlü'nün etkisi النبي, شفاعة,

---

Huzâ'î b. 'Abd-i Nuhm'un mensubu bulunduğu *Muzeyne* kabîlesi *Benî Sa'lebe* karşısında üstünlük sağlar. Allah Resûlü, Hassân b. Sâbit'ten Huzâ'î b. 'Abd-i Nuhm'a Allah Resûlü'ne verdiği sözü hatırlatacak beyitler söylemesini ister. Hassân b. Sâbit yukarıdaki beyitlerin de aralarında bulunduğu bir makta okur. Bk. Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk. Velîd 'Arafât, I, 405.

508 Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, I, 258-259.

509 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, I, 405.

510 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 159.

من يحرم شفاعته ve القدر gibi İslâm dinine özgü lafızlarda kendini göstermektedir.

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiirlerine etkisi bağlamında dikkat çeken bir başka özellik, lafızların Câhiliye devrine has asabiyet ruhu yerine, Müslümanlar arasındaki kardeşlik ve birlik ruhuna işaret eden çoğul kipi ile de kullanılıyor olmasıdır. Sözgelimi, Şair Ka'b b. Mâlik, *Bedir* savaşı sırasında Dırâr b. el-Hattâb'a cevap niteliğinde söylediği beyitlerde Evs ve Neccâr oğullarının Allah Resûlü sayesinde geçmişteki düşmanlıkları bırakıp Allah Resûlü'nün etrafında kenetlenmelerini çoğul kipinde kullandığı şu ifadelerle dile getirmektedir:[511] (Tavîl)

وَفِينَا رَسُولُ اللَّهِ وَالْأَوْسُ حَوْلَهُ لَهُ مَعْقِلٌ مِنْهُمْ عَزِيزٌ وَنَاصِرُ

وَجَمْعُ بَنِي النَّجَّارِ تَحْتَ لِوَائِهِ يُمَشَّوْنَ فِي الْمَاذِيِّ وَالنَّقْعُ ثَائِرُ

Allah'ın elçisi aramızdadır. Evs (kabîlesi) de etrafında. O'na (Evs'in adamlarından oluşan) güçlü ve destekli bir koruma vardır.

Neccâr oğulları topluluğu da toz dumana karışmış halde Beyaz zırhlar içerisinde sancağının altında yürütülmektedirler.

Nitekim Evs ve Neccâr oğullarından meydana gelen Müslüman ordusu Allah Resûlü tarafından aşılanan birlik ve beraberlik ruhu içerisinde müşriklere karşı savaşmaktadırlar.

Hassân b. Sâbit ise Mekke'nin fethinden önce müşrikleri tehdit etmek amacıyla söylediği beyitlerde yine çoğul kipi ile müşriklere hitap etmekte ve şunları söylemektedir:[512] (Vâfir)

عَدِمْنَا خَيْلَنَا إِنْ لَمْ تَرَوْهَا تُثِيرُ النَّقْعَ مَوْعِدُهَا كَدَاءُ

511 Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 200.

512 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 19.

فَإِمَّا تُعْرِضُوا عَنَّا اعْتَمَرْنَا وَكَانَ الْفَتْحُ، وانْكَشَفَ الغِطاءُ

وَإِلَّا، فَاصْبِرُوا لِجِلَادِ يَوْمٍ يُعِزُّ اللَّهُ فيهِ مَنْ يَشَاءُ

Mekke'nin girişindeki Kedâ tepesine doğru atlarımızı koşar adım tozu dumana katarak ilerlediğini görmezseniz atsız kalalım.

Ya yolumuzdan çekilirsiniz umremizi yaparız. (Bu durumda Mekke) fethedilmiş ve (Mekke'nin üzerindeki şirk) bulutu aralanmış demektir.

Yoksa kılıçlarla karşı karşıya geleceğimiz (zorlu) bir günü sabırla bekleyin. O gün Allah, dilediği kimseleri aziz kılacaktır.

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiirlerine etkisi bağlamında dikkat çeken bir diğer husus, lafızların Câhiliye devrine kıyasla sade ve anlaşılır olmasıdır. Zira Allah Resûlü etrafındakilerle konuştuğunda sade ve anlaşılır lafızlar kullanmaktadır.[513] Bu bakımdan Abdullah b. Ravâha gibi sahabe şairler de beyitlerde sade ve anlaşılır lafızlar kullanmaya özen göstermektedirler.[514]

Bu durum Hassân b. Sâbit'e ait Câhiliye ve Asr-ı saâdet dönemlerinde dile getirilen beyitlerin kıyaslanması halinde net biçimde gözler önüne serilmektedir. Şöyle ki; şair Hassân b. Sâbit tarafından Câhiliye devrinde dile getirilen beyitler çöl hayatının karakteristik özelliklerini taşımakta ve anlaşılması zor lafızlar içermektedir. Buna mukabil şair Hassân b. Sâbit tarafından Asr-ı saâdet'te söylenen beyitler ise, Allah Resûlü'ne ait söylemlerdeki sadeliğe eşdeğer lafızlarla inşa edilmektedir. Sözgelimi, Şair Hassân b. Sâbit, Mekke'nin fethinden önce Kureyşlileri tehdit etmek amacıyla söylediği beyitlere *Zâtu'l-asâbi'*, *el-Civâ'* ve *'Azrâ'* gibi çöl hayatının özelliklerini yansıtan

513 İbn Kayyim, *Zâdu'l-ma'âd*, I, 175.

514 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 103.

anlaşılması zor isimlerle başlamakta ve matlada şunları söylemektedir:[515] (Vâfir)

عَفَتْ ذَاتُ الأَصَابِعِ فَالْجِوَاءُ إِلَى عَذْرَاءَ مَنْزِلُهَا خَلَاءُ

'Azrâ'ya[516] kadar Zâtu'l-asâbi' ve el-Civâ' harap olmuş. (Artık) konaklama yerleri ıpıssız.

Hâlbuki şair Müslümanlardan bahsederken aynı kasîdede son derece anlaşılır ifadeler kullanmakta ve şöyle demektedir: (Vâfir)

وَجِبْرِيلٌ رَسُولُ اللَّهِ فِينَا وَرُوحُ القُدْسِ لَيْسَ لَهُ كِفَاءُ

وَقَالَ اللَّهُ: قَدْ أَرْسَلْتُ عَبْداً يقولُ الحقَّ إنْ نفعَ البلاءُ

Allah'ın elçisi Cibrîl aramızdadır. Rûhu'l-kuds'ün (güçte ve kuvvette) benzeri yoktur.

Yüce Allah şöyle buyurdu: "Hakkı söyleyen bir kul gönderdim sınav fayda verecekse şayet."

Görüleceği üzere beyitler az çok Arapça alt yapısı olan herkes tarafından kolaylıkla anlaşılır düzeydedir.

Bu durum Ka'b b. Züheyr'in Allah Resûlü'nden özür dilemek amacıyla söylediği '*Burde kasîdesi*' için de geçerlidir. Nitekim şair, '*Burde kasîdesi*'nde gazel ile başladığı matladan sonra نضاحة ,الذفرى ,عيرانة ,قوداء ve شمليل gibi[517] anlaşılması zor ifadelerle devesini tanımlamaya koyulmaktadır. Aynı kasîdede şair, Allah Resûlü'nden bahsederken anlaşılır lafızlar kullanmakta ve şunları söylemektedir:[518]

---

515 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 17.

516 *Zâtu'l-asâbi', el-Civâ'* ve *'Azrâ'* Şam diyarında yer isimleridir. Şair Hassân b. Sâbit, İslâm'dan önce Gassân oğulları krallarını bu bölgelerde ziyaret etmekte ve mal karşılığında beyitlerle onları övmektedir. Bk. Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 17.

517 Bk. Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, s. 127-128.

518 Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, s. 133.

أُنْبِئْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَوْعَدَنِي وَالْعَفْوُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ مَأْمُولُ

Peygamber'in beni (ölümle) tehdit ettiği yolunda bana haber ulaştırıldı. (Hâlbuki) Allah Resûlü'nün kapısında af beklentisi (her zaman) vardır.

Görüleceği üzere Allah Resûlü'nden bahseden ifadelerdeki sadelik dikkate şayandır.

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiirlerine etkisi bağlamında dikkat çeken bir diğer husus, lafızların tekrar edilmesidir. Geçmişten bu yana Arap şiirinde tekrar, tekrarlanan nesneye şair tarafından verilen öneme işaret etmektedir.[519]

Bu bağlamda Hassân b. Sâbit ölene kadar Allah Resûlü'ne itaat edeceğine dair beyitlerde iki defa Allah'a yemin etmekte ve şöyle demektedir:[520] (Kâmil)

وَاللَّهِ رَبِّي لَا نُفَارِقُ مَاجِداً عَفَّ الخَلِيقَة ، ماجِدَ الأجدادِ

وَاللَّهِ رَبِّي لَا نُفَارِقُ أَمْرَهُ مَا كَانَ عَيْشٌ يُرْتَجَى لمَعادِ

Allah'a and olsun ki; fıtratı gereği iffetli ve ulların ulusu (bir Peygamber'den) uzaklaşmayız

Allah'a and olsun ki; ölene kadar yaşama arzusu taşıdığımız süre buyruğundan kopmayız.

Şair Abdullah b. Ravâha da Allah Resûlü hicretin VII. yılında Müslümanlarla birlikte Kâbe etrafında *Umretu'l-kada* tavafı yaparken Allah'ın ve peygamber'in adını tekrarlamakta ve beyitlerde şunları söylemektedir:[521] (Maştûru'r-recez)

---

519 İbn Zekeriyyâ, Ahmed b. Fâris, *es-Sâhibî fî fıkhı'l-luğati'l-'Arabiyyeti ve mesâilihâ ve suneni'l-'Arabi fî kelâmihâ*, thk. Ahmed Hasen Besec, Beyrut, 1997, s. 158.

520 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 56.

521 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 146.

بِسْمِ الَّذِي لَا دِينَ إِلَّا دِينُهُ بِسْمِ الَّذِي مُحَمَّدٌ رَسُولُهُ

أَنَا الشَّهِيدُ أَنَّهُ رَسُولُهُ

Dininden başka din olmayan (Allah'ın) adıyla. Elçisi Muhammed olan (Allah'ın) adıyla.

O'nun elçisi olduğuna mutlak şehadet ederim.

Beyitlerde Şair Abdullah b. Ravâha'nın Kâbe etrafında tavaf yaparken Allah'ın ve Peygamber'in ismini tekrarlayarak anmaktan haz aldığı açıktır.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, Allah Resûlü'nün teknik olarak Asr-ı saâdet şiirlerine lafız bağlamında etkisi, daha çok Allah Resûlü'nde bulunan sıfatların beyitlere yansıtılması, Cahiliye devrindeki asabiyet ruhu yerine Müslümanlar arasındaki kardeşlik ruhuna işaret eden çoğul kipi kullanılması, lafızlardaki sadelik ve lafızların tekrarı şeklinde kendini göstermektedir.

2.6.2. Vezin ve Kafiye

Asr-ı saâdet şiiri, Cahiliye devrinde bilinen vezin ve kafiyeleri olduğu gibi çalışmalara yansıtmıştır. Nitekim Asr-ı saâdet şairleri tarafından tercih edilen şiir vezinleri *tavîl*, *kâmil*, *basît*, *vâfir*, *mutekârib* ve *hafif*tir. Her ne kadar *recez* vezni bazı eleştirmenler tarafından şiirden sayılmasa bile, kullanımındaki kolaylık ve savaş meydanlarında şiir söylemeye olan ihtiyaç sebebiyle Asr-ı saâdet şairleri tarafından sıkça kullanılmıştır.[522] Bu bakımdan Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiirlerine etkisi bağlamında yeni sayılabilecek vezin ve kafiyenin varlığından söz etmek mümkün gözükmemektedir.

[522] Ma'rûf, *el-Edebû'l-islâmî fi 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn*, s. 275.

2.6.3. Duygu/İnfial

Çalışma boyunca sahabe şairlerin Allah Resûlü etrafında kenetlendiklerine ve düşman karşısında Allah Resûlü'nü her an beyitler yoluyla savunduklarına değinildi. Kuşkusuz sahabe şairlerin düşman karşısında Allah Resûlü'nü beyitler yoluyla her an savunmuş olmaları, inançlarındaki samimiyetin açık göstergesidir. Bu bakımdan Hassân b. Sâbit gibi Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde dikkat çeken en belirgin teknik özellik, sahabe şairlerin yaşadıkları samimi duygu yoğunluğudur.[523]

Örnek vermek gerekirse şair Hassân b. Sâbit, Mekke'nin fethinden önce Kureyşlileri tehdit etmek amacıyla söylediği beyitlerde Allah Resûlü'nün namusunu koruma yolunda her türlü fedakârlığı yapmaya hazır olduğunu belirtmekte ve şöyle demektedir:[524] (Vâfir)

فَإِنَّ أَبِي وَوَالِدَهُ وَعِرْضِي لِعِرْضِ مُحَمَّدٍ وِقَاءُ

O halde (şunu bil ki) babam, babamın babası ve namusum Muhammed'in namusunu (şerriniz)den korumak için birer kalkandır.

Beyitte şair tarafından Allah Resûlü'nün namusunu koruma arzusu güçlü bir şekilde kendini göstermektedir.

Hassân b. Sâbit tarafından Allah Resûlü'nün, İslâm dininin ve Müslümanların savunulduğu divandaki diğer beyitlerde de aynı duygu yoğunluğu kendini göstermektedir.

Hassân b. Sâbit gibi şair Abdullah b. Ravâha da beyitler yoluyla Allah Resûlü'nü var gücüyle savunmakta ve savaşlarda ön saflarda yer almaktadır. Abdullah b. Ravâha'nın Allah

---

523 ed-Dureyî', İbrahim Hasen vd., *el-Edebu'l-'Arabî*, Ministry of Education, Riyad, 2008, s. 29.

524 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 21.

Resûlü'ne olan sevgisi kalbine ve kanına işlemiş durumdadır.[525] Sözgelimi, Abdullah b. Ravâha, ferasetiyle hayrın Allah Resûlü'nde olduğunu keşfetmekte ve beyitte şöyle demektedir:[526] (Basît)

إِنِّي تَفَرَّسْتُ فِيكَ الْخَيْرَ أَعْرِفُهُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَنْ مَا خَانَنِي الْبَصَرُ

Sende hayrı keşfettim elbet. Biliyorum bunu. Allah biliyor ki basiretim asla boşa çıkarmadı beni.

Abdullah b. Ravâha'nın, Allah Resûlü'ne olan bağlılığı körü körüne bir bağlılık değildir. Aksine Abdullah b. Ravâha'nın, Allah Resûlü'ne olan bağlılığı samimiyetinden ve güçlü îmanından kayanaklanmaktadır. Hal böyle olunca beyitler Abdullah b. Ravâha'nın dilinde adeta akıp gitmektedir.[527] Sözgelimi, Abdullah b. Ravâha, *Mu'te* savaşı sırasında şehit olma arzusuyla yanıp tutuşmakta ve beyitlerde şunları söylemektedir:[528] (Recez)

يَا نَفْسُ إِلاَّ تُقْتَلِي تَمُوتِي هَذَا حِيَاضُ الْمَوْتِ قَدْ صَلِيتِ

وَمَا تَمَنَّيْتِ فَقَدْ أُعْطِيتِ إِنْ تَفْعَلِي فِعْلَهُمَا هُدِيتِ

Ey Nefis! Öldürülmezsen de öleceksin. (Bak gör işte) buraya tam ölümün ortasına düştün.

Ve arzuladığın (şehâdet fırsatı şimdi) sana verildi. (O halde Zeyd b. Hârise ve Cafer b. Ebî Tâlib'in[529] yaptığını) yaparsan doğru yola girersin.

---

525 eş-Şuvey'ır, Muhammed b. sa'd, '*Abdullah b. Ravâha râidu şi'ri'-cihâdi'l-islâmî*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûdi'l-İslâmiyye, Riyad, 1405, s. 9.

526 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 94.

527 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 103.

528 'Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 99.

529 el-Hâmid, Abdullah Hâmid, *el-Kırâeh*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, 1994, s. 86

Ka'b b. Züheyr tarafından Allah Resûlü'nün huzurunda özür dilemek amacıyla okunan '*Burde kasîdesi*'nde de aynı duygu yoğunluğu kendini göstermektedir.[530]

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiirine duygu/infial yönüyle etkisi, sahabe şairlere ait şiirlerde samimi duygu yoğunluğu şeklinde kendini göstermektedir. Zira sahabe şairler, Allah Resûlü'nü ve pratikte yaşadıkları hadiselerle ilgili duygu yoğunluklarını beyitlere yansıtırlarken değer yargılarını göz önünde bulundurmaktadırlar.

2.6.4. Kurgu/Edebî Tasvir

Yaşanan duygu yoğunluğunun dinleyicide/okuyucuda kalıcı etki bırakabilmesini sağlamak için zihinlerde canlanacak biçimde somutlaştırılması gerekmektedir.[531] Bu bakımdan şair, yaşadığı duygu yoğunluğunu, teşbih ve istiare gibi[532] sanat türlerinden yararlanarak aşina olduğu somut kalıplar içerisinde dinleyicinin algısına yaklaştırmaya çalışır.

Asr-ı saâdet şairleri de Allah Resûlü'ne yönelik samimi duygularını ışık ve ay gibi çöl hayatında geçmişten bu yana önemli yer tutan[533] nesnelerden yararlanarak zihinlere yaklaştırmaya çalışmışlardır.[534] Sözgelimi, Şair Hassân b. Sâbit, Bedir savaşı sırasında dile getirdiği beyitlerde teşbih sanatı

---

530 Şuvey'ır, '*Abdullah b. Ravâha râidu şi'ri'-cihâdi'l-islâmî*, s. 34. Ayrıca bk. Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, s. 132.

531 Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, s. 210.

532 Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, s. 218.

533 'Ânî, *el-İslâm ve'ş-şi'r*, s. 207.

534 Geniş bilgi için bk. Ebû Yûsuf, Tâhir 'Abdu'l-Mun'im, *et-Tasvîru'l-beyânî 'inde şu'arâi'r-Resûl*, Yüksek Lisans Tezi, Câmi'atu'l-Ezher, Kulliyyetu'l-Luğati'l-'Arabiyye, Kahire, ts, s. 169.

kullanmak suretiyle Allah Resûlü'nün yüzündeki parlaklığı dolunay ışığına benzetmekte ve şöyle demektedir:[535] (Basît)

مُبَارَكٌ، كَضِيَاءِ البَدْرِ صُورَتُهُ مَا قَالَ كَانَ قَضَاءً غَيْرَ مَرْدُودِ

(Allah Resûlü'nün yüz) şekli dolunayın ışığı gibi bereketlidir. Söylediği söz itirazsız yerine getirilir.

Beyitte dolunay ile Allah Resûlü arasında güçlü bir benzerlik söz konusudur. Şöyle ki; çöl ortasında gece yolculuğu yapan Araplar, dolunay ışığı altında yollarını tayin ettikleri gibi, Müslümanlar da Allah Resûlü sayesinde doğru yolda yürümektedirler.

Yine Hassân b. Sâbit, istiare sanatı kullandığı bir diğer beyitte Allah Resûlü tarafından okunan Kur'ân ayetlerini okuyucunun/dinleyicinin algısına '*ışık*' olarak sunmakta ve şöyle demektedir:[536] (Kâmil)

يَتْلُو عَلَيْنَا النُّورَ فِيهَا مُحْكماً قِسْماً لَعَمْرُكَ لَيْسَ كَالْأَقْسَامِ

(Allah Resûlü) bize nur (olan Kur'ân'ı) okur. Sapasağlam ve taksim edilmiş halde. Ömrün üzerine yemin olsun ki ondaki taksim (sandığınız sıradan) taksimler gibi değildir.

Görüleceği üzere beyitte Kur'ân-ı Kerîm, istiare sanatı kullanılmak suretiyle ışığa benzetilmekte ancak Kur'ân lafzı açıkça zikredilmemektedir. Diğer bir ifade ile müşebbehun bih/benzetilen (*ışık*) zikredilmiş iken, müşebbeh/benzeyen (*Kur'ân-ı Kerîm*) hazfedilmiştir. Dolayısıyla (*ışık*) kelimesinde, muşebbehun bih'in zikredildiği teşbih sanatı anlamına gelen *istiare-i tasrîhiyye*[537] icra edilmiştir. Kuşkusuz ışık ile Kur'ân-ı Kerim arasında güçlü

---

535 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 56.

536 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 230.

537 el-Hâşimî, Ahmed, *Cevâhiru'l-belâğah fi'l-ma'ânî ve'l-beyân ve'l-bedî'*, thk. Yusuf es-Sumaylî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, 1999, s. 260.

bir benzerlik söz konusudur. Nitekim ışık gece karanlığında etrafı aydınlatırken Kur'ân ayetleri de insanlara doğru yolu göstermektedir. Dolayısıyla ayetlerin istiare sanatı kullanılarak '*ışık*' şeklinde takdim edilmesinin zihinlerdeki çağrışımı itibarıyla daha beliğ bir ifade biçimi olduğu açıktır.

Hassân b. Sâbit, istiare sanatı kullandığı bir başka beyitte Medine halkının düşman karşısında Allah Resûlü'nü savunmasıyla övünmekte ve savaşı şu ifadelerle tanımlamaktadır:[538] (Basît)

نَسْمُو إِذَا الْحَرْبُ نَالَتْنَا مَخالِبُهَا إِذَا الزَّعَانِفُ مِنْ أَظْفَارِهَا خَشَعُوا

Savaşın (korkunç) pençeleri bize dokunduğunda ve kuru kalabalığın (ölüm) tırnaklarından korktuğu o dehşet anında biz yüceliriz.

Görüleceği üzere beyitte savaş, pençeleri olan yırtıcı bir kuşa benzetilmektedir. Ne var ki beyitte müşebbeh/benzeyen (*savaş*) zikredildiği halde muşebbehun bih/benzetilen (*yırtıcı kuş*) zikredilmemektedir. Dolayısıyla beyitte muşebbehun bih (*benzetilen*) zikredilmediğinden *istiare-i mekniyye* söz konusudur. Beyitte *istiare-i mekniyye* sanatı kullanılmak suretiyle savaşın ürkütücü yüzünün yırtıcı kuş pençeleri şeklinde tasvir edilerek zihinlerde daha belirgin biçimde canlanması istenmektedir.

Şair Ka'b b Mâlik de *Bedir* savaşı sırasında havada uçuşan kılıçların parlamasını teşbih sanatı kullanmak suretiyle meşalelere benzetmekte ve şunları söylemektedir:[539] (Tavîl)

وَقَدْ عُرِّيَتْ بِيضٌ خِفَافٌ كَأَنَّهَا مَقَابِيسُ يُزْهِيهَا لِعَيْنَيْكَ شَاهِرُ

Kişinin sana doğru meşaleleri iki gözüne sokarcasına

[538] Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 153.
[539] Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 200.

sallaması gibi hafif kılıçlar çekilmiştir artık.

Kuşkusuz savaş meydanlarında havada uçuşan kılıçların parlaması, aniden karşımıza çıkan ve elindeki meşaleleri yüzümüze doğru hızla sallayan bir kimse şeklinde tasavvur edilerek sunulması, savaşın kızışma anlarını zihnimizde daha canlı tutacaktır.

el-'Abbâs b. Abdulmuttalib ise, Allah Resûlü'nü övdüğü beyitte Allah Resûlü'nün dünyaya gelmesiyle birlikte yaşanacak sevinçler için '*aydınlatma'* ifadesinde istiare sanatı icra etmekte ve şunları söylemektedir:[540]

وَأَنْتَ لَمَّا وُلِدْتَ أَشْرَقَتِ الأَ رْضُ وَضَاءَتْ بِنُورِكَ الْأُفُقُ

Ve yeryüzü sen dünyaya gelince aydınlandı. Ufuk nurunla parıldadı.

Beyitte istiare yoluyla Allah Resûlü yeryüzünü aydınlatan güneşe benzetilmektedir. Zira Allah Resûlü ile güneş arasında aydınlatma, yol gösterme ve faydalı olma bakımından güçlü bir benzerlik söz konusudur. Ne var ki beyitte müşebbeh/ benzeyen (*Allah Resûlü*) zikredildiği halde müşebbehun bih (*güneş*) gizlidir. Dolayısıyla beyitte *istiare-i mekniyye* söz konusudur. Güneş ile Allah Resûlü arasında kurulan güçlü benzerlik nedeniyle güneşle doğrudan alâkalı olan '*aydınlatma'* eylemi beliğ ifade tesis etmek amacıyla Allah Resûlü'ne hamledilmiştir.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde Allah Resûlü ve yaşanan olaylar beyitlere yansıtırlarken, teşbih ve istiare gibi geçmişten bu yana bilinen klasik edebî tasvirler kullanılmıştır. Bununla birlikte Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde rastlanan tasvirlerin, verilmek

---

[540] et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Suleymân b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, thk. Hamdî 'Abdulmecîd es-Selefî, Mektebetu İbnTeymiyye, Kahire, ts. IV, 213.

istenen düşünceye hizmet edecek biçimde aşırıya kaçmadan kullanılmış olması dikkat çekmektedir.[541] Çağımız sanat çalışmalarında görülen akıl ötesi sürrealist yaklaşımların veya Câhiliye devrinde iffetsizliğe teşvik eden beyitlerin aksine, Asr-ı saâdet şairleri tarafından edebî tasvirlerin hakka yön veren düşüncelere hizmet edecek biçimde makul ölçüler içerisinde kullanılmış olması, düşünce ile sanatın birbirlerinden bağımsız düşünülemeyeceğini ortaya koymaktadır. Kuşkusuz Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde düşünce ve sanatın birbirlerini tamamlayacak biçimde kullanılmış olması, Allah Resûlü'nün edebî tasvir üzerinde bıraktığı etkinin doğal sonucudur. Zira Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerdeki en belirgin özellik, Allah Resûlü'nü düşman karşısında savunma ve İslâm dinini tebliğ etme düşüncesidir.[542]

Câhiliye devrine kıyasla Asr-ı saâdet'te şiir kalıbı üzerinde Allah Resûlü'nün etkisi olmuş mudur? Çalışmanın bu safhasında Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiir kalıbı üzerindeki etkisine de değinmek yerinde olacaktır.

2.6.5. Kalıp

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiir kalıbı üzerindeki etkisine değinmeden önce konunun daha iyi anlaşılması amacıyla Câhiliye devrinde takip edilen şiir kalıbına göz atmak yerinde olacaktır.

Câhiliye devri Arap şiiri, *mukaddime/giriş*, *vasıf/betimleme* ve *ana tema* olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır[543] Câhiliye şairi *mukaddime/giriş* bölümünde geçmişte sevgiliyle birlikte yaşadığı yerlerin harabeye dönmüş kalıntılarına ağlar ve sevgiliyi yâd

---

[541] Ebû Yûsuf, *et-Tasvîru'l-beyânî 'inde şu'arâi'r-Resûl*, s. 170.
[542] Şelebî, *Şi'ru'd-da'vati 'inda Hassân b. Sâbit*, s. 177.
[543] Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 183.

eder. Örnek vermek gerekirse şair İmru'u'l-Kays (v. 565), meşhur '*muallaka*'sına sevgilisini yâd ettiği şu ifadelerle başlar:[544] (Tavîl)

قِفَا نَبْكِ مِنْ ذِكْرَى حَبِيبٍ وَمَنْزِلِ بِسِقْطِ اللِّوَى بَيْنَ الدَّخُولِ فَحَوْمَلِ

Durun, sevgilinin ve onun ed-Dahûl ile Havmel arasındaki Sıktu'l-Livâ'da bulunan yurdunun hatırasına ağlayalım.

Aslında şair, kadın temalı girişle, esas temada dinleyiciye aktarmak istediği düşünceye dikkat çekmeyi amaçlar.[545] Akabinde ustaca bir manevra ile *vasıf/ betimleme* bölümüne geçer. Şair *vasıf/betimleme* bölümünde çöl ortasında kat ettiği yolları, devesini ve karşılaştığı vahşi hayvanları anlatmaya koyulur.[546]

Son olarak şair, övünme, hamaset, övgü, hiciv ve mersiye gibi dinleyiciye ulaştırmak istediği ana temaya geçer.[547]

Asr-ı saâdet şiiri ile Câhiliye devri şiirleri kıyaslandığında kalıp itibarıyla bazı gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Sözgelimi, Asr-ı saâdet şiirleri Câhiliye devrine kıyasla daha çok maktalar halindedir. Zira Asr-ı saâdet şairi, İslâm dinini savunma amacıyla şiir söylemekte ve anlık duygulardan hareket etmektedir.[548] Örnek vermek gerekirse Hassân b. Sâbit, Ebû Leheb'i (v. 2/624) hicvettiği '*Mimiyye*'sine '*kadın*' temalı '*giriş*' yerine doğrudan şu ifadelerle başlar:[549] (Tavîl)

أَبَا لَهَبٍ أَبْلِغْ بِأَنَّ مُحَمَّداً سَيَعْلُو بِمَا أَدَّى وَإِنْ كُنْتَ رَاغِماَ

Ebû Leheb'e şunu ilet: "Sen istememiş olsan da Muhammed yaptıklarıyla yükselecektir."

---

544 Zevzenî, *Şerhu'l-Mu'allakâti's-seb'*, s. 15.
545 İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'ara*, I, 110.
546 Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 183-184.
547 Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 184.
548 Ma'rûf, *el-Edebû'l-islâmî fî 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn*, s.270.
549 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 242.

Bununla birlikte Hassân b. Sâbit ve Ka'b b. Züheyr gibi her iki döneme de tanıklık eden muhadram şairlere ait bazı şiirlerde, kadın temalı giriş bölümlerine yer verildiği de görülmektedir. Hassân b. Sâbit'e ait şiirlerde görülen söz konusu bölümlerin, şair tarafından henüz İslâm'a girmeden önce söylenmiş olma ihtimali yüksektir. Zira şair, Asr-ı saâdet'te söylediği anlaşılan beyitlerde kadın temalı girişlerden vazgeçilmesi gerektiğini bizzat vurgulamaktadır. Nitekim Hassân b. Sâbit, Câhiliye şiir kalıbından vaz geçmeye çağırdığı beyitte şunları söyler:[550] (Kâmil)

فَدَعِ الدِّيَارَ وَذِكْرَ كُلِّ خَرِيدَةٍ بَيْضَاءَ آنِسَةِ الْحَدِيثِ كَعَابَا

O halde bırak yurtlar(a ağlamayı.) Beyaz tenli hoş sohbetli belirgin memeli her bakire kızı anmayı.

Görüleceği üzere şair, kadın temalı *giriş* ile *vasıf/betimleme* bölümleri yerine doğrudan ana temaya geçilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Ka'b b. Züheyr'e ait olan ve kadın temalı giriş bölümüyle bilinen '*Burde kasîdesi*'nin ise, Mekke'nin fethinden sonra İslâm'a girerken dile getirildiğine çalışma içerisinde değinildi. Allah Resûlü'nün huzurunda '*Burde kasîdesi*'nin kadın temalı giriş bölümü okunurken Allah Resûlü tarafından herhangi bir yasaklama getirilmemiş olması dikkate şayandır. Dahası '*Burde kasîdesi*'nden Allah Resûlü'nün, oldukça etkilendiği ve hırkasını sırtından çıkararak Ka'b b. Züheyr'e giydirdiği gelen rivayetler arasındadır.[551] Dolayısıyla Allah Resûlü'nün, kadın temalı giriş bölümüyle '*Burde kasîdesi*' karşısında duyduğu memnuniyet neticesinde sırtındaki hırkayı çıkararak Ka'b b. Züheyr'e

[550] Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 22.
[551] İbn Hişâm, *Şerhu Kasîdeti Bânat Su'âd*, s. 5.

giydirmiş olmasının, Allah Resûlü tarafından şiir sanatına verilen değere işaret edildiği muhakkaktır.

Ne var ki, kadın temalı Asr-ı saâdet şairlerine ait söz konusu şiirlerde de Cahiliye devrine kıyasla yine bazı farklılıklar dikkat çekmektedir. Sözgelimi, Câhiliye şiirlerinin *giriş* bölümünde sıkça rastlanan *'ikil hitap kipi'* Asr-ı saâdet şiirlerinde yer almamaktadır. Zira İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte yaşam biçimi de değiştiğinden bir zamanlar çöl ortasında yapılan uzun yolculukların zorunlu kıldığı yol arkadaşına duyulan ihtiyaç ortadan kalkmıştır.[552]

Buna bağlı olarak Câhiliye şiirinin *vasıf/betimleme* bölümlerinde yer alan çöl, deve ve vahşi hayvan tanımlamalarına da Asr-ı saâdet şiirlerinde rastlanmamaktadır.

Ka'b Mâlik'e ait divanda yer alan beyitlerde ise doğrudan ana temaya geçildiği görülmektedir.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki; Asr-ı saâdet'te kadın temalı *giriş* ve *vasıf/betimleme* bölümleri bırakılarak doğrudan Allah Resûlü'nü ve İslâm prensiplerini savunma temalı beyitler söylenmesi Arap şiirinde bir ilktir.

Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde beyitlere çoğu defa أبلغ ifadesi ile giriş yapılıyor olması da dikkate şayandır.[553] Zira Asr-ı saâdet şairi karşı cephedeki hasmına cevap vermek ve delil sunmak durumundadır. [554] Örnek vermek gerekirse şair Hassân b. Sâbit, el-Hâris b. Hişâm b. el-Muğîra'yı (v. 18/639) hicvettiği beyitlere şu ifadelerle başlar:[555] (Vâfir)

أَلَا أَبْلِغْ أَبَا مَخْزُومٍ عَنِّي وَبَعْضُ الْقَوْلِ لَيْسَ بِذِي حَوِيلِ

[552] 'Ânî, *el-İslâm ve'ş-şi'r*, s. 199.
[553] Sözgelimi bk. Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 46-51-71-75-92.
[554] 'Ânî, *el-İslâm ve'ş-şi'r*, s. 199.
[555] Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 188.

Hey! Beni dinle de Ebû Mahzûm'a şu sözümü ilet! (Zira) bazı sözler (ciddidir) değişmez.

Ka'b. Mâlik ise, Allah Resûlü'nü öldürmekle tehdit eden[556] Ubeyy b. Halef'e (v. 3/625) iletilmesi amacıyla dile getirdiği beyitlerde şunları söyler:[557] (Tavîl)

أَلَا أَبْلِغْ أُبَيّاً أَنَّهُ فَالَ رَأْيُهُ وَحَانَ غَدَاةَ الشِّعْبِ وَالْحَيْنُ وَاقِعُ

Hey! Beni dinle ve Ubeyy (b. Halef)'e şunu ilet: "Ortaya attığı fikir artık işlevini yitirdi. Şi'b'da (Müslümanlara uygulanan ambargonun kaldırıldığı günün) sabahında (Ubeyy'e ait fikri boşa çıkarma) vakti geldi. Vakit (ambargoyu boşa çıkarma) vaktidir.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiir kalıbı üzerine olan etkisi daha çok kadın temalı *giriş* ile *vasıf/betimleme* bölümlerinin terk edilerek, doğrudan Allah Resûlü'nü ve İslâm öğretilerini savunmaya odaklanma şeklinde kendini göstermektedir.

Asr-ı saâdet şairi, İslâm dinini savunma amacıyla şiir söylediğinden ve anlık duygularla hareket ettiğinden Asr-ı saâdet şiirlerinde *giriş* ve *vasıf/betimleme* gibi Câhiliye şiir kalıpları büyük ölçüde yerini maktalara bırakmıştır.

[556] Harûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 82.
[557] Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 219.

SONUÇ

Câhiliye devri Arap toplumunda öz anne ile evlilik yapma, soylular tabakasından sayılmak adına kadının kocası tarafından soylulardan hamile kalmasını sağlama, güçsüzlere zulmetme, faiz yeme, kumar oynama, hırsızlık yapma, çocukları fakir kalma endişesiyle öldürme ve namus adına kız çocuklarını canlı olarak toprağa gömme gibi davranış bozuklukları oldukça yaygındır. Suç oranı yüksek olan böyle bir ortamda İslâm dini Mekke'de zuhur etmiş ve beraberinde getirdiği köklü değişikliklerle büyük İslâm medeniyetine kapı aralamıştır.

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Kur'ân ayetlerini hayat düsturu edinen Müslümanlar, bütün gayretlerini Kur'ân okumaya, Kur'ân'ı dinlemeye ve Kur'ân'ın prensiplerini pratikte hayata geçirmeye sarf etmişlerdir. Bu bakımdan İslâm dini, yirmi üç yıllık kısa zaman dilimi içerisinde Arapların ahlâk anlayışına ve törelerine devrim niteliğinde yenilikler getirmeyi başarmıştır.

Câhiliye toplumunda sıkça rastlanan ahlâk dışı davranış bozuklukları şiirlere de sirayet ettiğinden, Allah Resûlü tarafından vahiy doğrultusunda İslâm öğretilerine uygun gelecek biçimde Asr-ı saâdet şiirinde değişikliklere gidilmesi önem arz etmektedir. Zira doğrudan duygulara hitap eden şiir sanatı iki tarafı da keskin kılıç gibi iyilik ve kötülük yolunda kullanılmaya elverişlidir. Şiir sanatının insanoğlu üzerinde bırakacağı büyüleyici etkiyi dikkate alan Allah Resûlü tarafından şiir sanatı, hakka hizmet edecek biçimde doğru mecralara kanalize edilmiştir. Nitekim Câhiliye şairi İmruu'l-Kays'ın muallakasında görüleceği üzere Asr-ı saâdet öncesi dönemde şair, ahlâksızlığa sonuna kadar kapı aralarken, Allah Resûlü tarafından sahabe şairler, savaş gibi istisnâî durumlar dışında erdeme, iffete ve

namusa dil uzatmamaya yönlendirilmişlerdir.

Hal böyle olunca geçmişten bu yana bazı eleştiri çevreleri tarafından İslâm dininin şiir sanatına olumsuz baktığı ve Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin Câhiliye şiirine kıyasla durağanlaştığı hatta gerilediği yolunda düşünceler öne sürülmüştür. Ne var ki Asr-ı saâdet'te meydana gelen her hadisenin ardından söylenen çok sayıda şiir örneklerine İbn Hişâm'ın '*Siret*'i, Nemerî'nin '*İstî'âb*'ı, Cezerî'nin '*Usdu'l-ğâbe*'si, Vâkıdî'nin '*Kitâbu'l-Mağâzî*'si, İbn Sa'd'in '*Tabakât*'ı ve Taberî'nin '*Tarih*'i gibi temel kaynaklarda yer verilmiş olması, sanılanın aksine dönemin şiir hareketinde durağanlık veya gerileme yaşanmadığını ortaya koymaktadır.

İslâm dininin şiir sanatına karşı durduğu yolunda temel dayanak gösterilen Asma'î gibi erken dönem ulemasının konuyla ilgili yaklaşımları da incelendiğinde, Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin gerilemesinden çok, dönemin şiir anlayışı hakkında görüş beyan ettikleri ve şiir dilinin arındığına vurgu yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Asr-ı saâdet şiir dilinin Câhiliye ruhunu yansıtan kaba üslûbu, küfür ve saldırı içerikli ifadelerden arındırılarak İslâm ahlâkına uygun gelecek biçimde yeni ifade kalıplarına yönlendirilmesinin, şiir hareketinde gerilemeye neden olduğu şeklinde bir yanılgıya götürdüğü kanaati ağır basmaktadır. Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik ve Abdullah b. Ravâha gibi, Kur'ân ayetlerini kendilerine düstur edinen ve Allah Resûlü etrafında kenetlenen sahabe şairler tarafından vahyin ve Hz. Peygamberin yönlendirmeleri doğrultusunda yeni ufuklara kapı aralanmış olması bu durumu destekler mahiyettedir. Kaldı ki dizim özellikleriyle söz sanatının en mükemmel örneğini teşkil eden ve belâgat sahibi Arapları mükemmelliği karşısında hayretlere düşüren Kur'ân-ı Kerîm'den, söz dizimine dayalı sanat dalı olan şiire olumsuz bakması beklenecek bir durum değildir. Belâgat becerileriyle ün salmış şair bir toplumda yetişen ve şiire ilgi duyan Allah Resûlü'nden de şiir sanatına olumsuz bakması yine beklenecek bir durum değildir.

Bununla birlikte Kur'ân ayetlerinde Allah Resûlü'nün şair

olmadığına ve vahyin şiirle bağdaşmadığına vurgu yapıldığı gibi, Allah Resûlü tarafından bazı şiir örneklerine de sansür uygulandığı vakidir.

Vahyin mükemmelliği karşısında şaşkına dönen kâfirler, vahye benzer kitap veya sûre ortaya koyamadıkları gibi insanların vahye kulak tıkamasını sağlamak amacıyla Allah Resûlü aleyhine *'kâhin'*, *'büyücü'* *'deli'* ve *şair'* türünden yakıştırmalarla karalama kampanyası yürütmüşlerdir. Zira kâhinlerin, büyücülerin ve şairlerin şeytanlardan ilham aldıkları yolundaki Câhiliye algısı henüz zihinlerde tazeliğini korumaktadır. Allah Resûlü'nde ve Allah Resûlü'ne inen vahiyde şairlik vasfı bulunmadığına vurgu yapılan söz konusu ayetler incelendiğinde, Allah Resûlü aleyhine yürütülen kara propagandanın çürütülerek vahyin hiçbir beşere nispet edilemeyeceği gerçeğine vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla inanmayanlar tarafından Allah Resûlüne yapılan *'şair'* yakıştırmasının vahiy yoluyla boşa çıkarılması, şiiri değerden düşürmeyi değil, nübüvveti teyit etmeyi amaçladığı aşikârdır.

Kur'ân-ı Kerîm'in şiir sanatına yaklaşımı, insanoğlunun diğer aktivitelere olan yaklaşımından farklı değildir. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de İslâm dininin genel çerçevesi dışına çıkmayan ve hakkı savunan şiir takdir edilirken, İslâm dininin özüyle açıkça ters düşen şiir türleri zemmedilmektedir.

Öte yandan şiire teşvik eden rivayetlerle Allah Resûlü tarafından sansür uygulanan şiir örnekleri kıyaslandığında, şiire tümden yasaklama getirilmediği anlaşılmaktadır. Zira Allah Resûlü, sansür uygulanan söz konusu şiir örneklerinde doğrudan İslâm'ı hedef alan, toplumda fitne uyandıran, kötülüğe teşvik eden ve kişiyi Allah'a yönelik görevlerini yerine getirmekten alıkoyan şiir türlerini eleştirmektedir.

Kur'ân ayetlerini her alanda kendilerine düstur edinen Asr-ı saâdet şairlerinden Kur'ân'a has terimlerden, üslûplardan ve sanat tasvirlerinden etkilenmeleri beklenecek bir durumdur. Şair-sahabeye ait beyitlerde, Câhiliye devrine özgü terimlere yeni anlamlar yükleyen ve İslâm dinine has terimler geliştiren Kur'ân ayetlerinden bol miktarda izlere rastlanmaktadır.

Kuşkusuz şiire önem veren bir toplumda yetişen Asr-ı saâdet şairleri, şiirdeki etkileyici büyünün yalan, evham ve mübalağa ile şekillenmiş tasavvurlarla sınırlı olmadığı hususunda yeterli donanıma sahiptirler. Zira şiirin büyüsü, üst seviyede sanat tasvirinde tezahür edebildiği gibi, söz dizimindeki ahenkte, ihtiva ettiği anlamda ve inanılan değerlerin baskın gelmesinden kaynaklanan duygu yoğunluğunda da kendisini gösterebilmektedir. Bu bakımdan Asr-ı saâdet şairlerinin, evham, mübalağa ve yalan üzerine kurgulanan şiir türlerinden uzak durmaya ve işledikleri temalarda mümkün olduğunca Kur'ân öğretilerine bağlı kalmaya özen gösterdikleri görülmektedir.

Kur'ân öğretilerinin yanısıra Allah Resûlü'nün etrafında kenetlenen sahabe şairler, Allah Resûlü'nde gördükleri üstün şahsiyet, liderlik, İslâm'a hizmet ve peygamberlik gibi hemen her özelliği İslâm dinine özgü terimlerle yoğurarak beyitlere yansıtmışlardır. Zira şairleri ortaya koyacakları şiirlerde İslâm prensiplerini gözetmeye ve düşman karşısında İslâm dinini savunmaya yönlendiren Allah Resûlü, sorumluluk taşıyan sanat eleştirmeni edasıyla şiir sanatını doğruya, estetiğe ve hakka kanalize etmek suretiyle zenginleştirmiştir.

Allah Resûlü, şairlere bahşedilen sanat becerisini yaratılış gayesine uygun gelecek biçimde hak yoluna kanalize etmekle, şiir sanatını içine düştüğü bataklıktan çıkarmayı ve layık olduğu yüksek makama oturtmayı amaçlamaktadır. Bu bakımdan Allah Resûlü tarafından yapılan yönlendirmeler Asr-ı saâdet şiir temaları üzerinde de etkilidir. Sözgelimi Câhiliye devrinde çıkar amaçlı gerçek dışı sıfatlarla kişiyi övme, Asr-ı saâdet şiirlerinde yerini gerçekte var olan özelliklerle övmeye

bırakmıştır.

Özür dileme temalı beyitlerde Araplar tarafından geçmişte bilinen *heybet* ve *cesaret* türünden sıfatlara peygamberlikle ilgili *uyarıcı* ve *peygamber* gibi tanımlamalar eklenmiştir.

Asr-ı saâdet'te dile getirilen mersiyelerde, Câhiliye devrinin en belirgin özelliği olan öç almaya teşvik düşüncesi yerini *şehit olma*, *Allah Resûlü'nü destekleme* ve *cennetle mükâfatlandırılma* türünden İslâm dinine özgü motiflere bırakmıştır.

Yine Câhiliye devrinde öç almaya teşvik aracı olarak kullanılan mersiye temalı şiirler, Asr-ı saâdet'te kişiselleştirilerek ölen kimseyi hayatta iken sahip olduğu İslâm dinine özgü sıfatlarla övmeye ağırlık vermiştir.

Asr-ı saâdet'te hiciv temalı şiirler ise, Müslümanlarla müşrikler arasında yaşanan savaşlara özgü istisnaî şartlar gereği Câhiliye şiirinin özelliklerini taşımış ve hasmı psikolojik olarak yıpratmayı amaçlamıştır. Mekke'nin fethine müteakip savaşların beraberinde getirdiği istisnaî şartların ortadan kalkmasıyla birlikte Allah Resûlü'nün yönlendirmeleri doğrultusunda hiciv şiiri yok denecek kadar azalmıştır.

Asr-ı saâdet'te övünme temalı şiirlerde, Câhiliye devrindeki asabiyet ruhu taşıyan öç almaya teşvik gibi yaklaşımlar, Allah Resûlü'nün yönlendirmeleri doğrultusunda terk edilmiştir. Asr-ı saâdet şairleri, asabiyet ruhu taşıyan yaklaşımlar yerine, *Hz. Peygamber'in davetine uymak*, *İslâm dinine hizmet etmek* ve *İslâm dinini savunmak* gibi İslâm dininin beraberinde getirdiği yeni değerlerle övünmüşleridir.

Câhiliye devrinde kadının cinsel obje olarak algılanması ve Asr-ı saâdet'te getirilen mahremiyet ilkesi sebebiyle Allah Resûlü tarafından yapılan yönlendirmeler doğrultusunda gazel şiiri terk edilmiştir. Her ne kadar Hassân b. Sâbit ve Ka'b b. Züheyr'e ait divanlarda gazel temalı şiirlere rastlansa da, Ka'b b. Züheyr'in Allah Resûlü'nden özür dilemek amacıyla söylediği beyitler

dışındaki söz konusu şiirler Câhiliye devrinde dile getirilmiştir. Henüz İslâm'a yeni giren Ka'b b. Züheyr'in özür dilemek amacıyla söylediği gazel temalı mukaddimenin Allah Resûlü tarafından dinlenmiş olması ise, Allah Resûlü'nün şiir sanatına verdiği önemin göstergesidir.

Cahiliye devrine kıyasla yeni sayılabilecek tebliğ/davet şiiri ilk defa ortaya çıkmıştır.

Allah Resûlü tarafından yapılan yönlendirmeler, Asr-ı saâdet şiirini şiir tekniği yönüyle de etkilemiştir. Nitekim sahabe şairlere ait şiirlerde Câhiliye devrinde sık rastlanan asabiyet ruhu yerine, Müslümanlar arasında kardeşlik ve birlik ruhuna işaret eden çoğul kipleri kullanılmıştır.

Yine sahabe şairlere ait şiirlerde terim olarak peygamberlikle ilgili sıfatlara sıkça rastlanmaktadır.

Ayrıca sahabe şairlere ait beyitlerde Cahiliye devrine kıyasla sade ve anlaşılır ifadeler kullanılmıştır. Zira Allah Resûlü etrafındakilerle konuştuğunda sade ve anlaşılır ifadeler kullanmaktadır.

Sahabe şairlere ait beyitlerde vurgu amaçlı tekrarlar da söz konusudur.

Hassân b. Sâbit, Abdullah b. Ravâha ve Ka'b b. Mâlik'e ait beyitlerde dikkat çeken en belirgin teknik özellik duygu/infial yoğunluğudur.

Asr-ı saâdet şairlerine ait şiirlerde Allah Resûlü ve yaşanan olaylar beyitlere yansıtırlarken, teşbih ve istiare gibi sanat tasvirleri verilmek istenen düşünceye hizmet edecek biçimde aşırıya kaçmadan kullanılmıştır.

Asr-ı saâdet şiirleri Cahiliye devrine kıyasla daha çok maktalar halinde olup gazel ve vasıf gibi geleneksel şiir kalıbının dışına çıkmıştır. Zira Asr-ı saâdet şairi, İslâm dinini savunma amacıyla şiir söylemekte ve anlık duygularla hareket etmektedir.

Mekke'nin fethinden sonra İslâm'a giren bedevî şairlere ait şiirlerde Allah Resûlü'nün etkisi fazla gözükmemektedir. Bedevî şairlere ait şiirlerde daha çok Câhiliye şiirine özgü terimler ve kabîle asabiyetine dayalı övünme gibi Câhiliye geleneğini yansıtan genel özellikler baskındır.

Bu çalışmanın Asr-ı saâdet şiir anlayışı alanında bundan sonra yapılacak çalışmalara öncülük etmesi umulmaktadır. Yine bu çalışmanın Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in şiire yaklaşımı doğrultusunda bilinçli şairlere yol göstermesi ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

el-‘Âbbâs, b. Mirdâs, *Dîvân*, thk. Yahyâ el-Cebbûrî, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut,1991.

‘Abdu’l-Cebbâr, Su‘ûd Mahmûd, *Şi‘ru’z-Zibrikân b. Bedr ve ‘Amr b. el-Ehtem*, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 1984.

‘Abdu’l-Vehhâb, Abdullah b. eş-Şeyh Muhammed b. ‘Abdu’l-Vehhâb, *Muhtasaru Sîreti’r-Rasûl sallallâhu ‘aleyhi ve selem*, el-Matba‘atu’s-Selefiyye, Riyad, 1396.

‘Abdullah b. Ravâha, *Dîvân,* thk. Velîd Kassâb, Dâru’l-‘Ulûm, Riyad, 1982.

‘Abdurrahmân, ‘Âişe Bintu’ş-Şâtı’, *Kıyem cedîde li’l-edebi’l-‘arabî el-kadîm ve’l-mu‘âsır*, Dâru’l-Ma‘ârif, Kahire, 1970.

‘Abdurrahmân, Yâsir, *Mevsû‘atu’l-ahlâk ve’z-zuhd ve’r-rakâik,* Muessesetu İkra’, Kahire, 2007.

Adonis, *es-Sâbit ve’l-mutahavvil*, Dâru’s-Sâkî, Beyrut, 1994.

el-‘Alevî, el-Muzaffer b. el-Fadl, *Nudratu’l-igrîd fî nusrati’l-karîd*, thk. Nuhâ ‘Ârif el-Hasen, Matbû‘âtu Mecma‘i’l-Luğa el-‘Arabiyye, Dimaşk, 1976.

‘Ali, Ahmed Muhammed, *el-Edebu’l-islâmî darûra*, Râbitatu’l-Câmiâti’l-İslâmiyye, Kahire, 1991.

‘Ali, Cevâd, *el-Mufassal fî târîhi’l-‘Arab kâble’l-İslâm,* Câmi‘atu Bağdâd, Bağdat, 1993.

‘Amr b. Kulsûm, *Dîvân*, thk. Emîl Bedî‘ Ya‘kûb, Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, Beyrut, 1991.

el-‘Ânî, Sâmî Mekkî, *el-İslâm ve’ş-şi‘r*, ‘Âlemu’l-Ma‘rife, Kuveyt,

1996.

el-Asbahânî, Ebû Na'îm, *Delâilu'n-nubuvve*, thk. Muhammed Ravvâs Kal'aci vd., Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1986.

el-Asfâhânî, Ebû'l-Ferec, *Kitâbu'l-ağânî*, thk. İbrahim es-Se'âfîn vd., Dâru Sâdır, Beyrut, 2008

el-'Askalânî, Ahmed b. 'Ali b. Hacer, *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. 'Abdulaziz b. 'Abdullah b. Bâz vd., Dâru'l-M a'rife, Beyrut, 1379.

_____ *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk. 'Abdullah b. 'Abdulmuhsin et-Turkî, Merkezu Hecr Li'l-Buhûsi Ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye Ve'l-İslâmiyye, Kahire, 2008.

el-'Askerî, el-Hasen b. 'Abdullah b. Sa'îd, *Şerhu mâ yaka' fîhi't - tashîf ve't-tahrîf*, thk. 'Abdulazîz Ahmed, Şeriketu Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduh, Kahire,1963.

el-'Askerî, el-Hasen b. Abdullâh b. Sehl, *Kitâbu's-sınâ'ateyn el-kitâbe ve'ş-şi'r*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî vd., Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, yy. 1952.

el-Asma'î, *Kitâbu fuhûleti'ş-şuarâ*, thk. Ş. Tuvarrî, takd. Salahuddîn el-Muneccid, Dâru'l-Kutubi'l-Cedîd, Beyrut, 1980.

el-'Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed, *'Umdetu'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Tsh. 'Abdullah Mahmûd Muhammed 'Umar, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2001.

Baalbaki, Rohi, *al-Mawrid a modern Arabic- English dictionary*, Dar el-ilm lilmalayin, Beyrut, 1995.

el-Bâbertî, Ekmeluddîn, Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd b. Hamed, *Şerhu't-Telhîs*, thk. Muhammed Mustafa Ramadân Sûfiyye, el-Munşeâtu'l-'Âmme Li'n-Neşri ve't-Tevzî' ve'l-İ'lân, Trablus, 1983.

el-Bağavî, el-Huseyn b. Mes'ûd, *Şerhu's-Sunne*, thk. Züheyr eş-

Şâvîş vd., el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1983.

_____ *Tefsîru'l-Bağavî ma'âlimu't-tenzîl,* thk. Muhammed 'Abdullah en-Nemir, Dâru Taybe, Riyad, 1409.

el-Bağdâdî, 'Abdulkâdir b.'Umar, *Hızânetu'l-edeb ve lubbu lubâbi lisâni'l-'Arab,* thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1997.

Bahîrâ, Muhammed 'Abdu'l-'Âtî, *Min ahlâkı'r-Resûl sallallâhu 'aleyhi ve sellem,* el-Mektebetu't-Tevfîkıyye, Kahire, 2004.

el-Bâkıllânî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hatîb, *İ'câzu'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Sakr, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1954.

el-Basrî, Sadruddîn 'Ali b. Ebi'l-Ferec b. el-Hasen, *Kitâbu'l-Hamâseti'l-basriyye*, thk. 'Âdil Suleymân Cemâl, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1999.

el-Bâşâ, 'Abdurrahmân Ra'fet, *Nahve mezheb islâmî fi'l-edebi ve'n-nakd*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, 1985.

el-Behbîtî, Necîb Muhammed, *el-Mu'allakatu'l-'Arabiyye el-ûlâ,* Dâru's-Sekâfe, ed-Dâru'l-Beydâ, 1982.

_____ *Târîhu'ş-ş'iri'l-'arabî hattâ 'âhiri'l-karni's-sâlisi'l-hicrî*, Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1950.

Bek, Muhammed Ahmed Câdu'l-Mevlâ vd., *Eyyâmu'l-'Arab fi'l-câhiliyye*, Dâru İhyâi Kutubi'l-'Arabiyye, Kahire, 1942.

el-Bekrî, Ebû 'Ubeyd 'Abdullah b. 'Abdulazîz, *Mu'cemu me'sta'cem*, thk. Mustafa es-Sakkâ, 'Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1945.

el-Belazûrî, Ahmed b. Yahya, *Ensâbu'l-eşrâf*, thk. Muhammed Hamîdullah, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.

el-Berkûkî, 'Abdurrahmân, *Şerhu dîvânı Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, el-Matba'atu'r-Rahmâniyye, Kahire, 1929.

el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. 'Ali, *es-Sunen el-Kubrâ*, Dâiratu'l-Ma'ârif en-Nizâmiyye, Haydarâbâd, 1344.

_____ *Delâilu'n-nubuvve ve ma'rifet-i ahvâli sâhibi'ş-şerî'ah*, thrc. 'Abdu'l-M'utî Kal'acî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1988.

el-Beyyûmî, Muhammed Receb, *en-Nusûsu'l-edebiyye*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad,1400.

el-Bezzâr, Ahmed b. 'Amr b. Abdilhâlik el-'Atkî, *el-Bahru'z-Zahhâr*, thk. 'Âdil b. Sa'd vd. Mektebetu'l-'Ulûm Ve'l-Hıkem, el-Medinetu'l-Munevvera, 2003.

Brockelman, Carl, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî*, trc. 'Abdulhalîm en-Neccâr, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1959.

el-Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrâhîm b. el-Muğîra el-Cu'fî, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhibbuddîn el-Hatîb vd, el-Mektebetu's-Selefiyye, Kahire, 1400,

_____ *el-Edebu'l-mufred*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, el-Matba'atu's-Selefiyye, Kahire, 1375.

Bukay, Moris, *et-Tevrât ve'l-İncîl ve'l-Kur'ân ve'l-'ilm*, trc. eş-Şeyh Hasen Hâlid, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1990.

el-Burhân Fûrî, 'Alâuddîn 'Ali el-Muttakî b. Husâmuddîn el-Hindî, *Kenzu'l-'ummâl*, thk. eş-Şeyh Bekrî Hayyânî vd., Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, ts.

el-Bustî, Ebû Suleymân Hamed b. Muhammed el-Hattâbî, *Ma'âlimu's-sunnen, Şerhu Suneni Ebî Dâvûd*, tsh: Muhammed Râğıb et-Tabbâh, el-Matbaatu'l-'İlmiyye, Halep, 1932.

Büyükcoşkun, Kudret, Arabistan, DİA, TDV, İstanbul, 1988.

el-Câhız, Ebû 'Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-tebyîn*, thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, Mektebetu'l-Hancî, Kahire, 1998.

_____ *Kitâbu'l-Bursân ve'l-'urcân ve'l-'umyân ve'l-hûlân*, thk. 'Abdusselâm Muhammed Harûn, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1990.

_____ *el-Hayavân*, thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, Şeriketu Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbi el-Halebî ve Evlâduh, Kahire, 1965.

el-Cebbûrî, Yahya, *Şi'ru'l-muhadramîn ve eseru'l-İslâmi fîh*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1981.

el-Cerîrî, Ebu'l-Ferec el-Mu'âfâ b. Zekeriyyâ en-Nehrevânî, *el-Celîsu's-sâlih el-kâfî ve'l-enîsu'n-nâsıh eş-şâfî*, thk. İhsan 'Abbâs, 'Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1987.

el-Cezerî 'İzzuddîn b. el-Esîr Ebu'l-Hasen 'Ali b. Muhammed, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk. eş-Şeyh 'Ali Muhammed Mu'avvad, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, ts.

Cumu'ah, Huseyn, *er-Risâ' fi'ş-şi'ri'l-câhilî ve sadri'l-İslâm*, Câmi'atu Dimaşk, Dimaşk, 1982.

el-Curcânî, 'Abdulkâhir b. 'Abdurrahmân b. Muhammed, *Delâilu'l-i'câz*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1984.

_____ *Esrâru'l-belâğah*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, Dâru'l-Medenî, Cidde, 1991.

el-Curcânî, 'Ali b. Muhammed eş-Şerîf, *Kitâbu't-Ta'rîfât*, Mektebetu Lubnân, Beyrut, 1985.

el-Curcânî, el-Kâdî, Ebu'l-Hasen 'Ali b. 'Abdulazîz, *el-Vasâta beyne'l-Mutenebbî ve husûmih*, thk. Ahmed 'Ârif ez-Zeyn, Matba'atu'l-'Irfân, Sayda, 1331.

Çağatay, Neş'et, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1957.

ed-Dabbî, Ebû'l-'Abbâs el-Mufaddal b. Muhammed, *el-*

Mufaddaliyyât, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd., Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1942.

Dâğır, Es'ad, *Hadâratu'l-'Arab*, Matba'atu Hindiyye, Kahire, 1918.

Dayf Şevkî, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî, el-'Asru'l-İslâmî*, Dâru'l-Maârif, Kahire, ts.

_____ *el-Butûle fi'şi'ri'l-'Arabî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1970.

_____ *et-Tatavvur ve't-tecdîd fi'ş-şi'ri'l-umevî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1959.

_____ *Târîhu'l-edebi'l-'arabî el-'asru'l-'abbâsiyyi'l-evvel*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1966.

_____ *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî el-'asru'l-câhilî*, Dâru'l-Ma 'ârif, Kahire, 1960.

ed-Dehhân, Sâmî, *Funûni'l-edebi'l-'arabî el-Ğazel*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.

Dîvânu'l-Huzeliyyîn, thk. el-Kısmu'l-Edebî fi Dâri'l-Kutubi'l-Mısrıyye, Dâru'l-Kutubi'l-Mısrıyye, Kahire, 1995.

Duğaym, Semîh, *Edyân ve mu'tekadâtu'l-'arabi kable'l-İslâm*, Dâru'l-Fikri'l-Lubnânî, Beyrut, 1995.

Durant, Will Ariell, *Kıssatu'l-hadâra*, trc: Fuad Andraus, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1988.

ed-Dureyî', İbrahim Hasen vd., *el-Edebu'l-'Arabî*, Ministry of Education, Riyad, 2008.

Ebû 'Ûde, Ahmed Mansûr, *Vahdetu'l-ummeti'l-İslâmiyye fi's-sunneti'n-nebeviyye*, Yüksek Lisans Tezi, el-Câmi'atu'l-İslâmiyye, Kulliyyetu Usûli'd-dîn, Gazze, 2009.

Ebû Bekr es-Sıddîk, *Dîvân*, thk. Muhammed Şefîk el-Baytâr, Dâr Şira' li'd-Dirâsâti ve'n-Neşri ve't-Tevzî', Dimaşk, 1993.

Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sunen-i Ebî Dâvud*, thk. Şu'ayb el-Arnaût vd., Dâru'Risâleti'l-'Âlemiyye, Dimaşk, 2009.

Ebû Halîl, Şevkî, *el-İskât fi menâhici'l-musteşrikîn ve'l-mubeşşirîn*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1998.

Ebû Şuhbe, Muhammed b. Muhammed, *es-Sîretu'n-nebeviyye fi dav'i'l-Kur'âni ve's-sunne,* Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1992.

Ebû Tâlib b. Abdulmuttalib, *Dîvân*, thk. Muhammed Hasen Âl Yâsîn, Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, Beyrut, 2000.

Ebû Yusuf, Tâhir 'Abdu'l-Mun'im, *et-Tasvîru'l-beyânî 'inde şu'arâi'r-Resûl*, Yüksek Lisans Tezi, Câmi'atu'l-Ezher, Kulliyyetu'l-Luğati'l-'Arabiyye, Kahire, ts.

Ebû'l-Fidâ, İsmail b. Kesîr el-Kureşî ed-Dimaşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Mektebetu'l-Ma'ârif, Riyad, 1984.

el-Elbânî, Muhammed Nâsıruddîn, *Sahîhu'l-edebi'l-mufred li'l-İmâmi'l-Buhârî*, Mektebetu'd-Delîl, el-Cubeyl, Suudî Arabistan, 1997.

el-Elûsî, Ebû'l-Fadl Şihâbuddîn es-Seyyid Mahmûd, *Rûhu'l-ma'ânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, ts.

el-Elûsî, Mahmûd Şukrî, *Bulûğu'l-ereb fi ma'rifeti ahvâli'l-'Arab*, şrh. Muhammed Behcet el-Eserî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1314.

el-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım, *Şerhu'l-kasâidi's-seb'i't-tıvâl el-câhiliyyât*, thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Ma 'ârif, Kahire, ts.

el-Fâkihî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İshâk b. el-'Abbâs, *Ahbâru Mekke fi kadîmi'd-dehr ve hadîsih*, thk. 'Abdulmelik b. Abdullah ed-Duheyş, Dâru Hıdr, Beyrut, 1994.

el-Faysal, 'Abdulazîz b. Muhammed, *el-Edebu'l-'arabî ve târîhuh*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, 1405.

Faysal, Şukrî, *Tatavvuru'l-gazel beyne'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm min*

İmri'i'l-Kays ilâ İbn Ebî Rabî'ah, Dâru'l-'İlm Li'l-Melâyîn, Beyrut.

Ferrâc, 'İzzuddîn, *Hayâtu Muhammed Nebiyyu'l-İslâm*, Dâru'r-Râidi'l-'Arabî, Beyrut, 1984.

Ferrûh, 'Umar, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, Beyrut. 1981.

el-Feyrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-muhît*, thk. Muhammed Na'îm el-'Irksûsî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2005, s. 948

Furat, Ahmet Subhi, *Arap Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul,1996.

el-Gazâlî, Muhammed, *Fıkhu's-sîre,* Dâru'l-Kutubi'l-Hadîse, Kahire, 1965.

Hafâcî, Muhammed 'Abdu'l-Mun'im, *el-Hayâtu'l-edebiyye ba'de zuhûri'l-İslâm*, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1990.

el-Halebî, Ebu't-Tayyib 'Abdulvâhid b. 'Ali el-Lugavî, *Merâtibu'n-nahviyyîn*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Mektebetu Nahdati Mısr, Kahire, 1955.

el-Hamevî, Şihâbuddîn Yâkut b. 'Abdullah el-Hamevî er-Rûmî, *Mu'cemu'l-buldân*, Dâr Sâdır, Beyrut, 1977.

el-Hâmid b. 'Abdullah b. Hâmid vd., *Suvarun mine't-târîhi'l-islâmî,* Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, 2004.

_____ *Tahlîlu'n-nusûsi'l-edebiyye,* Ders notları, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, ts.

_____ *el-Kırâeh*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, 1994.

el-Hamîs, Muhammed b. 'Abdurrahmân, *Usûlu'd-dîn 'ınde'l-İmâm Ebî Hanîfe*, Dâru's-Sumay'î, Riyad, 1996.

el-Hanbelî, Zeynuddîn, Ebu'l-Ferec b. Receb, *Fethu'l-bârî şerhu*

Sahîhi'l-Buhârî, thk. Mahmûd b. Şa'bân b. 'Abdumaksûd vd., Mektebetu'l-Ğurabâ el-Eseriyye, el-Medînetu'l-Munevvera, 1996.

el-Harbî, Munevver b. Muhammed b. Sâlih, *Şahsiyyetu'r-Resûl sallallâhu 'aleyhi vesellem fî şi'ri sadri'l-İslâm*, Yüksek Lisans Tezi, Câmi'atu Mu'te, 2009.

el-Hâris b. Hıllize el-Yeşkurî, *Dîvân*, thk: el-'Atıyye Mervân, Dâru'l-İmâm en-Nevevî Li'n-Neşr ve't-Tevzî, Dimaşk, Suriye, ts.

Hârûn, 'Abdusselâm, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, Dâru'l-Buhûsi'l-'İlmiyye, Kuveyt, 1985.

Hasen, Hasen İbrâhîm, *Târîhu'l-İslâm*, Mektebetu'n-Nahda'l-Mısriyye, Kahire,1964.

Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk. Velîd 'Arafât, Dâr Sâdır, 2006.

Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk. 'Abd Muhannâ, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1994.

Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk. 'Abdullah Sinde, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2006.

Hassân, Muhammed vd., *Hâzâ huve'n-Nebi Muhammed*, Merkezu Fecr li't-Tıbâ'ah, 2007, ys.

el-Hâşimî, Ahmed, *Cevâhiru'l-belâğah fi'l-ma'ânî ve'l-beyân ve'l-bedî'*, thk. Yusuf es-Sumaylî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, 1999.

Heddâra, Muhammed Mustafa, *el-İltizâm fi'l-edebi'l-islâmî*, Matâbi'u Câmia'ti'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Riyad, 1404-1405.

el-Heravî, Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Ğaribu'l-hadîs*, Dâru'l-Kutubi'l- 'İlmiyye, Beyrut, 2003.

Heykel, Muhammed Huseyn, *Hayâtu Muhammed*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.

el-Heysemî, Nuruddîn ‘Ali b. Ebî Bekr b. Suleyman, *Mecma‘u’z-zevâid ve menba‘u’l-fevâid*, thk. Muhammed ‘Abdulkâdir Ahmed ‘Atâ, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 2001.

Humeyd, Sâlih b. ‘Abdullah vd., *Mevsû‘atu nudrati’n-na‘îm fî mekârimi ahlâkır’r-Resûli’l-Kerîm*, Dâru’l-Vesîle, Mekke-i Mükerreme, 1998.

el-Hurmuzî, Hebû Heffân vd., *Dîvânu Ebî Tâlib b. ‘Abdulmuttalib*, thk. Muhammed Hasen Âl Yâsin, Dâru Mektebeti’l-Hilâl, Beyrut,2000.

el-Husarî, Ebû İshak b. İbrâhim b. ‘Ali el-Kayravânî, *Zehru’l-âdâb ve semeru’l-elbâb*, thk. Salahuddîn el-Hevârî, el-Mektebetu’l-‘Asriyye, Sayda, Beyrut, 2001.

Huseyn, Tâhâ, *Hadîsu’l-erbi‘â,* Dâru’l-Ma‘ârif, Kahire, 1925.

el-Huveymil, Hasen b. Fahd, *el-İslâm ve işkâliyyetu’ş-şi‘r*, Mecelletu’l-Edebi’l-İslâmî, Sayı I, Receb, 1414, Riyad.

İbn ‘Abdi Rabbih, Ahmed b. Muhammed, *el-‘Ikdu’l-Ferîd*, thk. ‘Abdulmecîd et-Terhînî, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1983.

İbn ‘Asâkir, Ebu’l-Kâsım, ‘Ali b. el-Hasen b. Hibetullah b. ‘Abdillah eş-Şâfi‘î, *Târîhu medîneti Dimaşk*, thk. Muhibbuddîn Ebû Sa‘îd vd., Dâru’l-Fikr, Beyrût, 1995.

İbn ‘Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *Tefsîru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, ed-Dâru’t-Tûnisiyya Li’n-Neşr, Tunus, 1984.

İbn Ahmed, ‘İmâduddîn Ebi’l-Hasen ‘Abdulcelîl el-Cebbâr, *Tenzîhu’l-Kur’ân ‘ani’l-matâ‘in*, Dâru’n-Nahdati’l-Hadîse, Beyrut, ts.

İbn Cendel, Meymûn b. Kays, *Kitabu’s-Subhi’l-Munîr fî şi‘ri Ebi’l-Basîr*, Adolf Hitler Matbaası, Houston, 1927.

İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen, *el-İştikâk*, thk.

'Abdusselâm Muhammed b. Harun, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1991.

İbn Ebî Hâtem, 'Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm musneden 'an Resûlillâh sallallâhu 'aleyhi ve selem ve's-sahabe ve't-tâbi'în*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke, 1997.

İbn Ebî'd-Dunyâ, Ebû Bekir, Abdullah b.'Ubeyd b. Sufyân el-Kuraşî, *Kitâbu kadâi'l-havâic*, thk. Muhammed 'Abdu'l-Kâhir 'Atâ, Muessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1993.

İbn el-Kelbî, *Kitâbu'l-asnâm,* thk. Ahmed Zekî Bâşâ, Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1995.

İbn Habîb Ebû Cafer, Muhammed, *Kitabu'l-Muhabbar*, Dâru'l-Âfâk el-Cedîde, Beyrut, ts.

İbn Haldûn, 'Abdurrahmân, *el-Mukaddime*, thk. 'Abdusselâm eş-Şeddâdî, Beytu'l-Funûn ve'l-'Ulûm ve'l-Âdâb, ed-Dâru'l-Baydâ', Fas.

İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *el-Musned,* şrh. Ahmed Muhammed Şâkir vd., Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1995.

İbn Hişâm, Cemâluddîn 'Abdullah, *Şerhu Kasîdeti Bânat Su'âd,* el-Matba'atu'l-Meymeniyye, Kahire, 1307.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed 'Abdulmelik, *Sîretu'n-Nebi*, thk. Mecdî Fethi es-Seyyid, Dâru's-Sahabe Li't-Turâs, Tanta, 1995.

İbn Huseyn, Muhammed b. Sa'd, *el-Edebu'l-İslâmî beyne'l-vaki' ve't-tanzîr*, Dâru 'Abdulaziz Âl Huseyn, Riyad, 1412.

İbn Kays, Meymûn, *Dîvânu'l-A'şâ el-Kebîr*, thk. Muhammed Huseyn, Mektebetu'l-Âdâb bi'l-Cemâmîz, İskenderiye, 1950.

İbn Kayyim, el-Cevziyye, Şemsuddîn, Ebû Abdillah Muhammed b. Ebî Bekr ez-Zur'î ed-Dimaşkî, *Zâdu'l-ma'âd fî hedyi hayri'l-'ibâd*, thk. Şu'ayb el-Arnaûd vd., Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1998.

İbn Kesîr, 'İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmâil b. 'Amr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. 'Abdullah b. 'Abdulmuhsin et-Turkî, Hecr li't-Tıbâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî' ve'l-İ'lân, Cîze, 1999.

_____ *Muhtasaru Tefsîri İbn Kesîr*, thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî, Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, Beyrut, 1981.

İbn Kudâme, Muvaffakuddîn, Ebû Muhammed 'Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, *el-Muğnî*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî vd., Dâru 'Âlemi'l-Kutub, Riyad, 1997.

İbn Kuteybe, 'Abdullah b. Muslim, *Kitâbu 'uyûni'l-ahbâr*, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1996.

_____ *Te'vîlu Muşkili'l-Kur'ân*, şrh. es-Seyyid Ahmed Sakr, Dâru't-Turâs, Kahire, 1973.

_____ *eş-Şi'ru ve'ş-şu'arâ*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1959.

İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce bi şerhi'l-İmam Ebî'l-Hasen es-Senedî*, thk. Halîl Me'mûn Şîha, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1996.

İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd. , Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, tsz, I, 388.

İbn Raşîk, Ebû 'Ali el- Hasen el-Ḳayravânî, *el-'Umde fî mahâsini'ş-şi'r ve âdâbihi ve nakdih*, thk. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1981.

İbn Receb, Zeynuddîn Ebu'l-Ferec, *Fethu'l-Bârî bi şerh-i Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Mahmûd b. Ş'abân b. 'Abdulmaksûd vd., Mektebetu'l-Ğurabâ el-Eseriyye, Kahire, 1996.

İbn Sellâm, Muhammed el-Cumahî, *Tabakâtu fuhuli'ş-şu'ara*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, Dâru'l-Medenî, Cidde.

İbn Seyyidi'n-nâs, Ebu'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *'Uyûnu'l-eser fî funûni'l-mağâzî ve'ş-şemâili ve's-siyer*, thk. Muhammed el-Hatrâvî, Mektebetu Dâri't-turâs, Medine-i münevvere, ts.

İbn Zekeriyâ, Ahmed b. Fâris, *Mu'cemu makâyîsi'l-luğa*, thk. 'Abdusselâm Hârûn, Dâru'l-Fikr, Kahire, 1979.

_____ *es-Sâhibî fî fıkhı'l-luğati'l-'Arabiyyeti ve mesâilihâ ve suneni'l-Arabi fî kelâmihâ*, thk. Ahmed Hasen Besec, Beyrut, 1997.

İmru'u'l-kays, *Dîvân*, tsh. Mustafa 'Abduşşâfî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2004.

Ka'b b. Mâlik , *Dîvân*, thk. Sâmî Mekkî el-'Ânî, Mektebetu'n-Nehda, Bağdat, 1966.

Ka'b b. Züheyr, *Dîvân*, thk. Derviş el-Cuveydî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, 2008.

el-Kahtânî, Sa'îd b. 'Ali b. Vehf, *Erkânu'l-İslâm*, Vuzâratu'ş-Şu'ûni'l-İslâmiyye ve'l-Evkâf ve'd-Da'veti ve'l-İrşâd, Riyad, 2009.

el-Kâlî, Ebû 'Ali İsmail el-Kâsım, *Kitâbu'l-emâlî*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, ts.

Kassâb, Velîd, *en-Nazratu'n-nebeviyye fî nakdi'ş-şi'r*, el-Mektebetu'l-Hadîse, el-'Ayn, 1988.

el-Kastalânî, Ahmed b. Muhammed, *el-Mevâhibu'l-ledunniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*, thk. Sâlih Ahmed eş-Şâmî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 2004.

el-Katâmî 'Umeyr b. Şubeym b. 'Amr b. 'Abbâd, *Dîvân*, thk. İbrahim es-Sâmarrâî vd., Dâru's-Sekâfe, Beyrut, 1960.

el-Kattân, Mennâ', *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur 'ân*, Mektebetu Vehbe, Kahire, ts.

Kays b. el-Hatîm, *Dîvân*, thk. Nâsıruddîn el-Esed, Dâru Sâdır,

Beyrut, ts.

Kehhâle, 'Umar Rıdâ, *M'ucemu kabâili'l-'Arab el-kadîme ve'l-hadîse*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1997.

el-Kelbî, Hişâm b. Muhammed b. Sâib, *Kitâbu'l-Asnâm*, thk. Ahmed Zeki Bâşâ, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1995.

el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi' li ahkâmil'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. 'Abdumuhsin et-Turkî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2006.

el-Kurtubî, Ahmed b. 'Umar b. İbrahim, *el-Mufhim limâ eşkel min kitâbi Telhîsi Muslim*, thk. Muhyiddîn Dîb Mesto vd., Dâru İbn Kesîr, Dimaşk, 1996.

Kutub, Muhammed, *Mehhecu'l-fenni'l-İslâmî*, Dâru'ş-Şurûk, Beyrut, 1987.

Kutub, Seyyid, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, Dâru'ş-Şurûk, Kahire, 2003.

Lebîd b. Râbî'a el-'Âmirî, *Dîvân*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts.

el-Makdisî, el-Hâfız 'Abdu'l-Ğanî b. 'Abdu'l-Vâhid b. 'Alî, *Ehâdîsu'ş-Şi'r*, thk. İhsân 'Abdu'l-Mennân el-Cibâlî, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, Amman, 1989.

el-Makdisî, Muhammed b. Tâhir b. 'Alî, *Kitâbu'l-ensâb el-muttefaka fi'l-hatti'l-mutemâsile fi'n-nukati ve'd-dabt*, Matba'atu Brill, Leiden, 1248.

Ma'rûf, Nâyif, *el-Edebu'l-islâmî fî 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1990.

Mansûr Sa'îd Huseyn, *Hareketu'l-hayâti'l-edebiyye beyne'l-cahiliyyeti ve'l-İslâm*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt, 1981.

el-Mâverdî, 'Ali Muhammed b. Habîb, *el-Emsâl ve'l-hikem*, thk. Fuâd 'Abdu'l-Mun'im Ahmed, Dâru'l-Vatan Li'n-Neşr, Riyad, 1999.

el-Merzabânî, Muhammed b. 'İmrân b. Mûsâ, *el-Muvaşşah fî*

ma'âhizi'l-'ulemâi 'ale'ş-şu'arâ thk. Muhammed Huseyn Şemsedîn, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1985.

el-Merzûkî, Ebû 'Ali Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen, *Şerhu Dîvânı'l-Hamâse*, nşr. Ahmed Emîn vd. Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1991.

el-Muberred, Ebu'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd, *el-Fâdıl*, thk. 'Abdulaziz el-Meymenî, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1995.

_____ *Kitâbu't-ta'âzî ve'l-merâsî*, thk. Halîl el-Mansûr, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1996.

el-Mucâşi'î, 'Ali b. Fudâl, *en-Nuket fi'l-Kur'ân*, thk. İbrahim el-Hâc 'Ali, Mektebetu'r-Ruşd, Mekke-i Mukerreme, 2003.

Muhammed, Sirâcuddîn, *el-Fahr fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, Dâru'r-Râtibi'l-Câmi'iyye, Beyrut, ts.

_____ *el-Hicâ' fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, Dâru'r-Râtibi'l-Câmi'iyye, Beyrut, ts.

_____ *el-Medîh fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, Dâru'r-Râtibi'l-Câmi'iyye, Beyrut, ts.

el-Muneccid, Salâhuddîn, *el-Muctema'u'l-İslâmî fî zılli'l-'adâle*, Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, Beyrut, 1976.

Mûsâ, Mahcûb, *el-Mîzân 'ilmu'l-'arûd kemâ lem yu'rad min kabl*, Mektebetu Medbûlî, Kâhire, 1997.

Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Muslim*, thk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâki, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1991.

en-Nâbiğa el-Ca'dî, *Dîvân*, thk. Vâdıh ed-Damed, Dâru Sâdır, Beyrut,1998.

en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, *Dîvân*, şrh. 'Abbâs 'Abdu's-Sâtir, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1996.

Nallino, Carlo, *Târîhu'l-âdâbi'l-'arabiyye mine'l-Câhiliyyeti hattâ 'asr-*

ı Benî Umeyye, takd. Tâhâ Huseyn, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.

en-Neceyramî, Ebû İshâk, İbrâhîm b. 'Abdullah b. Muhammed, *Eymânu'l-'Arab fi'l-câhiliyye*, thk. Muhibbuddîn el-Hatîb, el-Matba'atu's-Selefiyye, Kahire, 1343.

en-Nehşelî, Abdulkerim el-Kayravânî, *el-Mumti' fi san'ati'ş-şi'r*, thk. Muhammed Zağlûl Sellâm, Munşaâtu'l-Ma'ârif, İskenderiye, ts.

en-Nemerî, Yûsuf b. 'Abdullah b. 'Abdulazîz el-Kurtubî, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, thrc. 'Âdil Murşid, Dâru'l-A'lâm, Amman, 2002.

_____ *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-ma'ânî ve'l-esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-'Alevî vd., Rabat, 1967.

_____ *Behcetu'l-mecâlis*, thk. Muhammed Mursî el-Hûlî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1981.

Nemir b. Tevleb, *Dîvân*, thk. Muhammed Nebîl et-Turayfî, Dâru Sâdır, Beyrut, 2000.

en-Nevevî, Muhyiddîn, b. Şeref b. Murrî b. Hasen b. Huseyn b. Huzâm, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, el-Matba'atu'l-Mısriyye, Kahire, 1929.

en-Neysâbûrî, el-Hâkim, *el-Mustedrek 'alâ's-Sahihayn*, Kitâbu'l-Mağâzî ve's-Serâyâ, Dâru'l-Harameyn Li't-Tıbâ'ah ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Kahire, 1997.

Nöldeke, Theodor, *Târîhu'l-Kur'ân*, trc. Georges Tamer, Muessesetu Conrad, Beyrut, 2004.

Özaydın, Abdülkerim, Asr-ı Saâdet, *DİA*, TDV, İstanbul, 1988.

er-Râcihî, 'Abdulazîz b. 'Abdullah, *Şerhu'l-'Ubûdiyye li Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiye*, Dâru'l-Fadîle, Riyad, 1998.

er-Râzî, Ebû Hâtem Ahmed b. Hamdân, *Kitâbu'z-Zîne fi'l-kelimâti'l-islâmiyye ve'l-'arabiyye*, Merkezu'd-Dirâsât

ve'l-Buhûsi'l-Yemenî, San'a, 1994.

er-Râzî, Muhammed b. Ebî Bekr b. 'Abdulkâdir, *Muhtâru's-Sıhâh*, Mektebetu Lubnân, Beyrut, 1989.

er-Râzî, Muhammed Fahruddîn, *Tefsîru'l-Fahr er-Râzî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1981.

es-Saffâr, İbtisâm Merhûn, *Eseru'l-Kur'âni fi'l-edebi'l-'Arabî fi'l-karni'l-evveli'l-hicrî*, Matba'atu'l-Yermûk, Bağdat, 1974.

es-Sa'îdî, 'Abdu'l-Mute'âl, *Buğyetu'l-îdâh li telhîsi'l-Miftâh*, Mektebetu'l- Âdâb ve Matba'atuha, Kahire, ts.

Sakkâl, Dîzîre, *el-'Arab fi'l-'asri'l-câhilî*, Dâru's-Sadâka el-'Arabiyye, Beyrut, 1995.

es-Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed, *el-Keşfu ve'l-beyân el-m'arûf bi Tefsîri's-S'alebî*, thk. Ebû Muhammed b. 'Âşûr, Dâru İhyâi't-Turâs el-'Arabî, Beyrut, 2002.

es-Sâlih, Subhî, *Mebâhis fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1977.

es-Sâmarrâî, Fâdıl Sâlih, *Nubuvvetu Muhammed Sallallâhu 'aleyhi ve sellem mine'ş-şekk ilê'l-yakîn*, Dâru 'Ammâr, Amman, 2010.

es-Se'âlibî, Ebû Mansûr 'Abdulmelik b. Muhammed b. İsmail, *Latâifu'l-ma'ârif*, thk. P.De. Jong, E.J. Brill, Academiae Tyipograpus, MDCCCLXVII, 1867, ys.

es-Sem'ânî, Ebû Sa'd 'Abdulkerîm b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî, *el-Ensâb*, thk. 'Abdurrahmân b. Yahyâ, Mektebetu İbn Teymiye, Kahire, 1980.

_____ *Edebu'l-imlâ ve'l-istimlâ*, Dâru'l-Kutubi'l-'ilmiyye, Beyrut, 1981.

Semîr, Hamîd, *Hitâbu'l-hadâse kırâe nakdiyye*, Vuzâratu'l-Evkâf Ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt, 2009.

Serhân Muhammed Ebû'n-Necâ vd., *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuh*

fi'l-'asri'l-câhilî, Matâbi'u'r-Riyâd, Riyad, 1957.

es-Subkî, Tâcuddîn Ebu'l-Basîr 'Abdulvehhâb b. 'Ali b. 'Abdulkâfî, *Tabakâtu'ş-şâfi'iyyeti'l-kubrâ*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî vd., Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Kahire, ts.

es-Suheylî, 'Abdurrahmân, *er-Ravdu'l-unuf fî şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li'bn'i-Hişâm*, thk. 'Abdurrahmân el-Vekîl, Dâru'l-Kutubi'l-İslâmiyye, Kahire, 1967.

_____ *er-Ravdu'l-unuf fî şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li'bn'i-Hişâm*, thk. Mecdî b. Mansûr eş-Şûrâ, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, ts.

es-Suyûtî, 'Abdurrahmân Celâluddîn, *el-Muzhir fî 'ulûmi'l-luğa ve envâ'ihâ*, şrh. Muhammed Ahmed Câdu'l-Mevlâ Bek vd., Mektebetu Dâri't-Turâs, Kahire, 2008.

_____ *ed-Durru'l-mensûr fi't-tefsîri bi'l-me'sûr*, thk. 'Abdullah b. 'Abdulmuhsin et-Turkî, Merkezu Hecr Li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Kahire, 2003.

_____ *Şerh'u Suneni'n-Nesâî ve Hâşiyetu's-Senedî*, thk. Mektebu Tahkîki't-Turâsi'l-İslâmî, Dâru'l-M'a'rife, Beyrut, ts.

eş-Şâyib, Ahmed, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, Mektebetu'n-Nahda'l-Mısriyye, Kahire,1973.

eş-Şevkânî, Muhammed b. 'Ali b. Muhammed, *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenney er-rivâye ve'd-dirâye*, mür. Yusuf el-Ğûş, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2007.

Şelebî, Târık Sa'd, *Şi'ru'd-da've 'ında Hassân b. Sâbit*, Dâru'l-Burâk, Kahire, ts.

Şemsuddîn, İbrâhîm, *Mecmû'u eyyâmi'l-'Arab fi'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2002.

Şemsuddîn, Muhammed Mehdî, *Beyne'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, el-Muessesetu'd-Devliyye, Beyrut, 1995.

eş-Şuvey'ır, Muhammed b. sa'd, *'Abdullah b. Ravâha râidu şi'ri'-cihâdi'l-islâmî*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûdi'l-İslâmiyye, Riyad, 1405.

et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Suleymân b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, thk. Hamdî 'Abdulmecîd es-Selefî, Mektebetu İbnTeymiyye, Kahire, ts.

et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu't-Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.

_____ *Tefsîru't-Taberî, Câmi'u'l-beyân, 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. 'Abdullah b. 'Abdulmuhsin et-Turkî, Merkezu'l-Buhûs Ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Kahire, 2001.

et-Tahhân, Mahmûd, *Teysîru mustalahi'l-hadîs*, Merkezu'l-Hudâ li'd-dirâsât, İskenderiye, 1415.

et-Tâî, Ebû Temmâm Habîb b. Evs, *Kitâbu'l-vahşiyyât vahuva el-hamâsetu's-suğrâ*, thk. 'Abduazîz el-Meymenî er-Râckûtî vd., Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1968.

Tarafe b. el-'Abd, *Dîvân*, thk. 'Abdurrahmân el-Mustâvî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2003.

_____ *Dîvân bi şerhi'l-A'lem eş-Şentemerî*, thk. Durriyye el-Hatîb vd., el-Muessesetu'l- 'Arabiyye,Beyrut, 2000.

et-Tebrîzî, Ebû Zekeriyya Yahya b. Ali el-Hatîb, *Şerhu kasîdeti K'ab b. Züheyr fî en-Nebî sallallâhu 'aleyhi ve sellem*, thk. F. Kranko, Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, Beyrut, 1978.

_____ *Şerhu Dîvâni 'Antera*, tkd. Mecîd Tarrâd, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1992.

_____ *Şerhu dîvani Ebî Temmâm*, takd. Râci el-Esmer, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1994.

et-Temîmî, Ahmed b. Ali b. el-Musenî, *Musnedu Ebî Ya'lâ el-*

Mavsılî, thk. Huseyin Selîm Esed, Dâru'l-Me'mûn Li't-Turâs, Dimaşk, 1986.

et-Tirmizî, Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ, *el-Câmi'u'-kebîr*, thk. Beşşâr 'Avvâd M'arûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1996.

et-Turmânînî, 'Abdusselâm, *ez-Zevâc 'inde'l-'Arab fi'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, 'Âlemu'l-Ma'rife, Kuveyt, 1984.

Umeyye b. Ebi's-Salt, *Dîvan*, thk. Sucey' Cumeyyil el-Cubeylî, Dâru Sâdır, Beyrut, 1998.

el-'Unnâbî, b. 'Ali, Ahmed b. Muhammed b. Muhammed, *Nuzhetu'l-absâr fî mahâsini'l-eş'âr*, thk. es-Seyyid Mustafa es-Senûsî vd., Dâru'l-Kalem, Kuveyt, 1986.

'Urvetu b. el-Verd ve's-Semev'el, *Dîvân*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts.

Vehbe, Mecdî vd., *Mu'cemu'l-mustalahâti'l-'arabiyye fi'l-luğati ve'l-edeb*, Mektebetu Lubnân, Beyrut, 1984.

Ya'kûb, Emîl Bedî' vd., *el-Mu'cemu'l-mufassal fil'l-luğati ve'l-edeb*, Dâru'l-'İlm Li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987, I, 287.

ez-Zehebî, Şemsuddîn, Muhammed b. Ahmed b. 'Usmân, *Sittu Resâil*, thk. Câsim Suleymân ed-Devserî, ed-Dâru's-Selefiyye li'n-Neşri ve't-Tevzî', Kuveyt, 1988.

_____ *Târihu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîri ve'l-a'lâm*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 2003.

ez-Zemahşerî, Cârullah Ebi'l-Kâsım Mahmûd b. 'Umar, *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmidi't-tenzîl ve 'uyûni'l-akâvîl fi vucûhi't-te'vîl*, thk. 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd vd., Mektebetu'l-'Ubeykân, Riyad, 1998.

_____ *el-Fâik fi ğarîbi'l-hadîs*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire, ts.

ez-Zevzenî, el-Huseyn b. Ahmed b. el-Huseyn, *Şerhu'l-*

Mu'allakâti's-seb', tsh. Fâyiz Terhînî vd., Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 2002.

Zeydân Corcî, *Târîhu âdâbi'l-luğa el-'Arabiyye,* mür. Şevkî Dayf, Dâru'l-Hilâl, ys., ts.

ez-Ziriklî, Hayruddîn, *el-A'lâm,* Dâru'l-'İlm li'l-melâyîn, Beyrut, 2002.

ez-Zubeyrî, el-Mus'ab b. 'Abdullah b. el-Mus'ab, *Kitabu Nesebi Kureyş*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.

ez-Zuhrî, Muhammed b. Sa'd b. Menî', *Kitâbu't-tabakât el-kebîr,* thk. 'Ali Muhammed 'Umar, Mektebetu'l-Hancî, Kahire, 2001.

Züheyr b. Ebî Sulmâ, *Dîvân*, thk. Hamdo Tammâs, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2005.